नं: — ४९८१

ग्र.नाम. भैरवार्च्चा पारिजात:

कर्ता. श्री जैत्र सिंह देव:

पत्र सं. १०६ —— सं. x

विषय: तन्त्रम्.

भैरवार्चापारिजातः

४९७१

4971

#1 Missing
F. = 106

जलदनुजलीलमदेवभूयः प्रत्यर्थिभूपकुलसंहरणैकदक्षः प्रादुर्बभूव भुवि भूषणखर्गदः खगा
ढ्यं यकारदलनोद्भटवेडमात्तुः ८ हरिहरदेव महीयसस्मा जातो वघेलकुलदीपः यस्य क्रोधयद्भ्रा
प्रोप्रतिभटभूयाः पतंगतां यांति ९ तत्पुत्रो जैत्रसिंहः सकलनृपगुणालंकृतः शंकरस्य श्रीपादां
भोजभक्तः स्वचरितचरणे देवभक्तोऽप्रमत्तः गुरुं श्रीभैरवस्य प्रथयितुमखिलानागमान् श्रीगुरु
भ्यो ज्ञात्वा पूजाविधानं प्रगटयति मुदे साधकानां रहस्यं १० प्रातःकृत्यं ततः स्नानविधिः संध्या च तर्पणं
सूर्यार्घ्यदानविधिवन्मंडपद्वारपूजनं मंडपस्य प्रवेशं च स्वासनस्याथ कल्पनं पूजाद्रव्यासादनं च
भूतशुद्धिमतः परं प्राणप्रतिष्ठाविधिवन्मातृकान्यासनं तथा दशधा तस्य भेदाश्च प्राणायामविधिः
ततः न्यसनं योगपीठस्य ऋष्यादिन्यासपूर्वकं ततस्तु मूलमंत्रांगन्यासान्योन्यसनं तथा मुद्राविर
चनं न्यासे मानसार्चनमेव च ततोऽन्तर्वैश्वदेवस्य विधिर्वाह्यार्चनस्य च पूजाचक्रस्य रचनाप्रकारं च ततः
परं अर्घ्यादीनां तु पात्राणां स्थापनं वाह्यपूजनं ततोऽन्तर्हवनं चैव पीठपूजाविधिस्ततः आवाहनं
च देवस्य उपचारांस्तथैव च ततो गायत्रिदेवानामर्चनं धूपदीपयोः नैवेद्यस्य विधिं चैव तांबूलं तथा
नरम् प्रसन्नार्घ्यविधिं चैव नीराजनविधिं तथा ततो नित्यजपस्यापि विधिं तस्य समर्पणं ततः स्तो
त्रस्य पठनं प्रदक्षिणनमस्क्रिये विसर्जनं च देवस्य पूजाशेषसमापनं गुरोस्क्रियाविधानं च ततोऽद्य

न्समयानपि नैमित्तिकार्चनं काम्यपूजनं तदनंतरं बलिदानविधिं चैव काम्यहोमविधिं तथा अभिषे
कविधिं चैव प्राणांजनविभेदतः अन्यानि काम्यकर्माणि नानातंत्रोदितानि च श्रीगुरोश्च वशिष्यस्य
लक्षणानि समासतः मंत्रदोषान्संस्कारान् तत्रादिषु विभेदतः मंत्रमेलनचक्राणि वास्तुयागं ततः
परं प्राचीसाधनपूर्वं च मंडपस्यापि लक्षणं वेद्याश्चैव च कुंडानां लक्षणं वाङ्कुरार्पणं मासर्तुपक्षदि
तिथिः वारयोगशुभाशुभान् करणानि च दानायाः कालभेदांस्तथापरान् वरणं श्रीगुरोश्चैव गुरोः
कृत्यानि सर्वशः सर्वतोभद्रनिर्माणप्रकारं स्थापनं तथा कुंभस्य कुंडसंस्कारान् अग्निस्थापनमेव च ल
क्षणानि तथा दीक्षातत्त्वे दीक्षायाः सप्रभावा अत्रोचितमथान्यच्च यदुक्तं समासतः भैरवार्चापारिजाते अ
ये स्मिन्नतिस्फुटं यथागमं यथाबोधं प्रवक्ष्ये साधुसंमतं तत्र श्रीमान्साधकेंद्रो ब्राह्मे मुहूर्ते समु
त्थायावश्यकं कृत्वा हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य रात्रिवासः परित्यज्य धौते वाससी परिधायाचम्य देवताया
गमंदिरं प्रमार्ज्य गोमयेनोपलिप्य वितानादिभिरलंकृत्य तत्रासने समुपविश्य पूजामुद्रां तं
निर्माल्यमपकृष्य पूर्वदिनपूजावशिष्टपात्रादिनां मूलमंत्रेण त्रिरभ्युक्ष्य पाद्याचमनीये दत्वा दे
वाय दंतधावनगंडूषमुखप्रक्षालनादि कृत्वा पुनराचमनीयं निवेद्य स्वशिरसि सहस्रदलक
र्णिकायां श्रीगुरुं श्वेतवस्त्राभरणभूषितं वराभयकरं चंद्रकांतनिभं स्वप्रसन्नं स्मितगंधानुलेपनं

श्वेतमाल्यविभूषितेवामांकगतपार्वतीवस्त्राभरणगंधमाल्यविभूषितयावामकरधृतलीलाकमलयादेव्या
दक्षिणभुजेनालिंगितेहृदिनेत्रेशांतमेतमस्वंशिवरूपिणंध्यात्वा तच्चरणारविंदयुगलस्रुतपीयूषधारया
स्वदेहमभिषिक्तंसंचिंत्य श्रीअमुकानंदनाथश्रीपादुकांपूजयामितितद्गुरुणाकृतसंकेतनाम्नातदत्ताने
ऽ श्रीगुरुभ्योनमः श्रीगुरुपादुकेभ्योनमः इतिमंत्रेणवागंधादिभिर्मानसैर्वाह्यैर्वासंपूज्य आनंदमानं
दकरंप्रसन्नंज्ञानस्वरूपंनिजभावयुक्तं योगींद्रमीड्यंभवरोगवैद्यंश्रीमद्गुरुंनित्यमहंनमामि इतिप्रणम्य
ह्रांवांहृदयायनमः इतिहृन्मंत्रेणस्वहृदिलयंभावयेत् ततोमूलाधारादिब्रह्मरंध्रांतेउद्यत्सूर्यसहस्र
प्रभंसुषुम्नांतस्तेजोदंडनिभंमूलमंत्रंध्यात्वा ततेजसात्मनःस्वशरीरंसंचिंत्य वक्ष्यमाणविधिनामू
लमंत्रेणप्राणायामत्रयंकृत्वा वक्ष्यमाणऋष्यादिकरषडंगन्यासान्विन्यस्यहृदयकमलेवक्ष्यमाणरू
पंदेवंध्यात्वा मानसैरुपचारैःसंपूज्य मूलमंत्रंयथाशक्तिजपित्वा देवायजपंसमर्प्य स्तुत्वाप्रण
म्य त्रैलोक्यचैतन्यमयादिदेवश्रीभैरवनत्वच्चरणात्तथैव प्रातःसमुत्थायतवप्रियार्थंसंसारयात्रा
मनुवर्तयिष्ये संसारयात्रामनुवर्तमानंतदाज्ञयाभैरवदेवदेव स्पर्धातिरस्कारकलिप्रमादभया
निमामाभिभवंतुनाथ इतिप्रार्थ्य देवाज्ञामादाय समुद्रमेखलेदेविपर्वतस्तनमंडले विष्णुप

भै॰पा॰
३

त्रिनमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे इति भूमिं प्रार्थ्य स्वासानुसारेण तस्योपदं निधाय श्रीभैरवरू
पदीर्यीत्याषपदे पदे हूं वः अस्त्राय फडित्यस्त्रमंत्रेम्मरन् ग्रामाद्बहिः नैरृत्यां याम्यां वा दिशि शि
रस्युत्तिप्रहरमतीत्य यथाविधि मूत्रोत्सर्गशौचाचमनादिकं विधाय निषिद्धदिने विहितं दंता
काष्ठमादाय क्लीं कामदेवाय सर्वजनप्रियाय नमः इति मंत्रेण दंतधावनं विधाय दंतकाष्ठं प्रक्षा
ल्य पुरतः शुद्धदेशे परित्यज्य मूलमंत्रेण मुखं प्रक्षाल्य कुशतिलयवगोमयादन्तकुसुमयौतव
स्त्राण्यादाय अस्त्राभिमंत्रितपुंडकेनास्तुचिस्थानात् मृत्तिकां च गृहीत्वा जलाशयं गत्वा हूं वः अ
स्त्राय फडित्यस्त्रमंत्राभिमंत्रितजलेन तीरं प्रक्षाल्य तत्रास्त्राभिमंत्रितं कुशादिकं निधायोद्धृतजलेन ती
र्थाद्बहिः कटिशौचं कृत्वा स्वगृह्योक्तविधिना वैदिकस्नानं विधाय तदंगतर्पणं कृत्वा तीरं ग
त्वा हूं वः अस्त्राय फडित्यस्त्रमंत्रेण मृत्तिकामादाय प्रोक्तास्त्रमंत्रेणैवाभिमंत्र्य हूं त्वा शिखायै व
षडिति शिखामंत्रेण तृणादिकं निरस्य मूलमंत्रेण त्रिरभिमंत्र्य तया मृज्जिकया मूर्द्धादि पादांतं वि
लिप्य वक्ष्यमाणस्त्रमस्त्रीकरणमुद्रां वद्ध्वा प्राणवायुं निरुध्य जलांतः प्रविश्य त्रुल्लो निमज्ज्योन्मज्ज्य
नाभिमात्रे जले स्थित्वा अद्येत्यादि श्रीभैरवप्रीत्यर्थं तांत्रिकस्नानं करिष्ये इति संकल्पं कृत्वा मूलमं

त्रेण प्राणायामत्रयं मूलमंत्रस्य ऋष्यादिकरषडंगन्यासं च कृत्वा स्वपुरतः जले हस्तमात्रे चतुरस्रं
तीर्थं परिकल्प्य ब्रह्मांडोदरतीर्थानि करैः स्पृष्टानि ते रवे तेन सत्येन देवेश तीर्थं देहि दिवाकर इति
सूर्यात् तीर्थं प्रार्थ्य क्रौं इति अंकुशमुद्रया सूर्यमंडलं भित्त्वा गंगे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति
नर्मदे सिंधु कावेरि जलेऽस्मिन्संनिधिं कुरु इति सूर्यमंडलात् तीर्थमावाह्य पुरःकल्पिततीर्थ
मंडले संयोज्य तत्र सर्वानंदमयीमशेषडविन्नध्वंसां मृगांकप्रभां अंतर्वार्द्रकरद्वयेन दध
तीं पाशसृणिं चक्रमात् दोर्भ्यां चामृतपूर्णहेमकलशं मुक्तादाममालां वरं गंगामासिंधुसरि-
द्वयादिसहितां श्रीतीर्थशक्तिं भजे इति तीर्थशक्तिं ध्यात्वा ऐं ह्रीं श्रीं ह्रां ह्रीं ह्रूं ह्रैं ह्रौं ह्रः सर्वानंद
मये तीर्थशक्ति एह्येहि स्वाहा ॐ तीर्थशक्त्यै नमः इति तीर्थशक्तिं संपूज्य तत्र ह्रींकारेण लो-
डं वमिति धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य हूं वं कवचाय हुं इति कवचमंत्रेण अवगुंठनमुद्रया अवगु-
ठ्य हूः वः अस्त्राय फडिति अस्त्रमंत्रेण छोटिकाभिः संरक्ष्य तत्र सचक्रं सांगावरणं देवं ध्यात्वा
जलमयैः पंचोपचारैः संपूज्य संहारमुद्रया देवं विसृज्य मूलमंत्रेण अष्टवारमभिमंत्र्य
तत्र मूलमंत्रं जपन् हृदि देवं स्मरन् त्रिमज्ज्यान्मज्ज्य कुंभमुद्रां बध्वा मूलमंत्रेण स्वशिर

भै॰पा॰
८

स्तित्रिरभिषिंच्य आधारः सर्वभूतस्य विशेषतस्तु ललितेजसः तद्रूपाश्च ततो जाता आपस्ताः प्रणमाम्य
हं इति तीर्थजलमुपस्थाय ॐ वं सिसृक्षोर्निखिले विश्वं ब्रह्मणः श्रीकंठप्रजापते मातरः सर्वभूता
नामापो देव्यः पुनंतु मां ॐ वं आपो इति सप्तशिरः प्रोक्ष्य अलक्ष्मीं मलरूपायाः सर्वभूतेषु संस्थितां
क्षालयंति निजस्पर्शादापो नित्यं पुनंतु मां इति मंत्रेण चात्मानमभ्युक्ष्य पत्न्येके शेषुदो भाग्यंसीमं
ते यज्ञमूर्द्धनि ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरायसंतत्त्रं तवीनमः इति प्रणम्य मूलमंत्रेण स्वाहांते नवि

५

देवं विरज्य

रावमस्य मूलेन वत्रिः सेतर्प्य तीरमागत्य धौते वाससी परिधाय करौ च मृदाद्भिः प्रक्षाल्याच
म्य ब्राह्मणस्योर्द्ध्वपुंड्रं स्यात् क्षत्रियस्य त्रिपुंड्रकं वैश्यस्य पुंड्रमर्द्धचंद्रं शूद्राणां वर्त्तुलाकृति इति नार
दपंचरात्रोक्तं सवर्णविहितं तिलकं आदौ विधाय विना भस्मत्रिपुंड्रेण विना रुद्राक्षमालया
पूजितोपि महादेवो न स्यात्फलदो भवेदिति लिंगपुराणवचनात् शिवपूजांगभूतं भस्मत्रिपुं
ड्रं धारयेत् अग्निहोत्रोद्भवं वा वक्ष्यमाणविधिना संस्कृतं शिवाग्नावेतद्विशेषं हि तत्कपिलागोम
येपी डेप्सुषं मूलमंत्रेण दग्धं देवागारसनात्सर्वमेवष्टहीनमपक्वातिपक्वरहितं वस्त्रेण शोधितं क
र्पूरादिसुवासितं भस्म संगृह्य संस्थाप्य तेन वा त्रिपुंड्रधारणं कुर्यात् तत्प्रकारस्तु मूलमंत्रेण आ

णायोमन्त्रयंकृत्वा शिरसिपिप्पलादऋषयेनमः मुखेगायत्रीछंदसेनमः हृदयेश्रीरुद्रायदेवतायै
नमः गुह्येअघोरबीजायनमः पादयोः भस्मशक्तयेनमः ममभोगार्थेभस्मधारणेविनियोगः
इतिहृदयादिन्यासंविधाय अंगुष्ठयोःकालायनमः तर्जन्योःकलविकरणायनमः शिरसेस्वाहा
मध्यमयोःदलविकरणायनमः शिखायैवषट् अनामिकयोःवलप्रमथनायनमः कवचायहुं
कनिष्ठिकयोःसर्वभूतदमनायनमः नेत्रत्रयायवौषट् करतलपृष्ठयोः मनोन्मनायनमः अ
स्त्रायफडितिविन्यस्य हृदयशिरसिशिखाकवचनेत्रेषुप्रोक्तमार्गेणमंत्रान्विन्यस्यअस्त्रमंत्रेण
तालत्रयंदशदिग्बंधनंचकृत्वा विभूतेर्भूतिमानासीद्वामदेवःसदाशिवः रक्षार्थंयस्यपादेवीदत्त
मामनघेसदा इतिविभूतिंप्रणम्य ॐसद्योजातंप्रपद्यामिसद्योजातायवैनमः भवेभवेनादिभवे
भजस्वमांभवोद्भवायनमः १ ॐवामदेवायनमोज्येष्ठायनमोरुद्रायनमः कालायनमः कलवि
करणायनमोवलविकरणायनमोवलप्रमथनायनमः सर्वभूतदमनायनमोमनोन्मनायन
मः २ अघोरेभ्योथघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः सर्वतःसर्वसर्वेभ्योनमस्ते ३ स्तुरुद्ररूपेभ्यः ३ तत्पु
रुषायविद्महेमहादेवायधीमहि तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ४ ईशानःसर्वविद्यानामीश्वरःसर्व

भै॰पा॰
५

भूतानांब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदाशिवोम् ५ इतिमंत्रान्पठित्वाविभू-
तिमादाय वामकरेनिधाय भस्माभिमंत्रणमंत्रस्यऋष्यादिन्यासंकुर्यात् तत्राशिरसिअथर्वशि
राऋषयेनमः मुखेगायत्रीछंदसेनमः हृदयेश्रीरुद्रदेवतायैनमः इतिविन्यस्य ॐअग्निरितिभ
स्मवायुरितिभस्मजलमितिभस्मसर्वंहवाइदंभस्ममनइत्येतानिचक्षूंषिभस्मानिइत्यभिमंत्र्य
ॐआपोवाइदंविश्वाभूतान्यापःप्राणावाआपःपशवआपोमृतमापोन्नमापःसम्राडापोविरा
डापःस्वराडापश्छंदांस्यापोज्योतींष्यापःसत्यापःसर्वादेवताआपोभूर्भुवःस्वरापॐइतिमंत्रेणाभि
षिंच्य ॐमानस्तोकेतनयेमानआयुषिमानोगोषुमानोअश्वेषुरीरिषः मानोवीरान्रुद्रभामि
नोवधीर्हविष्मंतःसदमित्वाहवामहे इतिमंत्रेणसंमृज्य द्विधाकृत्वाएकेनभागेनईशानःसर्ववि
द्यानामितिप्रागुक्तमंत्रेणशिरसितत्पुरुषायेतिमंत्रेणमुखे अघोरेभ्यइतिमंत्रेणबाह्वोः वाम
देवायेतिमंत्रेणकंठादिनाभ्यंते सद्योजातेतिमंत्रेणऊरुमूलादिपादाग्रपर्यंतंइतिसर्वांगेषुभ
स्मोद्धूलनंकृत्वा हस्तौप्रक्षाल्य द्वितीयंभागमादायतस्माद्भस्मतदेतत्पाशुपतं पशुपाश
विमोक्षायइतिमंत्रेणएकादशवारमभिमंत्र्य शिरसि ॐऐंह्रींहरहर ॐनमःशिवाय ल

५

ललाटेब्रह्मणेनमः हृदयेहव्यवाहनायनमः नाभौस्कंदायनमः कंठेधर्मेनमः दक्षिणबाहुमूले रुद्रायनमः बाहुमध्येआदित्यायनमः मणिबंधेचंद्रायनमः वामबाहुमूलेवामदेवायनमः बाहुमध्येप्रभंजनायनमः मणिबंधेवसुभ्योनमः पृष्ठेहरायनमः ककुदिसंभवेनमः ब्रह्मरंध्रेप रमात्मनेनमः इतित्रिपुंड्धारणंकृत्वा वैदिकींसंध्यांकृत्वा तांत्रिकसंध्यांकुर्यात् अयंभस्मधा रणविधिः ब्राह्मणानामेव अन्येषांतुपंचाक्षरेणमूलमंत्रेणवात्रिपुंड्धारणंकार्यमिति अथतांत्रि कसंध्यातत्रमूलमंत्रेणशिखांबध्वा मूलेनैवप्राणायामत्रयंकृत्वा मूलमंत्रस्यऋष्यादिकरष डंगन्यासान्विन्यस्य स्वपुरतोयेनमद्वयापात्रेमृत्तीकृत्य मूलमंत्रेणाष्टवारमभिमंत्र्य तज्जलबिं दुभिः कुशैरकारादिक्षकारांतैरेकपंचाशद्क्षरैः जलबिंदुभिः प्रत्यक्षरंस्वशिरः प्रोक्ष्यमूलेन चत्रिःप्रोक्ष्यसूर्यमंडलेयथोक्तरूपंदेवंध्यात्वा दक्षिणकरेणजलमादाय वामकराग्रेणस्पृशन् लं वंरंयंहंइति पांचभूतिकबीजैःसप्तवारमंत्र्य तज्जलंवामकरेनिधाय तदंगुलिनबिंदुभिर्मूलमं त्रेणादक्षिणकराग्रेणस्वशिरसित्रिः प्रोक्ष्यावशिष्टंवामकरस्थंजलंवामनासासमीपंनीत्वा तेजोमयंवामनासारंध्रेणस्वदेहांतः प्रविष्टंध्यात्वा तेननजलेनस्वदेहांतस्थसकलकलुषंप्रक्षाल्य

११

कृत्स्नवर्णं तज्जलं दक्षिणनासापुटेन विनिर्गतं विभाव्य दक्षिणकरेणादाय स्ववामभागे ज्वलद्व
ज्रशिलायां ॐ ह्लीं पशु हुं फट् इति पाशुपतास्त्रमंत्रेण तस्यामास्फाल्य हस्तौ प्रक्षाल्य पुनर्दक्षिण
करेण जलमादाय दक्षिणनासापुटेन प्रविश्य ब्रह्मरंध्रस्थित चंद्रमंडलमध्यगतपीयूषवारिणो
मिलित्वा तन्मयेन राजदंतविवरांतराभ्यां विनिर्गतं विभाव्य तज्जलं वामकरे निधाय तज्जलबिंदु
भिः ॐ अमृतमालिनी स्वाहा इति मंत्रेण स्वशिरस्त्रिः प्रोक्ष्य मूलमंत्रेण स्वाहांतेन त्रिराचम्यांजलि
ना जलमादायोत्थाय वक्ष्यमाणगायत्रीसमुच्चार्य श्रीभैरवाय पशवे ऽर्घ्यं स्वाहा इति त्रिरर्घ्यांजलिं
सूर्याभिमुखमुत्क्षिप्य मूलमुच्चार्य श्रीभैरवं तर्पयामि नमः इति त्रिः संतर्प्य प्राग्वत् प्राणाया
मादि ऽकृत्वा सूर्यमंडले देवं ध्यायन् ॐ भूताधिपाय विद्महे भवत्पुत्राय धीमहि तन्नो वटुः प्रचोदयात्
इति वटुकभैरवगायत्रीं यथाशक्ति जपित्वा मूलमंत्रं चाष्टोत्तरशतं जप्त्वा जपं समर्प्य स्तुत्वा प्रणा
म्य सूर्यमंडलाद्देवं स्वहृदि विसृज्य श्रीगुरुं प्रणमेदिति त्रिषु कालेषु तांत्रिकसंध्याविधिः त
तः प्रातःसंध्यानंतरं वैदिकतर्पणं निर्वर्त्य स्वगुरुतो वमिति येन मुद्रया जलममृतीकृत्य तत्र
सचक्रं सांगावरणं देवं ध्यात्वा मूलमंत्रमुच्चार्य श्रीभैरवं तर्पयामि नमः इति अष्टोत्तरशतवारं तद

र्धमष्टाविंशतिवारं वा देवस्य मुखकमले परमामृतबुद्ध्या तत्तीर्थजलैः संतर्प्य वरुणदेवताश्च अमुकं त-
र्पयामि नमः इति संतर्प्य देवं स्वहृदि विसृज्य तीर्थं च सूर्ये विसृज्य गुरुदिक्पतिग्रहान् प्रणम्य शु-
द्धोदकपूर्णं पात्रमादाय हृदि स्वेष्टदेवतां स्मरन् मौनी स्वपदमात्रदृष्टिः स्तोत्रादिकं पठन् स्वगृहं गच्छेत्
इति श्रीवत्सकुलकमलप्रद्योतनप्रचंडमार्तंडमहाराजकुमारजैत्रसिंहदेवविरचिते भैरवार्चापारिजा-
ते प्रथमस्तवकः १ ततो द्वारि स्थितः ओं देवत्वं प्रकृतं चित्तं पापाक्रांतमभून्मम तन्निःसारय
चित्तान्मे पापं फट् फट् ते नमः सूर्यः सोमो यमः कालो महाभूतानि पंच च एते शुभाशुभस्येह कर्म-
णो नव साक्षिणः इति पठित्वा हुं फडिति क्रोधदृष्ट्या पार्श्वद्वयमूर्ध्वमधश्चावलोक्य समंता-
द्भूतानुत्सार्य ततः प्रविश्य अंगणे स्थित्वा पादौ प्रक्षाल्याचम्य अंगणभूमौ गोमयमेलोपलिप्तायां सिं-
दूरादिना रचितहृत्मंडलमध्ये स्वासनमास्तीर्य ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय नमः इत्यासनं
संपूज्य ततः प्राङ्मुखो उपविश्य वक्ष्यमाणसूर्यमंत्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा शिरसि ब्रह्मऋषये न-
मः मुखे गायत्रीछंदसे नमः हृदये सूर्यदेवतायै नमः सूर्यार्घ्यदाने विनियोगः इति कृतांजलिर्वा-
देत् अंगुष्ठयोः ह्रां हृदयाय नमः तर्जन्योः ह्रीं शिरसे स्वाहा मध्यमयोः ह्रूं शिखायै वषट् अना-

भै॰पा॰

मिकयोः ह्रैं कवचाय हुं कनिष्ठिकयोः ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् करतलयोः ह्रः अस्त्राय फट् इति क
रयोर्विन्यस्य पुनः एतानेव मंत्रान् हृदयशिरः कवचनेत्रेषु विन्यस्य ऽस्त्रमंत्रेण तालत्रयं दशा
दिग्बंधनं च कृत्वा रक्तांबुजासनमशेषगुणैकसिंधुं भानुं समस्तजगतामधिपं भजामि पद्मद्वयाभ
यवरान् दधतं कराब्जैर्माणिक्यमौलिमरुणांगरुचिं त्रिनेत्रं इति सूर्यं तन्मंडले सांगावरणं ध्या
त्वा स्वपुरतश्चतुरस्रत्रिकोणात्मकं मंडलं कृत्वा श्रीसूर्यार्घ्यपात्रमंडलाय नमः इति मंडलं संपूज्य
तत्र साधारं प्रस्थजलग्राहि ताम्रपात्रं निधाय सूर्यमंत्रेण शुद्धोदकेनापूर्य तिलजवशर्षपपूया
माकतंडुलकुशाग्रगंधाक्षतरक्तपुष्पाणि रक्तचंदनं च निक्षिप्य कुशैराच्छाद्य तत्पात्रं कराभ्यामा
च्छादयन् सूर्यमंत्रमष्टोत्तरशतवारं जपित्वा जानुभ्यामवनिंगतस्तत्पात्रं कराभ्यामामस्तकमुद्धृ
त्य पूर्वोक्तरूपं सूर्यं निष्ठेजं देवताभेदेन ध्यायन् ह्रां ह्रीं सः ग्रहराशिनक्षत्रयोगकरणपरिहृताम
नसंस्थित श्रीसूर्याय एष तेऽर्घ्यः स्वाहा इति सूर्यायार्घ्यं दत्वा सूर्यमंत्रं यथाशक्ति जपित्वा सूर्यं स्तुत्वा
प्रणम्य पूजामंडपद्वारं गत्वा तत्र वक्ष्यमाणविधिना सामान्यार्घ्यं संस्थाप्य तदग्राक्तताम्रादिपात्रस्थ
जलं धेनुमुद्रया ऽमृतीकृत्य तेन जलेन वा पूजामंडपस्य द्वारं प्रोक्ष्य द्वारस्योर्ध्वशाखायां मध्ये ॐ वि

7

लायनमः तद्दक्षिणेमहालक्ष्मैनमः वामेसरस्वत्यैनमः पुनर्मध्येद्वारश्रियैनमः द्वारस्यवामदक्षि
णशाखयोः गणपतयेनमः क्षेत्रपालायनमः शंखनिधिवसुधाराभ्यांनमः पद्मनिधिवसुमती
भ्यांनमः गंगायैनमः यमुनायैनमः धात्रेनमः विधात्रेनमः इतिदेहल्यैक्रमेणसंपूज्य अधःदेहल्यै
नमः तस्याःवामदक्षिणपार्श्वयोः नंदिनेनमः महाकालायनमः इतिद्वारपालौसंपूज्य दक्षिणद्वा
रंगत्वा तद्द्वारेंबुनाभ्युक्ष्य प्राग्वद्विघ्नादिदेहल्यंतप्रोक्तक्रमेणसंपूज्य द्वारपार्श्वयोः गणेश्वरायन
मः वृषभायनमः इतिद्वारपालौसंपूज्य पश्चिमद्वारंगत्वा तथैवाभ्युक्ष्य विघ्नादिदेहल्यंतम
भ्यर्च्य द्वारपार्श्वयोः भृंगिरिटिनेनमः स्कंदायनमः इतिद्वारपालौसंपूज्य उत्तरद्वारंगत्वा तथै
वार्घांबुभिरभ्युक्ष्य विघ्नादिदेहल्यंतमभ्यर्च्य द्वारपार्श्वयोः उमायैनमः चंडेश्वरायनमः इति
द्वारपालौसंपूज्य पुनःपूर्वद्वारंगत्वा अस्त्रमंत्रेणतालत्रयपूर्वकंद्वारमुद्घाट्य पार्ष्णिपातेनकु
ट्टमात्पादाय हूंःवः अस्त्रायफडित्यस्त्रमंत्रेणसप्तधाभिमंत्र्य अपक्रामंतुभूतानिपिशाचाः
प्रेतगुह्यकाः येचात्रनिवसंत्यन्येदेवताभुविसंस्थिताः। अपसर्पंतुतेभूतायेभूताभुविसंस्थिताः
येभूताविघ्नकर्तारस्तेनश्यंतुशिवाज्ञया इत्यनेनहूंःवः अस्त्रायफडित्यस्त्रमंत्रंजपन् नाराचमुद्रया

भै॰पा॰
८

मंडपांतः प्रविश्य तस्मान्निर्गच्छतो विघ्नसंघातान् स्वमार्गसंकोचेन मार्गं संदत्वा ह्रः वः अस्त्राय फडिति स्व
मंत्रं स्मरन् वामपार्ष्णिघातत्रयेण भौमान् ऊर्ध्वं तालत्रयेणांतरिक्षगान् तीक्ष्णदृष्ट्यावलोक
नेन दिव्यान् विघ्नानुत्सार्य दक्षिणपादपुरःसरं देहलीमलंघ्य वामशाखाद्वारमाश्रित्य पंचगव्या
र्द्रितोयाभ्यां घंटावादनपूर्वकं मंडपाभ्यंतरं प्रोक्ष्य मंडपस्य नैरृत्यकोणे वास्तुपुरुषाय नमः तत्रै
व वास्त्वधीशाय ब्रह्मणे नमः इति संपूज्य मंडपस्येशानकोणे रक्तवर्णाय रक्तद्वादशशक्तिस
हिताय श्रीदीपनाथाय नमः इति दीपनाथं संपूज्य अतितीक्ष्ण महाकाय कल्पांतदहनो
पम। भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि इति भैरवाज्ञां गृहीत्वा अः फट् इति मंडपमध्यस्थां
पूजावेदीं गत्वा तत्रस्थासनस्थानं मूलमंत्रेण वीक्ष्य ह्रः वः अस्त्राय फडिति अस्त्रमंत्रेण प्रोक्ष्य अनेनैव
मंत्रेण कुशैस्त्रिः संताड्य हूं वैं कवचाय हुं इति कवचमंत्रेणाभ्युक्ष्य तत्र चैलाजिनकुशोत्तरं हस्तमा
त्रं चतुरस्रं चतुरंगुलोच्छ्रितं स्वात्मानमासनमास्तीर्य मूलमंत्रेण द्वादशधाभिमंत्रितजलेनाभ्यु
क्ष्य शिरसि मेरुपृष्ठऋषये नमः मुखे सुतलं छंदसे नमः हृदये कूर्माय देवतायै नमः आसने
विनियोगः इति कृतांजलिर्वदेदिति ऋष्यादिकं विन्यस्य पृथ्वि त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृ

८

ता तं वधारय मां नित्यं पवित्रं कुरु चासनं इत्यासनमभिमंत्र्य ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय न
मः इत्यासनं संपूज्य तत्र प्राङ्मुखो उदङ्मुखो वा पद्मस्वस्तिकवीरसिद्धान्यतमेनासनेनोपविश्य
आसनस्य स्वदक्षिणाग्रकोणादिचतुष्कोणेषु प्रादक्षिण्येन ओं गं गणपतये नमः ढुं दुर्गायै नमः
सं सरस्वत्यै नमः क्षं क्षेत्रपालाय नमः इति संपूज्य गंधपुष्पाक्षतादीनि पूजाद्रव्याणि स्वदक्षि
णभागे निधाय ह्रां ह्रीं फडिति दिव्यदृष्ट्यावलोक्य कर्पूरादिसुवासितं शुद्धोदकपूर्णं वाम
भागस्थं कुंभं आः इति वामपाणिना स्पृशन् दक्षिणकरांगुल्यग्रेण ऽऽ द्रौं इति कुंभस्थं जले
संस्पृश्य परं इति दीपशिखां स्पृष्ट्वा करं प्रक्षाल्य कृतांजलिर्वामे गुरुभ्यो नमः दक्षिणे गणपतये
नमः अग्रे वटुकभैरवाय नमः इति प्रणम्य चंदनसुगंधपुष्पाणि हूं वः अस्त्रमंत्रेण मर्दयित्वा
करौ सुरभीकृत्य तत्पुष्पं वामकरेण स्वमूर्द्धानं परितो भ्रामयित्वा घ्राय ओं ते सर्वे विलयं यांतु ये
मां हिंसंति हिंसकाः मृत्युरोगभयक्लेशाः पतंतु रिपुमस्तके इति पठित्वा हूं वः अस्त्राय फ
डित्यस्त्रमंत्रेण नाराचमुद्रया ऐशान्यां दिशि दूरे प्रक्षिप्य हूं वः अस्त्राय फडित्यस्त्रमंत्रेण पुनः करा
वन्योन्यमार्जनेन संघर्षणे ध्यानेनैवास्त्रमंत्रेणोर्द्ध्वोर्ध्वतालत्रयं मेरुपृष्ठतर्जन्यपशब्देन दशदिग्बंधं यते

भै. पा.
९

वहृत्वा हृः वः अस्त्राय फडित्यस्त्रमंत्रेण त्रिस्फालमुद्रामुद्रितो व्यक्त्वहस्तो मणिवंधेनान्योन्यसंहृत्तौ
करौ स्वमूर्द्धानं परितः प्रादक्षिण्येन त्रिर्भ्रामयित्वा नऽग्निप्राकारत्रयं विधाय तन्मध्यगतमात्मा
नं संचिंत्य वक्ष्यमाणविधिना मूलमंत्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा भूतशुद्धिं कुर्यात् पादादिजानुप
र्यंते पृथ्वीस्थाने चतुरस्रं वज्रलांछितं पीतवर्णं ब्रह्मदैवतं निवृत्तिकलाधिष्ठितं लं बीजयुक्तं ध्या
त्वा जान्वादिनाभिपर्यंते अपां स्थाने अर्द्धचंद्राकारं शुक्लवर्णंयद्वयेपिपद्मलांछितं विष्णुदैवतं
प्रतिष्ठाकलाधिष्ठितं वं बीजयुक्तं ध्यात्वा नाभ्यादिकंठपर्यंते वह्निस्थाने स्वस्तिकोपेतं त्रिको
णाकारं रक्तवर्णं रुद्रदैवतं विद्याकलाधिष्ठितं रं बीजयुक्तं ध्यात्वा कंठादिभ्रूमध्यपर्यंते वायु
स्थाने षट्कोणाकारं षड्बिंदुलांछितं हतवौषट्नेतकृऽस्नवर्णमीश्वरदैवतं शांतिकलाधिष्ठितं यं वी
जयुक्तं विचिंत्य भ्रूमध्यादिब्रह्मरंध्रांतमाकाशस्थाने वृत्ताकारं ध्वजलांछितं धूम्रवर्णं सदाशिव
दैवतं शांत्यतीतकलाधिष्ठितं हं बीजयुक्तं ध्यात्वा तत्र पंचभूतमये देहे धर्मकंदसमुद्भूतं ज्ञान॰
नालकमैश्वर्याष्टदलोपेतं परवैराग्यकर्णिकं स्वहृदयारविंदं विभाव्य तत्कर्णिकायां जीवा
त्मानं मात्राग्रमात्रं प्रदीपकलिकाभास्वरमनादिमलसंछन्नपरविद्रूपं संचिंत्य प्रागुक्तरूपेण मूला

९

९

धाराकुंडलिनीमुत्थाय सुषुम्णावर्त्मनामूलाधाराद्घनाहतांतं तत्रचक्रगाजवर्णं वर्णाधिदेवता
ग्रसंतीहृदयकमलमानीयतयाकवलीकृतंजीवात्मानंध्यायन् सुषुम्णावर्त्मनाविशुद्धादिच
क्रस्यवर्णंवर्णाधिदेवताग्रसंतीब्रह्मरंध्रेनीता तत्रस्थितसहस्रदलकमलकर्णिकामध्यवर्ति
निःपरमात्मज्योतिषिसवर्णवर्णदेवताकदंबकंजीवात्मानंसंयोज्य कुंडलिनींस्वस्थानमानी
यततसंहारंकुर्यात् तत्रपृथ्वीस्थानेघ्राणेंद्रियगमनक्रियागंधवागंधघ्राणपृथ्वीब्रह्मा
निवृत्तिसमानवायून्संस्मृत्य ॐ ह्रांब्रह्मणेपृथिव्याधिपतयेनिवृत्तिकलात्मनेहुं फट् स्वाहा
इतिमंत्रेणतान्सर्वान्कुंडलिनीद्वाराग्रपांमध्येसंहरेत् ततोपांस्थानेहस्तादानेदानवरसरसना
जलविष्णुप्रतिष्ठोदानान्संचिंत्य ॐ ह्रींविष्णवेजलाधिपतयेप्रतिष्ठाकलात्मनेहुं फट् स्वाहा इ
तितान्सर्वान्कुंडलिनीद्वाराब्रह्मतत्वेसंहरेत् ततोवह्निस्थानेपायुविसर्गविसर्जनीयरूपचक्षुर्व
ह्निरुद्रविद्याव्यानान्संस्मृत्य ॐ हुंरुद्रायतेजोधिपतयेविद्याकलात्मनेहुं फट् स्वाहा इतिमंत्रे
णतान्सर्वान्वायुमंडलेसंहरेत् ततोवायुस्थानेउपस्थानंदनद्विषयस्पर्शस्पृष्टत्ववायवीश्व
रशांत्यपानान्संस्मृत्य ॐ ह्रैंईश्वरायवाय्वाधिपतयेशांतिकलात्मनेहुं फट् स्वाहा इतितान्सर्वा

भै॰पा॰
१०

10

नाकाशस्थाने संहरेत् ततश्चाकाशस्थाने वामवदनवक्त्रशब्दश्रोत्राकाशसदाशिवशांत्यतीतः
प्राणान्संसृत्य ॐ ह्रौं सदाशिवायाकाशाधिपतये शांत्यतीतकलात्मने हुं फट् स्वाहा इति तान्स
र्वान्कुंडलिन्यां संहृत्य तान्विंदुशक्तौ विंदुशक्तिं नादशक्तौ नादशक्तिं परशक्तौ प्रणवेन संहृ
त्य ॐ ह्रीं हुं फट् स्वाहा इति तां परशक्तिं पूर्वोक्तपरमात्मनि संयोज्य केवलशरीरे वामकुक्षौ पा
पपुरुषं चिंतयेत् तद्यथा वामकुक्षिस्थितं पापपुरुषं कज्जलप्रभं ब्रह्महत्याशिरस्कं यस्व
र्णस्तेयभुजद्वयं सुरापानहृदायुक्तं गुरुतल्पकटिद्वयं तत्संसर्गिपदद्वंद्वं अंगप्रत्यंगपा
तकं उपपातकरोमाणं रक्तश्मश्रुविलोचनं खड्गचर्मधरं क्रुद्धं कुक्षौ पापं विचिंतयेत् इ
ति पापपुरुषं संचिंत्य वामनासापुटेन वायुमापूर्य नाभिस्थषट्कोणाकारे वायुमंडले संयो
ज्य तत्र यमिति वायुबीजं कृष्णवर्णं संचिंत्य कुंभकेन यं बीजमावर्तयेत् तदुत्थेन प्रचंडवा
युना स पापपुरुषं स्वदेहं संशोष्य तं वायुं दक्षिणनासया विरेच्य पुनर्दक्षिणनासया वा
युमापूर्य मूलाधारे संयोज्य तत्रस्थवह्निमंडले रमिति वह्निबीजं रक्तवर्णं विचिंत्य कुंभकेन र
मिति बीजमावर्तयंस्तदुत्थितेन महावह्निना स पापपुरुषं स्वदेहे संदह्य पापपुरुषभस्मना

सहतेवायुंवामनासयाविरेच्य पुनर्वामनासयावायुमापूर्य्य ब्रह्मरंध्रेसंयोज्य तत्रस्थितचंद्रमं
डलेवामेत्यमृतवीजंशुक्लवर्णंसंचिंत्य कुंभकेनवंवीजमावर्त्तयेत् ततस्तेनामृतधारयास्वदेहम
स्मसंसिक्तंवायुंदक्षिणनासयावायुमापूर्य्यमूलाधारस्थपार्थिवमंडलेसंयोज्य तत्रलमिति
पृथिवीजंपीतवर्णंसंचिंत्य कुंभकेनलंवीजमावर्त्तयेत् तदुद्भूतेनतेजसामृतप्लावितभस्मघनी
कृत्य तंवायुंवामनासयाविरेच्य पुनर्वामनासयावायुमापूर्य्य मूलाधारस्थविंदुमध्येमाया
वीजंस्फुरद्बालार्कवर्णंसंचिंत्य कुंभकेनमायावीजमावर्त्तयेत् तेनकरचरणाद्यवयवसमेतं
स्वदेहंनिष्पन्नंविभाव्य तंवायुंवामनासयाविरेचयेदिति स्थूलशरीरंनिष्पाद्यसूक्ष्मशरीरंनिष्पा
दयेत् तद्यथा तत्रपूर्वोक्तसहस्रारकमलस्थपरमात्मनः सकाशात्स्वस्थानमानीयततोना
दशक्तिं ततोविंदुशक्तिंप्रणवेनसृष्ट्वा विंदुशक्तेः सकाशात्सकलजगत्सृष्टिहेतुभूतांकुंड
लिनींप्रणवेननिःसार्य्य ततः ॐह्रौंसदाशिवायाकाशाधिपतयेशांत्यतीतकलात्मनेनमः
इतिप्राणेऽ संत्यतीतसदाशिवाकाशश्रोत्रशब्दवाक्यवदनवाणींआकाशस्थानेस्थापयेत् तत
श्चाकाशमंडलात् ॐह्रींईश्वरायवाय्वधिपतयेशांतिकलात्मनेनमः इतिमंत्रेणप्राणशांतीश्व

भै॰पा॰
११

रवायुश्च स्पर्शात्मकस्पर्शोतद्वि षयानंदीपस्यान्वायुस्थाने स्थापयेत् ततो वायुमंडलात् ओँ हूं रुद्रायते
जोधिपतये विद्याकलात्मने नमः इति मंत्रेण व्यानविद्यारुद्रान्तेजश्चक्षूरूपविसर्जनीयसर्गोपायू
नग्निस्थापयेत् ततोग्निमंडलात् ओँ ह्रीं विष्णवे जलाधिपतये प्रतिष्ठाकलात्मने नमः इति मं
त्रेणोदानप्रतिष्ठाविष्णुर्जलरसनारसदानवादानहस्तानयांस्थाने स्थापयेत् ततो जलमंड
लात् ओँ ह्रां ब्रह्मणे पृथिव्यधिपतये निवृत्तिकलात्मने नमः इति मंत्रेण समाननिवृत्तिब्रह्मपृ
थिवी घ्राणगतिवागमनक्रियापादेंद्रियाणि पृथिवीस्थाने स्थापयेत् प्रणवेन कुंडलिनीस्व
स्थाने स्थापयित्वा नादशक्तिं बिंदुशक्तिं परशक्तीनां प्रणवेन स्वदेहव्यापिनीं विभाव्य सोहमिति
मंत्रेण ब्रह्मरंध्रस्य परमात्मनः सकाशात्कुंडलिन्या जीवात्मानं संहृत्य वर्णेवर्णाधिदेवतासहि
तमाज्ञादिचक्रेषु तत्तद्वर्णेवर्णाधिदेवताः स्थापयन् हृदयकमलमानीय हृदयकमले जी
वात्मानं स्थापयित्वा कुंडलिनीं सुषुम्णामार्गेण मणिपूरकादिचक्रेषु तत्तद्वर्णाधिदेवताः
स्थापयन्मूलाधारं नीत्वा तत्रतो स्थापयेत् ततः स्वशरीरं निरस्तसकलकलुषं तेजोमयं
देवनारायणे योगं विभाव्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् अथ भूतशुद्धिविहीनेन कृता पूजाभि

११

वारवत् विपरीतफलंदद्यादभक्तायपूजनेयथेति कुंभसंभववचनादावश्यकीयमिति अथ
प्राणप्रतिष्ठामाहयथा शिरसिब्रह्मविष्णुशिवेभ्योऋषिभ्योनमः मुखेऋग्यजुःसामेभ्यः छंदो
भ्योनमः हृदयेपराप्राणशक्त्यैदेवतायैनमः ममप्राणप्रतिष्ठार्थेविनियोगः इतिकृतांज
लिर्वदेत् ततः ॐआंह्रींक्रोंअंकंखंगंघंङंआकाशवाय्वग्निसलिलपृथिव्यात्मनेआंहृद
यायनमः ॐआंह्रींक्रोंइंचं५ शब्दस्पर्शरूपरसगंधात्मनेईंशिरसेस्वाहा ॐआंह्रींक्रोंउंटं५ श्रो
त्रत्वक्जिह्वाघ्राणात्मनेऊंशिखायैवषट् ॐआंह्रींक्रोंएंतं५ वाक्पाणिपादपायूपस्थात्
मनेऐंकवचायहुं ॐआंह्रींक्रोंओंपं५ वचनादानविसर्गगमनानंदात्मनेओंनेत्रत्रयायवौष
ट् ॐआंह्रींक्रोंअंयं१० मनोबुध्यहंकारचित्तात्मनेअः अस्त्रायफट् इतिमंत्रेणांगुष्ठादितलां
तेविन्यस्यहृदयादिषडंगेषुविन्यसेत् ततोध्यानं रक्ताब्धिपोतारुणपद्मसंस्थांपाशांकुशेष्विद्व
रसाशबाणान् शूलंकपालंदधतींकराब्जैः रक्तांत्रिनेत्रांप्रणमामिदेवीं वामाद्यूर्ध्वपराद्यैः त
दाद्यधस्थयोरस्मिन्तदाद्यस्थयोरपरेइत्याद्युपेध्याने इतिध्यात्वा हृदिहस्तंनिधाय ॐआंह्रींक्रों
यंरंलंवंशंषंसंहंसः सोहंममप्राणइहप्राण आमित्यादिममजीवइहस्थितः आमित्यादि॰

ममजीवइहस्थितः आमित्यादिममसर्वेंद्रियाणि आमित्यादिममवाङ्मनः चक्षुःश्रोत्रघ्राणप्राणा
इहागत्यचिरंसुखंतिष्ठंतुस्वाहा ॐ इतिप्राणप्रतिष्ठामंत्रंत्रिर्जप्त्वा निजवपुर्ज्योतिर्मयंध्यायेदि
तिप्राणप्रतिष्ठाविधिः इतिवघेलकुलकमलप्रद्योतप्रचंडमार्तंडमहाराजकुमारश्रीनेत्रसिंह
देवविरचितेश्रीभैरवार्चापारिजातेद्वितीयस्तबकः २ अथमातृकान्यासः तत्रशिरसिब्रह्मणेऋषये
नमः मुखेगायत्रीछंदसेनमः हृदयेश्रीमातृकासरस्वतीदेवतायैनमः गुह्येहल्भ्योबीजायनमः
पादयोःस्वरेभ्यःशक्तिभ्योनमः नाभौक्षकारायकीलकायनमः इतिविन्यस्यमातृकान्यासेविनि
योगइतिकृतांजलिर्वदेत् ततःअंगुष्ठयोः अंकंखंगंघंङंआं हृदयायनमः तर्जन्योःइंचंछंजंझंञंईं शि
रसेस्वाहा मध्यमयोःउंटंठंडंढंणंऊं शिखायैवषट् अनामिकयोः एंतंथंदंधंनंऐं कवचायहुं क
निष्ठिकयोःओंपंफंबंभंमंऔं नेत्रत्रयायवौषट् करतलयोः अंयंरंलंवंशंषंसंहंलंक्षंअः अस्त्राय
फट् इतिकरयोर्विन्यस्यतानेवमंत्रान्हृदयशिरःशिखाकवचनेत्रेषुविन्यस्यास्त्रमंत्रेणतालत्र
येदत्वादशदिग्बंधनंचकृत्वा व्योमेंद्वौरसनागिकर्णिकमयोद्वंद्वौस्फुरत्केसरंपत्रांतर्गतयेव
वर्गीयशलानादित्रिवर्गकमातृ आसांस्वाग्निपुलोतलोगलिपुजादोणोपुरेणाहतंवर्णांजंशिरा

सिस्थितेविषगदप्रग्रंसिमूलंजयेत्‌इतिब्रह्मरंध्रेवर्णैर्बविंदंध्यात्वा मूलाधारेधनिष्क्रान्ताप्रबुद्धाश
क्तिकुंडलि ज्वलत्पावकसंकाशासूक्ष्मतेजस्वरूपिणी मूलाधारास्थिरःपद्मेस्पृशंतीविधकृताकृ
तिः तयासृष्टस्थशिरःपद्मादमृतौघस्वरूपिणी निर्जितान्मातृकावर्णान्सुषुम्णावर्त्मनातेनु वा
पयित्वास्थितान्सर्वानेवंध्यात्वाप्रविन्यसेत् इतिसूक्ष्मरूपावर्णान्नेत्वेध्यात्वा कंठेविशुद्धिचक्रेषोड
शादलकमलमूर्द्धमुखंध्यात्वा तद्दलेषुपूर्वादिप्रादक्षिण्येन ॐ अंनमः ॐ आंनमः ॐ इंनमः
ॐ ईंनमः ॐ उंनमः ॐ ऊंनमः ॐ ऋंनमः ॐ ॠंनमः ॐ लृंनमः ॐ लॄंनमः ॐ एंनमः ॐ ऐंनमः
ॐ ओंनमः ॐ औंनमः ॐ अःनमः इतिविन्यस्य हृदयेअनाहतचक्रेद्वादशदलकमलेध्यात्वा त
द्दलेषुपूर्वादिप्रादक्षिण्येन ॐ कंनमः ॐ खंनमः ॐ गंनमः घंनमः ङंनमः चंनमः छंनमः
जंनमः झंनमः ञंनमः टंनमः ठंनमः ततोनाभिमंडलेदशदलकमलेमणिपूरकचक्रेप्रा
ग्वध्यात्वातद्दलेषुपूर्वादिप्रादक्षिण्येन डंनमः ढंनमः णंनमः तंनमः थंनमः दंनमः धं
नमः नंनमः पंनमः फंनमः इतिविन्यस्यलिंगमूलेस्वाधिष्ठानसंचक्रेषट्दलकमलेध्यात्वा
तद्दलेषुप्रादक्षिण्येन ॐ बंनमः भंनमः मंनमः यंनमः रंनमः लंनमः ततोमूलाधारचक्रेचत

भै॰पा॰
१२

दलकमले गुदे मेढ्रान्तरे ध्यात्वा तद्दलेषु प्रादक्षिण्येन ॐ वं नमः शं नमः षं नमः सं नमः त
तो भ्रूमध्ये आज्ञाचक्रे द्विदलकमले ध्यात्वा तद्दलयोः ॐ हं नमः क्षं नमः इत्यंतमातृकां विन्य
स्य बहिर्मातृकान्यासं कुर्यात् ततो ध्याने पंचाशद्वर्णभेदैर्विहितवदनदोः पादयुक्कुक्षिवक्षो
देशां भास्वत्कपर्दां कलितशशिकलामिंदुकुंदावदातां अक्षस्रक्कुंभचिंतालिखितवरकरीमक्ष
णां पद्मसंस्थामाकल्पत्तानमुद्रास्तनजघनभरां भारतीं तां नमामि दक्षिणोर्द्धकरयोराचेतदा
ययःकरयोरेते इत्यायुधध्याने इति श्रुवीक्के ब्रह्मरंध्रस्य वर्णशरविंदे मातृकासरस्वतीं ध्यात्वा शि
रसि अं नमः मुखवृत्ते आं नमः दक्षनेत्रे इं नमः वामनेत्रे ईं नमः दक्षकर्णे उं नमः वामकर्णे ऊं न
मः दक्षिणनासिके ऋं नमः वामनासिके ॠं नमः दक्षगंडे लृं नमः वामे लॄं नमः ऊर्द्ध्वोष्ठे एं नमः अध
रे ऐं नमः ऊर्द्ध्वदंते ओं नमः अधोदंते औं नमः तालुके अं नमः जिह्वाग्रे अः नमः दक्षबाहुमूले
कं नमः मध्ये खं नमः मणिबंधे गं नमः अंगुलिमूले घं नमः अंगुल्यग्रे ङं नमः वामबाहु
मूले चं नमः मध्ये छं नमः मणिबंधे जं नमः अंगुलीमूले झं नमः अंगुल्यग्रे ञं नमः दक्षो
रुमूले टं नमः जानुनी ठं नमः गुल्फे डं नमः अंगुलिमूले ढं नमः अंगुल्यग्रे णं नमः वामोरुमूले

13

१२

तें नमः जानुनी थं नमः गुल्फे दं नमः अंगुलिमूले धं नमः अंगुल्यग्रे नं नमः दक्षिणपार्श्वे पं नमः वामे॰
फं नमः पृष्ठे बं नमः नाभौ भं नमः जठरे मं नमः हृदये यं नमः दक्षांशे रं नमः ककुदि लं नमः वामांशे
वं नमः हृदयादि दक्षिणकराग्रपर्यंते शं नमः हृदयादि वामकराग्रपर्यंते षं नमः हृदयादि दक्षपादपर्यं-
ते सं नमः हृदयादि वामपादपर्यंते हं नमः हृदयादि नाभ्यंते लं नमः हृदयादि मूर्द्धांते क्षं नमः इति केव-
लमातृकान्यासः अथ केवले यथा बिंदुयुक्तं वे अक्षराणां बीजयोगजनार्थमिति संप्रदायः अथ बिंदुमा-
तृकान्यासः तत्र ऋष्यादिकरषडंगन्यासास्तु प्राग्युक्ता एवं ध्यानं तु अक्षस्रजं हरिणपोतमुदग्रटंकं विद्या-
करैरविरतं दधतीं त्रिनेत्रां अर्द्धेन्दुमौलिमरुणामरविंदवासां वर्णेश्वरीं प्रणमत स्तनभारनम्रां दक्षा-
धः करयोरधेतदाद्यूर्द्ध्वयोरंते इति वर्णारविंदे ध्यात्वा मूर्धादिहृदयांतं क्षं नमः वामपादाग्रादिहृ-
दयांतं हं नमः दक्षिणपादाग्रादिहृदयांतं सं नमः इत्यादि शिरसि अं नमः इत्यंतं संहारक्रमेण यस्य व-
र्णस्य यत्स्थानं तत्र तत्र दक्षरं न्यसेत् अथ विसर्गमातृकान्यासः तत्र ऋष्यादिध्यानांतं केवलमातृ-
कान्यासोक्तमेव अः नमः आः नमः इत्यादि विसर्गांतान्वर्णान्केवलमातृकान्यासस्थानेषु वऽ
न्यसेत् इति विसर्गमातृकान्यासः अथ बिंदुविसर्गयुक्तस्थितिमातृकान्यासः तत्र ऋष्यादिक

भै.पा.
१९

14

रषडंगन्यासास्तु केवलमातृकान्यासवत् ध्याने सिंदूरकांतममितामरणां त्रिनेत्रां विद्यादक्षसूत्रमृगपोतवरं द
याने पार्श्वस्थितां भगवतीमपि कांचनाभां ध्यायेत्कराब्जधृतपुस्तकवर्णमालां वामाद्ययोः करयोरा
द्येन तदा ऊर्ध्वयोरंसो देव्यास्तु वामदक्षिणकरयोः पुस्तकवर्णमाले इति वर्णारविंदे ध्याता दक्षिणगुल्फे
डं नमः अंगुलीमूले ढं नमः अंगुल्यग्रे णं नमः मुखवृत्ते आं नमः इत्यादि दक्षिणजानुनि ठं नमः
इत्यंते विंदुविसर्गयुक्तान्वर्णान् केवलमातृकान्यासस्थानेष्वेव न्यसेत् इति स्थितिमातृकान्यासः अ
थ तारोस्थिकयैवात्र कलामातृकान्यासः तत्र शिरसि प्रजापतये ऋषये नमः मुखे गायत्रीछंदसे नमः
हृदये कलारूपिणीमातृकासरस्वतीदेवतायै नमः न्यासे विनियोगः इति कृतांजलिर्वदेत् अंगु
ष्ठयोः अं ऊं आं हृदयाय नमः तर्जन्योः इं ऊं ईं शिरसे स्वाहा मध्यमयोः उं ऊं ऊं शिखायै वषट् एं ऐं ऐं
कवचाय हुं अं ॐ औं नेत्रत्रयाय वौषट् अं ॐ अः अस्त्राय फट् इति करांगन्यासः ततो ध्याने हस्तैः
पद्मं रथांगं गुणमथ हरिणं पुस्तकं वर्णमालां टंकं शुभ्रं कपालं दरममृतलसद्धेमकुंभं वहंती मु
क्ताविद्युत्पयोद ऽऽ स्फटिकनकजपावंधुकैः पंचवक्त्रैः त्र्यक्षैर्वक्षोजनम्रां सकलशशिनिभां शा
रदां तां नमामि वामाद्ययोः करयोराद्येन तदा ऊर्ध्वयोरन्येन तदा ऊर्ध्वयोरिन्नरेन तदा ऊर्ध्वयोरित्याद्युपध्याने

१९

इति वर्णास्विंदुध्यात्वा विन्यसेत् तद्यथा ॐ अं निवृत्त्यै नमः ॐ आं प्रतिष्ठायै नमः ॐ इं विद्यायै नमः ॐ ईं
शान्त्यै नमः ॐ उं इन्धिकायै नमः ॐ ऊं दीपिकायै नमः ॐ ऋं रेचकायै नमः ॐ ॠं मोचकायै नमः ॐ ऌं
परायै नमः ॐ ॡं सूक्ष्मायै नमः ॐ एं सूक्ष्मामृतायै नमः ॐ ऐं ज्ञानामृतायै नमः ॐ ओं आप्यायिन्यै
नमः ॐ औं व्यापिन्यै नमः ॐ अं व्योमरूपिण्यै नमः ॐ अः अनन्तायै नमः ॐ कं सृष्ट्यै नमः ॐ खं ऋ
द्ध्यै नमः गं स्मृत्यै॰ घं मेधायै॰ ङं कान्त्यै नमः चं लक्ष्म्यै॰ छं द्युत्यै॰ जं स्थिरायै॰ झं स्थित्यै॰ ञं सिद्ध्यै
टं जरायै॰ ठं पालिन्यै॰ डं शान्त्यै॰ ढं ऐश्वर्यायै नमः णं रत्यै॰ तं कामिकायै॰ थं वरदायै॰ दं ह्लादि
न्यै॰ धं प्रीत्यै॰ नं दीर्घायै॰ पं तीक्ष्णायै॰ फं रौद्र्यै॰ बं भयायै॰ भं निद्रायै॰ मं तन्द्रायै॰ यं क्षुधायै॰ रं क्रो
धिन्यै॰ लं क्रियायै॰ वं उल्कायै॰ शं मृत्युरूपायै॰ षं पीतायै॰ सं श्वेतायै॰ हं अरुणायै॰ ळं असिता
यै॰ क्षं अनन्तायै॰ शुद्धमातृकास्थानेषु न्यसेत् इति कलामातृकान्यासः अत्र नादात्मनः सदा
शिवात्संभूताः स्वरकलाः श्वेताः अक्षस्रक्पुस्तककङ्कपालकरा ध्येयाः कचवर्गकलाश्चकाराद्ब्रह्म
णोद्भूताः पीताः अक्षस्रक्पङ्कजाभयकमण्डलुकरा ध्येयाः टतवर्गजाः उकाराद्विष्णोरुत्पन्नाः श्या
मा अभयशङ्खचक्रवरहस्ता ध्येया पयवर्गजाः मकाराद्रुद्रादुत्पन्नाः शरदिन्दुनिभाः अभयपा

भै.पा.
१५

15

लकपालवरहस्ताध्येया षादिपंचवर्णोजाईश्वराहिंदोहन्यन्नारक्ताअभयहरिणटंकवरहस्ता
ध्येया इतिनारोस्याकलामातृकान्यासः अथकेशवादिमातृकान्यासः तत्र साध्यनारायणऋ
षिः गायत्रीछंदः श्रीलक्ष्मीनारायणोदेवतान्यासेविनियोगः इतिऋष्यादिकंस्मृत्वा मूर्द्धादि
षुप्राग्वद्व्यस्तयोनमोंतेनविन्यस्य अंकंखंगंघंङं आंह्लांहृदयायनमः इंचंछंजंझंञंईह्लींसिरसे
स्वाहा उंटंठंडंढंणंऊंह्लूंशिखायैवषट् एंतंथंदंधंनंऐंह्लैंकवचायहुं ओंपंफंबंभंमंऔंह्लौंनेत्र
त्रयायवौषट् अंयंरंलंवंशंषंसंहंलंक्षंअःअस्त्रायफट् इतिमंत्रैः प्राग्वत्करषडंगन्यासंकृत्वा विद्या
रविंदमकरोमृतकुंभपद्मकौमोदकीदरसुदर्शनऽऽ शोभिहस्तं सौदामिनीसदृक्कांतिविभाति
लक्ष्मीनारायणात्मकमखंडितमात्ममूर्त्तेः वपुरितिशेषः वामाक्षयःकरयोराद्येतदाद्यूर्ध्वयोरन्येत
दाद्यूर्ध्वयोरपरेतदाद्ययोरितरेइतिध्यात्वाऽ ह्लींअंकेशवायकीर्त्यैनमः ह्लींआंनारायणकीर्त्यैन
मः ह्लींइंमाधवायतुष्ट्यैनमः ह्लींईंगोविंदायपुष्ट्यैनमः उंविष्णवेधृत्यै· ऊंमधुसूदनायशांत्यै·
ऋंत्रिविक्रमायक्रियायैनमः ॠंवामनायदयायै· लृंश्रीधरायमेधायै· ॡंहृषीकेशायहर्षायै·
एंपद्मनाभायश्रद्धायै· ऐंदामोदरायलज्जायै· ओंवासुदेवायलक्ष्म्यै· औंसंकर्षणायसरस्वत्यै अंप्रद्युम्ना

१५

पप्रीत्यै॰ अं॰ अनिरुद्धायरत्यै॰ कं चक्रिणेजयायै॰ खं गदिनेदुर्गायै॰ गं शार्ङ्गिणेप्रभायै॰ घं खड्गिने
सत्यायै॰ ङं शंखिनेचण्डायै॰ चं हलिनेवाण्यै॰ छं मुशलिनेविलासिन्यै॰ जं शूलिनेविजयायै झं पा
शिनेविरजायै॰ ञं अंकुशिनेविश्वायैनमः टं मुकुन्दायविनदायै॰ ठं नन्दजायसुनन्दायै॰ डं नन्दिनेस्मृ
त्यै॰ ढं नारायणायऋद्ध्यै॰ णं नरकजितेसमृद्ध्यै॰ तं हरयेशुद्ध्यै॰ थं कृष्णायभुक्त्यै॰ दं सत्यायबु
द्ध्यै॰ धं सात्वतायमत्यै॰ नं शौरयेक्षमायै॰ पं शूरायरमायै॰ फं जनार्दनायउमायै बं भूधरायक्ले
दिन्यै॰ भं विश्वमूर्तयेक्लिन्नायै मं वैकुण्ठायवसुदायैनमः यं त्वगात्मनेपुरुषोत्तमायवसुधायै॰
रं असृगात्मनेबलिनेपरायै॰ लं मांसात्मनेबलानुजायपरायणायै॰ वं मेदात्मनेबालायसूक्ष्मा
यै॰ शं अस्थ्यात्मनेवृषघ्नायसंध्यायै॰ षं मज्जात्मनेवृषायप्रज्ञायै॰ सं शुक्रात्मनेहंसायप्रभायै॰ हं प्रा
णात्मनेवराहायनिशायै॰ ळं जीवात्मनेविमलायअमोघायै॰ क्षं परमात्मनेनृसिंहायविद्युतायै॰
१८ इत्येकपंचाशन्मूर्तिशक्तिः केवलमातृकान्यासस्थानेषुन्यसेत् केशवाद्याइमेश्यामाश्चक्रशंखा
ब्जलसत्कराः शक्तयस्तुप्रियांकेषुनिषण्णाः सस्मिताननाः विद्युद्दामसमानांगाः पंकजा
भयवाहवः इतिध्येयाः इतिकेशवादिमातृकान्यासः अथश्रीकण्ठादिमातृकान्यासः तत्रदक्षि

भै॰मा॰
१८

ए॰मस्य न्निरूषि र्गायत्रीछंदः श्रीअर्द्धनारीश्वरोदेवता न्यासे विनियोगः इतिरूष्यादिकं सत्त्वावि-
न्यस्य षडंगन्यासं कुर्यात् तद्यथा अंकं खंगंघंङं आं हृदयाय नमः इं चंछंजंझंञं ईं शिरसे स्वा
हा उं टंठंडंढंणं ऊं शिखायै वषट् एं तंथंदंधंनं ऐं हुं कवचाय हुं ओं पंफंबंभंमं औं ह्रौं नेत्रत्रया
य वौषट् अं यंरंलंवंशंषंसंहंलंक्षं अः ह्रः अस्त्राय फट् इति षडंगमंत्रान् अंगुष्ठादितलांतं विन्यस्य
हृदयादिषु षडंगेषु विन्यसेत् ततोध्यानं बंधूककांचननिभं रुचिराक्षमालां पाशांकुशौ च व
रदं निजबाहुदंडैः बिभ्राणमिंदुशकलाभरणं त्रिनेत्रमर्द्धांबिकेशमनिशं वपुराश्रयामः
दत्ताधः करमारभ्य वामाधः करपर्यंतं मातृषु ध्यानं इति ध्यात्वा न्यसेत् तद्यथा ह्सौं अं श्रीकंठे
शाय पूर्णोदर्यै नमः ह्सौं आं अनंतेशाय विरजायै ह्सौं इं सूक्ष्मेशाय शाल्मल्यै ह्सौं मातृका
दौ सर्वत्र योजनीयं ईं त्रिमूर्तीशाय लोलाक्ष्यै उं अमरेश्वराय वर्तुलाक्ष्यै ऊं अर्घीशाय दीर्घा
घोणायै ऋं भारभूतीशाय दीर्घमुख्यै ॠं स्थाण्वीशाय दीर्घजिह्वायै लृं हरेशाय कुंडोद
र्यै ॡं झिंटीशायोर्द्ध्वकेश्यै एं भौतिकेशाय विकृतमुख्यै ऐं सद्योजातेशाय ज्वालामुख्यै
ओं अनुग्रहेशायोल्कामुख्यै औं अक्रूरेशाय श्रीमुख्यै अः महासेनेशाय विद्यामुख्यै कं क्रो

16

का

घीशाय महाकाल्यै खं चंडेशाय सरस्वत्यै गं पंचांतकेशाय सर्वसिद्धिगौर्यै घं शिवोत्तमेशा
य त्रैलोक्यविद्यायै ङं एकरुद्रेशाय शक्त्यै चं कूर्मेशायात्मशक्त्यै छं एकनेत्रेशाय भूतमात्रे
जं चतुराननेशाय लंबोदर्यै झं अजेशाय द्राविण्यै ञं सर्वेशाय खेनागर्यै टं सोमेशाय खे
चर्यै ठं लांगलीशाय मंजर्यै डं दारुकेशाय रूपिण्यै ढं अर्द्धनारीश्वराय वीरिण्यै णं उमा
कांतेशाय कोदर्यै तं आषाढीशाय पूतनायै थं दंडीशाय भद्रकाल्यै दं अत्रीशाय योगिन्यै
धं मीनेशाय शंखिन्यै नं मेषेशाय गर्जिन्यै पं लोहितेशाय कालरात्र्यै फं शिखीशाय कु
ब्जिन्यै बं छगलंडेशाय कपर्दिन्यै भं द्विरंडेशाय कवर्दिन्यै मं महाकालेशाय जयायै यं त्व
गात्मने वालीशाय सुमुख्यै रं असृगात्मने भुजंगेशाय रेवत्यै लं मांसात्मने पिनाकीशाय मा
धव्यै वं मेदात्मने खड्गीशाय वारुण्यै शं अस्थ्यात्मने केशावाय वायव्यै षं मज्जात्मने श्वेतेशा
य रक्षोविदारिण्यै सं शुक्रात्मने भृगवीशाय सहजायै हं प्राणात्मने नकुलीशाय महाल
क्ष्म्यै लं शक्त्यात्मने शिवेशाय व्यापिन्यै क्षं परमात्मने संवर्तेशाय महामायायै इति केवल
मातृकास्थाने पुन्यसेत अत्र रुद्रसहिता वर्णाः शूलकपालकाः शाक्तयोरुद्रपीठस्याः सिंह

भै॰ पा॰
८

रारुणविग्रहाः रक्तोत्पलकपालाभ्यामलंकृतकरांबुजा इति शाकिनीध्याने इति श्रीकंठादि
न्यासः अथ भुवनेश्वरीमातृकान्यासः तत्र शक्तिऋषिर्गायत्रीछंदः श्रीमातृकामयीभुव
नेश्वरीदेवतान्यासे विनियोगः इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा ह्रीं दिक्षु [illegible] मेनेन विन्यस्य अं
कं खं गं घं ङं आं ह्रां हृदयाय नमः इं चं छं जं झं ञं ईं ह्रीं शिरसे स्वाहा उं टं ठं डं ढं णं ऊं ह्रूं शिखा
यै वषट् एं तं थं दं धं नं ऐं कवचाय हुं ओं पं फं बं भं मं औं ह्रौं नेत्रत्रयाय [illegible] वौषट् अं यं रं लं वं शं
षं सं हं लं क्षं अः ह्रः अस्त्राय फट् इति षडंगमंत्रैः करषडंगन्यासं विधाय ध्यायेत् उद्यत्कोटिदि
वाकरप्रतिभटां तुंगोरुपीनस्तनीं वक्त्रकुंडकिरीटहाररसनामंजीरसंशोभितां दद्याः कर
मारभ्य वामाधः करपर्यंतमायुधध्याने इति वर्णारविंदे ध्यात्वा ह्रीं अं नमः ह्रीं इं नमः इत्यादि
ह्रीं लं नमः इत्यंते केवलमातृस्थानेष्वेव न्यसेत् अथ श्रीबीजादिमातृकान्यासः तत्र भृगुऋषिः गा
यत्रीछंदः मातृकारूपिणी लक्ष्मीर्देवता न्यासे विनियोगः इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा प्रागुक्त
विधिना विन्यस्य अं कं खं गं घं ङं आं श्रां हृदयाय नमः इं चं छं जं झं ञं ईं श्रीं शिरसे स्वाहा उं टं ठं डं
ढं णं ऊं श्रूं शिखायै वषट् एं तं थं दं धं नं ऐं श्रैं कवचाय हुं ओं पं फं बं भं मं औं श्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् अं यं

१०

रेंलंवंशंषंसंहंलंक्षंअः अः अस्त्रायफट् इतिषडंगमंत्रः करषडंगन्यासान्विधाय ध्यानं विद्युद्दामसम
प्रभांहिमगिरिप्रख्यैश्चतुर्भिर्गजैः शुंडादंडसमुद्धृतामृतघटैरासिच्यमानामिमां विभ्राणांकरपंक
जैर्जपवटीपद्मद्वयेपुस्तकंभास्वद्रत्नसमुज्ज्वलांकुचनतांध्यायेजगत्स्वामिनी दक्षाधःकरमारभ्य
वामाधःकरपर्यंतंआयुधध्यानं इतिवर्णारविंदे ध्यात्वा श्रींअंनमः श्रींआंनमः इत्यादिमातृका
न्यासस्थानेषुन्यसेत् इतिश्रीवीजादिमातृकान्यासः अथकामवीजादिमातृकान्यासः तत्रसंमोह
नऋषिः गायत्रीछंदः मातृकामयीसंमोहनीदेवतान्यासेविनियोगः इतिऋष्यादिकंस्मृत्वा
विन्यस्य प्रागुक्तविधिनाह्रस्वदीर्घस्वरसंपुटितषडंगैः षड्दीर्घयुक्तकामवीजान्वितैः करषडंग
न्यासंविधाय ध्यानं बालार्ककोटिरुचिरांस्फटिकाक्षमालांकोदंडमिक्षुजनितंस्मरपंचबाणा
न् विभ्राणांवहस्तकमलैर्दधतीत्रिनेत्रांध्यायेत्समस्तजननीनवचंद्रचूडां वामाधऊर्ध्वकरयोः
पुस्तककोदंडे दक्षोर्ध्वयोः पंचबाणाक्षमालेइत्यायुधध्यानं इतिवर्णारविंदे ध्यात्वा
क्लींअंनमः क्लींआंनमः इत्यादिमातृकास्थानेषुन्यसेत् इतिकामवीजादिमातृकान्या
सः अथशक्तिश्रीकामवीजादिमातृकान्यासः तत्रमहासंमोहनऋषिः गायत्रीछंदः मातृ

कामयी महासंमोहनी देवता न्यासे विनियोगः इति ऋष्यादिकं ऽऽ सृत्वा प्राग्वद्विन्यस्य अंकं खं
गं घं ङं । ओं ह्रीं श्रीं क्लीं हृदयाय नमः इं चं छं जं झं ञं ईं ह्रीं श्रीं क्लीं शिरसे स्वाहा उं टं ठं डं ढं णं ऊं ह्रूं क्लूं
शिखायै वषट् एं तं थं दं धं नं ऐं ह्रैं क्लैं कवचाय हुं ओं पं फं बं भं मं औं ह्रौं क्लौं नेत्रत्रयाय वौषट् अं यं रं लं
वं शं षं सं हं लं क्षं अः ह्रः श्रः क्लः अस्त्राय फट् इति षडंगमंत्रैः करषडंगन्यासं विधाय ध्यायेयम
द्वलये त्वशरासपाशायग्रहयंकुशशरान्नवपुस्तकं च ओं विभ्रंती निजकरैररुणांकुचार्ता
संमोहनी त्रिनयना नवचंद्रचूडां वामा यः करमारभ्य दक्षि ऽ णाधः करपर्यंतमायुधध्यानं अत्रा
द्वलयपुस्तकयोर्मध्ययोर्वीक्ष्यः इति वर्णारविंदे ध्यात्वा ह्रीं श्रीं क्लीं अं नमः ह्रीं श्रीं क्लीं आं नमः इ
त्यादि मातृकान्यासस्थानेषु न्यसेत् इति त्रिबीजादिमातृकान्यासः इति श्रीवघेलकुलकमलप्रबो
त प्रचंडमार्तंड श्रीमहाराजकुमारश्रीजित्रसिंहदेवविरचिते श्रीभैरवार्चापारिजाते तृतीयस्तवकः
अथ प्रपंचयागमातृकान्यासः तत्र महाऽगणपतिमंत्रेणैव दसमाणेन प्राणायामत्रयं कृत्वा तस्य मं
त्रस्य शिरसि गणकऋषये नमः मुखे निचृद्गायत्रीछंदसे नमः हृदये श्रीमहागणपतिर्देवतायै
नमः गुह्ये गंबीजाय नमः पादयोः स्वाहाशक्तये नमः मम प्रपंचयागांगत्वेन जपे विनियोगः इति ऋष्या

18

दिन्यासंविधाय अंगुष्ठयोः ॐगांहृदयानमः तर्जन्योः श्रींगींशिरसेस्वाहा मध्यमयोः ह्रींगूं
शिखायैवषट् अनामिकयोः क्लींगैंकवचायहुं कनिष्ठिकयोः ग्लौंगौंनेत्रत्रयायवौषट्
करतलकरपृष्ठयोः गंगः अस्त्रायफट् इतिषडंगमंत्रानंगुष्ठादितलांतेकरयोर्विन्यस्य हृ
दयाशिरशिखाकवचनेत्रेषुचषड्विन्यस्यास्त्रमंत्रेणतालत्रयंकृत्वा तर्जन्यंगुष्ठशब्देर्दशादिग्बं
धनेचविधाय ध्याने हस्तींद्राननमिंदुचूडमरुणच्छायंत्रिनेत्रंरसादाश्लिष्टप्रियया सपद्म
करयास्वांकस्थयासंततं बीजापूरगदाधनुर्द्विशिखयुक्चक्राब्जपाशोत्पलव्रीह्यग्रस्वविषा
णरत्नकलशान्हस्तैर्वहंतंभजे गंडभित्तिगलद्दानपूरलालसमानसान् द्विरेफान्कर्णताला
लास्फोटवारयंतंमुहुर्मुहुः कराग्रधृतमाणिक्यकुंभवक्त्रविनिःसृतैः रत्नवर्षैः प्रीणयंतं साधका
न्मदविह्वलं माणिक्यमुकुटोपेतंरत्नाभरणभूषितं भूगपत्नीवितंदेवंरक्तरैश्चमुहुर्मुहुः
वामाधःकरमारभ्यदक्षिणाधःकरपर्यंतंआयुधध्याने रत्नगंडूषंडाग्रेकेचित् अधोवामदक्षि
णयोरायेनशुंडयोरन्ये एवंक्रमेणान्यान्यपिज्ञातव्यानित्याहुः षडक्षगणेश्वरपरामर्शिभ्यां
दक्षाधःकरमारभ्यमायस्यकरांतकं गदाशूलाब्जकह्लारविषाणंदक्षिणेकरैः शालग्रापाश

चक्रं दवचापपाशाहिजपरकं करैर्दधानं मंजीरविलसच्चरणांबुजं लीलयात्तकलशं मुष्करा ग्रेनि-
धापव अत्र यथागुरूपदेशं ध्याने कार्यमिति इति महागणपतिं ध्यात्वा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणप-
तये वरवरद सर्वजनं मे वशमानय स्वाहा इति मंत्रमष्टधा जपित्वा गणपतिबीजस्य गणक ऋषि-
र्निचृद्गायत्री छंदः विघ्नेशो देवता धर्मार्थकाममोक्षार्थे जपे विनियोगः इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा विन्यस्य गां
गीं गूं गैं गौं गः इति मंत्रैः करषडंगन्यासं विधाय ध्याने सिंदूराभं त्रिनेत्रं पृथुतरजठरं हस्तप-
द्मैर्दधानं दंतं पाशांकुशेष्टान्युरुकरविलसद्बीजपूराभिरामं बालेंदुद्योतिमौलिं करिपतिव-
दनं दानपूरार्द्रगंडं भोगींद्राबद्धभूषं भजत गणपतिं रक्तवस्त्रांगरागं वामाधःकरमारभ्य द-
क्षिणाधःकरमारभ्य दक्षिणाधःकरपर्यंतमायुधध्याने इति ध्यात्वा गमिति गणपतिबीजं
चत्वारिंशद्वारं जपित्वा ॐ गणानां त्वा गणपतिं हवामहे प्रियाणां त्वा प्रियपतिं हवामहे
निधीनां त्वा निधिपतिं हवामहे वसो मम आहमजानि गर्भधमा त्वमजासि गर्भधं
इति गणपत्यं वैदिकमंत्रमेकवारं जपित्वा ह्रीं क्रों ह्रीं गं नमः सर्वविघ्नाधिपाय सर्वार्थसिद्धि-
दाय सर्वदुःखप्रशमनाय एह्येहि भगवन्सर्वान्बाधय त्वं भयत्वं भय ह्रीं गं गां नमः स्वाहा क्रों

भै॰पा॰ १९

१९

ह्रीं इति मालामंत्रं चतुराहुतिं जपित्वा ततः पूर्वोक्तां शुद्धमातृकां ऋष्यादिकरषडंगन्यासध्यानपू
र्वकं वाग्देवतायै विन्यस्य मुखवृत्ते अं आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं लृं ॡं एं ऐं ओं औं अं अः आदित्याय नमः दक्षिणबा
हुमूलाद्यग्रांतेषु यं रं लं वं सोमाय नमः वामबाहुमूलाद्यग्रांतेषु कं खं गं घं ङं भौमाय नमः दक्षिणोरु
मूलादिपादाग्रांतेषु चं छं जं झं ञं शुक्राय नमः वामोरुमूलादिपादाग्रांतेषु टं ठं डं ढं णं बुधाय नमः
जठरे तं थं दं धं नं बृहस्पतये नमः हृदये पं फं बं भं मं शनैश्चराय नमः इति ग्रहान्विन्यस्य अथा
वयोगमंत्रस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री छंदः सकलपदार्थानुगतपरिपूर्णस्वप्रकाशसच्चिदानंद
परंज्योतिः परमात्मा देवता प्रपंचयोगमातृकान्यासे विनियोगः इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा चतुर्थीन
मोंतान्नक्षत्रादिषु ऋष्यादि विन्यस्य ॐ ह्रीं अं कं खं गं घं ङं आं स्वाहा हृदयाय नमः ॐ ह्रीं इं चं छं
जं झं ञं ईं सोहं शिरसे स्वाहा ॐ ह्रीं उं टं ठं डं ढं णं ऊं हंसः शिखायै वषट् ॐ ह्रीं एं तं थं दं धं नं ऐं क्लीं
कवचाय हुं ॐ ह्रीं ओं पं फं बं भं मं औं ॐ नेत्रत्रयाय वौषट् ॐ ह्रीं अं यं रं लं वं शं षं सं हं लं क्षं अः हरि
हरास्त्राय फट् इति षडंगमंत्रैः करषडंगन्यासं कृत्वा ध्यानं तारादिपंचस्तुतिभिः परिवीयमा
नं मौनैरगम्यमनिशं जगदेकमूलं सच्चित्सुखं सकलगामनश्वरमच्युतं तं तेजः परं भजत सांद्रकृपां च

भै॰ पा॰
२०

20

षि॰ इति सकलप्रपंचातिरिक्तः परिपूर्णसच्चिदानंदोऽहमिति स्वात्मानं ध्यात्वा परमात्मवह्नौ तत
त्स्थान पुनस्तान्वर्णान्जुहोमीति विधिना ॐ ह्रीं अं हंसः सोहं स्वाहा ॐ ह्रीं लं हंसः सोहं स्वाहा इत्यादि ॐ
ह्रीं अं हंसः सोहं स्वाहा २ अनंतसंहारक्रमेण विसर्गस्य पुनः ॐ ह्रीं अं हंसः सोहं स्वाहा ॐ ह्रीं अः हंसः सो
हं स्वाहा इत्यादि ॐ ह्रीं लः हंसः सोहं स्वाहा इत्येतान्सविसर्गान्वर्णान्केवलमातृकान्यासस्थानेष्वेवन्य
सेदिति प्रपंचयागन्यासः अथ मूलमंत्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा योगपीठन्यासं कुर्यात् तत्र बद्ध
पद्मासनो ऋजुकायः सम्यगुपविश्य दक्षिणांगुष्ठेन दक्षिणनासापुटं निरुध्य वामनासापुटेन
वायुमाकृष्य सोदरं पूरयित्वा कनिष्ठानामिकाभ्यां वामनासापुटं च निरुध्य हृदि देवं ध्यायन् मू
लमंत्रं जपन्यावच्छक्यं वायुं कुंभकेन धृत्वा पुनर्दक्षिणनासापुटेन शनैः शनैस्तं वायुं त्यजेदेतदेकः प्रा
णायामः पुनर्दक्षिणनासापुटेन वायुमाकृष्य तथैव कुंभयित्वा तथैव दक्षिणनासारंध्रेण तं वायुं त्य
जेदित्यपरः इत्थं प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलाधारे मंडूकाय नमः स्वाधिष्ठाने कालाग्निरुद्राय नमः
मणिपूरे मूलप्रकृत्यै नमः हृदये आधारशक्त्यै नमः हृदय एव कूर्माय नमः अनंताय नमः वरा
हाय नमः पृथिव्यै नमः सुधार्णवाय नमः रत्नद्वीपाय नमः स्वर्णपर्वताय नमः नंदनोद्यानाय न

मः कल्पवृक्षेभ्योनमः विचित्ररत्नभूम्यैनमः स्वर्णप्राकारायनमः रत्नमंडपायनमः स्वर्णवेदिका
यै॰ रत्नसिंहासनाय इत्येतत्सर्वंतत्स्थानभावनयाविन्यस्य स्वशरीरमंसद्वयोरुद्वयकल्पितपाद
चतुष्टयमेव नाभिपार्श्वद्वयकल्पितगात्रचतुष्टयंरत्नसिंहासनेध्यात्वा दक्षिणांसेधर्मायनमः
वामांसेज्ञानायनमः वामोरौवैराग्याय दक्षिणोरावैश्वर्याय॰ मुखेऽधर्माय वामपार्श्वेऽज्ञानाय॰
नाभावऽवैराग्याय॰ दक्षिणपार्श्वेऽनैश्वर्याय इतिविन्यस्य पुनःहृदयेमायायै विद्यायै इतिमाया
विद्ये ओतप्रोतरूपेविचिंत्यविन्यस्य तदुपरिसिंहासनमध्ये अनंताय॰ पद्माय॰ आनंदकंदाय
संविन्नालाय प्रकृतिमयपत्रेभ्यो विकारमयकेसरेभ्यो॰ पंचाशद्वर्णबीजाढ्यसर्वतत्त्वस्वरूपायैकर्णि
कायैनमः अंअर्कमंडलाय॰ उंसोममंडलाय॰ मंवह्निमंडलाय॰ संबोधात्मनेसत्त्वाय॰ रंप्रकृत्यात्मने
रजसे॰ तंमोहात्मनेतमसे॰ आंआत्मने॰ अंअंतरात्मने॰ पंपरमात्मने॰ ह्रींज्ञानात्मने सिंहासनस्यचतु
र्दिक्षुमध्येच ज्ञानतत्त्वात्मने मायातत्त्वात्मने कलातत्त्वात्मने॰ परमतत्त्वात्मने॰ इतिविन्यस्य ॐन॰
मोभगवतेसकलगुणात्मशक्तियुक्तायानंताययोगपीठायनमः इतिमूर्द्धादिपादपर्यंतव्यापकंन्य
सेदितियोगपीठन्यासः अथमूलमंत्रन्यासः तत्रप्राग्वत्प्राणायामत्रयंकृत्वा शिरसिहृदारण्य

कश्रृषये नमः मुखे अनुष्टुप्छंदसे हृदये श्रीवटुकभैरवाय देवतायै इति विन्यस्य मम चतुर्विधपुरुषार्थ॰
सिद्धये जपे विनियोगः इति कृतांजलिर्वदेत् ततः अंगुष्ठयोः ह्रौं वौं ईशानाय नमः तर्जन्योः ह्रैं वैं तत्पुरुषा
य नमः मध्यमयोः ह्रुं वुं अघोराय॰ अनामिकयोः ह्रिं विं सद्योजाताय कनिष्ठिकयोः ह्रं वं वामदेवाय॰ ततो
मूलब्रह्मस्य हृदयगुह्यपादेषु प्रोक्तपंचमूर्त्तिं विन्यस्य ब्रह्मरंध्रे ह्रौं वौं ईशानाय ऊर्ध्ववक्त्राय इत्यंगुष्ठे मन्यसेत्
मुखे ह्रैं वैं तत्पुरुषाय प्राग्वक्त्राय नमः इति तर्जन्या दक्षिणकर्णे ह्रुं वुं अघोराय दक्षिणवक्त्राय इति मध्य॰
मया वामकर्णे ह्रिं विं सद्योजातायोत्तरवक्त्राय॰ इत्यनामिकया चूडाधः ह्रं वं वामदेवाय पश्चिमवक्त्राय इति
कनिष्ठिकया इति पंचवक्त्रन्यासं विधाय अंगुष्ठयोः ह्रां वां हृदयाय॰ तर्जन्योः ह्रीं वीं शिरसे स्वाहा मध्य
मयोः ह्रूं वूं शिखायै वषट् अनामिकयोः ह्रैं वैं कवचाय हुं कनिष्ठिकयोः ह्रौं वौं नेत्रत्रयाय वौषट् करतल
करपृष्ठयोः ह्रः वः अस्त्राय फट् हृदये ह्रां वां हृदयाय नमः इत्यंगुष्ठरहिताङ्गुलीभिर्न्यसेत् शिरसि ह्रीं
वीं शिरसे स्वाहा इति प्रागुक्ताभिरेव शिखायां ह्रूं वूं शिखायै वषट् इति कृतमुष्टिकरांगुष्ठेन स्कंधादिना॰
भ्यंते कवचस्थाने ह्रैं वैं कवचाय हुं करद्वयांगुलिभिर्दशभिः नेत्रयोर्ललाटे च ह्रौं वौं नेत्रत्रयाय वौषट् ह्रः
वः तर्जनीमध्यमानामाभिः ह्रः वः अस्त्राय फट् इत्यस्त्रमंत्रेण तालत्रयं तर्जन्यंगुष्ठयोगोत्थशब्दैर्दशदिग्बंध

२२

त्य

नेत्रं कृत्वा देवालये स्फटिकसदृशं कुन्तलोल्लासिवक्त्रं दिव्याकल्पैर्नवमणिमयैः किंकिणीनूपुराद्यैः दी
प्ताकारं विशदवदनं सुप्रसन्नं त्रिनेत्रं हस्ताब्जाभ्यां वटुकमनिशं शूलदण्डौ दधानं दत्त्वा वामकरयोः शू
लदण्डौ ध्येयं इत्यभेदेन ध्यात्वा स्वशिरसि मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा पुनः हृदयकमले ध्यात्वा
वक्ष्यमाणयोगपीठपूजापुरस्सरं मानसैः उपचारैः देवं साङ्गं सावरणं संपूज्य मानसमेव नैवेद्यं दत्त्वा
देवं भुञ्जानं ध्यायन् मूलाधारे आत्मान्तरात्मपरमात्मज्ञानात्माकारचतुरस्रकुण्डमध्ये वह्निशक्तिं
कुण्डलिनीवह्निरूपां ध्यात्वा मूलमन्त्रमुच्चार्य अग्र हेतोर्जुहोमि स्वाहा पुनर्मूलं अग्रस्तत्वं जुहोमि स्वा
हा इत्यग्रे अहंकाररूपे शून्यकामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्याणि क्रमेण सुषुम्णास्रुचुकमनस्रु
वेण हुत्वा प्राणायामऋष्यादिकरषडङ्गन्यासं कृत्वा मूलमन्त्रमष्टोत्तरशतवारं जपित्वा वक्ष्यमा-
णविधिना जपं समर्प्य श्रीगुरुं प्रणम्य स्वपुरतश्चन्दनादिलिप्तभूतले सिन्दूरादिना अष्टदलकमलं
सकर्णिककेसरं निर्माय तत्कर्णिकायां षट्कोणं तन्मध्ये ऊर्ध्वाग्रत्रिकोणं तदन्तः पुनः सक
र्णिकं सकेशरमष्टदलकमलं सर्वबाह्ये चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रत्रयं कृत्वा तस्मिन् पूजाचक्रे मूल
मन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं दद्यात् केचित्तु देवचक्रमध्यगतत्रिकोणमध्ये वामपंकजशाखेन केवलं ह

नमात्रेवदंति तदज्ञानविजृंभितकेवलहृत्पद्मपंकजशब्दस्य वाच्यत्वाभावात् कर्णिकाकेशरदला
ग्रपत्रिकेषसमेतत्वात्पद्मस्य षट्कोणांतत्रिकोणस्थव्योमपंकजयोर्नामितेश्चेति श्रीनाथचक्रोद्धारप्रकरणे
भिधायावरणपूजाप्रकरणेपि। व्योमपद्मदलेष्ववेदसितांगादिभैरवान्निति भैरवकल्पपूरदाति·
लकयोर्दर्शनाच्चाष्टदलपद्ममेवव्योमपद्ममिति सिद्धांतः अस्य पद्मस्य व्योमपंचकेत्वंतविश्वस्मरण
वचनादिकार्तिकपरब्रह्मात्मकश्रीभैरवनिवासयोग्यत्वात् अथवा स्वर्णादिपट्टे चंदनादिनाष्टगंध
मर्चामंडलंकृत्वा यद्वा स्वर्णस्फटिकादिभिः शिल्पिवरैर्निर्मितं पूजाचक्रं वा चंदनरक्तचंदनश्रीपर्णे
न्यतमकाष्टनिर्मिते पीठे स्वर्णादिरचिते वा सिंहासने संस्थाप्य तत्र प्राग्वत् पुष्पांजलिं निक्षिपेत्
अत्र स्वर्णरजतताम्रादिधातुभिर्निर्मितपूजाचक्रे प्रथमतो वैदिकमंत्रेण स्वस्वशाखोक्तेन ब्राह्मणद्वा
राम्लरसादिना संशुद्धस्य चक्रस्याग्न्युत्तारणादिकं कारयित्वा पंचगव्यैः पंचामृतैश्च प्रक्षाल्य पुनः
शुद्धजलेन धूपवासितेन प्रक्षाल्य चंदनागुरुकर्पूरकस्तूरीकुंकुमादिपंकेनालिप्य पुरतः शु
भे पीठे संस्थाप्य तच्चक्रं स्पृष्ट्वा मूलमंत्रमष्टोत्तरसहस्रं जपित्वा संशुद्धस्य तस्य चक्रस्य प्राणक्र
प्राणप्रतिष्ठामंत्रे मम पदस्थाने श्रीभैरवपूजाचक्रस्येति पदं प्रयोजयन् चक्रं स्पृशन् प्राणप्रतिष्ठामंत्रज

येनप्रागुक्तप्राणशक्तिध्यानपूर्वकंप्राणप्रतिष्ठांकृत्वा तत्रपीठपूजापूर्वकंदेवमावाह्यसांगंसा
वरणंसंपूज्य वक्ष्यमाणवलिदानादिमहानैवेद्यपूर्वकंमहोत्सवंप्रत्यहंदिनत्रयपर्यंतंकुर्या
त् दिनत्रयेऽपिप्रथमदिनेआवाहितंदेवंनविसर्जयेत् चतुर्थदिनेनित्यपूजांतेदेवंविसर्जयेत्
इतिप्रतिष्ठितेचक्रेनित्यनैमित्तिकादिपूजनंकुर्यात् ततःप्रत्यहंतत्रमूलवारिभिःशुद्धजलेनवप्र
क्षालनंचात्मयचक्रस्यस्फाटिकस्यतुकेवलजलेनैवक्षालनंकार्यमिति इत्थंप्रतिष्ठितंप्रक्षालि
तंवेदनादिमंडितंपुरतःप्रोक्तपीठेसंस्थाप्य तत्रमूलमंत्रेणपुष्पांजलिंदत्वा स्वपुरतःकिंचिद्वा
माग्रेचतुरस्रवृत्तत्रिकोणात्मकंमंडलंवेदनानुलिप्तभूतलेमत्स्यमुद्रयाविधाय श्रीभैरवस्यार्घा
धारमंडलायनमः इतिमंडलंसंपूज्य तत्रवायव्यनैरृत्यैशान्याग्नेयकोणेषु ह्रांवांहृदयायनमः ह्रीं
वींशिरसेनमः ह्रूंवूंशिखायैनमः ह्रैंवैंकवचायनमः इतिसंपूज्य पुरतःह्रौंवौंनेत्रायनमः स्वा
ग्रादिचतुर्दिक्षुः ह्रः वः अस्त्रायनमः इतिषडंगानिसंपूज्य तत्रमूलमंत्रेणप्रक्षालितमर्घपा
त्राधारं श्रीभैरवार्घपात्राधारंस्थापयामिति संस्थाप्य मंरंयमंप्रदशकलात्मनेवह्निमंडलाय
श्रीभैरवार्घाधारायनमः इतिसंपूज्य तत्रस्वाग्रादिप्रादक्षिण्येनकुंभाकारेण यंधूम्रार्चिषेनमः

भै॰पा॰
२३

रंरुरुमायैनमः लंज्वलिन्यै॰ वंज्वालिन्यै॰ शंविस्फुलिंगिन्यै॰ षंसुश्रियैनमः सस्सरूपायै॰ हं कपिलायै॰ लंहव्यवाहायै॰ क्षंकव्यवाहायै॰ इतिवह्निकलांसंपूज्य पूर्वोक्तप्राणप्रतिष्ठामंत्रं जपेत्प्राणप्रतिष्ठांविधाय हूंःवःअस्त्रायफडित्यस्त्रमंत्रेणस्वर्णादिनिर्मितंपात्रंप्रक्षाल्य श्रीभैरवार्घपात्रंप्रतिष्ठयामि इतितस्मिन्नाधारेसंस्थाप्य अहंद्वादशकलात्मनेसूर्यमंडलायश्रीभैरवार्घपात्रायनमइति तत्पात्रंसंपूज्य तत्रभूमिस्थमंडलवन्मंडलंविभाव्य तथैवषडंगैःसंपूज्य तत्रहन्नाकारेणप्रादक्षिण्येन कंभंतपिन्यैनमः खंबंतापिन्यै॰ गंफंधूम्रायै॰ घंपंमरीच्यै॰ ङंनंज्वालिन्यै॰ चंधंरुच्यै॰ छंदंसुषुम्णायै॰ जंथंभोगदायै॰ झंतंविश्वायै॰ ञंणंवोधिन्यै॰ टंढंधारिण्यै॰ ठंडंक्षमायै॰ इतिसंपूज्य प्राग्वत्प्राणप्रतिष्ठामंत्रेनपिन्यादीनामितिपदंतियोज्यतासांप्राणप्रतिष्ठांविधाय तं लंहंसंषंशंवंलंरंयंमंभंवंफंपंनंधंदंथंतंणंढंडंठंटंञंझंजंछंचंङंघंगंखंकंअःअंऔंओंऐंएंलॄंलृंॠं ऋंऊंउंईंइंआंअंइत्येतेनमूलमंत्रंजपेत् सुद्धोदकैःश्रीभैरवार्घपात्रंपूरयामितिसंपूर्य ॐ संषोडशकलात्मनेसोममंडलायश्रीभैरवार्घामृतायनमः इतितज्जलंसंपूज्य तत्रप्राग्वत्भूमिस्थमंडलंविभाव्य तथैवषडंगैःसंपूज्य तत्रहन्नाकारेणप्रादक्षिण्येन अंअमृतायैनमः आंमानदायै इंपूषायै॰ ईं

२३

तुष्ट्यै॰ उं पुष्ट्यै॰ ऊं रत्यै॰ ऋं धृत्यै॰ ॠं शशिन्यै॰ लृं चन्द्रिकायै लॄं कान्त्यै॰ एं ज्योत्स्नायै॰ ऐं श्रियै॰ ओं प्रीत्यै॰
औं अंगदायै॰ अं पूर्णायै॰ अः पूर्णामृतायै॰ इति संपूज्य प्राग्वदमृतादिनामितियदं प्राणप्रतिष्ठामंत्रे
योजयन् तासां प्राणप्रतिष्ठां विधाय प्राग्वत्सूर्यमंडलात्स्नानप्रकरणोक्तविधिनातीर्थमावा
ह्य मूलमंत्रेण तद्वज्जले संयोज्य हूं हूं शिखायै वषडिति शिखामंत्रेण गालिनीमुद्रां प्रदर्श्य एवमिति
धेनुमुद्रयामृतीकृत्य तत्र देवं ध्यात्वा ह्रां वां हृदयाय नमः ह्रीं वीं शिरसे स्वाहा हूं वूं शिखायै वष
ट् ह्रैं वैं कवचाय हुं ह्रौं वौं नेत्रत्रयाय वौषट् ह्रः वः अस्त्राय फट् इति षडंगमंत्रान्देवस्य देहे हृदयादि
षु विन्यस्य धेनुमुद्रया तन्मात्रमवगुण्ठ्य योनिमुद्रया तज्जलं स्पृशन् तेजोमयभावनया तज्जलमुद्दी
प्य मूलमंत्रेण गंधादिभिः संपूज्य प्राग्वत्षडंगानि च वक्तरस्वे संपूज्य मूलमंत्रेणाष्टवारमभिमंत्र्य
मत्स्यमुद्रयाच्छादयेत् इत्यर्घपात्रं संस्थाप्य तत्पात्रपूजावक्रयोर्मध्ये पत्राकारेण त्रिकोणमंडलत्र
यं कृत्वा तेषु मंडलत्रयेषु साधारं सजलं पात्रद्वयं डग्धत्तेन मधुदधिशर्करायुक्तं मधुपर्कं पात्रत्रयं संस्था
प्य मूलमंत्रेण गंधादिभिः पृथक्पृथक्समभ्यर्च्य तेषु पात्रांतरेणोद्धृत्य ऽऽर्घ्यजले किंचित्किंचिद्दत्वा
मूलमंत्रेण पृथक्पृथक्ष्टवारमभिमंत्र्य मत्स्यमुद्रयाच्छादयेदिति पाद्यार्घ्याचमनीयमधुपर्कपा

वैरा
२४

त्राणि संस्थाप्य पूजावक्रस्य दक्षिणे त्रिकोणे मंडलं साधारं सजलं पात्रं निधाय तत्रार्घपात्रजलं किं
चित्पात्रांतरे तोयं दत्त्वा मूलमंत्रेणाष्टवारं अभिमंत्र्य तज्जलं किंचित्पात्रांतरे तोयं दत्त्वा मूलमंत्रेण
अष्टवारं अभिमंत्र्य .... पात्रांतरे तोयं तेन जलेन स्वात्मानं पूजावक्रं पूजाद्रव्याणि च मू
लमंत्रेण संशोध्य स्वदेहं स्वेन गंधैर्लेपनं इष्टदेवतारूपं संचिंत्य प्रागुक्तयोगपीठन्यासस्थानेष्वमं
डूकादि परतत्त्वांतः योगपीठन्यासोक्ताः पीठदेवताः संपूज्य हृदयकमलकेसरेषु वक्ष्यमाणपीठशक्ति
श्च संपूज्य पीठमंत्रेण सर्वांगेषु पुष्पांजलिं दत्त्वा इष्टदेवतारूपं स्वात्मानं ध्यायन् मूलमंत्रेण मूर्ध्नि हृ
दये गुह्ये पादयोः सर्वांगे च पंचस्थानेषु पंचपुष्पांजलिं दत्त्वा धूपदीपौ निवेद्य आत्मन्मूलाधारे च
तुरस्रं कुंडं संचिंत्य तत्र कुंडस्थात्मक परमात्मवह्निं संचिंत्य मूलमंत्रमुच्चार्य धर्माधर्महविर्दीप्ते आ
त्माग्नौ मनसा स्रुचा सुषुम्णावर्त्मना नित्यं अक्षवृत्तीर्जुहोम्यहं पुण्यं जुहोमि स्वाहा पुनर्मूल
प्रोक्तश्लोकमंत्रं च पठित्वा पापं जुहोमि स्वाहा इत्येवं पुण्यपापे हुत्वा कृतसंकल्पधर्माधर्मान् पृथक्
पृथक् हुत्वा पुनर्मूलं प्रकाशमर्शौ हस्ताभ्यामवलंब्योन्मनीस्रुचा धर्माधर्मकलास्नेहपूर्णं वह्नौ
जुहोम्यहं इति धर्माधर्मात्मकं सकलप्रपंचं पूर्णाहुतितेन दत्त्वा निरस्तनिखिलोपाधिना यानि

२७

निशायस्त्वानंदाद्वहिलासात्मकं स्वात्मानं ध्यायन् ध्यायन् प्राणायाम ऋष्यादिन्यासपूर्वकं मूलमंत्रम
ष्टोत्तर शतवारं जपित्वा जपं समर्प्य जलेन पूजा चक्रमभ्युक्ष्य पूजाचक्रस्योत्तरभागे ऐं गुरुभ्यो नमः
दक्षिणे गं गणपतये नमः इति संपूज्य पूजाचक्रस्याधः अतलादि सप्तपातालभावनया ॐ मंडूकाय नमः
कालाग्निरुद्राय नमः मूलप्रकृत्यै आधारशक्त्यै नमः कूर्माय नमः अनंताय नमः वराहाय नमः इति सं
पूज्य वराहस्य दंष्ट्रोपरि पृथिव्यै । तस्यां सुधार्णवाय तस्मिन् नवरत्नमयद्वीपाय तन्मध्ये स्वर्णपर्वताय ।
तदुपरि नंदनोद्यानाय । तन्मध्ये कल्पवृक्षेभ्यो तेषां मध्ये विचित्ररत्नभूम्यै तन्मध्ये स्वर्णप्रकाराय तन्म
ध्ये रत्नमंडपाय तस्यांतः स्वर्णवेदिकायै तदुपरि रत्नसिंहासनाय इति तत्तद्भावनया संपूज्य पूजाचक्रा
धार पीठं सिंहासनत्वेन परिकल्प्य तस्य वायव्यादि कोणचतुष्टयस्य पादचतुष्टयेषु धर्माय ज्ञानाय वैरा
ग्याय ऐश्वर्याय इति प्रदक्षिणेन संपूज्य स्वाग्न्यादि पीठस्य पादचतुष्टये अधर्माय अज्ञानाय अवैराग्याय
अनैश्वर्याय इति प्रदक्षिणेन पूजयेत् अथ वायव्यादि कोणचतुष्टयं प्रसिद्धमेव ज्ञेयं ततः सिंहासनस्य मध्ये
मायायै । विद्यायै । इति मायाविद्ये दृढसूत्रमयपट्टिका रूपेण लौकिकमंचकवत् आतपोनरूपेण प्रथितेऽपि
तेऽप्यात्मा संपूज्य तदुपरि अनंताय नमः इति तत्साकारमनंतं संपूज्य तस्य मूर्ध्नि पद्माय पद्माधः आनंदकंदा

य सं विन्नालाय तद्दलेषु प्रकृत्यंतिमयपत्रेभ्यः तत्केशरेषु विकृतिमयकेशरेभ्य तत्कर्णिकायां षट्त्रिंश
त्तत्त्वं वीजाय सर्वतत्त्व रूपायै कर्णिकायैः पत्रेषु अं अर्कमंडलाय केशरेषु उं सोममंडलाय कर्णिका
यां मं वह्निमंडलाय सं प्रबोधात्मने सत्वाय रं प्रकृत्यात्मने रजसे तं मोहात्मने तमसे आं आत्मने पं पर
मात्मने ह्रीं ज्ञानात्मने इति संपूज्य सिंहासनस्य साग्रादिचतुर्दिक्षु मध्ये च ज्ञानतत्त्वात्मने मायातत्त्वात्मने
कलातत्त्वात्मने विद्यातत्त्वात्मने परतत्त्वात्मने इति संपूज्य तत्केशरेषु साग्रादिशादक्षिणेन वामायै ज्ये
ष्ठायै रौद्र्यै काल्यै कलविकरिण्यै बलविकरिण्यै बलप्रमथिन्यै सर्वभूतदमन्यै मनोन्मन्यै इति मध्यां
तं संपूज्य ओं नमो भगवते सकलगुणात्मशक्तियुक्ताय अनंताय योगपीठाय नमः इति समस्तपीठं पुष्पां
जलिना संपूज्य मूलमंत्रमुच्चार्य श्रीभैरवमूर्तिं परिकल्पयामीति त्रिकोणमध्यस्याष्टदल कमलकर्णि
कामध्ये रत्नमयीं धातुमयीं वा मूर्तिं संस्थाप्य तदभावे शिवलिंगं तस्यापि अभावे पुष्पादिकं वा निधाय
ध्यानोक्तां मूर्तिं विभाव्य कराभ्यां पुष्पांजलिमादाय पद्ममुद्रां बध्वा पूर्वोक्तमातृकांभोजवर्तेन ध्यात्वा पद्मा
सनेनोपविष्टो सुलक्तकार्योत्तरमुखो उदरमध्यगो रेचकालेन सुषुम्नांतर्मूलाधारे चतुरस्रमंडल मध्यस्थच
तुर्दल पंकजदलेषु विषव वशोषसार्णं चतुष्टयं सकेशरं पीतवर्णं संचिंत्य तन्मध्ये सोमसूर्याग्निमयम

कर्णिकादि त्रिरेखं त्रिकोणं विभाव्य तन्मध्ये सूर्यकोटिप्रतीकाशं चंद्रकोटिसुशीतलं जपाकुसुमभं ज्योति
र्लिंगं ध्यात्वा तदुपरि विद्युत्तडित्कोटिप्रभां दीप्तां विसतंतुतनीयसीं प्रसुप्तभुजगेव सार्द्धत्रिवलयेन स्थि
तां सर्वान्तर्यामि तयापरिचिदात्मिका सती परंब्रह्मविना भूता कुंडलिनीशक्तिं चिरं विभाव्य गुरूपदिष्ट विधि
ना मुद्रा कंचनपूर्वकं हूंकारेणतां कुंडलिनीमुत्थाप्य सुषुम्नावर्त्मना मूलाधारस्वाधिष्ठान मणिपूरकाना
ह्त विशुद्ध्याज्ञाख्यषट्कभेदक्रमेण ब्रह्मरंध्रं नीत्वा तत्र परमामृतं तुर्यौ परमात्मनि संयोज्य शिवशा
क्त्यात्मकं ततो जीवं हंसनामाध्यत्ना करस्थपुष्पांजलौ निःसार्य मूलमंत्रमुच्चार्य सद्योजातायनमः श्रीभैरव
इह आगच्छ आगच्छ इति चक्रमध्यास्थितमूर्तेः शिरसि पुष्पांजलिप्रक्षेपेण ततो जलावाहनीमुद्रयास
मावाह्य तद्ब्रह्मरंध्रेण प्रतिष्ठितं तेजः सवितुः श्रीभैरवरूपेण परिणतं ध्यानोक्तरूपं तं ध्यायन् मूलमंत्रमुच्चा
र्य वामदेवायनमः श्रीभैरव इह तिष्ठ तिष्ठ इति स्थापनीमुद्रां प्रदर्श्य देवेश भक्तिसुलभ सर्वाभरणसंयुत
यावत्त्वां पूजयिष्यामि तावत्त्वं सुस्थिरो भव इति प्रार्थ्य २ पुनर्मूलमुच्चार्य श्रीभैरव इह सान्निधेहिसं धेहि
इति संनिधापनमुद्रया संनिधाप्य ३ मूलमुच्चार्य अघोरेभ्योनमः श्रीभैरव इह संनिरुद्धो भव ४ मूलमुच्चा
र्य श्रीभैरव इह संमुखो भव इति तत्तन्मुद्राविधाय ५ मूलमुच्चार्य श्रीभैरव इह अवगुंठितो भव इत्यवगुंठन

नि = ३

यावत्पुष्प ८ देवस्य हृदयादिषडंगन्यासस्थानेषु ह्रांवां हृदयाय नमः इत्यादि प्रागुक्त षडंगमंत्रान्विन्यस्य मूलम
न्त्रार्थ्य श्रीभैरव सकलीकृतो भवेति सकलीकृत्य ७ धेनुमुद्रां बध्वा देवस्य मूर्द्ध्नि अमृतहार्हिं ध्यायन् मूलम
न्त्रार्थ्य श्रीभैरवामृतीकृतो भवेत्य मृतीकृत्य ८ महामुद्रां बध्वा मूलमन्त्रार्थ्य श्रीभैरव परमामृतीकृतो
भवेति देवस्य मूर्द्ध्नि परमामृतहार्हिं ध्यात्वा ९ मूलमन्त्रार्थ्य नमरूपाय नमः इति योनिमुद्रां प्रदर्श्य ॥
मूलमन्त्रार्थ्य ईशानाय नमः इति नमस्कारमुद्रया नमस्कृत्य देवस्य हृदयं स्पृशेत पूर्वोक्त प्राणप्रतिष्ठा
मंत्रेण ममदस्थानेषु तत्पाद मपास्य श्रीभैरवस्येति पदे नियोज्य प्राणप्रतिष्ठामंत्रं जपन् देवस्य प्रतिष्ठां
विधाय मूलमन्त्रार्थ्य श्रीभैरवाय नमः इति त्रिपुष्पांजलिं दत्वा लिंगयोनित्रिशूलाक्षमाला वराभय
मृगाक्षट्वांगकपालखट्वांग कपाल डुमरका [illegible] ख्या दशमुद्रा प्रतीकं क्लीमिति कामबीजेन विरच्य मू
लमंत्रेण प्रदर्श्य हं इति मन्त्रोदिति प्रोक्तदशमुद्रा प्रदर्श्य मूलमन्त्रार्थ्य श्रीभैरव पुनरिदं आसनं नमः ॐ हूं
हूं हूं इदमिदंमिदं गृहाण स्वाहा इति वार्तं वार्म्य वास्तु पीठं वायव्यां सभवमासनं देवस्य वामभागे
विन्यस्य मूलमन्त्रार्थ्य श्रीभैरव पाद्यं ते प्रर्घं स्वाहा इति पूर्वस्थापितार्घ्यपात्रात् गंधपुष्पाक्षत यव कुशाग्र
तिलसर्षप दूर्वान्वितं जलं पात्रांतरेनोद्धृत्य देवस्य शिरसि दत्वा १० हूं हूं इदमिद मिदं गृहाण स्वाहेति निवे

य मूलमन्त्रार्थं श्रीभैरवायनमः इतिपुष्पांजलिंदत्वा पुनर्मूलमन्त्रार्थं श्रीभैरवपद्यतेपाद्यंनमः इतिपा
द्यपात्रा श्यामाक दूर्वाब्ज विष्णुक्रांतजलं पात्रांतरेनोद्धृत्य देवस्यपादयोर्दत्वा ॐ ह्रूंह्रंह्रं इत्यादिमंत्रेण
शाकबलिकेषु मूलमंत्रेण शाम्भवपुष्पांजलिंदत्वा अत्रसर्वत्रोपचारेषु प्रोक्तमंत्रेण निवेदनं मूलमं
त्रेणपुष्पांजलिदानं नवप्रस्थयवारंकार्य्यं ॥ ततः आचमनीयपात्रात् जातिफल लवंग कंकोल
चूर्णयुतंजलंपात्रांतरेणोद्धृत्य मूलमन्त्रार्थं श्रीभैरवपद्यते आचमनीयं स्वधेतिदेवस्यमुखकमले
दत्वा शाम्भवलिषुपुष्पांजलिंदत्वा मधुपर्कपात्र मुद्धृत्य मूलमन्त्रार्थं श्रीभैरवपद्यते मधुपर्कः स्वधा इ
ति देवस्यमुखेमधुपर्कंदत्वानिवेद्य प्रोक्षणीपात्र समीपे प्रेक्षणीपात्र विधिनैवस्थापित पुनराचमनी
यपात्रात्पात्रांतरेण जलमुद्धृत्य मूलमन्त्रार्थं श्रीभैरवपदनते आचमनीयंस्वधेति पुनराचमनीयं
दत्वा रत्नपादुकोउपनीय पादुकायुग्ममारुह्य भगवन्रत्ननिर्मितं स्नानमंडपमायाहि स्नानार्थं
शाक्तादिगतंइतिप्रार्थ्य पूर्वस्यादिशिविरचितं स्नानमंडपंनीत्वा शाम्भवासनंदत्वा अर्घ्यपाद्याचम
नीयानिशाम्भवन्निवेद्य सुगंधतैलादिकमुपनीय मूलमन्त्रार्थं श्रीभैरवपदनते सुगंधतैलाभ्यंगमु
गंधामलकाद्युद्वर्तनस्नानादिकं नमः इति महाराजोपचारवत् नानाविधजलैरभिषिंच्य गंगादि

तीर्थादाहृतजलपूर्णैः कनककलशैराहूतैर्दैवैरिति कृत्वाभिषिच्य मत्वा प्राग्वदाचमनीयं दत्वा जला
पकर्षणार्थं वस्त्रं दत्वा गात्रोत्तरणं परिकल्प्य श्वेतदुकूलयुग्ममानीय कमिति वरुणबीजेनाभिमंत्रि
त जलेन हूं वं श्रस्त्राय फट् इत्यस्त्रमंत्रेण प्रोक्ष्य बृहस्पतिदेवताभ्यां वासोभ्यां नमः इति संपूज्य मू
लमन्त्रार्थ्य श्रीभैरवपतत्ते वाससी नमः इति वस्त्रं परिधाय प्राग्वदाचमनीयांतं वेष्ठ मूलमन्त्रार्थ्य
श्रीभैरवपतत्ते यज्ञोपवीतं नमः इति यज्ञोपवीतं दत्वा प्राग्वदाचमनीयं निवेद्य रत्नपादुके उपनी
य पादुकायुग्ममारुह्य भगवन् रत्नानिर्मितं प्रागाद्यनिर्मितं याम्यामलंकारस्य मंडपं इति दक्षिण
दिक्स्थमलंकारमंडपं नीत्वा तत्र सिंहासने उपविश्य मकुटादिनानाविधालंकारणानि समुपनीय प्राग्वत्प्रो
क्ष्य नानादेवतेभ्यो मकुटाद्याभरणेभ्यो नमः इति संपूज्य मूलमन्त्रार्थ्य श्रीभैरवपतत्ते मकुटं नमः एतत्ते
कुंडले नमः इति नानाविधाभरणानि तत्तन्नाम्ना समर्प्य रत्नपादुके उपनीय पादुके परिधाप्य शावाद्युपरंस
रे यागमंडपमायाहि परिवारगणैः सह इति प्रार्थ्य प्रधानमंडपं नीत्वा तत्र प्राक्कल्पितयोगपीठे देवं प्र
वेश्य छत्रचामरादि। नानाविधोपकरण व्यग्रहस्तं परिवारदेवतागणं समर्प्य किरणसमूहमिव
देवशरीराद्विनिर्गत्य स्वस्वस्थाने समुपविष्टं प्रधानदेवता सह एकाकारा भरणायुधादि शोभितं स्थिरीभू

27

तं परितः सुकुमयै ध्यात्वा चंदनागुरुकर्पूरादि नानागंधानानीय प्राग्वत्प्रोक्ष्य गंधर्वदेवत्या गायगंधायनमः
इति गंधं संपूज्य मूलमंत्रार्थ्य श्रीभैरवाय एषतेगंधोनमः इतिदेवायगंधं समर्प्य प्राग्वन्निवेद्य पुष्पाणि
प्राग्वत्प्रोक्ष्य वनस्पतिदेवतेभ्योनमः पुष्पेभ्योनमः इतिपुष्पाणि समर्प्य मूलमंत्रार्थ्य श्रीभैरव इमा
नि ते पुष्पाणि वौषडिति नानाविधानि सुगंध शुभ्रपुष्पाणि समर्प्य प्राग्वन्निवेद्य श्रीभैरवपरिवारदे
देवता पूजनार्थमनुज्ञां देहि इतिदेवं प्रार्थ्य श्रीभैरवपूजां कुर्यात् इति बघेलकुलकमलप्रद्योतप्रचंड
मार्तंड श्रीमहाराजकुमारश्रीजैत्रसिंहविरचिते भैरवार्चापारिजाते चतुर्थस्तवकः ॥ अथावरणपूजा ॥
तत्र प्रथमं देवस्य शरीरे हृदयादिषडंगषट्कं तत्तत्स्थानेषु पूज्य देवस्य शरीरावशिरस्य मूलमंत्रं अनुलोमवि
लोम मूलमंत्रेन नमः इत्यादि मातृकान्यासं स्थानेषु प्रणवादं प्रतिस्थानं संपूज्य देवस्य करयोः पंचांगुली
षब्रह्मरंध्रादि पंचवक्त्रेषु मूर्ध्नि आस्य हृदय गुह्य पादेषु च ह्रौं ईशानाय नमः ह्रैं तत्पुरुषाय नमः
ह्रुं अघोराय ह्रीं सद्योजाताय नमः ह्रुं वामदेवाय नमः इति पंचमूर्तीः संपूज्य अंतरष्टदलेषु सा
यदलमारभ्य प्रादक्षिण्येन अं असितांगभैरवाय इं रुरुभैरवाय उं चंडभैरवाय ऋं क्रोधभैरवाय लृं
उन्मत्तभैरवाय एं कपालीभैरवाय ओं भीषणभैरवाय अं संहारभैरवाय इति संपूज्य तद्बहिः षट्कोणस्या

निर्ऋतकोणे ह्रांवांहृदयायनमः ईशानकोणे ह्रींवींशिरसेनमः नैर्ऋत्ये ह्रूंवंशिखायैनमः वायव्ये ह्रैंवैंकव
चायनमः देवाग्रकोणे ह्रौंवौंनेत्रायनमः देवाग्रमारभ्य चतुर्दिक्षुः ह्रः वः अस्त्रायनमः इतिषडंगानि
पूजयेत् अत्रयष्टव्यभिमुखादेवादेवाभिमुखनोदश प्राच्यादिदृष्टिनो शेषापूजाहोमादि कर्मसितिव
चनात् देवाग्रमेव प्राचींपरिकल्प्य तदनुसारेण पेयादिदिककल्पनंकार्य्यमिति ततः षट्कोणवा
ह्याष्टदल पद्मयोर्मध्ये देवाग्रमारभ्य प्रदक्षिणेनकोणाग्रांतेरालेषु डाकिनीपुत्रायनमः शाकिनी
पुत्रायनमः लाकिनीपुत्रायनमः काकिनीपुत्रायनमः साकिनीपुत्रायनमः हाकिनीपुत्रायनमः मा
लिनीपुत्रायनमः देवीपुत्रायनमः उमापुत्रायनमः रुद्रपुत्रायनमः मातृपुत्रायनमः इंद्रेशानयोर्म
ध्ये ऊर्ध्वमुखीपुत्राय निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अधोमुखीपुत्राय इत्यूर्द्ध्वाधोभावनयापूजयेत् अत्रपे
शानयोर्मध्ये निर्ऋतिवरुणयोर्मध्येवप्रसिद्ध दिगुनक्रमेणैववर्त्तेयं ततोबाह्याष्टदलपद्मस्य देवाग्रद
लमारभ्य वामावर्त्तेन ब्राह्मणीपुत्रवटुकायनमः माहेश्वरीपुत्रवटुकायनमः वैष्णवीपुत्रवटुकायनमः
कौमारीपुत्रवटुकायनमः इंद्राणीपुत्रवटुकायनमः महालक्ष्मीपुत्रवटुकायनमः वाराहीपुत्रवटुकाय
नमः चामुंडापुत्रवटुकायनमः इति ततोऽष्टदलपद्माद्बहिः चतुरस्राभ्यंतरे देवाग्रमारभ्य प्रादक्षिण्ये

28

नहेन्तकायनमः त्रिपुरांतकायनमः वेतालाय· अग्निजिह्वाय· कालांतकाय· करालाय· एकपादाय· रु
द्रेशानयोर्मध्ये अचलाय· निरृतिवरुणयोर्मध्ये हाटकेश्वराय· इतिसंपूज्य प्रथमचतुरस्रे देवाग्रादि
क्षु प्रादक्षिण्येन श्रीकंठाय· अनंताय· सूक्ष्मेशाय· त्रिमूर्तये· इतिसंपूज्याग्नेयादिकोणे चतुष्टये
प्रादक्षिण्येन अमरेशाय· अर्घीशाय· भारभूतेशाय· तिथीशाय इतिसंपूज्य इन्द्राग्न्योर्मध्ये मा
रभ्य प्रादक्षिण्येनाष्टस्वंतरालेषु स्थाण्वीशाय हरेशाय किंडीशाय भौतिकेशाय सद्योजातेशाय·
अनुग्रहेशाय· अक्रूरेशाय· महासेनेशाय· इतिसंपूज्य द्वितियचतुरस्रे देवाग्रादि चतुर्दिक्षु क्रोधेशाय·
चंडेशाय· पंचांतकेशाय· शिवोत्तमेशाय· इतिसंपूज्याग्न्यादिकोणेषु एकरुद्रेशाय कूर्मेशाय· ए
कनेत्रेशाय· चतुराननेशाय· इतिसंपूज्याष्टस्वंतरालेषु अजेशाय· लांगलीशाय· दारुकेशाय· अर्द्ध
नारीश्वराय· उमाकांतेशाय· आषाढीशाय· इतिसंपूज्य तृतीयचतुरस्रे प्राग्वत् देवाग्रादिचतुर्दि
क्षु दंडीशाय· अत्रीशाय· मीनेशाय· मेषेशाय· इतिसंपूज्याग्नेयादिकोणेषु लोहितेशाय शि
खीशाय· छागलेशाय द्विरंडेशाय इतिसंपूज्याष्टस्वंतरालेषु महाकालेशाय वालीशाय· भुजं
गेशाय· पिनाकीशाय· खड्गीशाय· वकेशाय श्वेतेशाय भृग्वीशाय· इतिसंपूज्य तृतीयचतुर

भै० २५

सर्वदेवस्य दक्षिणदिग्ज्ञानद्वारस्य पूर्वे द्वारदेशे नन्दिभृङ्गिभ्यां नकुलीशाय० शिवेशाय० संवर्तेशाय०
इति पूजयेत् ततः स्तंभचतुष्टये ईशानकोणे दिव्ययोगीशेभ्यः सशक्तिकेभ्यः सयोगिनीभ्यो नमः
आग्नेयकोणे शून्यविद्यायोगिभ्यः सशक्तिकेभ्यः सयोगिनीभ्यो नमः नैरृत्यकोणे भौमयोगी
शेभ्यः सशक्तिभ्यो सयोगिनीभ्यो नमः इति पूजयेत् ब्रह्मपिशाचादि कल्पन मंत्रपूजा वदेव
शेयं ततस्तद्वास्तेषमिद्रास्तेवाथदिक्व पूर्वादिकक्रमेण लं इंद्राय नमः रं अग्नये टं यमाय षं नि
र्ऋतये वं वरुणाय यं वायवे सं सोमाय० हं ईशानाय इति प्राग्दक्षिणेन संपूज्य ईशानयोर्म
ध्ये ओं ब्रह्मणे नमः निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये ह्रीं अनंताय इति ऊर्ध्वाधो [illegible] संपूज्य इंद्रादीनां समी
पे वज्राय शक्तये० दंडाय खड्गाय० पाशाय अंकुशाय गदायै त्रिशूलाय पद्माय चक्राय०
इति लोकपालानामायुधानि संपूज्य मूलमंत्रार्घ्य सांगाय सावरणाय श्रीवटुकभैरवाय
नम इति त्रिः पुष्पांजलिना संपूज्य हुं वः [illegible] फडिति मंत्रेण धूपभाजनं प्रोक्ष्य हुंवाह
दयाय नमः इति हृदयमंत्रेण गंधादिभिर्धूपभाजनमभ्यर्च्य ततः सारंगारातिधाय वं इति ये
नमः [illegible] इति मंत्रेण गुरुगुग्गुलादि धूपं निक्षिप्य गंध २५

29

वंदेवत्साय धूपायनमः इतिधूपंसंपूज्य मूलमुच्चार्य्य वनस्पतिरसोद्भवोगंधाढ्योधूपउत्तमः
आघ्रेयः सर्वदेवानांधूपोयंप्रतिगृह्यतां इतिधूपमुत्सृज्य स्ववामांगेचघंटांनिधाय हूंः वः अस्त्राय
फडित्यस्त्रमंत्रेणप्रोक्ष्य तेनैवास्त्रमंत्रेण हृदायैनमइति गंधादिभिः संपूज्य ॐजयध्वनिमंत्रमातः
स्वाहा इतिमंत्रेणचिरमभिमंत्र्य वामकरेणतोयं घंटांवादयन् गेंहंहंहं इदमिदमिदंगृहाणस्वाहा इति
मंत्रेणनीवेद्यधूपनिवेद्य धूपभाजनं देवस्य वामभागे निवेद्य दीपपात्रेहिरण्मये गोघृतंतिलस्नेहंवानिदि
ध्य तत्र कर्पूरगर्भिणीं वर्तिंनिधाय ह्रींइतिप्रज्वाल्य विश्वदेवत्साय घृतदीपायनमः तैलदीपश्चे
द्वनस्पति देवत्सायतैलदीपायनमः इतिसंपूज्य वमिति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य मूलमुच्चार्य्य
स्वप्रकाशोमहादीपः सर्वतस्तिमिरापहः सबाह्याभ्यंतरज्योतिर्दीपोयंप्रतिगृह्यतां इत्युच्चार्य्य
श्रीभैरवप्रघ्नतेदीपायनमइति दीपमुत्सृज्य प्राग्वत्घंटांवादयेत देवस्य पादादिमूर्द्धांतमुद्धे
दीपं प्रदर्श्य घृतदीपश्चेद्देवस्यदक्षिणभागे तैलदीपश्चेद्देवस्य वामभागेदीपंनिवेश्य प्राग्व
द्देवस्य पाद्याचमनीयंदत्त्वा स्वर्णादि पात्रेभक्ष्य भोज्यलेह्य चोष्यपेयात्मकं पंचविधमन्नं क
टुम्ल लवण तिक्त कषाय मधुरात्मक षट्रसोपेतनानाविध व्यंजन समेतं नैवेद्यमानीय वि

भैप
३०

स्य देवतायै नैवेद्याय नमः इति नैवेद्यं संपूज्य देवस्य पुरतश्चतुरस्रमंडले साधारे तत्पात्रं विधाय मू-
लमंत्रेणावीक्ष्य हुं वः अस्त्राय फडित्यस्त्रमंत्रेण प्रोक्षणीजलेन प्रोक्ष्यानेनैवास्त्रमंत्रेण कुशैस्ति-
ताड्य हूं वैं कवचाय हुं यमिति कवचमंत्रेणाभ्युक्ष्य अधोमुखदक्षिणहस्तोपरि तादृशं वामह-
स्तं निधाय यमिति वायुबीजेनाष्टवारमभिमंत्र्य नैवेद्यगतस्पर्शादिदोषान् शोषयित्वा पुन-
र्वामस्योपरि दक्षिणं करं प्राग्वन्निधायाधोमुखं वामहस्तेनाच्छादयन् रमिति वह्निबीजम-
ष्टौ जपन् तज्जनदोषान् दग्ध्वा धेनुमुद्रां दर्शयन् वमिति अमृतमष्टधा जपन् नैवेद्यममृती-
कृत्य हुं वः अस्त्राय फडिति अस्त्रमंत्रेण नैवेद्यस्योपरि चक्रमुद्रां दर्शयन् तत्सेवत्त मू-
लमंत्रेणाष्टवारमभिमंत्र्य दक्षिणहस्ते जलं गृहीत्वा हेमपात्रगतं दिव्यं परमान्नं सुसंस्कृतं
पंचधा षड्रसोपेतं गृहाण परमेश्वर इति नैवेद्यस्योपरि चुलकोदकं निक्षिप्य मूलमुच्चार्य
श्रीभैरवपदाय नैवेद्यं नमः इत्युत्सृज्य कराभ्यां तत्पात्रं स्पृशन् श्रद्धया निवेदनमंत्रेण निवेद्य ॥
पात्रांतरेपेन मुद्रया जलममृतीकृत्य देवस्य दक्षिणहस्ते तज्जलं किंचिद्दत्वा अमृतोप-
स्तरणमसि स्वाहेति देवमाचमयित्वा वामहस्तेन विकचकह्लारसन्निभां ग्रासमुद्रां द ३०

30

शयेत् दक्षिणकरस्य कनिष्ठानामिकांगुष्ठयोगेन ओं प्राणाय स्वाहा १ पुनस्तर्जनीमध्यमांगु
ष्ठयोगेन अपानाय स्वाहा २ पुनर्मध्यमांगुष्ठयोगेन ओं व्यानाय स्वाहा ३ पुनस्तर्जनीमध्यमाना
मांगुष्ठयोगेन ओं उदानाय स्वाहा ४ पुनः पंचांगुलिभिः ओं समानाय स्वाहा ५ इति प्राणादिपंचमु
द्राभिः पंचग्रासान् ग्राहयित्वा स्वर्णादिपात्रे जलं धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य नमस्ते देवदेवेश सर्व
तृप्तिकरं परं अन्नानिवेदितं मह्यं प्रकृतिस्थं सुशीतलं परमानंदसंपूर्णं गृहाण जलमुत्तमं इति
देवस्य वामभागे जलपात्रं निवेशयेत् जलं निवेद्य पुष्पांजलिमादाय सत्पात्रे वितत्य विसोख्ये
विविधानेकभक्षणं निवेदयामि ते देव स्वस्थानं गायत्रिषाणतत् इति पुष्पांजलिं दत्वा हुं वः
अस्त्राय फट् इति अस्त्रमंत्रेण दशदिक्बंधनं कृत्वा परितो जवनिकां विभाव्य वं अमृतात्म
कं नैवेद्यं नमः इति अंगुष्ठानामिकयोगमुद्रां करद्वयेन नैवेद्य मुद्रां प्रदर्श्य देवं भुंजानं ध्याये
त् यथा ब्रह्मेन्द्राद्यैः सुरसमभितः स्वोपविष्टैः समेतो देव्याः सिंजत्कुवलयकरयासादरं वीज्यमा
नः नर्मक्रीडाप्रहसनपरो हासयन् पाकभोक्तॄन् भुंक्ते पात्रे कनकघटिते षड्रसान्देवदेवः
इति ध्यायन् मूलमंत्रं दशधा जपयित्वा जपं समर्प्य नित्यहोमं कुर्यात् अत्र पूजास्थानिसेशान

भागे ऊर्ध्वस्थण्डिले वेदिकां श्वेतमेखलामयो पालमे ह्रां वां हृदयाय नमः इति हृन्मन्त्रेण विन्यस्य रुद्रदेवता
काः प्रागग्रास्तिस्रो रेखा ब्रह्मयमचन्द्रदेवताका उत्तराग्रास्तिस्रो रेखाश्च कुशमूलेन विलिख्य मध्ये प्राव
सथ्यं पूर्वे सभ्यं पश्चिमे प्राग्दाह्वनीय उत्तरे प्रमात्रार्थं दक्षिणे गार्हपत्यमिति पंचवह्निस्थानानि संचिन्त्य
कुशाम्बुना हुं वं अस्त्राय फडित्यस्त्रमन्त्रेण प्रोक्ष्य ह्रीं सर्वशक्तिकमलाय नमः इति तन्मध्ये योगपीठं
संपूज्य तत्र भुवनेशीं ऋतुमतीं विचिन्त्य तद्योनावाव सन्ध्यास्थाने शिवबीजधिया सूर्यकान्तादि भ
वमग्निं प्रणवेन संस्थाप्य पिङ्गल हन हन दह पच सर्वज्ञाज्ञापय स्वाहेति मन्त्रेण कुशैरग्निं प्रज्वा
ल्य काष्ठै पट्टकृत्य अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनं सुवर्णवर्णममलं समिद्धं सर्वतोमुखं इति
निष्ट कृताञ्जलिः तं वन्दे जातवेदं हुताशनं सुवर्णवर्णममलं रूपस्थानयो पविश्य लिंगे स्रुं हिर
ण्यायै नमः गुदे ष्ट्रूं गगनायै नमः शिरसि ह्रूं रक्तायै नमः मुखे ज्रूं कृष्णायै नमः नासिकायां लूं स
प्रभायै नेत्रयो रं भ्रूं बहुरूपायै सर्वाङ्गे यं अतिरक्तायै इति जिह्वा विन्यस्य सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः
स्वस्तिपूर्णाय शिरसे स्वाहा उत्तिष्ठ पुरुषाय शिखायै वषट् धूमव्यापिने कवचाय हुं सप्तजिह्वाय नेत्र
याय वौषट् धनुर्धराय अस्त्राय फट् इति षडंगेषु विन्यसेत् ततः मूर्ध्नि अग्नये जातवेदसे नमः वामां

द्यां

मेअग्नयेसप्तजिह्वाय वामपार्श्वे आनयेहव्यवाहनाय वामकर्णे अग्नये अग्न्योदरजाय लिंगेअग्नये
वैश्वानराय दक्षिणकर्णेअग्नयेकौमारतेजसे दक्षिणपार्श्वे अग्नयेविश्वमुखाय दक्षिणांसेअग्न
ये देवमुखाय इतिमूर्तीरक्षोविन्यस्य गर्भरहितैर्दर्भैरग्निंप्रागादिक्रमेणोत्तराग्रैः पूर्वाग्रैश्चपरिस्ती
र्य वह्नेर्मध्येषट्कोणंविभाव्य तन्मध्येषट्कोणेषुच मध्यादिप्रादक्षिण्येनप्रागुक्ताः सप्तजिह्वा
संपूज्य तद्बहिरष्टदलकमलंविभाव्य तत्केशरेष्वग्नीशाननिर्ऋति वायुकोणेषु वह्नेरग्रे तदग्रा
दि चतुर्दिक्षु षडंगानि प्रागुक्तानि संपूज्य वह्नेरग्रदलमारभ्य प्रदक्षिणेनाष्टदलेषु न्यासोक्ता
अष्टमूर्तीश्च संपूज्य मध्ये ओं वैश्वानरजातवेद इहावहलोहिताक्ष सर्वकर्माणिसाधयस्वाहा इति
मंत्रेणाग्निं गंधादिसंपूज्य वमितिधेनुमुद्रयामृतीकृत्य हूं वं कवचाय हुं इतिकवचमंत्रेण अही
मद्दर्भद्वयेन तद्घृतंनीराज्य। अग्नौदर्भद्वयंनिक्षिप्य पुनर्दर्भंप्रज्वाल्य हूं वः अस्त्रायफडितिअस्त्र
मंत्रेण घृतेपदर्भंप्रोक्षणीतान्निक्षिप्य स्रुक्स्रुवौ तदभावेपलाशस्य मध्यपत्रद्वयमश्वत्थपत्रद्वयंवाग
हीत्वाद्वौ प्रजप्य हूं वं कवचायहुं इतिकवचमंत्रेणदर्भैः संमार्ज्य पुनः प्रजप्य हूं वः अस्त्रायफट् इत्यस्त्र
मंत्रेण प्रोक्ष्य दर्भेषुनिधाय स्रुवेणाज्यमादाय इत्यग्निर्दक्षिणनेत्रे हुत्वा अग्नयेस्वाहेदंनमम इत्युद्दिश्यत्वा

मेप
६२

गं कृत्वा एवं सर्वत्र तत्तन्नाम्नोद्देशत्यागं जुहुनीय ततः पुनराज्यमादाय ॐ सोमाय स्वाहा इति वह्नौ वा
मन्त्रेण हुत्वा पुनरादाय ॐ अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा इति वह्नौ भालमन्त्रेण हुत्वा पुनरादाय ॐ अग्नये स्विष्टकृते
स्वाहा इति वह्नौ जुहुयात् ततः ॐ भूः स्वाहा अग्नय इदं ॐ भुवः स्वाहा वायव इदं ॐ स्वः स्वाहा सूर्या
येदं ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतय इदं न मम एता आहुतीश्चतस्रो हुत्वा ॐ वैश्वानर जातवेद इहावह लो
हिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा इत्यग्निमन्त्रेण आहुतित्रयं हुत्वा ॐ अग्ने गर्भाधानं संपादयामि
स्वाहा इत्यादि गर्भाधान पुंसवन सीमन्तोन्नयन जातकर्म नामकर्मान्नप्राशन चूडाकरणोपनयन
समावर्तन विवाहाख्यान् संस्कारान् पृथक् पृथक् अष्टाहुतिभिः कृत्वा पूर्वोक्त जिह्वादिमूर्ते
तद्देवतानां स्वे हिरण्यायै स्वाहा इत्यादि तन्नामभिः चतुर्थ्यन्त स्वाहान्ते रेकैकामाहुतिं कृत्वा ॐ भूर्भु
वो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा ॐ भूर्भुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा ॐ भूर्भुवः स्वः
चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च महते च स्वाहा ततः पूर्वप्राणबुद्धिदेहधर्माधिकार जाग्रत्स्वप्न सुषुप्ति
षु ग्रावस्थासु मनसा वाचा कर्मणा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं यत्कृतं तत्स
र्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा इति मन्त्रेणाष्टौ वाहुतीर्हुत्वा वह्निं प्रागवत्सं पूज्य ॐ न्यूनातिरिक्तसिद्ध्य ६२

32

र्थं तत्सर्वं ददामि स्वहूतं तिलं ॐ हूं सां गं क्रूं क्रूं क्रूं स्वाहा इति तिलैरेकामाहुतिं हुत्वा ॐ सहस्रा
र्चिर्महते ज्ञानमस्ते वज्रनूपस्थक सर्वाशिवे सर्वगत पावकाय नमोस्तु ते नैरौद्रघोरकर्माय चचो
वहाय नमोस्तु ते विस्फुल्लिंगलोकपालोसि शांतिं मम प्रयच्छ मे इत्यग्निं प्रार्थ्य स्रुवेन स्रुचमापूर्य नड
परिपूर्णं दत्वा अधोमुखेन स्रुवेण तन्मुखं विधाय शंखवत्संपुटाभ्यां कराभ्यां संगृहीत्वा उत्थाय
तयोर्मूलं नाभौ निधाय मूलमंत्रेणैवौषडंतेनाहुतित्रयं हुत्वा प्रोक्षणीजलेन वह्निं परिषिंच्य मू
लमंत्रेण देवं संपूज्य संहारमुद्रया पूजाचक्रे समारोप्य ॐ भूर्भूवह्ने महाशक्ते सर्वकर्मप्रसाधक ॥
कर्मांतेप्यसंप्राप्ते संनिधिं कुरु माचिरं इत्यग्निं प्रार्थ्य संहारमुद्रया स्वाहा यद्वा समयेन अत्रैवं विला
राशक्तौ अग्न्याधानादिकं कर्म नित्यहोमेन विधत्त इति वसिष्ठसंहितावचनात् लौकिकाग्नावेव
देवं ध्यात्वा संपूज्य मूलमंत्रेण पंचविंशत्याहुतीः षडंगमंत्रैश्च षडाहुतिरावरणदेवतानामेकैकामा
हुतिं च जुहुयात् आवरणहोमाशक्तौ मूलमंत्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरषडंगन्यास
पूर्वकं मूलमंत्रेण पुष्पांजलित्रयं कृत्वा पूजाचक्रस्येशानकोणे चतुरस्रं त्रिकोणमंडलं कृ
त्वा तत्र साधारमन्नं जलान्नोदकभरितं त्वा आदिपात्रं निधाय सर्वभूतेभ्यो नम इति पुष्पादिभिः

भैर०
२२

संसृज्य येऽत्र घोरा रौद्रकर्माणो रौद्रस्थाननिवासिनः योगिन्यो ह्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये भूचराः खेचरा
श्चैव तथा चैवान्तरिक्षगाः सर्वे ते प्रीतमनसो भूत्वा गृह्णन्त्विमं बलिं इति वामकरांगुलिभिः रक्तपात्रात्पात्रा
न्तरेणोद्धृतजलधारां बलिपात्रोपरि निक्षिपेत् बलिं संसृज्य पुष्पांजलिमादाय भूतानि यानीह वसन्ति भू
तले बलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तं संतोषमासाद्य व्रजन्तु सर्वे क्षमन्त नान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः इति पुष्पां
जलिं दत्वा प्रणम्य यथासुखं विहरध्वमिति भूतानि नाराचमुद्रया विसृज्य ह्रूं वः अस्त्राय फडिति अस्त्रमंत्रे
ण शुद्धजलैः स्थानमभ्युक्ष्य देवं तन्मेध्यात्वा पात्रान्तरेऽवमिति धेनुमुद्रया जलमामृतीकृत्य अमृता
पिधानमसि स्वाहा इति देवायोत्तरापोशनं दत्वा नैवेद्यगतमावमुद्रया नैवेद्यं नैवेद्यपात्रे निधाय
गोमयाद्भिर्ह्रूं वः अस्त्राय फडिति अस्त्रमंत्रेण तत्स्थानं शोधयित्वा तस्मात्किंचिच्छेषमादाय निर्मा
ल्यभोजिने नम इत्यैशान्यां निक्षिप्य हस्तौ प्रक्षाल्य देवाय करशोधनार्थं सुगन्धचूर्णादिकं करप्र
क्षालनाय जलं च दत्वा कर्पूरादिसुवासितं जलेन गण्डूषानि कारयित्वा कर्पूरशकलं दन्तधावनं
कारयित्वा पुनर्गण्डूषजलं दत्वा पादौ प्रक्षाल्य आचमनीयं दत्वा सूक्ष्मवस्त्रेण पादौ हस्तौ च प्रो।
स्य सुगन्धचूर्णादितमालदलकर्पूरपूगभागादिभिः संशोधितं सुगन्धं च ताम्बूलं प्रतिगृह्यतां परम

ते ताम्बूलंनमः इतितांबूलंसमर्प्य प्रागुक्तनिवेदनमंत्रेणनिवेद्य मूलमंत्रमुच्चार्य सपरिवाराय श्रीभै
रवायनमः इतित्रिःपुष्पांजलिंनासंपूज्य पुनर्मूलमुच्चार्य सपरिवाराय श्रीभैरवायनम एषतेगंधो
नमः एवंगंधपुष्पधूपदीपैराराधयेदितिश्मन्नपूजांकृत्वा छत्रचामरविजनादिनाना विधानाराजो
पचारान्परिकल्प्य दूर्वाक्षतजलान्यादाय मूलमुच्चार्य श्रीभैरवाय एतत्तेनीराजनंनमः इतिदेव
स्यमुकुटोपरि दूर्वादिकंनिक्षिप्य मूलमंत्रेणप्राणायामत्रयंकृत्वा ऋष्यादिकरषडंगन्यासपूर्वकं वक्ष्य
माणविधिना संपूज्यादीय वक्ष्यमाण प्रकारेणदेवंभावयन् मूलमंत्रमष्टोत्तरसहस्रंतदर्धं त्रिंशत
मष्टोत्तरशतंवाजपित्वा पुनःप्राणायामः ऋष्यादिन्यासपूर्वकं जपमालां वक्ष्यमाणविधिनाशि
रसि निधाय अर्घोदकमादाय ॐगुह्यातिगुह्यगोप्तात्वंगृहाणास्मत्कृतंजपं सिद्धिर्भवतुमेदे
वत्वत्प्रसादान्वयिस्थिते इतिदेवस्यदक्षिणहस्ते गृहीतोदकदानेनजपंसमर्प्य वक्ष्यमाणप्रका
रेण जपमालांसंपूज्य रहसिनिधाय चंद्रावाहनपूर्वकंभैरवशांतनामस्तोत्रादिभिःस्तुत्वा
प्रदक्षिणनमस्कारैः परितोष्य ॐयद्दत्तंभक्तिमात्रेणपत्रंपुष्पंफलंजलं निवेदितंचनैवेद्यंत
द्गृहाणानुकंपया आवाहनंनजानामिनजानामिविसर्जनं पूजाभागंनजानामि त्वंगतिःपर

मेश्वरः कर्मणामनसावाचावानतोनान्यागतिर्मम अतस्त्वरेणभूतानांदहस्थानंपरमेश्वर नानायो
निसहस्त्रेषुयेषुयेषुव्रजाम्यहं तेषुतेष्वच्युताभक्तिर्भैरवास्तुसदात्वयि देवोदातावभोक्तावदेवासर्व
मिदंजगत् देवोजयतिसर्वत्रयोदेवसोहमेवहि इतिकृतांजलिःक्षमाप्य पुनः पुनः प्रणम्य स्वे
ष्टार्थप्रार्थनांकृत्वा अर्चनात्समुद्भूतं सफलंवासफलंवाकर्मयद्यदाचरितंमया तत्सर्वंभगवान्शं
भोगृहाणाराधनंपरं इतिकृतमाराधनंकिंचित् अर्घोदकदानेनसमर्प्य दत्वातन्मात्रेस्वस्थानेनि
वेश्य पुष्पांजलिमादाय ॐयतःपूर्वंप्राणबुद्धि देहधर्माधिकार जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिअवस्थासुमनसा
वाचाकर्मणाहस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेणशिश्ना यत्स्मृतंयदुक्तं यत्कृतंतत्सर्वंश्रीगुरुदेवसमर्पितमस्
तुस्वाहा तत्सत्ब्रह्मार्पणमस्तु इतिदेवस्यपादयोः पुष्पांजलिंनिक्षिप्य प्रणम्य पुनः पुष्पांज
लिमादाय मूलमन्त्रान्ते यस्मिन्रूपाश्चदेवस्य पूजितायत्रदेवता श्रीभैरवांगलीलासासंतत्स
र्वस्यावहाः इतिपुष्पांजलिंनिक्षिप्य आवरणदेवताः प्रावरणादिदेवताश्च देवस्यांगेविलीना
इतिविभाव्य देवंतेजोरूपंविभाव्य श्रीभैरवतत्समेति तालत्रयंदत्वा संहारमुद्रयावधाः ॐगच्छ
गच्छपरंस्थानंस्वस्थानंपरमेश्वर यत्रब्रह्मादयोदेवानविदुःपरमंपदं इतिपठित्वा निर्माल्यपुष्पेण २०

35

महन्तेजसमनुत्तम शुद्धाय वहन्नासाध्यज्ञानतेजो ब्रह्मरूपं नीत्वा सुषुम्णामार्गेण फ्रां वां हृद
याय नमः इति हृदयकमलमानीय ॐ तिष्ठ तिष्ठ परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वर यत्र ब्रह्मादयः स
र्वे सुरास्तिष्ठन्ति मे हृदि इति स्वहृदि संस्थाप्य तत्र यथोक्तरूपं देवं ध्यात्वा मानसैरुपचारैः सम्पू
ज्य स्वाभेदेन ध्यायन् प्राणायामत्रयं ऋष्यादिकरषडंगन्यासान्विधाय तत्रार्घपात्रेणोपपुष्पा
क्षितं जलमापूर्य सूर्याभिमुखे स्थित्वा ॐ नमो विवस्वते ब्रह्मभास्वते विष्णुतेजसे नमः सवि
त्रे शुचये सवित्रे कर्मदायिने इति पठित्वा ह्रां ह्रीं सः श्रीसूर्याय एषोऽर्घ्यः स्वाहा इति सूर्यायार्घ्यं द
त्वा कृताञ्जलिः ॐ यत्त्वच्छिद्रं तपःच्छिद्रं यच्छिद्रं पूजने मम सर्वं तदच्छिद्रमस्तु भास्करस्य प्र
सादतः इत्यच्छिद्रमवधार्य पूजास्थाने गत्वा पूजावशिष्टगन्धं किंचित्स्ववामकरे निधाय
तत्रार्घपात्रोदकं किंचित्निक्षिप्य आलोड्य मूलमन्त्रेणाष्टवारमभिमन्त्र्य तेन जलेन स्वात्मा
नं प्रोक्ष्य मूलमन्त्रेण निर्माल्यं शुभ्रं शिवशिरसि निधाय मूलेनैव चरणोदकं प्राश्य नैवेद्यशि
वभक्तेभ्यो विभज्य दत्वा स्वयं भुक्त्वा श्रीभैरवरूपं स्वं विहरेत् इति नित्यपूजाविधिः अत्र ब
लिह्वापि स्वविभक्ता निर्माल्यं यस्तु धारयेत् तस्य पापं महत् शीघ्रं नाशयिष्ये महाव्रते त्वर्पयित्वा

विधानेनयोलिंगस्नपनोदकं त्रिःपिबेत्त्रिविधंपापंतस्याशुविप्रणश्यति लिंगस्नपनवारिभिर्यः
कुर्यान्मूर्ध्न्यभिषेचनं गंगास्नानफलंतस्यजायतेत्रविधात्मनः इतिस्कंदपुराणेशिवनिर्मा
ल्यधारणे तन्नैवेद्य भक्षणंचकर्तव्यमिति उक्तत्वात् अवश्यंकर्तव्यमिति यत्तुशिवनिर्मा
ल्यधारणे भक्षणेदोषवचनंतद्दीक्षितपरं निर्माल्यंहि तथाभक्षयाशिरसाधारयिष्य
ति अस्तुविभिन्नमर्यादोनरः पापसमन्वितः नरकेपततेघोरे तिर्यग्योनौप्रजायते इतिस्कं
दपुराणादेव अत्राप्यस्तुविरलाधिकारी तत इति यावत् द्विजानामनुपेतानां स्वकर्माध्यय
नादिषु यथाधिकारोनास्ति तस्मात् उपनयनादत्र अयथवादीक्षितानां च मंत्रदेवार्चना
दिषु नाधिकारस्तत्र अर्थात् आत्मानंशिवसंस्कृतमिति कालोत्तरवचनात् यथैवंविस्त
रानिमज्जोकर्तनमशक्तश्चेत् ध्यानकल्याय श्रीगुरुंस्मृत्वा प्रणम्य शौचादिकंविधाय उक्त
विधिनास्मृत्वा स्नानेविस्तराशक्तौनिर्माल्यादिनास्नानांतरं ॐभगमद्यया मूलमंत्रेणस्वाशिर
सिअभिमंत्र्य उक्तविधिनात्रिपुंड्रंविधाय तत्रापिविस्तराशक्तौ मूलमंत्रेणैवअभिमंत्रितभस्म
नाविधाय उक्तविधिनासंध्यातर्पणदानानिविधाय तर्पणेविस्तराशक्तौ मूलमंत्रेणष्टाविंश ३५

त्रिवारं देवं संतर्प्य सूर्यार्घ्यदाने विस्तराशक्तौ केवलसूर्यमंत्रेणैवार्घ्यं दत्वा गृहं गत्वा प्रागुक्तं पादप्र
क्षालनं विधाय पूजामंडपं गत्वा प्रागुक्तविधिना पूर्वद्वारमेव संपूज्य प्रागवत्प्रविश्यासनं कल्पयि
त्वा आसने विस्तराशक्तौ ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय नमः इत्यासने संपूज्योपविश्य प्रागवत्
न्यासादयन्तशुद्धिं विधाय भूतशुद्ध्यामपि विस्तराशक्तौ प्रागवद्धृदये जीवात्मानं ध्यात्वा तथैव ब्रह्म
रंध्रे संयोज्य प्रागवत्पापपुरुषं ध्यात्वा तथैव यं बीजेन संशोष्य रं बीजेन संदह्य वं बीजेनाप्ला
व्य पुनर्ब्रह्मरंध्राज्जीवात्मानं हृदयमानीय प्रागवत्प्राणप्रतिष्ठां मातृकान्यासांश्च कृत्वा समस्त
मातृकान्यासकरणाशक्तौ केवलमातृकान्यासं श्रीकंठादिन्यासं वा तत्राप्यशक्तौ केवलमा
तृकान्यासं कृत्वा प्राणायाम योगपीठन्यासं मूलमंत्रन्यासांश्च कृत्वा पात्रात् अर्घ्यस्थापनादिस
र्वं प्रागवत्समापयेत् पात्रादिपात्रस्थापनाशक्तौ अर्घ्यपात्रे प्रोक्षणीपात्रं वा संस्थाप्य प्रोक्षणी
जले नैवेद्यादीनि कल्पयेदिति इत्येपि संक्षेपप्रकारः शाकाङ्कुरमूलाद्यवगंतव्यः इयं संक्षेप
पूजा विस्तरतः कर्तुमशक्तानामेव शक्तिश्चेदालस्यादिना विस्तारं त्यक्त्वा संक्षेपतः क्रियते त
दा दोषाय भवतीति तथा चक्रमसंभवः स्वस्थः समर्थः कुर्वीत चोत्तमैरेव साधनैः मध्यमो मध्यमै

देवस्नानोत्सवे न्यासपोषणं प्रापन्नस्तेन समर्थोपि नूनं नैवेद्यमात्रेण पूजाकर्मविशेषणदेशकाला
नुसारतः इति इत्थमपि संक्षेपपूजायां मशक्तावश्यमेव मानसपूजा कार्या तत्र मानसपू
जाकालस्मरणं तत्रैव यथा दुर्गवासस्थानाक्षामे जलेपि वा कारागृहनिबद्धो वा शय्यावेशग
तोपि वा मनोभयेसमस्तत्रोसिहव्याघ्रसमाकुले परचक्रागमे वैव कुर्यान्मानसपूजनमिति
तथा मैत्रप्रसाधनं स्नानं यततावतकर्मैव अन्यत्सर्वं मनसा ध्यात्वा कुर्यात् पूजनं यदाशुच्या
दिभिः पूजार्थी हृद्देशं विधीयते तथाहस्त्वापि कर्तव्याः सर्वाः शुद्धा तियत्नपः इति जले प्रवहण
दौ शय्यायोपवेशे गतः गृहीत्वा न शक्नुवन्तः अन्यत्सर्वमिति मैत्रप्रसाधनदंतधावनस्नानव्यति
रिक्तमित्यर्थः मैत्रादीनां मानसासंभवात् ॥ इति श्रीवघेलकुलकमलप्रद्योतनप्रचंडमार्तंड
श्रीजैत्रसिंहविरचिते भैरवार्चापारिजाते पंचमस्तबकः ॥५॥ अथ नित्यपुरश्चरणविधिः ॥
अथ नित्यहोमपुरश्चरणविधिः तत्र पुरश्चरणं संपन्नो मंत्रो हि फलदायकः किं होमैः किं
जपैश्चैव किं मंत्रन्यासविस्तरैः रहस्यानां हि मंत्राणां यदि न स्यात्पुरस्क्रिया पुरस्क्रिया हि मंत्रा
णां प्रधानं वीजमुच्यते वीर्यहीनो यथा देही सर्वकर्मसु न क्षमः पुरश्चरणहीनोपि तथा मं

त्प्रकीर्तितः इति वैशंपायनेन शुकस्मरणस्यावश्यकत्वमभिधाय तस्य तन्निहितविधिही
नानां फलं हंतिलकर्मणामिति विधिहीनानुष्ठाने निंदाश्रवणात्तदनुष्ठानविधिर्लिख्यते त
त्र श्रीवटुकभैरवमंत्रस्य शुकस्मरणमुक्तं शारदातिलके वर्णलक्षं जपेन्मंत्रं हविष्याशी जितेंद्रि
यः तद्दशांशं प्रजुहुयात्तिलैर्मधुरसंयुतैरिति वर्णलक्षमेकविंशतिलक्षमित्यर्थः उ
भयत्रनमप्रशस्तकरणाद्वा प्रजपयर्पजपहोमादेवोक्तो शुकस्मरणे तेन तथापि तत्रैव सामा
न्यपटलोक्तं पंचांगत्वेन शुकस्मरणं जपेत् संमोहे दुःखसंप्राप्ते यदि बद्धो ह्ययमात्मनः पं
चांगोपासनेनैव मंत्रजपेषु ब्रजेत् इति कुलार्णववचनाच्च पंचांगानि तु जपहोम
तर्पणस्नानाभिषेकब्राह्मणभोजनात्मकानि पूर्वपूर्वदशांशतः कार्याणि तत्रादौ
जपस्थानानि तत्र समुद्रतीरपर्वतशृंगसमुद्रगामिनी नदीतीरबिल्वपद्मविविक्तानि
जयहणेश्च शस्त्रावृक्षमूलजलाशय पश्चिमाभिमुखहनुमच्छिवालय गुरुसंनि
धितुलसीवनसिद्धदेवतासंनिधिपुण्यक्षेत्रतीर्थ वनोपवननदीह्रदसामि मतस्थान
लेच्छ मृगव्यालशंकाविवर्जितैः कोंतानिंदारहित धार्मिकसेव्य देवालयमक्तजनाश्रय स

भैर
३०

भित्तनिरूपद्रवराजतल्पविवादिगमनागम नागमन रहितस्थानानि एतेषामन्यतमे स्थाने ग्रा
मे क्रोशमात्रं नगरे क्रोशद्वयं नदीपर्वततीर्थादौ परिमाण रहितं स्थानमाश्रित्य सम्यग्मकमे
त्रस्य स्वरस्वरणपिदये ममेयं गृहस्थाने भूमिर्मे चेमेसिध्यतामिति मंत्रेण भूमिपरिग्रहं निधाय
वटपिप्पलप्लक्षोदुंबराणामन्यतमवृक्षभवान् वितस्तिमात्रान् दशकीलकान् ह्रूंवः सुरक्षायफडि
ति समंत्रेण पृथक्पृथक् सप्तवारमभिमंत्र्य पूर्वादिषु दिक्षु इंद्रेशानयोर्मध्ये निर्ऋतिवरु
णयोर्मध्ये चोर्ध्वादौ च स्थानि निखाय हूंवः सुरक्षायनमः इति तेषु प्रतिकीलं संपूज्य पूर्वादिषु द
शदिक्षु इंद्रसांगसायुधसपरिवारसवाहन एहिनेमाषभक्तबलिर्नमः इत्यादिकालेभ्यस्त
त्रत्रास्थाननकीलसमीपे माषभक्तबलिं दत्वा क्षेत्रपालायनमः गंगणपतयेनमः वेता
लपुरुषायनमः इति क्षेत्रपालं गणेशं वेतालपुरुषं संपूज्य समे भूतले, प्राक्प्रागायतादक्षि
णोत्तराय तानुवतमोरेखाविलिख्य नवकोष्ठानि कृत्वा तेषु पूर्वादिक्रमेण प्रदक्षिणेन सम
स्तकोष्ठेषु कचटतपयशाख्यान्सप्तवर्णान्विलिख्य ईशानकोष्ठे लं देवोविलिख्य मध्यकोष्ठे तथै
वनवपाविमम तेषु पूर्वादिप्रदक्षिणेन अष्टाविंशत्यादिषोडशसवरान् दंदशक्रमेण विलि॰ ३०

रेखा मध्यकोष्ठं श्रीकरं लिखेदिति कूर्मचक्रं निर्माय ततमध्यगतनवकोष्ठेषु मध्ये पूर्वादिष्वष्ट
स्वकोष्ठेष्वचक्रदाक्षिण्येन प्रथमं तदष्टमशैलराज गासकोष्ठं शक्तिपद्मयोनिमहाशंख
ख्यापालनग्राख्यान नवदेवपालान् ॐ शं प्रथमदेवपालाय नमः ॐ अष्टमदेवपालाय नमः
इत्यादिप्रणवदेवपाल बीजनन्नामान्तेन मोवनर्थी नमोनाम्नां पादिभिः संपूज्य ग्रामनामा
तत्र युक्तकोष्ठदिशि कूर्म मुखेन दलाभे तद्वयः पार्श्वद्वयगतकोष्ठद्वयान्यतमे कूर्मे हस्ते वा
पृष्ठे देवमध्ये सर्वार्थसिद्ध्यर्थमिति तन्त्रराजवचनात् मध्यकोष्ठात्मककूर्मपृष्ठे देवमध्ये वा जप
थे ग्रहे शीतवातातपनिवारणक्षमे कुर्यात् अथ कूर्मस्थानानि अकारेण गकारस्यादिवं स
स्वरस्य उकारेण ऌस्वरस्य पकारेण ऐकारस्य षकारेण ञकारस्य टकारेण ठकारस्य थका
रेण फकारस्य धकारेण भकारस्य रेफेन यकारस्य सकारेण ऋतुमत्योन्यमिति वरस्यानन्ता
धकयो [illegible]रेणाविनं तन्स्थानं समासमिति तदुदाहरणेन प्रथमं कंटकस्थाने गणपतेः
गणपतेः साधकस्याविर्भवति गरुडपुराणे प्रमरेश्वरस्यापि इत्यनन्तरं ग्राह्यमनीयं अथ जप
माला तत्र पुत्रजीवशंखविद्रुम रत्नमुक्ताफल पद्मबीजसवर्ण रजतकुशग्रन्थि रुद्राक्षा विशेषाः

इत्यह

भेप
१८

अक्षसंख्यातमातृकाराजसनामसमभेदेनाष्टोत्तरशतं वत्तः पंचाशत्सप्तविंशतिरिति अक्षमातृकामा
ला पुत्रजीवशंखस्फटिक मुक्ताफल श्वेतपद्मबीजकुशग्रंथिरुद्राक्षाः राजसादास्तु विद्रुममाणि
क्य रक्तपद्मबीज सुवर्णनिर्मिताः तामसास्तु नरजरगरासभादिनानाजंतुविशेषाणामस्थि
दंतादिनिर्मितास्तत्र पुत्रमयंतंतुनिर्मिताः मारणादिक्रूरकर्मसु तेषु प्रोक्तास्तेषां कुशग्रंथिमा
लान्तब्राह्मणानामेव कुशग्रंथ्या जपेद्विप्र इति वचनात् अथ मालायाः संस्कारकालमाह त
त्र विस्तारोद्देशे पूर्वोक्ताः शाक्तेऽष्टमीनवमीचतुर्दशीरात्रिर्गणेशस्य चतुर्थी मध्याह्नः शिवस्य त्र
योदशीदिवा सूर्यस्य सप्तमी पूर्वाह्नः अथ मालाया सूत्राणि विस्तारपद्मसूत्रकार्पाससूत्रं वा दे
व्याः पट्टसूत्रं शिवस्योर्णाभवं कामलं च सूर्यगणेशयोः कार्पाससूत्रं पट्टसूत्रं कार्पाससूत्रं चेत
ब्राह्मणीकृतं स्वसमानवर्णयोग विकृतं वा त्रिगुणितं त्रिगुणं कुर्यात् अन्येषु सूत्रेषु यथायो
ग्यमेव कार्यमिति अथ संस्कारः तत्र गोमयगोमूत्रदुग्धदधिघृतकुशजलात्मकं पंचगव्यं संपा
द्य पूर्वदिने कृतैकभक्तः साधकः प्रातः कृतनित्यकृत्यः सूत्रमणीन् प्रक्षाल्य पंचगव्येन जलेन प्रक्षा
ल्य नवाश्वत्थपिप्पलदलेषु पद्माकारं रचितेषु सूत्रमणीन् संस्थाप्य तेषु प्रणवं भवनेश्वरीबीजं मा

38

ष्टकाद्यक्षराणि च सूत्रे प्रतिबीजं च विन्यस्य मणीन् सूत्रं च गंधादिभिः संपूज्य ॐ ह्रां इत्यादि होमविधिना ऽ
ग्निं संस्थाप्य यथाशक्ति सघृतैः केवलतिलैः केवलघृतैर्वा हुत्वा होमाशक्तौ जपं वा विधाय सूत्रे रु
द्रादशगुणं सुवर्णेन स्वसूत्रेन संयोजयेत् यथा स्वमुखमन्यमणीनि तिष्ठन्तो पुच्छे केकमणिमध्ये ग्रन्थिकविधिना ब्रह्म
ग्रंथिं विधाय गोपुच्छाकारेण ग्रथयित्वा सर्वतः स्थूलं सजातीयमेकं मणिं सूत्रद्वयमेकीकृत्य मे
रुं ग्रथयित्वा ॐ सद्योजातमिति मंत्रेण पंचगव्येन शीतलजलेन च प्रक्षाल्य ॐ वामदेवाय नमः इति
मंत्रेण चंदनागरुकर्पूरकुंकुमैर्विलिप्य ॐ अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो इत्यगुरुदशांगशर्करागुग्गुलमधुचंदन
घृतैर्धूपयित्वा ॐ तत्पुरुषाय विद्महे इति मंत्रेण गंधपंचचंदनकस्तूरिकुंकुमकर्पूरैर्लेपयेत् ॐ ईशा
नः सर्वविद्यानामिति मंत्रेण प्रतिबीजं शतं शतमभिमंत्रयेत् मेरुं चानेनाघोरेभ्योऽथ इत्यनेनाभि
चाभिमंत्रयेत् ततश्चावाहनस्थापनसंनिधाय नसंनिरोधनसंमुखीकरणसकलीकरणावगुंठना
मृतीकरणपरमीकरणानि तत्तन्मुद्राभिर्विधाय प्राणादिपंचभिर्मंत्रैः प्रतिबीजं पंचोपचारैः
स्वेष्टदेवतावत्पूजयित्वा संस्कृतं मालाजपं कुर्यादिति इति जपमालासंस्कारविधिः अथ पुर
श्चरणकाले विहितानि तच्च मनः संहरणं शौचं मौनं मंत्रार्थचिंतनाव्यग्रतानिर्वेदं वा जपो

स्नाह क्रोधपस्मारमस्ववर्णाश्रमधर्मानशन पवित्रशिवैर्दियाणिग्रहद्बालवध्यैनतिकेवलामल
कमलान मंत्राभिमंत्रितजलेनाभिषेक विप्रवचनहिंसवनमशकौमसहद्गालानेदेववर्षिपितृसे
मृदेवनानर्पणेमध्यपरहितपल्यासपश्चेचवित्रःपत्रावसंसारात्रौभोजने गोविप्रबालादिद्रुहपावे
ति अथतत्कालानषिद्धानि अप्रयोजनभाषणे करंजविभीतकाकेसहरीछाक्रमणप्रतिग्रहम्लो
च्छपतितनास्तिकोच्छिष्टसंभाषणस्नानतर्पणघनपनष्ठानवद्धवसैकवस्त्रमलिनवस्त्र धा
रण काम्यकर्मासंकल्पितकर्मस्ववर्णाश्रमाविहितकर्माचरणे कांस्यभोजनादेवाङ्गेमनास
ञ्चावणान्य दूतनकौटिल्यचौरामात्पसमागमोत्सवजलस्त्रानोन्मर्दनगीतवाद्यादिश्रवणान्दृत्य
दर्शनाष्टविषमपुननकथालापास्नानस्पर्शनप्राणिहिंसाकंचकोत्सीवधारणप्रलापक
रायावरणकेशमोक्षणशिरःप्रावरणचिंताक्रोधश्रमसरामनोरथ्यशयनोत्थानगमनोपका
रमंगलस्थापन पादकाधारणपानशय्याधिरोहणपाद प्रसारणोत्कटासनवज्जंभाहिका
दिविकमलमनस्नानाशनशोकवादनश्च जपराहित्यानि अथजपः सर्वोचोपांशुजिह्वामा
नसभेदास्त्रिविधः स्पष्टपदाक्षरोच्चारणोजपउच्चः ईषदोष्ठचालनपूर्वकं किंचित्श्रवणयो

गोपांशुर्जिह्वामात्रस्पंदेन जपो जिह्वाजपः मानसः पदार्थस्मरणेन [illegible] मानसः उच्चादीनां
मुत्तरोत्तरफलपौष्कल्यं दशशतसहस्रानंतगुणं इति अथासनानि तत्र व्याघ्रचर्ममृगाजिनवि(?)
मितं केवलकुशरचितदारुमयकटरत्नवद्ववस्त्रास्तृ(?)कानि विहितानि अथ निषिद्धासनानि वं
शरचितदारुमयपाषाणतृणपल्लवेष्टिकानिर्मितानि केवलभूतलं चेति अथ पुरश्चरणारंभप्र
र्वदिनदिनकृत्यं तत्र प्रातःस्नात्वा नित्यक्रियां निर्वर्त्य ब्राह्मणान्भोजनादिभिस्तोषयित्वा गुरु
मपि वस्त्राभरणधनधान्यादिभिः संतोष्य जपस्थाने त्रिकोणचतुरस्रमंडले ह्रीं क्षेत्रपालाय
नमः क्षेत्रपाल इहागच्छागच्छेति क्षेत्रपालमावाह्य ओं क्षं मंत्रे[illegible]ण क्षेत्रपालं गंधादिभिः संपूज्य त
दग्रे त्रिकोणमंडले साधारं सान्नव्यंजनोदकपूर्णं बलिपात्रं निधाय एह्येहि विद्विषि हुरु २ जंभय २
नर्तय २ विघ्न २ महाभैरव क्षेत्रपाल बलिं गृह्ण २ स्वाहा इति मंत्रेण बलिं दत्त्वोपविशेत् अथ जपारं
भदिनकृत्यं तत्र शुभे मासि चंद्रतारानुकूलो तिथिवारनक्षत्रादिशोधिते शुभदिवसे प्रातः स्नात्वा गुरु
विप्राज्ञामादाय ब्राह्मणैः स्वस्तिवाचनं कारयित्वा कुशहस्तः ओं सूर्यः सोमो यमः कालः संध्ये भू
तान्यहः क्षपा पवनो दिक्पतिर्भूमिराकाशं खेचरामराः ब्राह्मं शासनमास्थाय कल्पध्वमिह संनिधिं

भैप
४०

40

इति पठित्वा तत्र पात्रे कुशान् तिलान् तथा जलान्यादायोदङ्मुखः ॐ अद्यामुके मासि अमुकराशिगते
सवितरि अमुकपक्षे अमुकतिथौ भारतवर्षावच्छिन्ने शुभे देशविशेषक्षेत्रे वेदमुकक्षेत्रे ऽमुकशर्मा क्ष
त्रियश्चेदमुकवर्मा वैश्यश्चेदमुकगुप्तः शूद्रश्चेदमुकदासः अमुकमन्त्रसिद्धिकामः इयत्संख्य
जपात्मकं पुरश्चरणं करिष्ये अथवा वर्षेणाहदिनैस्स्वल्पकं करिष्ये इति केचित् इति संकल्प्य विधाय
गुरुगणपतिदुर्गामातॄर्नत्वा सर्वं समाप्य जपमारभेत तत्र मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा मू
लमन्त्रस्य करषडङ्गन्यासान् विन्यस्य हृदि देवं ध्यायेत् जपमालां वामहस्ते कृत्वा विन्यास्य वा संस्था
प्य अर्घ्योदकेन संप्रोक्ष्य ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्तस्मा
न्मे सिद्धिदा भव ह्रीं सिद्ध्यै नमः इति गन्धपुष्पाक्षतैर्मालां संपूज्य ॐ अविघ्नं कुरु माले त्वमिति मं
त्रेण दक्षिणहस्तेन मालामादाय स्वशिरसि संस्थाप्य पुनः कंदे पीनवर्णां मूलमन्त्रं हृदये श्रीभैरवं गुरु
पादयोः स्वात्मानं च ध्यात्वा भ्रूमध्यस्थान् तावत्कोऽडकमन्त्रदेवतात्मनामैक्यं विभाव्य कंठस्थाविशु
द्धिचक्रे तत्त्वत्रयमेकीभूतं मधुमणावत्सेनानीय तत्र देवं ध्यात्वा मूलमन्त्रेण हृदयस्थानाहतचक्र
मानीय तत्रापि देवं ध्यायन् हृदयसमीपे मालामानीय दक्षिणहस्तस्य मध्यमाङ्गुलिमध्यपर्वणि सं

४०

स्थाप्य पंचकवितोमयश्रीवेत्रतगात्रः कटूनीलतरहितः खदलत्यादिशत्रूनसंकुर्वन् मंत्रार्थगतचित्तो
मालायाः प्रतिबीजं मंत्रमुच्चरन्पूर्वबीजजपसमये अपरबीजमस्पृशन्प्रणवोच्चारणपूर्वकं मंत्रमा
रभ्य प्रातःकालात्संध्यादिनावधि देशाक्षपदवसंभावनायां नरयामसमापनीयेवाग्रहवत्र यावधि
जपित्वा सर्वशेषाहरत्येनेपुनः प्रणवमुच्चार्य जपं समाप्य त्वंमालेसर्वदेवानांप्रीतिदासुखदाम
दा शिवंकुरुष्वमेभद्रेयशोवीर्यंचसर्वदा ह्रींसिद्ध्यै नमः इतिमंत्रेणमालांस्वशिरसिनिधाय पु
नः प्राणायामत्रयंकृत्वा ऋष्यादि करषडंगन्यासान्विधाय अर्घ्योदकेनप्राक्कृतमंत्रेणजपंसमर्प्य
प्राक्कृतमालामंत्रेणमालांसंपूज्य रहसिस्थापयेत् ततोमध्याह्नादिकंविधाय पुनः पूजांविस्त
रतः कृत्वा प्रतिदिनहोमपक्षे जपदशांशाकल्पोक्तद्रव्यैर्वक्ष्यमाणविधिनासंस्कृतेग्नौहुत्वा होम
दशांशतर्पणदशांशमार्जनं मार्जनदशांशं ब्राह्मणभोजनं चप्रत्यहं कुर्यात् अतिलक्षहोमपक्षे
एकलक्षसंख्यंजपंसमाप्य तद्दशांशहोमादिकं कृत्वा अपिमलक्षजपमारभेत् कल्पोक्तसंख्या
जपसमाप्यनंतरहोमपक्षे कल्पोक्तसंख्यंजपंसमाप्य पश्चात्दशांशहोमादिकंकुर्यादिति पक्षत्रये
प्येकः पक्षःकार्यः होमपक्षेयत्रयत्रैव द्रव्याते होमाशक्तौब्राह्मणैः पुरश्चरणजपसंख्या वत्र

मे॰ प
५१

गुणो जपः कार्य्यः तद्दशांशो द्विगुणः तत्राप्यशक्तौ होमसंख्या चतुर्गुणो जपः तत्राप्यशक्तौ होमसं
ख्यो जपो वा कार्य इति क्षत्रियवैश्यद्विजभक्तेतरशूद्राणां षड्गुणोष्ट दशगुणो जपो होमाशक्तौ
द्विगुणपञ्चगुणचतुर्गुणपञ्चगुणजप इति द्विजभक्त शूद्राणां द्विजस्त्रीणां क्षत्रियाश्रितशूद्रा
णां क्षत्रस्त्रीणां वैश्याश्रितानां शूद्राणां वैश्यस्त्रीणां चतुर्गुणो विहितजपः स्त्रीशूद्राणां होमानधि
कारा जप एव विहित इति एवं होमं विधाय चन्दनकर्पूरादिवासिते होमसंख्यादशांशतः प्रागुक्त
विधिना जले देवं ध्यात्वा संपूज्य संतर्प्य स्वात्मानं देवतारूपं ध्यायन् ॐ अमुकदेवतामूलमन्त्रान्ते आत्मा
नमभिषिञ्चामि नमः इति होमसंख्यादशांशतः स्वमूर्द्धन्यभिषिञ्च्य अभिषेकसंख्यादशांशसं
ख्याकान्स्वेष्टदेवताभक्तान्सदाचाररतान्ब्राह्मणान्शान्तनिर्मत्सरान्आहूय अभ्यङ्गादिना स्नापयि
त्वा वस्त्रगन्धादिभिरलंकृत्य षड्रसैर्नानाविधैर्भक्ष्यभोज्यैः स्वेष्टदेवताबुध्या भोजयित्वा ताम्बूलद
क्षिणादिभिः परितोषयित्वा विसर्जयेत् अशक्तौ तत्तदन्ते तासमसंख्यासमासो वा भक्तिपूर्वकं कुर्य्यादिति
ततः प्रकृतेमध्याह्नस्नानानन्तरं वैश्वदेवादिकर्म्माह्निकं विधाय स्वेष्टदेवतामन्त्रजपध्यानकीर्त्तनश्र
वणादिना शेषदिनं नीत्वा शक्तौ सायन्तनस्नानं विधाय देवं संपूज्य भुञ्जीत तत्र भोज्यानि शक्तौ क

५१

विधास्विन्नैर्हेमंतिकनीवारषष्टिकाकंगुगवा मुद्गान्नवहृताः पादाभ्यामनन्नत्वावहृताः गुडव
र्जितं मैद्ववंतिलकष्म मदूकलायकैः मकवर्जकदंब विशेषनालिकेरकदलीफललवलीफ
लसास्वामलकादेक रहितकी वास्तुककालशाकहिलमोचकासैंधवसामुद्रलवण उद्धृतसा
रांगव्यानिपिप्पलीजरकलांगनानितलीमूलकानि अथवर्ज्यानि गुडकृतमिलवणक्षारल
वणस्विन्नपर्युषित निःस्नेहकीटादिदूषितकांजिकगंजनविल्वकरंजलशुनमसूरलकोद्रवमंडूक
तैलपक्व माषमसूर वणकगोधूमदेवधान्यादीनि अतिभोजनं दिवाभोजनं च अथभोजनपर्याय
तत्रेष्टदेवता प्रसादमत्रमध्यपत्ररहित पलाशपत्रैः कलितपत्रावल्यां संस्थाप्य मूलमंत्रेण प्रो
क्ष्य प्रतिद्रव्यं मूलमंत्रेणाष्टधाभिमंत्र्य हितेमते ह्रांवां हृदयाय नमः इतिहृन्मंत्रेण स्त्रीयात् मूल
मंत्रेण द्वात्रिंशद्वारमभिमंत्रितं जलं वा पिबेदिति अथशयनं तत्र कुशनिर्मितायां शय्यायां प्र
क्षालितायां तारादिभिः प्रक्षालितं वस्त्रमास्तीर्य्य शय्यां मूलमंत्रेणाष्टवारमभिमंत्र्य गेय
ज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पम
स्तु ॥ येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वंति विदथेषु धीराः यदपूर्वं यक्षमंतः प्रजानां तन्मे मनः

शिवसंकल्पमस्तु २ यत्प्रज्ञानमुतचेतोधृतिश्चयज्ज्योतिरंतरमृतंप्रजासुतन्मेमनःशिवसंकल्पम
स्तुयस्मान्नऋतेकिंचनकर्मक्रियते न॰३ येनेदंभूतंभुवनंभविष्यत्परिगृहीतममृतेनसर्वं येनयज्ञस्ता
यतेसप्तहोतातन्मेमनःशिवसंकल्पमस्तु ४ यस्मिन्नृचःसामयजूंषियस्मिन्प्रतिष्ठितारथनाभाविवा
राः यस्मिंश्चित्तंसर्वमोतंप्रजानांतन्मेमनःशिवसंकल्पमस्तु ५ सुषारथिरश्वानिवयन्मनुष्यान्नेनी
यतेभीशुभिर्वाजिनइव हृत्प्रतिष्ठंयदजिरंजविष्ठंतन्मेमनःशिवसंकल्पमस्तु ६ इतिमंत्रान्त्रिः
पठित्वा ॐभगवन्देवदेवेशशूलभृद्वृषवाहन इष्टानिष्टंसमाचक्ष्वममसुप्तस्यशाश्वत ॐहिलहि
लशूलपाणयेस्वाहा नमोजायत्रिनेत्रायपिंगलायमहात्मने वामायविश्वरूपायस्वप्नाधिपतयेनमः
स्वप्नेकथयमेतथ्यंसर्वकार्येष्वशेषतः क्रियासिद्धिंविधास्यामित्वत्प्रसादान्महेश्वर ॐनमःसकल
लोकायविष्णवेप्रभविष्णवे विश्वायविश्वरूपायस्वप्नाधिपतयेनमः इतिमंत्रांश्चसकृत्पठित्वा प्राक्
शिरादक्षिणपार्श्वशायीसन्स्वपेदितेन तत्रस्वप्नेप्रथमेप्रहरेदृष्टस्यस्वप्नस्यवर्षेणफलंद्वितीये
षड्भिर्मासैःतृतीयेमासत्रयेणचतुर्थेमासेनसद्यफलंज्ञेयमिति अर्थसिद्धिस्तुवककस्माः प्रसाद
स्मरत्व सेष्टदेवतागुरुनिर्मलचंद्रसूर्यमंडलगंगागोमरस्वती संन्यासीशिवलिंगानां दर्शनेसुमित्रा

भरकसमुद्रतरणाश्रुइजय जपहोमवह्निपूजनं हंसचक्रवाक मयूर समस्सरद्यारोहणं कन्याछत्ररथ
दीपप्रासादपद्मगजवृषमाल्यसामग्रसर्प फलवृक्षपर्वतपरिक्रामसमोसनरगमनागसवसोदर्शनेन
दीतवस्त्राकाशगमन ग्रहनक्षत्रदर्शनहर्म्यप्रासादशिखरगजाश्वरथारूढ पर्वत शिखरारोहणं
विमान गमनलाभदेवीदर्शनानि मदिरापानसमांसभक्षणं कृमिपुरीषाणलेपनरक्ताभिषे
क दधिभक्तं भोजन सितवस्त्रानुलेपन सिंहासनरथयान ध्वजरज्जाभिषेक रत्नाभरणादिद
र्शनानि अथाशुभसूचकाः चांडालकलभकाकशून्यगर्तामलद्रव्यतैलाभ्यंजनभृष्टक्करक्तकंद
कनकृतलरहितप्रासाददर्शनेरागदं तत्रप्रायश्चित्तं नृसिंहमंत्रपठित्वा दुःस्वप्नविनाशे देवा
न् जहि जहि पुनर्नृसिंहमंत्रं पठित्वा स्वाहा इत्यष्टोत्तरशतं हुतेजोद्रयात अथवा एवमेवास मंत्रेण
होमः कार्यः नृसिंहमंत्रस्य वर्णितं वह्निसंस्थितमनलमारविभूषितं बिंदुनादयुक्तं प्रोक्तं बीजं नरह
रेः शुभमिश्रं अस्य मंत्रस्य मूलविधायाः अथसमनिवेदनं तत्र गुरुचरणारविंदयुगलप्रणम्य
पृष्टः सन् स्वप्नं निवेदयेत उत्तरं तत्र न प्रकाशयेत स्वबामाक्षसमंदेवाग्राग्राह्यार्थमतिहर्षणं
शुकमार्गादिजायते नख्यातव्यं गुरोर्चितेनिवेदनात् अथसिद्धिविज्ञानि चितप्रसादोमनस्त॰

भैप
५५

43

ष्टि सत्याशननियतजपहोमतिर्दर्शनात्तस्मादनिद्दर्शनविदस्य उंडभिशद्ध मधुरवाहनानागीतश्र

वणा कर्पूरादिसमोपपरिमलाघ्राणा चंद्रार्ककिरणकीर्णकाशलोकनानि इति श्रीभैरवाचार्य

पारिजाते षष्ठस्तवकः ॥६॥ अथ मंत्रसिद्धेरन्यपर्यायः नत्र शशिसूर्योपरागे त्रिरात्रमेकरात्रं वा पूर्वमु

पोष्य तद्दशकाले कमभक्तं वा विधाय ग्रहणं दृष्ट्वा स्नानं विधाय अद्यामुकोमासि अमुकराशिगते स

वितरि अमुकपक्षे ऽमुकतिथौ भारतवर्षाख्ये भूप्रदेशे अमुकतीर्थे सूर्यग्रहणे चंद्रग्रहणे वा अमु

कगोत्र अमुकशर्माहमादि अमुकमंत्रसिद्धिकामः अमुकग्रहणेतत्समयमारभ्य विमुक्तिपर्यंते अ

मुकमंत्रजपमहं करिष्ये इति संकल्पं कृत्वा विमुक्तिपर्यंते जपेत ततो ग्रहणकालीनं जपदशांशहो

ममहं करिष्ये इति होमसंकल्पः होमाशक्तौ चाशक्तौ वा जपः कार्यः अपरस्तु मंत्रसिद्धिपर्यायः त

त्राद्येमादि अमुकमंत्रसिद्धिकामः कृष्णाष्टमीमारभ्य चतुर्दशीपर्यंत अमुकमंत्रस्यायुतत्र

त्रयजपतद्दशांशहोमादिसहितपुरश्चरणं जपमहं करिष्ये इति संकल्पं विधायायुतत्रय

यजपं सम्यग्विभज्य अष्टम्यां चतुर्दश्यां तु त्रयोदशसहस्रशताधिकसहस्रपंचकं जपेत् अंतिमदिने षोडशोत्तरस

प्तशताधिकसहस्रपंचकं जपेदिमेवमयुतत्रयजपं कृत्वा ततो दशांशहोमादिकं कुर्यादिति अ ५२

अथ प्रकारस्तु क्रमोत्क्रमाभ्यां मातृकापुटितं मंत्रं प्रतिदिने शतं शतं मासमात्रं जपेदिति अत्रापि अथेत्यादि
क्रमोत्क्रममातृकापुटितमंत्रस्य प्रतिदिने शतशतसंख्याजपमहं करिष्ये इति संकल्प्य विधाय प्रतिदिनं
जपेत् अत्र शतशब्दोऽन्यसंख्योपलक्षकः अष्टोत्तरशतसंख्यां जपेदित्यर्थः मातृकापुटप्रकारस्तु अं
आं इं ईं उं ऊं ऋं ॠं ऌं ॡं एं ऐं ओं औं अं अः कं खं गं घं ङं चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं
वं शं षं सं हं ळं क्षं मूलमंत्रं क्षं ळं हं सं षं शं वं लं यं रं मं भं बं फं पं नं धं दं थं तं णं ढं डं ठं टं ञं झं जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं
औं ओं ऐं एं ॡं ऌं ॠं ऋं ऊं उं ईं इं आं अं इति शतवारं मूलमंत्रं जपेत् इति अपरस्तु क्रमोत्क्रमभूतलिपिपुटि-
तमूलमंत्रमष्टोत्तरसहस्रं मासमात्रं प्रतिदिनं जपेत् संकल्पस्तु पूर्ववदेव भूतलिपिस्तु अं इं उं ऋं ऌं एं ऐं
ओं औं हं यं रं वं लं ङं कं खं गं घं [illegible] ञं चं छं जं झं णं टं ठं डं ढं नं तं थं दं धं मं पं फं बं भं वं शं वं शं रं मं सं षं सं बं भं फं पं मं
दं धं थं तं नं ढं डं ठं टं णं जं झं छं चं ञं घं गं खं कं ङं लं वं रं यं हं औं ओं ऐं एं ऌं ऋं उं इं अं इति मूलमंत्रमष्टोत्तरशतं वा प्र-
तिदिनं मासमेकं अष्टोत्तरशतं गुरुजप्तमंत्रपरमिति निश्चयः प्रकारांतरस्तु अथेत्यादि अथ मकमंत्रसिद्धिका-
मो रात्रौ त्रिकालपूजनं करिष्ये इति संकल्पं कृत्वा वत्सरमात्रं प्रतिदिने रात्रौ त्रिकालपूजने सर्वोपचारैर्देवं सं-
वरणं पूजयेत् एवं षण्मासं वा त्रिमासं वा सन्निधिना गुरुस्मरणमंतरेण मिमंत्रसिद्धिर्भवतीति अथ मस्तु मं

भे० ४४

त्रवर्णौषधिविनिर्मितैः मंत्रवर्णैर्मसमस्थगुलिकानां धारणं विलेपनं नभिः प्रक्षालनक्काथजलैः भस्मधार
णं च कुर्यात् तेन मंत्रासिद्धिर्भवति वर्णौषधयस्तु चंदनं रक्तचंदनागुरुकर्पूरोशीरकुष्ठबालकं कुंकुमं कंको
लजातिफलं जटामांसी मुर वीरयंथिगोरोचनायवपिप्पलीबिल्वपुष्पिपर्णी चित्राकलवंगनालिकेरलव
वदिंसइंवरपाषाणभेदपद्मशंख कृष्णामहाराशिखा लज्जाग्निमंथसिंहीकुशकल शंखपुष्पीरोहिणीशे
नाकहहतीपाटलमूषकपर्णी तुलसीअपामार्ग दूर्वालीक्ष्मणाजयापराजितातालमूलीकलंजलिदूर्वा
श्रीदेवीकुमारीभार्गीभद्रसप्तमेकपंचाशन्दोषधयः क्रमादकारादिवर्णकाः तैकपंचाशद्वर्णानामि
ति यन्त्रप्रकारस्तु भूर्जपत्रे गोरोचनादिगन्धादिभिरष्टदलपद्मं विरच्य नालकर्णिकायां साधकना
म वर्णैर्विदर्भितं मंत्रमाधेते सकलेनाम्ना षण्णवर्णविलिख्य पत्रेषु द्वंद्वशः द्वयेण स्वरान्विलिख्य गुली
कृत्य पवित्रं मृदा संवेष्ट्य मकरन्दयथ्यशक्तिस्वल्पमस्मात्रेनिक्षिप्य क्षीरपूर्णे नूतनकुंभे मंत्रयन्त्रगुलि
कानामष्टौत्रिनिक्षिप्य प्रागुक्तविधिना त्रिकोणादौ संस्कृत्य तत्समीपे तं कुंभं संस्थाप्य गंधपुष्पादिभि
स्तं कमंत्रसिद्धिकामो विद्यासाधयोर्वै कोशसिद्ध्यर्थं मष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतं वा मासं जपहोमम
हंकरिष्ये इति मंत्रकल्पोपासा विद्यायां सकलसंख्यं समाप्तिके कुंभेसंस्थानमन्त्रवलयं दन्तशोषं निक्षिपन्

४४

हृत्वा तं ॐ मंत्र जलाशये निक्षिप्य गुरुं ब्राह्मणादिस्त्र्यादिभिस्तोषयेदिति एवं कृतेपि न सिध्यति तदा
मंत्रस्य द्रावणादिकं कुर्यात् तत्र द्रावणे वरुणबीजग्रथिते मूलमंत्रे कर्पूरकुंकुममनःशिलागोरोच
नोशीरैः भूर्जपत्रे चक्रपत्रमध्ये विलिख्य कस्मिन्विमात्रे उग्रमधुजलानेकीकृत इति अथ बोध
नं तत्र वाग्भववीनिर्बीजं पुटितो मंत्रं जपेत् रूपमंपुटं तन्नामाद्यं तेहतोमित्रः संपुटनाप्राङ्वाच्यकाद्य
स्यक्तनामान्तमूलमंत्रः अथ वशीकरणं तत्र भूर्जपत्रे रक्तचंदनदारुहरिद्रा कस्तूरी मनःशिला
भिर्मूलमंत्रमालिख्य कंठे धारयेदिति अथ पीडने तत्र अपरीतत्वमावेन मंत्रपदानि अजप्य देवता
मप्यपरीतत्वमावेन ध्यात्वा अर्कडगेपन मंत्रमालिख्य तमावेनाक्रम्याप रीतत्व क्रम एतन्मंत्रेण हो
मं च कुर्यादिति अथ पोषणं तत्र वालाबीजे पुटितं मंत्रं गोडगपमधुभ्यां भूर्जादौ विलिख्य हस्तेधा
रयेदिति अथ शोषणं तत्र यत्तमस्मना वायुबीजविदर्भितं मंत्रं विलिख्य कंठे धारयेदिति अथ दाह
ने तत्र पलाशबीजतैलेन वह्निबीजसंपुटितं मंत्रं सैकेकमक्षरो विलिख्य शान्तवर्णे चापश्चोर्द्धे
च वह्निबीजमालिख्य कंठे धारयेदिति विदर्भलक्षणं शारदातिलके मंत्राणं द्वंद्वमध्यस्य साध्यना
मात्तरं लिखेत् विदर्भ एष विज्ञेय इति प्रकारान्तरेण अथ तत्समिति वाग्वारं यस्तुरस्त्ररणब्रह्मस्याशोचा

भैर
४५

दिसंभवेऽपि न जपबाधः यदुक्तं श्रीविष्णुना यज्ञव्रतविवाहेषु श्राद्धे होमेऽर्चने जपे आरब्धे सूतकं न स्यादनार
ब्धे तु सूतकम् आरम्भो वरणं यज्ञे संकल्पो व्रतजापयोः नान्दीमुखं विवाहादौ श्राद्धे पाकपरिक्रियेति वचनात्
तु तान्त्रिकदीक्षावतां आशौचसंभवेऽपि नित्यार्चनादिबाधो नास्ति जपो देवार्चनविधिः कार्यो दीक्षा
न्वितैर्नरैः नास्ति पापं यतस्तेषां सूतके चाप्यनात्मनामिति देवीयामलवचनात् सूतके मृतके चैव भू
मौ ज्ञानादिके तथा जपेच्चाष्टोत्तरशतं कुर्यान्मंत्रन्यासपुरःसरमिति मृडानीमंत्रवचनात् उपासनेन विशा
णामेव शुद्धिः प्रजापतेरिति नारदपंचरात्रवचनात् अशुचिर्न महामायां यो जपेन्न कदाचनेत्यादिकालि
कापुराणयुक्तवचनानि नैमित्तिकं वा संप्रजानि षेधपराणि सूतके वापि वर्तमाने तु नारदे कामतः
पूजिते मंत्रे सिद्धमंत्रस्य भक्तितः सूतके च यथाकामात् प्रायश्चित्तविधौ जपेदिति नारदपंचरात्रे नैमित्ति
कार्चने प्रायश्चित्तविधानादिति तथा तन्त्रसारसंहितायां आतुरी सूतके चैव त्रासी दौर्बल्यकी तथा सा
धनाभावितश्चेति पंच याविस्तथे पुनः यदि लंघनपर्यन्तो व्याधिरात्मनि दृश्यते तदा पूजां न कर्तव्यां स्थं
डिले प्रतिमासु च न स्नानं दंतकाष्ठं वा कुर्याद्धोमं मृष्यापि वा रविमंडलमालोक्य प्रतिमामथवा पुनः
मूलमंत्रं समुत्कृत्य मानसं पुष्पमालातन्मस्तके पतन् आर्तो व्याधिभिरन्यैश्चैः भ्रान्तश्चैवोपवासकैः निजसा

45

जो

मयि केचिदपि स्मर्तव्यं समाचरेत् स्नानादेवमथाग्नौ श्रीगुरून्विप्रान्प्रपूज्य च एतावान्कालविच्छिन्ना
पूजा प्रसन्नस्मादतः न दोषोऽस्ति नित्यं प्रार्थ्यापुनः पूर्ववदाचरेत् अथ सूतकिनः पूजां वदाम्यागमचोदि
तो स्नानानित्यं च निर्वर्त्य मानसं क्रियया च वै बाह्यपूजाक्रमेणैव ध्यानयोगेन पूजयेत् यदि कामो न
चेत्कामी नित्यं पूर्ववदाचरेत् आसनो वसते पूजायां यथैवागमवेदिना लब्धं वा यदि वा लब्धमर्घ्यपाद्यादि
साधनं पूजोदकेन कर्तव्यं न चेत्तोपचविद्यते न दाकं पूजयेद्देवं भावनाकुसुमादिभिः देवोदके
प्रवक्ष्यामि पूजामागमबोधितां मूर्तिं वा लहड्डायाडेवीपाद्यभिभाषिताः रत्नमंडपधर्मादि च तत्र चक्रस्वरगो
भज मूलमूर्ति षडंगानि तेषां पूजा विधीयते अन्येषामपि सर्वेषां प्रोक्ता संदोपकर्मणि सर्वेषामेव च
त्सर्वं अन्त्याभेद्यावनैव हि निर्मलेनोदकेनाथ पूर्णेतिमाह नारदः यथा पूजास्त्रिधा पूजा उत्तमाधम
मध्यमाः अधिकारी निमित्ताभ्यां विद्यते शं तदा पुनः यागोपकरणैः कृत्स्नैः क्रियमाणेन मानतः यथा
लब्धो विनिष्पाद्यद्रव्यैः पूजा न मध्यमाः पत्रपुष्पांबुनिर्माष पूजा चाधमसंज्ञकाः विदिताखिलवेदा
र्थैः ब्रह्मर्षिभिरकल्मषैः क्रियमाणेन या पूजा मानिकी मा च विभ्रान्तिदा राजर्षिभिर्लिपा नित्यैर्भग
वत्तत्ववेदिभिः या पूजा क्रियते सम्यग्राजसी मानसप्रदा सीवालहड्डम्पूर्वी धि ये येद्दत्त मानसैः या

भैप
४८

46

पूजाक्रियतेनित्यंतामसीसाप्रकीर्तिता तथा आराधनसमर्थश्चेद्बाह्यार्चनसाधनं योदातुंनैवशक्नोति
कुर्यादर्चनदर्शनं नैकेतुयस्यविषेतसोयोपान्मोवनान्यथा यत्नमनसाप्रयत्नेनसंसेव्यपाप्यचाखिले स्था
पनेचार्चयेदिहान्यसमग्रफलंलभेत् योर्चयेद्विधिवद्भक्त्यापरानीतैश्चसाधनैः पूजाफलार्द्धमेवासौन
समग्रफलंलभेत् तथागमः स्वयंसमर्थःकुर्वीतचोत्तमैरेवसाधनैः मध्यमैर्मध्यमैरेवन्यूनैर्न्यूनै
स्तपोधनः आपन्नश्चेत्त्वसमर्थोपिन्यूनैरेवसमाचरेत् पूजाकर्मविशेषेणदेशकालानुसारतः भविष्य
पुराणे विभवेसम्यग्योमोहान्नकुर्याद्विधिविस्तरं नतत्फलमवाप्नोतिप्रलोभाक्रान्तमानसः कालिकापु
णे परकीयास्तथामातान्स्तेयेनस्वामिमर्दितान् गंधपुष्पंचधूपंचउपचारांस्तथापरान् यात्रावि
धेर्द्देवेभ्योनरोनरकमाप्नुयादिति अथसमयाचारः तत्रप्रयोगमाचारे देवस्थानेगुरुस्थानेश्मशा
नेवाचतुष्पथे पादुकासनविरामन्नमैथुनानिविवर्जयेत् देवंगुरुंगुरुस्थानंक्षेत्रंक्षेत्राधिदेवता सि
द्धिसिद्धादिवासांश्चसौधूर्वसमदीरयेत् प्रमत्तामंत्यजांकन्यांरुग्णांपतितस्तनी विरूपांमुक्तकेशींच
कामांतांचनविंदयेत् एताहृशीरपिनविंदयेदित्यर्थः कन्यायोनिपशुक्रीडांदिग्वस्त्रांप्रकटस्तनी ना
लोकयेन्परद्रव्यंपरदारांश्चवर्जयेत् धान्यगोगुरुदेवाग्निविप्राक्रोशानराञ्छति विप्राश्चस्तके नैवप्रसा ४८

रयेत्यादौ नैतानपि च वर्जयेत् आलस्यमदसंमोहशाठ्यपैशुन्यविग्रहान् असूयामात्मनात्मानं पर
निंदां च वर्जयेत् आलस्यमनुद्यमं मदः विद्याधनाभिजात्यसंयमसमन्वितो मनस उल्लासः मोहो मिथ्याभि
निवेशः शाठ्यं शक्तौ शक्तिगूहनं पैशुन्यं परोक्षे परदोषप्रकाशनं असूया गुणेषु दोषारोपः आत्मान
सन्मानं आत्मनि शाक्यमूर्जपवद्भिः लिंगिनं व्रतिनं प्रवेदवेदांगसंहितापुराणागमशास्त्राणि कल्पांश्चा
पि न हर्षयेत् वेदांगानि प्रसिद्धानि संहिता मन्वादिप्रणीतं स्मृतिशास्त्राणि आगमशास्त्राणि शिवकृ
ष्णयामलादीनि कल्पास्तु तैः समर्थात् पुरुंभ्रपालमश्मानं दामपुली मल्लखलं हर्षं संमार्जनीदंडंश
जं वैडूर्यं माणुपं कलशं चामरं छत्रं भृंगारं दर्पणं तथा भोगयोग्यानि चान्यानि यानि द्रव्याणि या
नि च महास्थाने सुवस्तूनि यानि वा देवतालये दिव्योक्तानि पदार्थानि भूषणविशेषाणि यानि वै लें च
ये ज्ञानं नैतानि अपदा स्पृशेत् यागो याऽलोकविहिताया च सेवविसर्पिणि परांहिंसात्मयाचनता
मवतरेकचित् प्रतिग्रहं न गृह्णीयात् आत्मभोगाविपित्सया देवतातिथिपूजार्थं यत्नेनोपार्जये
द्रुते धारयेत् आर्जवं सत्यं सौशील्यं समतां धृतिं दांतिं दयां मनास्थां च दिव्यां शांतिं च सर्वदा मंत्रतंत्रप
काशे पि विभिन्नकार्यकारं जनं हठी द्वायानं संस्पृशेत् संभदीपमनुष्याणां मस्मेघो प्राणिनां तथा न

भेप
५२

47

लाग्रं केशानि दन्तांश्च स्नानवस्त्रं च पादोदकं पतनस्पर्शमात्रेण नरहरं खेचरन्त्याजरजनस्तथा सोमशंभुः न निंदेत्का
रणे देवं न शास्त्रं तेन निर्मितं न गुरुं स्थापकं चैव लिंगकार्यो न लंघयेत् नाधानं लंघयेन्न निर्माल्यं न द्रष्टा शिव
दीक्षिते न न शिवनिर्माल्यं घण्टानादामहारवं न लंघयेद्गुरोराज्ञां मंत्रं न वदेत् तथा रात्रौ दिवा च तस्यांतं
दासवत्परिपालयेत् अस्नानमशुभं नैवं दक्षकवादं परिमार्जेत् अप्रियं च तथालस्यं कामक्रोधौ विशेषतः
अप्रच्छन्नमुखो गुरोरग्रे कदाचन अहितं दैवपूजां च गुरोरग्रे परिमार्जेत् पादुकायोग्यदण्डादि गु
रुचिह्नानि सादरं न लंघयेत् स्पर्शेनैव पादाभ्यां प्रणमेत्सदा सादरं प्रणमेद्दिक्ष्वनघः पर्यंकशयने न
तथा पादप्रसारणं अंगभंगं च लीलां च न कुर्यात् गुरुसन्निधौ गमनागमने कुर्यात्प्रणम्य गुरुपादु
कां छायां न लंघयेन्न हन्नगान्नेत्रेषु गुरोः पश्चात्पादेन निर्गच्छेत् प्रणम्य च गुरोर्गृहात् गुरोश्चरेन्न कुर्वी
त प्रभावं शिष्यसंग्रहे अहंकारं न कुर्वीत नोल्लंघनं पालयेद्बुधः प्रगुरोः सन्निधौ नैव स्वगुरोः प्रणमेद्बुधः
नमस्कारायवोधुक्तगुरुद्रष्टा निवारयेत् न नियोगं गुरोर्देवाग्रमदानैव भाषयेत् श्रीनाथदेवस्वामी
ति वोयते भाषणे वदेत् जानतामापदि अंशोपापंच्युतरुसंसर्गं कृतं कुर्यात् शिवमंत्रं वा प्रमादेन क्रियेन
चेत् तदर्थं निर्वहेच्चदं न पूजां जपाहुतीः अनिर्वाहेन कार्यस्य यदर्थं शापथं कृतः प्रायश्चित्तं जपो वि ५२

प्रसन्नस्वस्थमनास्ततः लोकोद्वेगकरी या च या च मर्मनिकृन्तनी हिंसोद्वेगकरी या च तां गिरं नैव भाष-
येत् रम्यारम्याणुजालमपि मनसापि समीक्षितं लोकविद्वेषणं वेषं नग्रहणीयात्कथंचन एवंकामः
सदाचारनैरिहितान्मर्षिकोविदान आचारेदादराच्छ्रीमान्दीक्षितः सोधिगच्छति अथैवं कृतपुरश्चरणैः
साधकैर्नैमित्तिकार्चनं च कार्यं तत्रादौ नैमित्तिकार्चनं तत्तद्विशेषदिवसेषु कार्यं विशेषदिवसेषु गु-
रुपरस्य गुरुपरमेष्ठीगुरूणां जन्मनक्षत्रादिनानि स्वजन्मनक्षत्रादीनि प्राप्तिदिनं गुरोर्मरणादिनं
च कृष्णाष्टमीकृष्णचतुर्दशी पूर्णिमामावस्यारविसंक्रमणं पुष्यनक्षत्र रविवासरभैरवस्य विशे-
षेण भौमवार युगादीमन्वादि पुण्यदिनानि तेषु दिनेषु नित्यपूजानन्तरं विशेषेण नानाविधैर्ग-
न्धपुष्प बलिदानादिभिर्महतीपूजां कुर्यात् नित्यजपाद्विगुणं जपं च कुर्यादिति अथ दमनपूजा
तत्र चैत्रे वैशाखे ज्येष्ठे वा मासे पक्षद्वयस्याष्टमी नवमीचतुर्दशीपूर्णिमास्वन्यतमतिथौ सा कार्या
तत्र पूजादिनात्पूर्वेद्यु सायंकाले साधकः कृतनित्यकृत्यः सामात्यैः सार्द्धं दमनसमीपं गत्वा ॐ
शिवप्रसादसंभूतेऽत्र सन्निहितो भव शिवकार्यं नेतुं समाह्वयनेतव्यासि शिवाज्ञया इति दमनमा-
मंत्र्य तत्र कामदेवं रतिं च वक्ष्यमाणतत्तन्मंत्रेण संपूज्य गृहमागच्छेत् ततः पूजादिनात्पूर्वं दिने कृत-
नित्यकृत्यः साधकः समपिभिः सार्द्धं पुनर्दमनसमीपं गत्वा स्वमंत्रेण दमनं समूलमुत्पाट्य ऽ

भैप
४८

48

सेणवाञ्छिता गृहमानीय अघोरेभ्योघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः सर्वतः सर्वसर्वेभ्योनमस्तेरुद्ररूपेभ्यः ह्रींश्रीं इतिमं
त्रेण दमनमभ्युक्ष्य पूजास्थाने कस्मिंश्चित्पात्रे दमनं नवधा विभज्य मध्येनाष्टसुदिक्षु च संस्थाप्य हन्मं
त्रेण चंदनागुरुकर्पूरकुंकुमादिपंकैरालिप्य मध्यमारभ्य तथादिप्रादक्षिण्येन नवधाविभक्तं दमन
ॐ ह्रं नमः सं नमः टीं नमः मं नमः लं नमः वं नमः यं नमः रं नमः ऊं नमः इति संपूज्य अस्त्रमंत्रेण र
क्षेत् कराभ्यां त्रिशूलमुद्रां बध्वा कवचमंत्रेण दमनोपरि श्यामयित्वा नूतनवस्त्रेण छाद्य रहसि स्था
पयेत् इत्यधिवासमंत्रे रात्रौ जागर्यात् अस्त्रमंत्रहन्मंत्रायो मूलमंत्रस्य षडंगोक्ता मंत्रास्तेषां एवं पूर्वदिना
भिमंत्रणाधिवासनेन कृतेनैव तत् पूजादिने वा तद्द्वयं कार्यमिति ततः पूजादिने प्रातः साधकः स्ना
नादिकृत्यं निर्वर्त्य समयिभिः सह गत्वा वा वनपूर्वकं दमनं पूजास्थानमानीय कस्मिंश्चित्स्थले सिंदूरेण
चतुरस्रं कृत्वा तद्वद्यवेष्टितमष्टदलकमलं विभाव्य तस्य मध्ये संस्थाप्य स्वासनपूजादिपीठपूजांतं प्रागुक्त
विधिना कृत्वा स्वदक्षिणभागे सर्वतोभद्रमंडले प्राग्वदष्टदलकमले वा सिंदूरादिना कृत्वा तन्मध्ये पंच
वर्णैरजोभिरशोकतरुं कृत्वा तस्याधस्त्रिकोणमंडले कामदेवं तद्रूपेण अरुणवर्णं रक्तवस्त्राभरणमा
ल्यानुलेपनधरं वामदक्षिणयो रतिप्रीतियुतं पुष्पबाणेक्षुधनुर्धरं ध्यात्वा ॐ पं ह्रीं श्रीं क्लीं कामाय न
मः इतिमंत्रेण गंधादिपंचोपचारैः संपूज्य तद्वामभागे रतिं गौरवर्णां रक्तवस्त्रपरिधानां सर्वाभरणां ४८

भूषितां पद्मद्वयकरां ध्यात्वा श्रीं ह्रीं श्रीं क्लीं रत्यै नमः इति मंत्रेण रतिं गंधादिभिः संपूज्य कामस्य
वामभागे प्रीतिं श्यामवर्णां सर्वाभरण भूषितां रक्तवस्त्रपरिधानां तांबूलकरां ध्यात्वा श्रीं ह्रीं श्रीं
क्लीं प्रीत्यै नमः इति मंत्रेण पंचोपचारैः तां संपूज्य कामदेवस्याग्रे कदंबवनमध्ये वसंतं गौरवर्णं वाम
हस्ते सुधाकुंभं दक्षिणहस्ते नानापुष्पमंजरीं दधानं दधानं रक्तवस्त्राभरणमाल्यानुलेपना
लंकृतं ध्यात्वा वं वसंताय नमः इति मंत्रेण पंचोपचारैस्तं संपूज्य पुनः कामदेवं तन्मंत्रेण संपूज्याष्ट
दलकेशरेषु अग्नीशासुरवायव्यमध्ये चतुर्दिक्षु च क्लां हृदयाय नमः क्लीं शिरसे नमः क्लूं शिखा
यै क्लैं कवचाय क्लौं नेत्राय क्लः अस्त्राय नमः इति संपूज्याष्टदलेषु देवाग्र्यादि प्रादक्षिण्येन गं का
माय नमः इत्यष्टौ कामान् संपूज्य तद्बहिर्लोकपालान् तदस्त्राणि च संपूज्य पुनः कामदेवं तन्मंत्रेण
ध्यात्वा धूपदीपादितांबूलान्तोपचारान् समर्प्य प्राणस्य कामदेवाय विद्महे पुष्पबाणाय धीमहि तन्नो
नंगः प्रचोदयात् इति कामगायत्रीं यथाशक्ति जपित्वा समर्प्य नमोऽस्तु पुष्पबाणाय जगदानंदका
रिणे मन्मथाय जगन्नेत्र रतिप्रीतिप्रदायच इति कामदेवं प्रणम्य इति कामदेवं प्रणम्य ऋष्यादि
न्यासान् कृत्वा मध्यकुंभे देवमाहूय आवाहनाद्युपचारैः सांगं सावरणं दमनेन संपूज्य आवाहि

नोसि देवेश सद्यः कालो मया शिव कर्तव्यं तद्यथालाभं सर्वं सर्वं तदात्त्वया इति विज्ञाप्य सांगं सावरणं दे
वं दमनेन संपूज्य धूपदीपनैवेद्य निमन्त्रणोक्तविधिना तदनु इष्टमन्त्र त्रिगुणसंख्यं कृत्वा नियमजपसंख्या
त्रिगुणसंख्यं जपं च कृत्वा पूजाशेषं समाप्य गुरुं वित्तादिभिः परितोष्य कुमारकान् ब्राह्मणान्नादिभि
स्तोषयेत् इति दमनपूजाविधिः अथ पवित्रारोपणं तत्र मिथुनसंक्रमणमारभ्य तुलासंक्रमणावधि
मासचतुष्टये पक्षद्वयगतचतुर्थ्यष्टमीनवमीचतुर्दशीमन्यतमतिथौ पवित्रैर्देवं पूजयेत् पवित्रा
णि तु स्वर्णरजतताम्रपट्टसूत्रक्षौमपद्मसूत्रदर्भमुंजशणवल्कलकार्पाससूत्रेष्वन्यतमसूत्रैः कुर्या
त् कार्पाससूत्रं चेद्ब्राह्मणकन्याभिर्नारीभिः वर्तितं त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य नवसूत्रैरेकसरत्वेन मस्पैनिकृत्वा सा
ध्यैः सूत्रैः पवित्राणि कुर्यात् तत्राष्टोत्तरशततन्तुसूत्रैरुत्तमानि ततः पंचाशद्भिर्मध्यमानि सप्तविंशतिभिः
कनिष्ठानि तत्र तावदंगुलदैर्घ्याणि दशादशग्रंथियुक्तानि पवित्राणि कुर्यात् इष्टपूजावरणदेवता
देहसम संख्यानि पवित्राणि कृत्वा अष्टोत्तरशतं सग्रंथियुतं विनापूजाविधेः मानदैर्घ्यमेकं इष्टस्य
वित्रं कृत्वा आत्मनस्तथा गमत्तानां क्रमस्तानां शिष्याणां च स्कंधादिना पर्यंतं दैर्घ्यं मन्त्रपदत्रयेणैकपदा
त्रमारसप्तग्रंथियुक्तानि पवित्राणि कुर्यात् अन्येषां सामान्यपवित्राण्येकग्रंथियुक्तानि यथेष्टसंख्यानि

49

तभिः परिधानप्रमाणैर्देयानि पविधानि कुर्यात् .... पशुश्चेत् खड्गयाशीघ्रं खड्गनाथ नमो

स्तुते इति खड्गमभिमंत्र्य कुशजलादिकमादाय ॐ अद्येत्यादि तिथ्यादिके ख्याते अमुकगोत्रः अमु

कशर्मा वा मम सकलशत्रुहतास्तु कामः श्रीमहाभैरव इमं छागबलिं तुभ्यमहं संप्रददे इत्युक्त्वा

पुष्पदानादिकं सजलपशोः शिरसि निक्षिप्य ततः शिरस्पृष्ट्वा ॐ यज्ञार्थे पशवः सृष्टा यज्ञार्थे पशुघातनं

अतस्त्वां घातयिष्यामि तस्माद्यज्ञे पशोर्वधः इति तं बोधयित्वा मंत्रमुच्चार्य क्लीं छिंधि छिंधि स्वाहा इति

मंत्रेण खड्गं तस्य स्कंधे संयोज्य स्वयं भैरवरूपी भूत्वा तमेकप्रहारेण छित्वा शत्रुपक्षस्य रुधिरं पिशि

तं च दिने दिने भक्षयन्तु गणाः मांसं सायमेव यममनितः इत्यनेन शत्रुनामादत्तैर्विदर्भितैः नव

लिंमंत्रेण शत्रुसैन्यं बलिविधिना कल्पयित्वा तेनमां तं छागबलिं देवाय निवेदयेत् अनेन बलि

दानेन संतुष्टो वटुकेश्वरः शत्रुसैन्यं सर्वं क्रुद्धः स्वगणैः भोक्तुमिच्छतु दद्यात् इति बलिदानवि

धिः अथ काम्यहोमविधिः तत्रादौ तंत्रोक्तपरिभाषाग्निचक्रं विधाय होम्यकरणगृहमध्ये स्ताह

ति प्रवेशं विज्ञाय शुभं गृहप्रवेशादिने शुभहोमः अशुभगृहप्रवेशादिने वा अशुभहोमारंभं कु

र्यात् तस्य विज्ञानप्रकारस्तु सूर्यस्थितनक्षत्रं मारभ्य चंद्रस्थितनक्षत्रपर्यंतं गृहगणयित्वा गणित्व

भैर
५०

50

हूं एकैकस्य ग्रहस्य त्रीणि त्रीणि नक्षत्राणि सूर्यादिभ्यो विभज्य दद्यात् तत्रादौ सूर्यस्ततो बुधस्ततः शु
क्रस्ततः शनिस्ततः चन्द्रस्ततो भौमस्ततो गुरुस्ततो राहुस्ततः केतुरिति ग्रहाणां क्रमो ज्ञेयः अत्रयस्य
त्रिके होमारंभस्तस्य नक्षत्रे तदाङ्कितप्रवेशः इत्याग्निचक्रपरिज्ञानप्रकारः अत्र होमे सूर्यादिग्रहाणां न
क्षत्राङ्कितप्रवेशस्य फलानि तत्र सूर्ये शोकः बुधे धनागमः शुक्रे मीष्टफललाभः शनौ पीडा चन्द्रे
सौख्यं भौमे बंधनं गुरौ धनप्राप्तिः॥ राहौ रोगः केतौ मृत्युरिति अथैवमग्निचक्रं विचार्य सौम्यग्रहन
क्षत्राङ्कितप्रवेशदिने शुभनक्षत्रादि युक्ते वक्ष्यमाणविधिना कुण्डादिकं कृत्वा तत्र वक्ष्यमाणविधिनाऽ
ग्निस्थापनं कृत्वा तत्रोक्तद्रव्यैर्यथोक्तफलसिद्धये यथाविधि जुहुयात् तत्र काम्यहोमद्रव्याणि शारदा
तिलके जुहुयात्सर्षपैर्धामं त्रीयथेष्टं शोभमवाप्नुयात् वश्याय जुहुयान्मंत्री मधुना दिवसत्रयं रोगार्तो
दधिहोमेन रोगान्नश्यति तत्क्षणात् कृष्णादौ हि ग्रहद्वेषभूतापस्मारसंभवे व्याघ्राग्निने समासेनो
जुहुयाद्घृततिलैः भूतादयः पलायन्ते तेनेदं तेनोदिशो भयात् कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत्स्यात्
तच्चतुर्दशी तिलतंडुलसंमिश्रैर्मकरत्रयलोडितैः त्रिसहस्रं प्रतिदिनं जुहुयात्संस्कृते नले वटुकेश
नमभ्यर्च्य मत्स्यभोज्यफलान्वितं निसंनिवेद्य नैवेद्यं मध्यरात्रौ बलिं हरेत् एवं जपित्वा शयतः सहस्रान्ते ५०

कविंशतिः एवं प्रमहेविसहस्रमितपर्धैः समाप्तिदिवसे राज्ञा वनं हुत्वा बलिं हरेत् ततः कारयिता राजा
तोषयेत्स्थापकं यत्नैः विधिनानेन संतुष्टो वटुकेशः प्रयच्छति तेजो बलं यशः पुत्रान्कांतिं लक्ष्मीमरोग
तां नश्यंति शत्रुवर्गास्सर्वई तेतत्रवांधवाः अवग्राहोन जायेत विषयेतस्य भूपतेः तद्वयान्केवलेलो
णैरयुतं तस्मैमनेच्छया निगडादिविमोक्षाय प्रयोगोयमुदाहृतः अथाभिषेकविधिः तत्रशारदाति
लके अभिषेकं प्रकुर्वीत राज्ञो विजयकांक्षिणः पूर्वोक्ते मंडले क्लिप्ते वितानध्वजशोभिते सर्वतो
तद्रमालिप्य कर्णिकां तस्य पूरयेत् अष्टद्रोणप्रमाणेन शालिभिः शोभनैः शुभैः तदर्धं तंडुला
स्तस्मिन्न्यस्य कूर्चान्ततानिते होमादिविहिते कुंभे नवरत्नसमन्विते संस्थाप्य विमले स्तोये
रापूर्यस्मिन्निक्षिपेत् क्षीरद्रुमप्रवालानि लक्ष्मीदूर्वीमहापुनः कर्पूरं चंदनं विल्वमुशीरं
कुंकुमं पुनः कंकोलमगुरुं जाति मल्लिकां चंपकोत्पलैः गोमेदं दाडिमं पश्चात्पद्मरागमेनवेष्टयेत्
तस्मिन्नावाह्य वटुकं राजसं मंत्रपूजयेत् वहिरष्टसुकुंभेषु भैरवानष्टपूजयेत् त्रयोदशसुकुंभे
षुलोकेशवटुकान्जयेत् तद्वहिः षट्कुंभेषु श्रीकंठादीन्स्वरीश्वरान् पंचविंशघटेषुब्ध्यन्का
दिवर्णेश्वरान्क्रमात् शक्तिगंधादिभिः सम्यक् पंचावरणमर्चयेत् अयुतं प्रजपेन्मंत्रं हुत्वा तानवरान्दे ।

भैष
५८

शिकोत्तमः पायसैमधुसर्पिषाशुद्धैस्तिलैर्दशशतंहुत्वा कृत्वा जुहुयात्तत्रदातव्याष्टशतहेमबलमाहरेत् ए
जमानोग्रकारेणराजेंद्रोदैशिकसत्तमः सुदिनेशोभनेलग्नेवाद्यघोषेनाद्विजन्मभिः स्वस्तिमंगलवाक्या
निविप्रैर्वेदपारगैः नदत्सुपंचवाद्येषुप्रणामपूर्वकेश्वरं जितेंद्रियंशुद्धकायंराजानंब्राह्मणप्रियं आ
स्तिकंसत्यवचनंसमभिषिंचेत्ससन्नधीः अभिषिक्तोनरपतिश्रीपतस्तुरूपपरं भूयसीदक्षिणांदद्यात्तु
ष्टोदत्तियथागुरुः राजाभिषिक्तोभवतिसार्वभौमसमृद्धिदः प्रवासविजयप्रतिष्ठापनान्ते यतेसकलेजं
ते कृत्वाभिषेकंषण्मासंप्रतिमासंमहीपतिः वक्तव्यतोधिवलयांशाम्भिसर्वांवसुंधरां युद्धेषुमह
तीशक्तिर्जायतेसर्वतोधिका: पूर्वोक्तोग्रहवक्ष्यामाणेसर्वतोभद्रे वक्ष्यमाणेकर्णिकांशालिभिः
पूरयेदितिसंबंधः ततऊर्ध्वंचतद्दीक्षाप्रमाणं कूर्चंवक्ष्यमाणं होमादिनादि पदेनरजतताम्रकांच
नंमृन्मयागृह्यंते नवरत्नानि पुष्पनीलवैडूर्य विद्रुममौक्तिक मरकत वज्रगोमेद पद्मरा
गाख्यानि संस्थाप्य वक्ष्यमाणविधिना तस्मिन् शालिपुंजो परिक्षीरद्रुमप्रवालानि अश्वत्थो
दुंबरप्लक्ष वटपल्लवानि लक्ष्मीभार्गीमहाकुमारी राजसेराजसप्यानोक्त रूप श्यक प्रतिद्रव्यं
सहस्रमित्यर्थः अश्वमेधगमं श्रुण्वतेद्वु दिशासंस्थापनविधिः पूर्ववदेवमाराध्यकुंभस्थापनपूर्वं ५१

51

के उक्तद्रव्यैर्युक्तेन तत्तान्तर्पणं च विधानतः देवस्य पुरतो भस्मादौ स्थापयित्वा समर्चयेत् स्वपुत्रान्तानलक्षमेकै
कं प्रत्येकं जपमाचरेत् अभिषिंच्याच कुंभस्थैः साधितैः साधकोत्तमः इष्टेष्टं सर्वमप्येवं समभिषेन्नमवाप्
यात् वामदेशी त्रिशूलेन चापेनार्जुनतो ब्रजेत् भैरवस्ते डमरुके साधिते भवति ध्रुवं कवचेनाधिसिद्धे
न भवतीश्वरसन्निभः तत्स्नापनकाले तु सिद्धमन्त्रं निवेदयेत् देवाय जप्त्वा जुहुयाच्छिष्टं शिष्टं भुंजीत साध
कः पूर्ववत्तन्त्रिमप्रज्ञोक्त क्रमेण कुंभस्नापनपूर्वकं अभिषिक्तो विधिना कुंभे संस्थाप्य तत्र तथा तो
नैरूपं देवमावाह्य संपूजयेदित्यर्थः उक्तद्रव्याणि प्रागभिषेकप्रकरणोक्त पायसचन्दनतिलोक्त संख्यया
जुहोतेत्यर्थः तर्पणं च दशकाराद्धोमदशांशेनेतर्पणं कुर्वेत्यर्थः तर्पणं च अभिषिंच्य प्रागुक्त विधि
ना राज्ञानमिति शेषः साधितैः प्राग्जपहोमादिभिः कुंभस्थैर्जलैरिति शेषः सिद्धमन्त्र पायसादि
शिष्टं जुहुयादिति एकस्माद्द्रोणात् किंचिदुद्धृत्य नैवेद्यं कल्पयित्वा वशिष्टं जुहुयात् शिष्टं भुंजीत
हुतशेषमित्यर्थः अथ वंध्याकोपुत्रजननप्रयोगः तत्र शारदातिलके वचाचूर्णं पलं जग्धं गव्येना
ज्येन लोहिते विमज्जाम भद्रे येन वंध्या मंडलं पुत्रकोहिताणी विनितं पुत्रमाप्नोति मेधारोग्यबलान्वि
तं अत्र वचाचूर्णस्नापनप्रकारः प्रयोगाख्ये भादिनात्पूर्वं पूर्वदिने रात्रौ प्रागुक्त विधिना पीठे देवं संपूज्य

प्रागुक्तविधिना ब्राह्मणीनामार्थे प्रियोगे क्रियमाणे प्रागुक्तं सात्विकं बलिं तृतीयदिसीणं मध्ये
वंद्यासं बलिं दत्वा देवस्य सन्निधौ पश्चात् पञ्चेन्द्रदलं चूर्णितं ब्राह्मणी वस्त्रगालितं पलमात्रं तावन्मात्रं
चूर्णं च पृथक् निधाय मूलमन्त्रेण संपूज्य तद्दोषं पंचसहस्र मूलमन्त्र मष्टोत्तर सहस्रवारं जपित्वा देव
स्य हस्तात् गृहाणमिति मत्वा देवं ध्यायन् ऋतुस्नातां पतिव्रतां परमेश्वरे भक्तिं पूजां तद्दोषमेकोनपं
चाशत् भागेन विभज्य चूर्णं च तथा विभज्य ऋतुस्नानदिनमारभ्यैकोनदिन पंचाशत् दिनपर्यन्तं
प्रतिदिनं किंचिदधिकमाढ्य षट् गुंजापरिमितं तावन्मात्र चूर्णेन मिश्रितं प्राशयेत् समाप्तदिने
वरात्रौ देवं संपूज्य बलिं दद्यात् उक्तफलसिद्धिर्भवति अत्र सर्वकाम्यप्रयोगेषु प्रयोगारंभदिनात्स
र्वदिने रात्रौ प्रयोगसमाप्तदिने रात्रौ देवमाराध्य यथोक्त बलिदानं कृत्वा तत्तत्फलमवाप्नोति ना
न्यथेति शिवशासनं अथ भस्मसाधनविधि तत्र शारदातिलके साधयेन्मन्त्रनातेन भस्मे सर्वार्थ
सिद्धिदं उशीरं चंदनं कुष्ठं चन्दनं सारं संकुंकुमं श्वेतार्कमूलं वाराहीं लक्ष्मीं नीरमहिकदा तथा विल्व
नतो मूलपत्र विनावचूर्णयेत् चूर्णं गोमयगृहीतेन गोमयेन समन्वितं कृत्वा पिण्डानि संशोध्य संस्कृ
तेऽग्नौ वाहने मूलेन दग्धानं भस्म शुद्धे पात्रे विनिक्षिपेत् कौतकीमालतीपुष्पैर्वासितं भस्म शोधि

ने ऋग्युतेऽष्टजप्येनकं च स्पृष्ट्वा भस्म समस्त्र जितं पलद्वादापदिनशः त्रिपुण्ड्रं च करोति यः नस्य रोगाः प्रणश्यं
ति कुष्ठाद्या रोगमहाग्रहाः विषवैरस्पृग्गादिभ्यो भयमस्य न जायते वर्द्धते संपदः सर्वाः पूज्यते सकलैर्ज
नैः राजावश्यो भवेत्तस्य सामाभासः सपरिच्छदः अथ वाक्सिद्धिकरः प्रयोगः तत्र भैरवतन्त्रे विद्यासिद्धि
करं देवि विधानं मूलसाधनं शुक्लपक्षे द्वितीयायां शुक्रवारे शुभोदये देवं संपूज्य विधिना दग्धैकन्तै
र्धायाक्रमं यवचूर्णपलं सार्द्धं तन्मानं च घृतसंयुतं पद्मपत्रे विनिक्षिप्य त्रिवारं च जपेत्तु यः प्राशये
त्रियतो मूलमाश्रुत लेलिहाच्च य जपेत् न सिद्धं कुर्वतः प्रत्यानीः सीमा भवति ध्रुवं गद्यपद्यमयी वाणी स्फुरत
स्यार्षो वचारणं अथांजनविधिः तत्रैव भैरवतन्त्रे कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां भूमिशुद्धस्य वासरे आराध्य
विधिवद्देवं तस्याग्रे स्थापयेत्तु यः रौप्यकं तं हेममंत्रे पात्रे संपूज्य विधिनावर्तनं गंधपुष्पादिना स्पृष्ट्वातांज
पेद्युतत्रयं तज्जं भवति पश्चाल्लकपिलाघृतसेवितं सौवर्णे के कपाले वा पात्रे संपूज्य चांजनं से
दृष्ट्वा पिशुनजे साननन्मात्रेऽमसग्रहं पातालदेवं हृष्यो रेणदाववदेवनेत्तु यः वश्या भवंति ते सर्वे
तानयाननपश्यति साधकः देवराजसपत्नीको हृपे विधिना गंधपुष्पादिना संपूज्योऽस्त्र वयः क
पाले तृशिभकपालेपात्रे अंजनं संगृह्य संपूज्यति संवंधः अपि शाकिन्यादिभूताः मनवप्रयुतं च यमेन जनं स्पृष्टाज

तेस्यार्थः अन्यत्सामान्यं अघघंत्रे तत्रशारदातिलके श्रीमायास्मरक्रूटमत्र विलिखेन्मध्येदलेषष्
सुदिः षोड्कंषट्कायशाहूमपरान् अत्रवर्णानवहिः अष्टदंद्दलेषु तद्वहिरवहलत्त्यंख्यपत्रे षोषोदाविंश
द्दलकादिसांतसहितंयंत्रलिखेत्तुपुरे आपङ्ङारणंयंत्रेमन्यमल्पस्रसनिवारणं सर्वसंपत्प्रदंनित्यंसर्वं
सौख्यप्रदायकं रत्नाकरंग्रहाणांनांग्रत्तोविजयवर्द्धनं अयमर्थः अष्टदलकमलंकृत्वा ततकर्णिकायां
श्रीवीजं भुवनीश्वरीवीजं कामवीजंन्रसिंहवीजंचलिख्यमध्यस्थभुवनीश्वरीवीजस्यहकारस्य गर्तईका
रस्थाने अमुकस्यरेफस्थानेग्रहार्तिमध्ये सकारोदरेनाशयेत साध्यनामसमालिख्य वहिरष्टसदलेषु
षट्कायरस्सष्टेवर्णान्प्रतिदलेमेकैकशंसमालिख्यातद्वहिषोडशादल कमलंकृत्वाततदलेषुसाग्रा
दिप्राकदक्षिणेन आपङ्ङारणाय इत्यादिहीकारांतान षोडशवर्णानालिख्य तद्वहिपुनः
षोडशादलंकमलंकृत्वातद्दलेषुसाग्रादक्षिणेन अकारादिविसर्गांतान्सविंहकारानिलिख्य
तद्वहिद्वात्रिंशद्दलकमल मलिख्यतद्दलेषु साग्रादिप्राकदक्षिणेनककारादिसकारांतान द्वा
त्रिंशद्वर्णान्सविंदकानालिख्याष्टवज्रलांछितेन चतुरस्रेणवेष्टयेत अत्रवर्णास्तेनेमध्यस्थवीजत्र
याभिमुखाः सर्वेवर्णायथाभवंति तथागुरूपदिष्टविधिनालिखेत एतद्यंत्रमत्रक्रमफलदंभवति

अथयंत्रलेखनद्रव्याणि तत्रकुलार्णवे त्रिगंधंशांतिकेप्रोक्तं पंचगंधंतुवश्यके सर्वकार्येषुगंधः
स्यात्कुर्वेचाष्टविधानिच अत्रत्रिगंधः चंदनागुरुकर्पूराणि पंचगंधस्तुचंदनरक्तचंदनकुंकुमागुरु
कर्पूराख्यानि अष्टगंधस्तुशारदातिलकेदीक्षाप्रकरणे उक्तास्ते अत्रस्तंभनेचंदन गोरोचनहरिद्रागज
मदइति गंधचतुष्टयंतंत्रांतरोक्तंतेच अष्टविधाणितु शेषेनानाविधपिंडानिपत्ररकरसमन्विता शद्ध
धूमंत्रिकटुकंविषाष्टकमादीनितु इतिशेषेणविद्या अथाविचित्रकेलोनपिंडकहृतिमलवर्णं अथयं
त्रलेखनाधारविशेषाः तत्रश्रीकुलार्णवे शांतिकेरजतंताम्रंभूर्जपत्रंचवश्यके सर्वकार्येषुसौव
र्णंकुर्यात्स्यात्मनकर्पटं शेषकर्मसुपावसंज्ञकवस्त्रे अथयंत्रलेखनेलेखनीविशेषः तत्रकुलार्णवे शांतिके
लेखनीहेमीवश्यादौशिखिपिच्छिका हेमलः सर्वाणिकार्याणिकुर्यात्काकपिच्छिका शिखिपिच्छि
कामयूरपिच्छिका वश्यादाविमादिपदेनाकर्षणमोहनस्तंभननिग्रहादेते अथयंत्रप्रतिष्ठाविधिः कृ
तनित्यकृत्यः साधकः तत्रशुभदिनेसमहूर्तेतत्कर्मादिदेवतापूजापूर्वकंसद्गुरुंप्रणम्य तत्तत्कर्मो
चितेकालेतत्तत्कर्मोक्तापात्रेतत्तत्कर्मोक्तद्रव्यैस्तत्तत्कर्मोक्तलेखिन्यातत्तत्कर्मोक्तसाध्यनामसहितं
प्रोक्तयंत्रमालिख्य स्वपुरतः कांचनपीठेसंस्थाप्य गुर्वादिवंदनपूर्वकं मूलमंत्रस्यऋष्यादिकरषडं

गन्धाद्यैर्विधाय प्रागुक्तप्राणप्रतिष्ठामंत्रे मम पदस्थाने शुभकयंत्रस्येति पदं संयोज्य प्राणप्रतिष्ठामंत्रयं
त्रस्पर्शपूर्वकं त्रिः पठेत् यन्त्रस्य प्राणप्रतिष्ठां विधाय ॐ यंत्रराजाय विद्महे देवयन्त्राय धीमहि तन्नो यंत्रः
प्रचोदयात् इति यंत्रगायत्र्या दशधाभिमंत्र्याष्टौ स्थापनपूर्वकं तत्र देवमावाह्य सांगं सावरणं सर्वोप
चारैः संपूज्य यंत्रं स्पृशन्मूलमंत्रमष्टोत्तरसहस्रं जपित्वा वक्ष्यमाणविधिना कुंडादावग्निं संस्थाप्य हुते
जपसंख्यादशांशप्रमाहुतिं स्रुवस्थं हुतशेषं हुते यंत्रे संपातयन् हुत्वा पुनः संपातमिश्रं तद्यंत्रं मूल
मंत्रेणाष्टोत्तरशतवारमभिमंत्र्य धारणपक्षे होमारंभात्पूर्वमेव वक्ष्यमाणविधिना कुंभं संस्थाप्य तत्र देव
मावाह्य संपूज्य यथाविधि स्थापितेन तत्कुंभजलेन यंत्रधारकमभिषिंच्य स्थापितं तद्यंत्रं गुलिकीकृत्य
लाक्षया वेष्टितं ताम्ररजतसुवर्णमयगोलकत्रयेण वेष्टितमभिषिक्ताय भक्तिमते तस्मै दद्यात् सो
पि तन्मस्तके कंठे बाहौ वा शुचिर्धारयेत् स्थापनपक्षे तु गुरूक्तविधिना शुभलग्ने परिपाल्य तत
त्कर्मोक्तस्थाने पुत्तल्यां वा स्थापयेत् स्थापनप्रकारस्तु ग्रंथगौरवभयादत्र न लिखितः तत्सर्वं गुरु
मुखाद् देवावगंतव्यमिति इति श्रीभैरवाचार्यपरिज्ञाते ग्रहमखवकः ग्रंथदीक्षा कुलार्णवे दीयते
ज्ञानविज्ञानं क्षीयते पापसंशयः तस्माद्दीक्षेति संप्रोक्ता मासांतरविचारकैः इति दीक्षाशब्दनि

ननु किं तत्सर्वलक्षणसंयुक्तः सर्वागमज्ञः श्रीगुरुः सर्वलक्षणसंपन्नाय शिष्याय सकलान्मंत्रदोषान्
तन्निवृत्त्यर्थं यथोक्तविनदशविधसंस्कारसमन्वितं ज्ञात्वा तेन मंत्रसंस्कृतेन दत्त्वा राशिसकुलाकुलाकथ
ह्वाकडमपयेरवक्रऋणधनादिभिः सम्यक् शोधितं प्राचीसाधनपूर्वकं निर्मितं मंडपवेदि कुंडेडर
वनावाप्त श्रीगुरुचरणार्पणपूर्वकं शुभमासनक्षत्रतिथिवारयोगकरणलग्नानि विशेषशिष्टे शुभ
दिने यथाविधि शिष्येण हृतो यं गुरुर्यथोक्तविधिना विहितदीक्षापूजनपूर्वकं मंडपं प्रविश्य कृतदी
क्षांगमंडलकरणकुंभस्थापनाधिजननाधिवासनं च विलदीक्षांगहोमादिक्रियायथाविधिसम
नभिषिक्ताय शिष्याय समासोक्तविधिना दीक्षां दद्यात् तत्रादौ सद्गुरुलक्षणं शारदातिलके मातृ
तः पितृतः शुद्धः शुद्धभावो जितेंद्रियः सर्वागमानां सारज्ञः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् परोपकारनिर
तो जपपूजादितत्परः अमोघवचनः शांतो वेदवेदांगपारगः योगमार्गानुसंधायी देवताहृदयंग
मः इत्यादिगुणसंपन्नो गुरुरागमसंमत इति अथ सतशिष्यलक्षणं शारदातिलके शिष्यः कुलीनः
शुद्धात्मा पुरुषार्थपरायणः अधीतवेदः कुशलो दूरमुक्तमनोभवः हितैषी प्राणिनां नित्यमास्ति
कस्त्यक्तनास्तिकः स्वधर्मनिरतो भक्त्या पितृमातृहितोद्यतः वाङ्मनःकायवसुभिः गुरुशुश्रू

छलेरतः प्रनादशाप्रणोपेतः सिद्धो भवतितः परः अथ शिष्याणां दीक्षायोगेनाकालविशेषः
तत्रैव प्रकाशेनभवेद्यो गोबालणलाद्ध यात्रषः वैश्यो वैश्यपश्चिमिः शूद्राश्च तन्निर्भिर्वर्णैर्वैशुचोः शुश्रूषुः
परिश्राहोदीक्षांगहृतादिरिति अथमंत्रेषु दोषः तत्र शारदातिलके छिन्नादिदुष्टमंत्रास्तेपानतयं
तिनसाधकं छिन्नोरुद्धः शक्तिहीनपराङ्मुखस्तदोदीरितं बधिरो नेत्रहीनश्च कीलितः स्तंभितस्तथा द
ग्धस्त्रस्तश्च भीतिश्च मलिनश्च तिरस्कृतः भेदितश्च सुषुप्तश्च मदोन्मत्तश्च मूर्छितः हृतवीर्यश्च हीन
श्च प्रध्वस्तो बालकः पुनः कुमारस्तु युवा प्रौढो वृद्धो निस्त्रिंशकस्तथा निर्वीर्यः सिद्धिहीनश्च मंदः
कूटस्तथा पुनः निरंशः सत्वहीनश्च केकरो बीजहीनकः धूमितालिंगितश्चैव मोहितस्तु क्षुधार्दि
तः अतिदृप्तोंगहीनश्च अतिक्रुद्धः समीरितः अतिक्रूरश्च सव्रीडः शांतमानस एव च स्थानभ्रष्टश्च विक
लश्चातिवृद्धः प्रकीर्तितः निःस्नेहः पीडितश्चापि वक्ष्याम्येषां च लक्षणं अथैतेषां दोषाणां लक्षणानि
मनोर्यस्यादिमध्यांते सानिलं बीजमप्यते संयुक्तं वा वियुक्तं वा स्वराक्रांतं त्रिधा पुनः चतुर्द्धा पंचधा
वा स मंत्रश्छिन्नसंज्ञकः आदिमध्यावसानेषु भूबीजद्वितलांछित रुद्धमंत्रः स विज्ञेयो भुक्तिमुक्ति
विवर्जितः मायात्रिशक्तिश्रीबीजरावहीनस्तु यो मनुः शक्तिहीनस्स कथितो यस्य मध्ये न विद्यते का

मबीजं मखेमायाशिवस्येंकृशमेव वा अंतौ वुरान्सुखे यस्य हकारो बिंदुलांछितः आद्यंतमध्येष्विंदु

बीनं भवेन्नबधिरः स्मृतः पंचवर्णो मनुर्यस्मादेशाकेंदुविवर्जितः नेत्रहीनः स विज्ञेयो दुःखशोकाम

यप्रदः आदिमध्यावसानेषु हंसप्रासादवाग्भवैः हकारैर्बिंदुमान्जीवं एवं वापि चतुःकले मायानमा

मिचपदं नास्ति यस्मिन्स कीलितः मध्ये हंसयमूर्द्धि यस्मिन्नस्त्रपुरंदरौ न विद्यते स मंत्रः स्तंभि

तः क्षितिरेफितः वह्निवायुसमायुक्तो यस्य मंत्रस्य मूर्द्धनि सप्तधा दृश्यते तं तु दग्धं मन्येत तत्त्ववित्

अस्त्रं द्वाभ्यां त्रिभिः षड्भिर्वा हृन्मिर्दृश्यते तु वैः त्रस्तः सोभिहितो यस्य मुखेन प्रणवः स्थितः शिवो वा

शक्तिरथवा भीताख्यः स प्रकीर्तितः आदिमध्यावसानेषु भवेन्माणं चतुष्टयं यस्य मंत्रः स मलि

नो मंत्रविद्भिर्विवर्जयेत् यस्य मध्ये दकारो वा क्रोधो वा मधुलिद्द्विधा अस्त्रं तिहतिर्मंत्रस्य स निरस्तकृतर्दै

रितः भोहयेहृदये शीर्षे वषट्कारं च मध्यतः यस्यासौ भेदितो यत्र त्याज्यः सिद्धिषु सूरिभिः त्रिव

र्णो हंसहीनो यः सुप्तः सःमुदाहृतः मंत्रो वाप्यथवा विद्या सप्ताधिकशताक्षरः फट्कारपंचका

दिर्यो मदोन्मत्त उदाहृतः तद्वदस्त्रं स्थितं मध्ये यस्य मंत्रः स मूर्च्छितः विरामस्थानगो यस्य हृत

वीर्यः स कथ्यते आदौ मध्ये तथा मूर्द्धि चतुरस्त्रयुतो मनुः ज्ञातव्यो हीनरश्मिषु यस्माद्दशाद्दशाह

मे॰
५८

रः एकोनविंशद्वर्णो वा यो मंत्रस्तारसंयुतः हन्नले लोकरवीजान्तं लंशषसं यच तत्ते सप्तवर्णो मन्
त्रो लः ऊमारोष्टान्तस्सप्ततः षोडशार्णेषु वा षोडशो चत्वाविंशत्तिपि मन्त्रः त्रिंशद्वर्णेत्तः षष्टिवर्णो मंत्र
शतान्तरः चतुःशतान्तस्त्वापि हृद्दरस्याभिधीयते नवान्तरो ऽष्टवधुनो मन्त्रविंशत्युंरितः यस्यावसाने
हृदयं शिरो मंत्रस्तु मध्यतः शिखा चर्म च संख्यातो वौषट् फट्कार एव च शिवशक्त्यार्णहीनो वा मन्त्रनिर्वी
जः इति निरितः येषु स्थानेषु फट्कारः षोडशयस्मिन्न दृश्यते स मंत्रः सिद्धिदारीनः स्यान्भेदः पंचमान्तरो
मन्त्रः कूटएकान्तरो मंत्रः स एवोक्तो निरंशकः द्वेवर्णो मन्त्र ॰ हीनस्याशु नवर्णकेकरः षडन्तरो वीज
हीनस्तु ईसमान्तरो मन्त्रः मार्ई द्वादशवर्णो वा स्यापितः सत्त निंदितः मार्ई वीजत्रयस्तद्वेकविंशतिवर्णा
कः विंशत्यर्णोसि त्रिंशद्वर्णो यस्मादालिंगितस्तथा द्वात्रिंशत्यन्तरो मंत्रो मोहितः परिकीर्तितः चतुर्विंश
तिवर्णोपि सप्तविंशतिवर्णकः त्यानाम सत्तविरेयस्तु तुविंशतिवर्णकः एकादशान्तरो वापि पंच
विंशतिवर्णकः त्रयोविंशतिवर्णो वा मंत्रो हस्व उदाहृतः षट्विंशतितत्तरो मंत्रः षट्त्रिंशद्वर्णकस्तथा
त्रिंशदेकोनवर्णो वा खंडाहीनोऽभिधीयते अष्टाविंशत्यन्तरो एकत्रिंशद्थापि वा अतिक्रूरसमागदि
तो निंदितः सर्वकर्मसु चत्वारिंशतमारभ्य त्रिषष्ठियावदन्तरे नावत्संख्यो निगदितो मंत्रः सव्रीडसं

न्तकाः पंचषष्ट्युत्तरायेषुमंत्रास्ते शांतमानसः एकोनशतपर्यंतं पंचषष्ट्युत्तरादितः ये मंत्रास्ते नि
गदिताष्यानषष्ट्यूर्द्धयात्रुपेः त्रयोदशात्तरायेषुमंत्राः पंचदशात्तराधः विकलास्ते विपर्ययंते शतेशा
र्दशंतं तत्वा शतद्वयं यद्विनवतिरेकहीनाश्चवापिस्मा शतत्रयं वा यत्संख्यानिस्त्रद्वास्ते समीरितः व
त्वशतान्यतारभ्य यावत्तत्वर्णे सहस्रकं श्रुतिहृद्रः प्रयोगेषु परित्याज्यः सदात्रुपेः सहस्राणांपि
कामंत्रः षडंशस्समपाहृतः स्तनत्र्यास्तोत्रूपास्ते मंत्रा ये ते यथास्थिताः तथाविधास्तु वोद्धव्या मं
त्रिभिः काम्यकर्मसु दोषानिमानि वित्ताय यो मंत्रं भजते जडः सिद्धिर्न जायते तस्य कल्पकोटिश
तैरपि इति श्रुत्येतेषां श्लोकानां विषमपदव्याख्या श्रुत्रं श्रुतिलं वीजं एकारः भूवीजं ग्लौं रितवे
प्रणवः एकः फे श्रंकुशः क्रौं दंडः सकारः श्रर्कः हकारः प्रासादः हौं वाग्भवः ऐं जीवः सः
वतकलेंद्रं श्रस्त्रं फट् श्रुर्यं परोलकारः वह्निरेफः शिवः श्रं शक्तिश्च कोपद्रं हृदयं नमः हृदयं शी
र्षस्वाहा हृदये हंसः स्वरूपे हकारो वा पतहंसः फट्कार पंचके विरामस्थाने गं मंत्रावसानस्थे श्रस्त्र
पंचकमिति शेषः तारः प्रणवः हृल्लेखा भुवनेश्वरी ध्रुवः प्रणवः हृदयं नमः शिरः स्वाहा शि
खा वषट् वर्म हुं शिवो हकारः शक्तिः सकारः प्रासादं सहसौ वा पंचदशादत्तरो दशशतान्तरः श्रहंसमाः

मं० ५२

त्वरः अर्द्धादिकसप्तान्तरइत्यर्थः त्रिंशत्एकोनवर्णः एकोनत्रिंशद्वर्णइत्यर्थः साद्धिनवतिरेकहीने
नवयः अथोक्तदोषदुष्टानां मंत्राणां तत्दोषनिरसनोपायस्तत्रैव इत्यादिदोषदुष्टानां तान्मंत्रानात्मा
नयोजयेत शोधयेत्तद्दपवनो वद्धपायोनिमुद्रया इति अस्यार्थः तत्रगुरुसिद्धासनस्थो वामपा
र्ष्णिं गुदमेढ्रेतरं निपीड्य तदुपरि दक्षिणपादं गुल्फग्रंथोरन्योन्यसमर्दं यथा भवति तथा दक्षिणं
पार्ष्णिं लिंगमूलं निपीड्य स्थिरकायमपविशण गुदनाकुंच्यापानवायुमन्याय्य संरुद्धप्राणवायुः
प्राणापानयोः संघट्टं कुर्वन्नेकचित्तो मूलाधारागतचित्तमस्यैकैकं ल्पान्मके पदमानि समस्यान्मं
त्रान्तदोषसंश्चितमंत्रमंत्रवर्णान्येकैकश सुषुम्नामार्गेण मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकानाह
तविशुद्धाज्ञाख्यषट् चक्रभेदक्रमेण ब्रह्मरंध्रं प्राप्य तत्रस्थसोममंडले निर्गतामृत सवसिक्तानि
मंत्राक्षराणि पुनः सुषुम्नामारोप्य मार्गेणाज्ञाविशुद्धानाहत मणिपूरक स्वाधिष्ठानचक्रमेण मू
लाधारं प्रापयेदिति ततस्तन्मंत्रे ऋष्यादिन्यासपूर्वकं यथोक्तं भावनयाष्टोत्तरसहस्रं जपेदित्या
नाम्नो मंत्रसंस्कारः अथवा वाह्यक्रियारूपो मंत्रदोषनिरासनविदशविधसंस्काराः शारदातिल
के मंत्राणां दशकथ्यंते संस्काराः सिद्धिदायिनः जननं जीवनं पश्चात्ताडनं बोधनं तथा अथाभिषेको

57

विमलीकरणाप्यायने पुनः तर्पणं दीपनं गुप्तिर्दशैता मंत्रसंस्क्रिया इति अथ दशानां संस्काराणां
लक्षणानि तत्रैव मंत्राणां मातृकामध्यादुद्धारो जननं स्मृतं प्रणवांतरितान्कृत्वा मंत्रवर्णान् जपेत्सु
धीः एतज्जीवनमित्याहुर्मंत्रतंत्रविशारदाः भूर्जे संलिख्य मंत्राणां ताडयेच्चंदनांभसा प्रत्येकं वायुनाम
त्रीताडनं तदुदाहृतं ३ विलिख्य मंत्रं तं मंत्री प्रसूनैः करवीरजैः तन्मंत्राक्षरसंख्यातैर्हन्याघातेन बो
धनं ४ स्वतंत्रोक्तविधानेन मंत्री मंत्रार्णसंख्यया अश्वत्थपल्लवैर्मंत्रमभिषिंचेत्विशुद्धये ५ संचि
न्त्य मनसा मंत्रं ज्योतिर्मंत्रेण निर्दहेत् मंत्री मलत्रयं मंत्री विमलीकरणं च तत् ६ तारव्योमाग्निमनुयु
क् दंडि ज्योतिर्मनुर्मतः कुशोदकेन जप्तेन प्रत्यर्णं प्रोक्षणं मनोः तेन मंत्रेण विधिवदेतदाप्यायनं
मतं ७ मंत्रेण वारिणा पात्रे तर्पणं तर्पणं स्मृतं तारमायारमायोगो मनोर्दीपनमुच्यते ८ जप्यमान
स्य मंत्रस्य गोपनं त्वप्रकाशनं ९ संस्कारा दश संप्रोक्ताः सर्वतंत्रेषु गोपिताः यान्कृत्वा संप्रदायेन मं
त्री वांछितमश्नुते अथ मंत्राणामित्यादि प्रकाशनमित्यंतस्य श्लोकाष्टकस्यायमर्थः तत्र प्रथमश्लो
कस्य पूर्वार्द्धेनैतदुक्तं भवति तत्र कश्चित्ताम्रोपर्णी चंदनादिपीठे कुंकुमादिना अकारादिक्षका
रांतां मातृकां विलिख्य तन्मध्यात्साभीष्टमंत्रेस्वरव्यंजनबिंदुविसर्गसंयोगान् तदर्णान्पृथक् २ उ
द्धृत्यैकैकाक्षरमुपदेशो नत्वानेमं मंत्रं जनयेदिति जननं अथ प्रथमश्लोकस्यार्द्धेन द्वितीयश्लोकस्य पू

भैप
५८

वीर्जेन चैतद्रक्षं भवति अत्रोद्धृतस्य मंत्रस्यैकैकमक्षरं प्रणवांतरितं कृत्वाष्टोत्तरशतं जपेत् यथा न
मः शिवायेति मंत्रः तस्य जपप्रकारः ॐ न ॐ मः ॐ शि ॐ वा ॐ य ॐ एवं सर्वेष्वपि वर्णेषु इति जीवनं अथ
द्वितीयश्लोकस्योत्तरार्द्धेन तृतीयश्लोकस्य पूर्वार्द्धेन चैतद्रक्षं भवति भूर्जपत्रे कुंकुमादि द्रव्यैस्तन्मं
त्रं विलिख्य चंदनमिश्रितं जलेन यमिति वायुबीजमक्षरं प्रत्यक्षरं नाडयेदिति एतत्ताडनं यथा
तृतीयश्लोकस्योत्तरार्द्धेन चतुर्थश्लोकस्य पूर्वार्द्धेन चैतद्रक्षं भवति तत्र भागवत्पीठे मंत्रं विलिख्य त
न्मंत्रवर्णं सख्यानामिकवीरंगुष्ठाभ्यामादाय रमिति वह्निबीजमक्षरं प्रत्यक्षरं तैः पुष्पैः शतशतवारं हन्य
दिति एतद्दीपनं अथ चतुर्थश्लोकस्योत्तरार्द्धेन पंचमश्लोकस्य पूर्वार्द्धेन चैतद्रक्षं भवति तत्र भाग
वत्पीठे कुंकुमगोरोचनादिभिरष्टदलकमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां कुंकुमादिद्रव्यैः मालतीकलि
काभिस्तन्मंत्राक्षरं सत्वाभिरेकपाकलिकायैकमेकमक्षरं लिखेदिति तन्मंत्रं विलिख्य तन्मंत्रा
क्षरसंमितान् अश्वत्थपल्लवानानीय तमेव मंत्रमुच्चरन् अमुं मंत्रमभिषिंचामि नमः इति अभिषेकं
सुगंधिजलेनैकैकपल्लवेनाष्टोत्तरशतशतवारं कुर्यात् इत्यभिषेकः अथ पंचमश्लोक
स्योत्तरार्द्धेन षष्ठश्लोकस्य पूर्वार्द्धेन चैतद्रक्षं भवति तत्र समूलापादेशाज्ञकीलक्षणे वह्निमंड
लेवस्थमाणं ज्योतिमंत्रं संचिंत्य ततः उर्ध्वं संस्कृतं मंत्रं विभाव्य ज्योतिमंत्रस्य तेजसा संस्कृतं स्वमंत्रवान्

माणवकामंकर्मापीयंमलत्रयंसहजागंतुक कामाख्येमनसापुनः पुनरेकमेकोनिर्विचयनेमंत्रेवि
गतमलत्रयं ध्यायेदिति विमलीकरणं अथषष्ठश्लोकस्योत्तरार्द्धेनज्योतिर्मंत्रमाहेति तत्रतारःप्र
णवः व्योमहकारः अग्निरेफः पुनश्चतुर्दशस्वरऔकारः दंडीअनुस्वारः तेनह्रौं इतिज्योतिर्मं
त्रसिद्धः अथपद्यमश्लोकेनेतदुक्तंभवति तत्रभागवतीदादौ तन्मंत्रेऊँऊमादिभिर्विलिख्य ता
म्रादिपात्रेकर्पूरादिवासितं शुद्धजलमापूर्य लिखितमंत्रेणैवा ष्टोत्तरशतवारमितिमंत्रयेत्तेनै
वमंत्रेणैवा शतवारमभिमंत्र्य तेनैवमंत्रेण तज्जलविंदुभिः कुशैः प्रत्यक्षरमितिभिःप्रोक्ष
येदिति एतदाप्यायनं अथाष्टमश्लोकस्य पूर्वार्द्धेनेतदुक्तं तत्रनामादिपात्रे अथानमंत्राव
लिख्य पात्रांतरेकर्पूरादिवासितंशुद्धं जलमानीय तमेवमंत्रंपठन् तत्रअमुमंत्रंतर्पयामि त
मष्टोत्तरशतवारं लिखितमंत्रस्योपरि अंजलिदानेन तर्पयेदिति एततर्पणं अथाष्टम
श्लोकस्योत्तरार्द्धेनैतदुक्तंभवति तत्रतारंप्रणवमाया भुवनेश्वरि रमाश्रीवीजैः योगन्लत्
लत्त मादौ योगोभवेदिसुक्तं अथमाशयः प्रणवभुवनेश्वरीश्रीवीजेनेमात्मंत्र मंत्रेकृताष्टो
त्तरशतवारं जपेदिति एतदाप्यायनं अथोर्वीविनाश्लोकस्यार्थस्पष्टएव इतिदशसंस्काराः

भै.प
५१

प्रथमं तु लेखनप्रकारः तत्रादौ नक्षत्रचक्रे तत्र दक्षिणोत्तरायताश्च तस्रो रेखा लेख्याः प्राक्प्रत्य
गायता दश रेखाश्च विलिख्य सप्तविंशतिकोष्ठानि कृत्वा दक्षिणोत्तरायतपंक्तित्रयेषु तत्राद्यपं
क्तौ प्रथमकोष्ठे अआ द्वितीये इ तृतीये ईउऊ चतुर्थे ऋॠ लृॡ पंचमे ए षष्ठे ऐ सप्तमे ओऔ
अष्टमे क नवमे खग इति विलिख्य तदधस्ताद् द्वितीयपंक्तौ प्रथमकोष्ठे घङ द्वितीये च तृतीये
छज चतुर्थे झञ पंचमे टठ षष्ठे ड सप्तमे ढण अष्टमे तथद नवमे ध इति विलिख्य तदध
स्य तृतीयपंक्तौ प्रथमकोष्ठे नपफ द्वितीये ब तृतीये भ चतुर्थे म पंचमे यर षष्ठे ल सप्तमे
वश अष्टमे षसह नवमे लक्ष अंअः अंअः इति विलिख्य सर्वोर्ध्वपंक्तौ प्रथमकोष्ठमारभ्य
सर्वाधस्थतृतीयपंक्तौ नवमकोष्ठपर्यंतं तेषु सप्तविंशति कोष्ठेषु एकादिसप्तविंशत्यंतानि कानैकै
कशः समालिखितानि काश्विन्यादिसप्तविंशति नक्षत्राणि परिकल्प्य विचारयेत् तत्र यस्मिन्कोष्ठे साध
कस्य नामाद्यक्षरं तिष्ठति तस्याक्षरं वर्णस्य विज्ञाय तत्र यन्नक्षत्रं नायाति तेन साधकस्य जन्मनक्षत्रं
परिकल्प्य तत्कोष्ठमारभ्य मंत्रस्याद्यक्षरं यस्मिन्कोष्ठे तिष्ठति तावत्पर्यंतं गणयित्वा तत्र मेकमक्षराणि च
विज्ञाय तत्र यन्नक्षत्रं दृश्यते तदेव मंत्रस्य नक्षत्रं परिकल्प्य साधकनक्षत्रमारभ्य मंत्रनक्षत्रपर्यंतं ज

५१

59

नामैकपदादिपदेन मध्यगे साधक वर्गमेवातिमैत्रं च जन्मा
दीनि पुनः पुनरिति पुनः पुनरिति कुलाकुलं चोक्तप्रकारेण
जन्मादिनवकं पर्यायत्रयेण विज्ञाय फलानि च निर्दिशे
त् तत्र फलानि च कुलाकुलं च पवजनषमारथाम्नमणु
नाश तृतीयपयाम्नः पंचमताराया सप्तमो चानको मतः
द्विचतः षड्नवगताखाराः शुभामताः इति ताराफलं
ज्ञात्वाफलेत्तत्वामेवेदष्टाग्निदिशालधीः अथ नक्षत्राणां
गणभेदः अश्वकलमूला वतारे अश्विनीमृगशीर्षं च
पाशुष्या पुनर्वसू हस्तस्वातस्यधाचरेवतेत्विस्युदेवतं
भरणीरोहिणी चैव आर्द्रापूर्वोत्तराल्तथा पूर्वाषाढा चोत्तराषाढा पूर्वाभाद्रपदोत्तरान्ततः कृत्तिका
हिमघाचित्राविशाखा ज्येष्ठकस्तथा मूलं धनिष्ठा शतभिषा च रक्षोगणः प्रिये अथैतेषां गणानां प्रीति
विशेषो रुद्रयामले चोत्तमा मध्यमा देवमानुषे अधमा राक्षसे देवे मनुष्ये मीनवरा राक्षसे इति गणसाधन

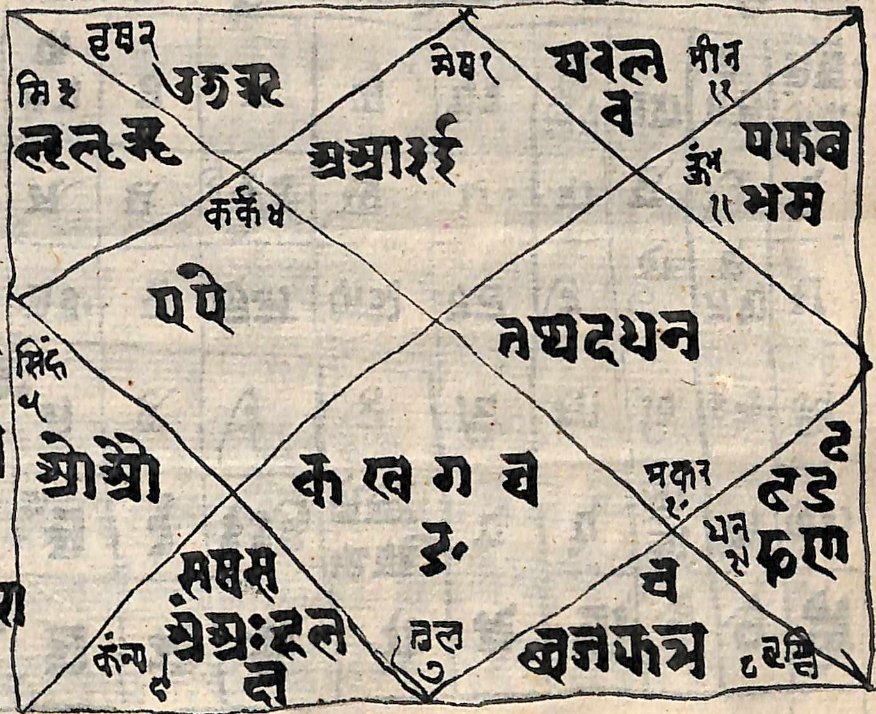
अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	श्ले
आ अ	र	इईउ	ऋॠ लॢ	ए	ऐ	ओ औ	क	खग
म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	ऽनु	ज्ये
अंङ	च	छज	झञ	टठ	उ	ढ ण	तथ द	ध
मू	पू	उ	श्र	ध	श	पू	उ	रे
भ प फ	ब	भ	म	य र	ल	व श	ष स ह	ळ क्षः अं अः

मेष ५४.

प्रकारः अथ राशिचक्रं तत्र प्राक्प्रत्यगायतं रेखाद्वयं दक्षिणोत्तरायतं रेखाद्वयं मध्ये चतुरस्रं यथा भव

अथ गणमैत्री चक्रमिदं ॥		
देवगण	मनुष्यगण	राक्षसगण
अ श्वि म पुष्य पुन हस्त स्वा अनु. रे. श्रवण	आ द्रा रो भर पू फ पूषा पूभ उफा उषा उत्तराभाद्र	कृत्ति मघा अश्ले विशा शत चित्रा ज्येष्ठा धनि मूल.

ति तथा विलिख्य मध्यस्थ चतुरस्रस्य चतुष्कोणेषु कोष्ठे केकारेखां कृत्वा द्वादशखंडानि निष्पादंते तेषु पूर्वखंडे अ आदि प्रादक्षिण्येन प्रथमखंडे अआइई उऊ ऋ ऋ तृतीये ऋ ऌ ॡ चतुर्थे ए ऐ पंचमे ओऔ षष्ठे अंअः शषसहळक्ष सप्तमे कखगघ ङ. अष्टमे चछजझञ नवमे टठडढण दशमे तथदधन एकादशे पफबभम द्वादशे यरलव तेषु आग्नेयादिषु द्वादश खंडेषु कादिद्वादश पर्यंतान् एकैकं समालिख्य यस्मि

५४.

६०

नंदेमेवाथदक्षेतिष्ठति ततःसंयतगणयेत् तत्रसलग्नादिद्वादशस्थानानांनामानि ज्ञानार्णवे लग्नोधन
भ्रातृ बंधुसुत शत्रु कलत्रकाः मरणंधर्मकर्माय व्ययाद्वादशराशयः इति अथैतेषांफलानिरत्न
सागरे एकोवाप्यथवापंचमोथनवमो राशेषु
सद्भावेराशिस्वाद्दृशमेद्वितीयसंस्थितः षष्ठो
भवेन्मेवकः रुद्राग्निस्वरसंख्यया यस्मिन्नोमेषो
भवेत्पोषकः तस्याद्वादशकाष्टक ऋतिसनोमे
त्रस्तनोघातकः इति अथराशीनांवर्णभेदः॥
अथ पंचसागरेस्तुः कर्कतोवृश्चिकमीनविप्राः न
पाश्चसिंहोधनश्चमेषः तुलाश्चकुंभौ मिथुनश्च
शूद्रा कन्यावृषौधोमकरश्चवैश्यः इतिशोधनप्रकारः अथपंचभानिकंचक्रं तत्रदक्षिणोत्तराय
ताष्टरेखाश्चविलिख्य पंचाशत्कोष्ठानि कृत्वा दशदशकोष्ठैरेकैकापंक्तिरिति पंक्तिपंचकंचकेप
रिकल्प्यतासुपंक्तिषु सेवोर्ध्वांते प्रथमपंक्तौवामादिदक्षिणांतं दशसुकोष्ठेषु अआएकचटतपय

वायु	अ	आ	ए	क	च	ट	त	प	य	ष
अग्नि	इ	ई	ऐ	ख	छ	ठ	थ	फ	र	श
भूमि	उ	ऊ	ओ	ग	ज	ड	द	ब	ल	ह
जल	ऋ	ॠ	औ	घ	झ	ढ	ध	भ	व	स
आकाश	ऌ	ॡ	अं	ङ	ञ	ण	न	म	सं	ह्ल

भेद ८१

षाः द्वितीयपंक्तौ ईईऐऐलृलॄघफटवाः तृतीयपंक्तौ उऊ ओगजडदवललावन्तर्थपंक्तौ ऋॠ ओ
ञमढधभषशाः पंचमपंक्तौ ऌॡ औङः ञण नमसह्वा इति वाय्वग्निभूमिजलाकाशात्मकान्येव
वर्णान् विसर्गरहितपंचाशद्वर्णान् विभागजनितान्नालिख्य स्वनामाद्यक्षरं यत्र पंक्तौ तिष्ठति तदा तन्मं
त्रमेकभूतदेवत्यं स्वकुलेश्वरं अन्यत्रवेन्मंत्रराज्यलतांतहृदि तदा तत्किंभूतदेवममिति विचार्य तत्तु
ण्डोद्भवात् आत्मनो नामाद्य तत्राधिदैवत भूतस्य विरुद्ध भूतदेवत्यं
चेन्मंत्राद्यक्षरं भवति तदा तन्मंत्रं त्यजेत् मिश्रभूतदेवत्यं वा नष्टभूत
देवत्यं वा मंत्राद्यक्षरं स्यात् तदा तन्मंत्रं न गृह्णीयात् अत्रभूतानां वैर
मैत्री तट्स्थितासरूपमक्तं कुलार्णवे महीसलिलयोर्मैत्रमनला
निलयोरपि सामान्यमग्निभूम्योस्तु सलिलानिलयोस्तथा शात्रवं
परस्परविरुद्धानां वर्णानां यत्र संगति वर्जयेत्तांहृ शर्मं त्रैकाशक्ष्छत्रकु

अथ राशीनां वर्णभेदाः			
ब्राह्मण	क्षत्रिय	वैश्य	शूद्र
मीन	मेष	वृष	मिथुन
कर्क	सिंह	कन्या	तुल
वृश्चिक	धन	मकर	कुंभ

वैपरित्येन मित्रं सर्वत्र चापरं
लीश्वरी अपरं स्याकाश इति स्वकुलाकुलशोधनप्रकारः अथ मंत्राणां ब्रह्मक्षत्रादिभेदः तत्र
कुलार्णवे ब्राह्मणक्षत्रियवैश्याः शूद्रो भवति वै मन्तः अनुलोमेन देवस्य प्रतिलोमेन क्वचिदिति वा

61

मकेश्वरतंत्रेच ब्राह्मणक्षत्रियोवैश्यः शूद्राः पौरस्त्यजातयः इतिपंचभेदाः प्रोक्ताः सोत्रामणेतंत्रे माया
बीजंब्राह्मणस्याश्रीबीजंक्षत्रियस्मृतं कामबीजंभवेद्वैश्ये वाग्भवंशूद्रमीरितं चतुर्बीजपरित्यक्तो मं
त्रः पौरस्त्यसंज्ञकः चतुर्बीजंब्राह्मणानां क्षत्रियाणांत्रिबीजकं ऊलमन्त्रावतारे श्रीदेव्युवाच भगवच्छां
भवसौराणां गणेशेवैष्णवीषुच ब्रह्मक्षत्रादिवर्णानां शंकराणां विशेषतः प्रवृत्तिं श्रोतुमिच्छामि
साधकानां हितायच येषुयेषुचमंत्राणां तद्वदस्व दशंकरः ईश्वरउवाच उमामहेश्वरश्चैव दक्षिणामू
र्तिरघोरकं हयग्रीवंचवाराहं मुण्डालरमतः परं प्रणवाद्यंवासुदेवंलक्ष्मीनारायणंतथा वर्णत्रयेचदात
व्यंनान्यवर्णेकदाचन पाशुपतंनारसिंहंतथाचैवसुदर्शनं वर्णद्वयेचदातव्यंनान्ययोश्चैवकर्हिचि
त् अग्निमंत्राश्चयेकेचित्सूर्यमंत्राश्चयेतथा नागाद्यचूर्णिमंत्राश्चदातव्याश्चत्रिवर्णके अन्नपूर्णंशक्ति
मंत्रास्तथाविंध्यनिवासिनी तथानीलसरस्वती दातव्याश्चद्विवर्णके मातंगीभ्रमराच कालिकास्या
मलातथा छिन्नमस्ताचबालाचदातव्यासर्ववर्णके तारादिस्त्रगणेशश्च हरिद्रासंगतस्तथा त्रिव
र्णेष्वेवदातव्यकथितः सर्वसिद्धिदः त्रिपुरायाश्चयेमंत्रायेमंत्रावटुकादयः सर्ववर्णेषुदातव्याभैरवीणां
विशेषतः प्रणवंमायांलक्ष्मींचवाग्भवंवधबीजकं एकद्विबीजसंयुक्तंदातव्यंचादिवर्णके मायांल

ह्रींवाग्भवंचवदानयंतद्विशेषपि लक्ष्मींचवाग्भवंचैवकथितंवैशवागमे के वाग्भवंचान्यबीजंचमुद्रा-

णांसमुदीरितं हृदादिङ्गेफट्कारादिसंकराणांप्रशस्यते इति
अथसिद्धसाध्यादिशोधनप्रकारः तत्रादौद्वादशारचक्रे तत्र
प्रागुक्तराशिचक्रद्वादशारचक्रंविधाय तत्रद्वादशखंडेषुप्रागा
दिप्रादक्षिण्यक्रमेण अकडम आखढय इगणर ईघतल उ
ङ.धव ऊचदश पछधष पेजनस ओझपह औञफल अंट
बद अःठभ इतिमातृकावर्णान्विलिख्य तेषुप्रश्नदेकादिद्वा
दशांतानंकानपिसमालिख्य यस्मिन्खंडेशिष्यनामाद्यक्षरं
तिष्ठति तदारभ्यमंत्राद्यक्षरपर्यंतं सिद्धसाध्यसुसिद्धारिक्रमेणग
णयेत् तत्रकुलमूलावतारे नवैकपंचमः सिद्धःसाध्यषट्दशयु
ग्मकः सुसिद्धोमनिरुद्राग्निसूर्याष्टद्वादशोरिपुः इतिदक्षाहरारोहेमंत्रंदक्षाद्विशालधीः अथैतेषांफ
लान्यत्रैवक्ष्यंते अथषोडशारचक्रे सिद्धसाध्यादिशोधनप्रकारः तत्राकथहगायनादक्षिणेनपत्वा

स्य पंचपंचरेखाविलिख्य षोडशकोष्ठानि चतसृषु: कोष्ठैरेकैके चतुष्कमिति चतुष्क चतुष्टयरूपेण वर्ण
ङ्गाविभज्य तत्रेशानगतचतुष्कस्य कोष्ठचतुष्टये ईशाणकोष्ठादि प्रादक्षिण्येन अकथह उङप
लृभम ओडव अग्निचतुष्के ईशानदिशि प्रादक्षिण्येन आखदल ऊचफल लृसय ओढश नैरृत्य
चतुष्के ईशानादि प्रादक्षिण्येन इगधत्र ऋछव एटर ऐणष वायुचतुष्के ईशानदिश प्रादक्षिण्ये
न ईचन ऋजभ ऐठल अः तस इति समस्तमातृकार्णान् विलिख्य शिष्यनामाद्यक्षरं यत्कोष्ठेति
ष्ठति तत्कोष्ठमारभ्य मंत्राद्यक्षरः यत्रकोष्ठ एव स्थितिः चेत्समंत्रः सिद्धसिद्ध इति ज्ञेयः तत्रचतुष्क एव
द्वितीयकोष्ठे चेन्मंत्राक्षरं तदामंत्रः सिद्धसाध्यः तृतीयचतुष्के चेत्समा

॥ अकथहचक्रम्॥

अकथह १	उङप २	आखदल ५	ऊचफ ६
ओडव ४	लृभम ३	ओढश ८	लृसय ७
ईचन १२	ऋजभ १४	इगधत्र ७	ऋछव ९
अः तस १६	ऐठल १५	ऐणष १२	एटर ११

नकोष्ठं परिकल्प्य तदारभ्य प्रादक्षिण्येन गणयेत् तत्र प्रथम
कोष्ठे मंत्राद्यक्षरं तिष्ठति तदा समंत्रः साध्यः सिद्धः द्वितीये चे
त्साध्यसाध्यः तृतीये साध्यसुसिद्धः चतुर्थे साध्यारिः एवं
तृतीयचतुष्केपि प्रथमकोष्ठे सुसिद्धसिद्धः द्वितीये सुसिद्ध
साध्यः तृतीये सुसिद्धसुसिद्धः चतुर्थे सु

मेपा
६२

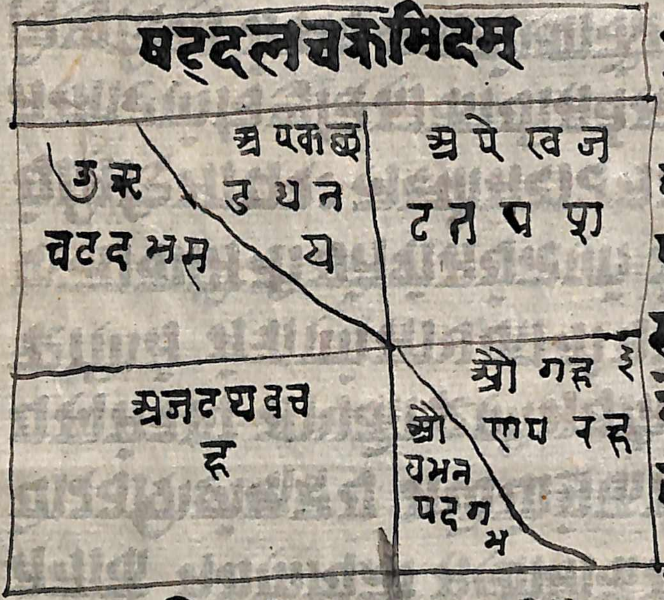
सिद्धादिः पूर्ववत्सर्वं चतुष्कोष्ठप्रथमकोष्ठे चेन्मंत्राद्यक्षरं तदा श्रुतिसिद्धः द्वितीये वेदरिसाध्यः तृतीये श्रुति
क्तः सिद्धः चतुर्थे शत्रुर्ज्ञेय इति सम्यग्विचार्य्य विज्ञाय मंत्रमेलनं कुर्य्यात् अन्यथा मंत्रस्तु नर्थकारि भवे
त् नास्ति मंत्रसमो मित्रं नास्ति मंत्रसमो रि पुरिति वचनात् अथैतेषां फलानि तत्र कुलमूलावनारे
सिद्धः सिध्यति कालेन साध्यः सिध्यति वा न वा सुसिद्धस्तत्क्षणादेव शत्रुर्मूलं निकृंतति एवं तंत्रे
सिद्धः सिद्धो जपात्सिद्धो जपात्सिद्धो द्विगुणात्सिद्धि साधकः सिद्धिस्तु सद्यः संप्राप्तो सिद्धादिर्हंतिगो
त्रजान् साध्यसिद्धे न मंत्रेण शान्त्याद्यं साध्यो न दुःखकृत् साध्ये सुसिद्धो भजनात्साध्यादिः क्षत्रियं ह
देत् सुसिद्धसिद्धोर्द्धजपात्फलेदस्याजपेऽपि तं सुसिद्धसाध्यो जपार्द्धे सिद्धयो स्यादतोऽन्यथा सुसि
द्धेन सुसिद्धस्तु पूर्वजन्मकृतश्रमः तस्मात्सर्वसिद्धीनां साधयेत यो जपेत मनं सुसिद्धादिविशेषेण
स्वकुले मारयेत् एवं अरिसिद्धः सुतं हन्यादरिसाध्यस्तु कन्यकां तत्सुसिद्धस्तु पत्नीभ्यो अर्य्यारिसा
धको पहः तथा सारसंग्रहे दुष्टेर्लाशिभूतादिवर्णैः शत्रुः स्मंत्रकं सम्यक् परीक्षितेन यस्माद्दर्ज
येन्मतिमान्नरः अत्र मंत्रमेलने प्रसिद्धमेव नामग्राह्यं सिद्धसाध्यादियोगेषु मंत्रदाने विशेषतः
प्रसिद्धनामग्रहणं यान्यसमोयेन जागृत्वान् इति तंत्रान्तरवचनात् तथा सारसंग्रहे ग्रामेऽस्ति ६२

63

इत्यर्थान्ते च सर्वसिद्धिफलप्रदः आदावंते भवेत्साध्यः क्रमात्साध्य उदाहृतः आदावंते सुसिद्धस्तु प्रियमे
व प्रसिध्यति आदौ साध्यः सुसिद्धोंते प्रोक्तमार्गेण सिध्यति सुसिद्धादिस्तु साध्यांते सुतर्येण सुपेत्यते
आद्यंतयोर्यदा सिद्धो मध्ये साध्यः प्रजायते आद्यंतयोर्यदा सिद्धो ...... तावुभौ साध्यसिद्धौ हि जयापि को
न सिध्यतः आदौ सिद्धिनिसंयुक्तः सुसिद्धेन तथापरः अवणादिदेवसिद्धेन साधकस्य न संशयः सिद्धं
नरितसाध्यस्तु सुसिद्धांतरितो यदा सिध्यति सिध्यति मंत्रो यथोक्तं मंत्रवत्तमैः सिद्धान्तांतरितः शत्रुः सु
सिद्धेपि न यथा यदि सिध्यत्यतीव कष्टेन साधकस्य च नान्यथा विघ्नोतरितं सिद्धं सुसिद्धं च तथा स्वजेत् वि
शुणेन हर्षितो मंत्रो नैव ग्राह्यः कदाचन विजयमालिनीकल्पे अल्पदोषा बहुगुणा मंत्रा देवविवर्त्त
णैः सिद्धादिकोष्ठकं ज्ञात्वा ततः सिद्धिः प्रजायते कुलार्णवे प्रकारांतरे तथा कूटे त्रैपुरे मंत्रनायके
सीदन्तो समलत्ये वा सिद्धादीन्नैव शोधयेत् नृसिंहार्कवराहानां प्रासादप्रणवस्य च सपिंडाक्षरमं
त्राणां सिद्धादीन्नैव शोधयेत् सोमसिद्धांते पाशांकुशांतरे मंत्रे त्रैपुरे चंडनायके सौरं स्वतंत्रं यशा
क्तं शांभवं वनितामतं सौरमंत्रास्तथैवापि वैश्वानारसिंहकाः सिद्धसाध्यसुसिद्धारिविचारपरिवा
र्जितः प्रणवं त्र्यक्षरं मायां व्योमव्यापकमष्टाक्षरं मालामंत्रेषु सर्वेषु सिद्धादीन्नैव शोधयेत् तथा रत्नसा

गारे हंसस्याष्टादशस्यापि तथा पंचाशतस्तथा एकाद्विगुणाणि बीजस्य सिद्धादीनेव शोधयेत् रुद्रयामले ग्र
न्थोक्तमंत्रं देवेशमालामंत्रस्य पार्वति नपुंसकस्य मंत्रस्य सिद्धादीनेव शोधयेत् कुलमूलावतारे स्वमोपदि
ष्टमंत्रस्य न विधिनैव च क्रिया उद्दिष्टदेवताध्यानाज्जपेत् शुभकरं भवेत् अगस्त्यसंहितायां रामतंत्रे शुभदे
पुष्पगुणबद्धनिर्गुणव ताराकृतान्मंत्रराजे सिद्धादीनैव शोधयेत् सिद्धान्तरितत्सारे एकत्रिपंचसप्तार्णवरु
द्रान्तराक्षिते द्वाविंशदक्षरे मंत्रे सिद्धादीनैव शोधयेत् ये च यौ हानेनेते यागोपालावैष्णवावे सिद्धारिविचा
रपरिवर्जितः व्योमव्यापी षडर्णश्च मातृकाहरवल्लभा बहुरूपाद्यमंत्राः पंचसाधारणा मताः अथ ष
ट्दलचक्ररचनाप्रकारः तत्र षट्दलं कमलमालिख्य तत्र दलेषु पूर्वभागादिशादक्षिणेन [illegible]ल्वर्जि
तान् मातृकावर्णानेकैकशः पुनः पुनः समालिख्य तत्र स्वनामाद्यक्षरं यत्र दले तिष्ठति तत्प्रथमद
लं परिकल्प्य तदारभ्य मंत्राद्यक्षरं यत्र तिष्ठति तद्दलपर्यंतं गणयित्वा तत्फलानि विचारयेत् तानि
तु सारसंग्रहे प्रथमे संपद्धद्वितीये हानिस्तृतीये संपदंतकः तृतीये तु धनं निं विंद्याच्चतुर्थे बंधुविग्रहः पंचमे श
त्रुभयं विद्यात् षष्ठे सर्वविनाशनः इति षट्दलचक्रे अथ अकथहचक्रनिर्माणप्रकारः तत्र दक्षिणरा
यत सप्तरेखा वामग्रगामायता द्वादशरेखा वामाग्रगामिता द्वादशरेखाश्च विलिख्य षट्षष्टि ६६

64

कोष्ठानि कृत्वा तत्र सर्वोपरिगतैकादशकोष्ठात्मक प्रथमपं
क्तौ स्वरादि दक्षिणान्तं प्रथमकोष्ठे १४ द्वितीये २७ तृतीये २
चतुर्थे १२ पंचमे १५ षष्ठे ६ सप्तमे ४ अष्टमे ३ नवमे ८ दशमे ८
एकादशे ९ इत्येकादशभेदानंकांल्लिखित्वा तदधो द्वितीये पंक्तौ
स्वरामादि दक्षिणान्तं अआ इई उऊ ऋॠ ऌॡ एऐ ओऔ इत्येकादशस्वरा
नेकादशकोष्ठेषु समालिख्य तदधः पंक्तौ ककारादि टकारां
तानेकादश वर्णान्समालिख्य तदधःपंक्तौ ठकारादिफका
रान्तानेका
दशवर्णानालिख्य तदधःपंक्तौ बकारादिह
कारान्ता नेकादशवर्णान्विलिख्य तदधःपं
क्तौ बकारादिहकारान्ता नेकादशवर्णान्वि
लिख्य १०।१।७।४।८।३।७।५।४।६।३

१४	२७	२	१२	१५	६	४	३	८	८	९	+
अआ	इई	उऊ	ऋॠ	ऌॡ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः	+
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	+
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	+
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	+
१०	१	७	४	८	३	७	५	४	६	३	+

इत्येकादशविधाने कानेकादशकोष्ठेषु लिखेदिति कटवचक्रं निर्माय विचारयेत् तत्रेष्टमंत्रस्य
वर्णान्स्वरव्यंजन बिंदु विसर्गान्कृत्वा सर्वोपरि गतपंक्तिस्थांकेन मंत्रस्य यस्य वर्णस्य योयोंकस्तेन तेन वर्णेन
तेनांकेन मंत्रनामसंख्या समुदाय मष्टभिर्हृत्वा वशिष्टमंकं पृथक्संस्थाप्य शिष्यनामाक्षराणि च तत्
थैव स्वरव्यंजन बिंदु विसर्गैः पृथक्कृत्वा सर्वाधः पंक्तिस्थांकेषु यस्य यस्य वर्णस्य योयोंकः तेन
तेनांके नामाक्षराणि संख्यानांकसमुदाय मष्टभिर्भक्त्वा वशिष्टमेकं पृथक्संस्थाप्य मंत्रसाधक
योरवशिष्टांकद्वय मध्ये योंकस्त्वधिकसंख्याकः स ऋणी मंत्रश्चेद्धनी स्यात्तदा स मंत्रो ग्राह्यः
यस्य मंत्रस्य साधको ऋणी भवति स मंत्रस्त्याज्य इति इति ऋणधनशोधनप्रकारः तंत्रराजे कथं
ऋणित्वं मंत्राणां साधकानां च मेवद पूर्वजन्मकृताभ्यासेन पादस्य फलाधिकृत पापेन ते
फलावामिनी यतेशं मयं त्वणां मंत्रस्तथाप्य मात्रेण शक्तनः सिद्धिदो भवेत् सिद्धेर्मध्यान्तरो मंत्रो
येसिद्धिमाग्नरः लक्ष्मीमदादनहत्वा मंत्रभोगमवाप्नुयात् समंत्रस्य ऋणी ऋयो भजनेन तस्य पूर्वकं
तस्मादृणविशुद्धिस्तु कार्या सर्वैस्तु सर्वतः इति मंत्रसाधकयोरन्योन्यं ऋणित्वं च धनित्वं च ऋण
विशुद्धिस्तु मंत्रस्य यावत्संख्याको साधको जायते ऋणी तावत्संख्यालक्षजपेन ऋण शुद्धिर्भवेदि

ति संप्रदायिका इति भैरवाचार्यपारिजाते नवमस्तवकः ॥ ९ ॥ अथ दीक्षागृहभूतमंडपप्रकल्पनार्थं प्रा
चीप्रविज्ञानस्यावश्यकत्वात् तत्परिज्ञान प्रकारः प्रदर्श्यते तत्र मेघाद्यनावृतसूर्येण निर्मलेन
भोमंडलीदिवसे हस्तमात्रे साद्यापन्नावृते भूप्रदेशे समे स्थाने कृविडिंडं कृत्वा तदवष्टंभ
तः प्रतिदिवसं द्वादशांगुलमानेन हस्तनिष्पादितत्व षडंगुल मान परिणाह मूलमततो
त्र परिणाहा प्रवयेन सूचीसवर्त्तीकृताग्रपरिणाह सज्जाकृति द्वादशांगुलोच्छ्रायोपेते
वृत्तकारे शिल्पिवरेण निर्मितं शंकुं वृत्तमध्यस्थे बिंदुमध्ये शंकुमूल परिणाह मध्यं यथा
भवति तथा संस्थाप्य ततः शंकुच्छायाग्रस्य पूर्वाह्णे तद्वृत्तरेखा पश्चिम भागे यत्र संपातस्तत्रापि
ह्नं कृत्वा परान्हे शंकुच्छायाग्रस्य तद्वृत्तरेखा पूर्वभागे यत्र संपाते चिह्नं विधाय तच्चिह्नद्वय
प्रापियत्सूत्रं विधाय पूर्वपश्चिमे प्राचीं कल्पयेत् चिह्नद्वयावष्टंभेन तच्चिह्नांतरालसमानस्य
चेष्टाधिकेनार्द्धमानेनान्योन्यतमेनान्यतमेन किंचिदन्योन्यसंश्लिष्टं पूर्वापरवृत्तद्वयं विधा
य वृत्तरेखा दक्षिणोत्तर संधिद्वयप्रापि प्राक्पश्चिमसूत्रमध्यगामितिर्यग्रूपेण यत्सूत्रं तदक्षि
णोत्तरं परिकल्प्य दक्षिणोत्तरसूत्रद्वय संपातादसमाणमानेन तत्स्वरूप कल्पितसूत्राग्रेऽस्मिन्

भैष
९९

66

यो मंडपकुंडादीनां प्रागग्रत्वक दक्षिणोत्तरात्मकादिग्भुतष्टं यंकरिकल्पयेदिति प्राचीसाधने
विधाय वाहमात्र मुद्दिष्टमानानामधिकांवनरत्नाम्भवंखननादिभीः तथागारास्थि लोष्ठचिकं
मेरस्य शुद्धमृद्धिरापूर्य हृष्टीकृत्य कीलेनैकेकृत्य मूलेनष्टयक सूत्रसमायग्रयोः दंडयोरग्रने
कयान्यस्य तन्मध्यविद्धत कीलादिनायोजनीयदंडः समतथा मूलदेशेलेवसूत्रमशङ्गास्य
तम्भवंभूस्त्रयगुणमेमध्यामात्तियदिंडनिगतापरवने तत्सूत्रये दक्षेनिमयेद्वापि युक्तितः सूत्रके
यावत्सूत्रमेतनिर्भूरेवंसमतांत्रजेत इतिशिल्पशास्त्र प्रकारेणभूमिंसमीकृत्य तत्रोक्तमध्यम
कनिष्ठान्यतमंमंडपंकुर्यात तत्रषोडशहस्तैरष्टादशहस्तैर्वा तमो मंडपोहिविधः विंशति
हस्तैरष्टतमंमंडपंकेविदाकुः चतुर्दशहस्तैर्द्वादशहस्तैर्मध्यमोपिद्विविधः दशहस्तैर्नव
हस्तैः सप्तहस्तैः पंचहस्तैश्चसमायामविस्तारैः कनिष्ठश्चतुर्विधः अत्रपक्षेत्रयेपि यथाव
काशं स्वविकल्पदस्य समयुपायुपवेशादि सौकर्ययुक्तमित्येकस्यानुसारेणमंडपंकुर्यात
हस्तचतुर्विंशांगुलं दैर्घ्यमानंतेयं अथावशिष्टस्यदक्षिणहस्तस्य मध्यमांगुलिमध्यपर्वे
परिणाहमानस्यतृतीयांशोंगुलः तैश्चतुर्भिर्मुष्टिः मुष्टित्रयेण वितस्तिः वितस्तिद्वयेना

९९

रत्निः अरत्निद्वयेन हस्तः इत्यनुपदः अथ बाहूर्ध्वबाह्वोः समस्थितस्य नरस्य यः पंचमांशः स
हस्तः चतुर्विंशतितमो भागस्स्वांगुलः इत्येवमनेकप्रकारं येय स्यागुरूपदेशमेकप्रकारमंगी
कृत्य हस्तादिपरिकल्पयशोक्तमंडपादिकं कुर्यात् तत्र प्रोक्तविधिना समीकृते भूतले पंच
मयघोषध्रुवस्मरं वा स्मरणैः स्वस्तिवाचयित्वा यथोद्दिष्टमानविचारं समचतुरस्रं कोणाद्ब
चतुष्टयनिखातशंकुचतुष्टयलग्नं रज्जुचतुष्टयं विधाय पूर्वपरायतं दक्षिणोत्तरायतं च म
ध्यसूत्रं कुर्यात् तन्तुतरस्थले च पुनरनेन यावद्विभज्य परितः कोणचतुष्टये स्तंभचतुष्टयं दि
ग् चतुष्टयगतपूर्वापरायतं दक्षिणोत्तरायतसूत्र चतुष्ककोष्ठगतं स्तंभः ष्ठकमिति स
भूतद्वादशस्तंभात्यन्तिस्थूलकृशान्तं वा कोणब्रह्मणैक जानीयात् स्वबहिःस्तंभसमच्छायान् द्वा
दशस्तंभान् खातप्रविष्टस्य स्वपंचमांशान् प्रमाणं बहिःस्वस्वस्थौल्यान्तानीयांशस्थूलवितस्य
लशिखायुक्तान् मध्यविभक्तैः कोणचतुष्टये स्तंभचतुष्टयं पूर्वस्तंभसजीयपूर्वतः किंचित
स्थूलमज्जपेतं मानस्या ईमानोच्च मेनमेमंडपेषु हस्तसमत्र्यंतं पूर्ववत्स्वाशिरःस्थं पंचमांशेन
प्रविष्टभूतलमाहीति षोडशस्तंभालिखायतेषां सपरिसमजानीयानिकुल्पब्रह्मणिनिशिखा

मेषा
९०

प्रदेशयोरन्य वेदयुक्त कोटियुक्तहृदयवर्तिर्याः काष्ठानि शिल्पिभिः परिकल्पितानि द्वादशस्तं-
भाग्रेषु मध्यस्तंभचतुष्टयाग्रेषु चतुरस्राकारेण समारोप्य मध्यस्तंभचतुष्टयशिखाग्रप्रवि-
ष्टमूलवेधयुक्तमकीकृताग्रचतुष्टयनीविष्टं शिल्पिवरनिर्मितसजातीयकाष्ठकलशकमला-
कृतिशोभितादिग्विदिस्था द्वादशस्तंभशिखाग्रशोतमूलमध्यस्तंभचतुष्टयाग्रस्पृष्टाग्रैकत-
मध्यातिर्यक्काष्ठयमध्यगताग्रेंद्रजालकृतिर्यथायोग्यदीर्घस्थौल्ययतप्रसारित द्वादश
काष्ठयुतमन्यैरपि कोष्ठैर्यथायोग्यदृढीकृतं नारिकेलदंतैर्वंशवर्द्धैर्वा समस्तभागाद्वादितं तैरे-
व निःशेषपिहितकोणं चतुष्टयं चतुर्दिक्षु तममध्यमकनिष्ठेषु साईहस्तद्वयसंपादहस्ते
द्विहस्तविस्तारयुतस्फद्वार चतुष्टयोपेतं मंडपं विरच्य मंडपस्य पूर्वद्वाराद्वाहिर्द्विहस्तमात्रे परि-
त्यज्य स्वस्य वृद्धेनोणेतममध्यमकनिष्ठेषु सद्योषपंचहस्तोद्धितं दशांगुलविस्तृतं पंचांगुलस्थू-
लं विषमचतुरस्रं प्रमाणोन्नितक्त वितस्त्युन्नतशिखंडावस्थोभयथार्धं तममध्यकनिष्ठेषु
साईसंहस्तद्वयं रालयथा पूर्वे पंचमं वंशेन प्रविष्टमूलतले फलद्वयं युग्मीलेषु रोहितं
यतस्य देवमस्त्विजं होतारं रत्नधातमम् इति मंत्रेण विधाय तत्सजातीयकाष्ठेन समानविस्तारस्थू ९०

67

ले विषमवत्तरसंकोटिहृदये पिपिलिकाप्रवेशायोग्यं वेदस्तुतं द्वयांतरालेषु त्रिहस्तदैर्घ्यं तिर्यक्‌फलकं
समारोप्य दर्भमालां च बधीयात् एवं दक्षिणद्वारे न्यग्रोधमयं तोरणं ॐ इषे त्वोर्जे त्वा वायवस्थ दे
वो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे आप्यायध्वमघ्न्या इन्द्राय भागं प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा
मा व स्तेन ईशत माघशंसो ध्रुवा अस्मिन् गोपतौ स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशून्पाहि इति मंत्रेण न्यसेत् त
तः पश्चिमद्वारे उदुंबरमयं तोरणं प्राग्वन्निर्मितं अग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये नि होता
सत्सि बर्हिषि इति मंत्रेण न्यसेत् तत उत्तरद्वारे वट वृक्षमयं तोरणं प्राग्वन्निर्मितं शन्नो देवीरभिष्टये
आपो भवन्तु पीतये शंयोरभिस्रवन्तु नः इति मंत्रेण न्यसेत् अथवा पूर्वद्वारे अश्वत्थमयं दक्षिणे औ
दुंबरं पश्चिमे प्लक्षजं उत्तरे न्यग्रोधजमिति तोरणचतुष्टय मङ्गललक्षणमुक्तविधिनैव स्थाप
येत् ततस्तेषामुपरि तन्तिर्यक्‌फलकेषु मध्यतः सशिरविधायतेषु तोरणसजातीयकाष्ठेन नि
र्मितं हस्तमात्रदैर्घ्यं शैवे त्रिशूलाकारं वैष्णवे शंखचक्रगदापद्मलांछितं प्रतितोरणमेकमेकं
कीलमारोपयेत् ततो मंडपाग्रे दशहस्तदैर्घ्यं वंशदंडं वल्लवितं हस्तमात्रविस्तृतं पंचहस्तदैर्घ्यं
दातव्यं मंत्रदेवतावाहनमूर्त्यंकितं चरादिभूषितांगं समेतेमंत्र ततदेवतवर्णेन रूपवर्णेन वा ध्वज

मारोप्य दशदिक्षु बाहुमात्रदीर्घा यथायोग्यमानदंडावलंबिना ततो लोकपालवर्णेन तद्रूपवर्णे
तदीयलोकपालवाहनमूर्त्यंकिताः द्वादशांगुलविस्तृताः लोकपालांश्चैवोक्ताः ततस्तत्रेण पताका
सुवर्धीयते तत्रेंद्रस्य पीतवर्णः वह्नेः पिंगलवर्णा यमस्य कृष्णवर्णः नैरृत्यामणिवः वायोर्धूम्रवर्णः
सोमस्य श्यामवर्णः ईशानस्य श्वेतवर्णा ब्रह्मणो रक्तवर्णः अनंतस्य श्यामवर्णः इति पताकाभिरलं
कृत्य मंडपाभ्यंतरं स्वच्छेन वितानपुष्पमालादिभिरलंकृत्य मंडपाभ्यंतरं स्वच्छेन वितानपुष्पमाला
दिभिरलंकृत्याग्रास्य दलग्रथितदर्भवज्ररूप बर्धमालया मंडपमेतद्बहिस्तु परिवेष्यालंभ
तडकलैः सर्वेषां तन्मध्यगतेन वनरसं रूपेमध्यखंडे जपकोष्ठकाभिः त्रिगुप्यमध्ये चतुरस्रां द
र्पणोदरतिमया स्वतत्रयमध्यप्रदेशात्समंततो लोहस्तमात्रोच्छ्रायवती वेदीं विधाय इति मंडपनि
र्माणविधिः इत्यमंडपविधाय पूर्वादितोरणसमीपेषु शालिपुंजोपरि वक्ष्यमाणलक्षणं वक्ष्यमा
णविधिना प्रतिद्वारमेकमेकं कुंभं संस्थाप्य तत्र पूर्वदिग्गतकुंभे च वेदत्रिणोपवीं पश्चिमेवाका
ली उत्तरे विघ्नेशं संपूज्य तद्वन्मंडपस्य कोणचतुष्टये कुंभान्संस्थाप्य तेष्वाग्नेयकुंभेषु अनंतेनै
ऋते रुद्रं वायव्ये सिद्धार्थं ईशाने मंगलं च संपूज्य पुनः पूर्वादिकुंभेष्विंद्रादीन् लोकपालानावा

68

पूर्वादीन् मेषैः संपूज्य पुनः पूर्वादिदिशि ऐरावतं पुंडरीकं वामनं कुमुदं अंजनं पुष्पदंतं सार्व
भौमं सुप्रतीकं च संपूजयेत् इति दिग्गजान् संपूज्य भस्मिमंडपे पूर्वादिदिक्षु चतुर योनि अर्द्धचं
द्र त्रिकोण अष्टान्तषट्कोणपद्म अष्टास्त्रगान् अष्टकुंडानि कारयेत् तथा दीक्षाकतरस्य कुंडनिर्माणप्रकार
स्तत्रैव यः पूर्वभागे सार्द्धहस्तमात्रं भूमिं परित्यज्य प्राक्कल्पितान् दिक्क्रमेण प्राक्प्रवणायतं सूत्र
मास्फाल्य तन्मध्ये बिंदुं कृत्वा तत्र बिंदुपर्वतः पश्चिमतः द्वादशांगुलमानेन बिंदुं कृत्वा तत्र पि
कोणशेमार्जयित्वा तत्र बिंदुद्वयावष्टंभेन तत्र सूत्रं तन्मान क्रमेण पूर्वापरत किंचिदन्योन्यसंश्लि
ष्टं वृत्तद्वयं विचार्य तयो दक्षिणोत्तर हंसपद प्राकप्रत्यक् प्रसूत्र मध्यगत हंसपद सभेदाद
क्षिणोत्तरं तं विवृत्द्वयं विधाय तत्र दिक्कोणशेमार्जयित्वा तत्र सूत्रागाग्रं तत्र यावलंबेन द्वादशां
गुलमारोप्य वृत्तवृंदकोणे बपि हंसपदं विधाय तत् दंशापदपार्श्वे प्राकप्रत्यक् सूत्र हृदयं दक्षिणो
त्तरसूत्र हृदयं च संरभ्य यसूत्र चतुष्टयमास्फाल्य समचतुरस्रं कुर्यात् ततस्तस्य प्राक् प्रत्यगायत
गत्र्लसूत्रमानं निरंस्तं चतुरस्रं तत्र व्यातं कृत्वा तत्परितः कुंडमानस्य चतुर्विंशांशमितो म
वेधं परित्यज्य तद्बहिर्द्वादशांगुल विस्तारं चतुरंगुले मेघामेखलां कृत्वा तदुपरि वाह्य परितः

भेख
६५

69

चतुरंगुलमानेनप्रत्काश्यंगुल विस्तारा चतुरंगुलोन्नता द्वितीया मेखला कर्तव्या तदुपरि वा सैव चतुरं
गुलत्यक्ता विस्तारोन्नेत्याभ्यां चतुरंगुलमिता तृतीया मेखला कार्या तत्रैवेत्थमेव मेखला च
तुरंगुलविस्तृता नवांगुलोन्नता द्वितीया त्र्यंगुलविस्तारा पंचांगुलोन्नता तृतीया द्व्यंगुल
विस्तृता द्व्यंगुलोन्नता द्विमेखला मात्रमाद्यः तत्र मेखलायां सहस्रहस्तमात्रखात पक्षेत्येवं सह
स्रमात्रखातपक्षे सर्वेषां मेखलामाने विन्यास तत्प्रमदे द्वैके विस्तारोन्नेचयोः कुर्यादिति तत्र
राजवचनात् समसूत्रीकरणं विना क्रमाद्द्वादशाष्टचतुरंगुलोच्छ्रित सर्वत्र्यंगुल चतुष्क विस्त
ता मेखला सर्वत्र सिद्धियस्तन्मता इति प्रपंचसारे पूर्वोक्त एव पक्षः समीचीनः इति सिद्धांतः
ततः सर्ववापुरुषे मेखलामध्ये द्व्यंगुलयायामविस्तारमेकांगुलोन्नं चतुरस्रं पीठं सदा कर्तव्या
तदुपरि निहितं मूल द्वादशांगुल दीर्घो नरोत्तरस्थोन परिणाह मध्ये मेखला मज्ज्य कालग्रुता
मूले कुंभहयगुक्तां मध्ये समगता सपरितनमेखलोपरिगता षडंगुलमानविस्तार मध्यान्तवदे
शाङ्कमयपार्श्वतः अनेन संकुचिता सा हस्ता दशांगुलमानायामामेकांगुलोत्सेधाम स्वस्य पत्रोक्
तांमूलात् किंचित् कालान्तमात्रिश्रां रेखा कुंडशनिष्ठाग्रां योनिं कुर्यात् अग्रमध्ये कुंडस्य संमुख

द्वावलेवनेनप्रतिदिशंचतुरंगुलमानेवहलंनिष्पाद्यःपुनः षडंगुलमानेनवहलंकृत्वाहृतंक
र्णिकापविकल्प हृतंहृदयांतरालनीत्याष्टदलानि कृत्वा नाभिंकुर्यादिति इतिचतुरस्रकुंडनि
र्माणविधिः अथयोनिकुंडनिर्माणप्रकारः तत्रप्राग्वच्चतुरस्रंनिर्माय ततःकोष्ठयुगसतस्य
प्रसन्नसूत्रं तन्मानपंचमांशेन पूर्वस्यांदिशिवर्द्धयित्वा तत्कोष्ठचतुष्टयात्मकः चतुरस्रपश्चि
मभागस्यदक्षिणोत्तरकोष्ठयोर्नैर्ऋत्यांशेनमाग्नेयादिवायव्यांतंचकोणसूत्रद्वयास्फालनेन
लांछितसूत्रद्वयसंपातविदितमध्यदेशावष्टंभतत्कोणावधिमानेनोत्तरकोष्ठप्राग्भागप्रत्यग्भागल
सूत्र पश्चिमाग्राद्दि दक्षिणोत्तर तिर्यक्सूत्रोत्तराग्रावधि दक्षिणकोष्ठेतत्सूत्रपश्चिमादि तद्दक्षि
णाग्रावधिच भ्रमाद्वर्त्तुलद्वयमुत्पाद्य तन्मध्यतिर्यक्सूत्राग्रद्वयमारभ्य प्राग्प्रसारित भ्रमसूत्रा
ग्रावधिसूत्रद्वयास्फालनेन योन्याकारंक्षेत्रं परिकल्प्य तद्दक्षिणंकंठमेखलयोर्यथोक्त मानेनोत्कृष्टा
न्नायोनिमंडलद्वयंनिष्पाद्य प्राग्वत्तयानेकृत्वा कंठमेखलाकल्पयेदिति २ अथार्द्धचंद्रकुंडव
र्त्तनाप्रकारः तत्रप्राग्वच्चतुरस्रंचपाद्य तद्दिक्षुभ्रमानेदशयाविभज्य तेष्वेकैकांशं तन्मार्गचपश्चि
मयोः परित्यज्य विंदुद्वयं विभज्य विधाय तात्पश्चिमविंदुप्रान्तदक्षिणोत्तरायततिर्यक्सूत्रंतत्पूर्वतस्वाद

भैप
७०

द्विरंशांशत्रयमानत्र्यावधिकस्फाल्यतदग्रद्वयावधितकल्पितपश्चिमाद्ब्रह्मसूत्रसंधिमध्याव
लंबनेन प्राक्कल्पितविस्तारद्वंशांशमानेनभ्रमादर्द्धचंद्राकारं कुंडंभवेदिति ३ अथसमर्द्धचंद्राकारं कुं
डंपनिर्माय्यतद्बहिरष्टयुक्तयुक्तमापकांगुलमानेनवाईचंद्रनिभमंडलद्वयंकृत्वा प्रथमकृतमंड
लमध्ये हस्तमात्रनिम्नखातंकृत्वावहिकंठस्थानेपरिमज्य प्राग्वन्मेखलादिकंकुर्यादिति ४ अथ
त्रिकोणकुंडरचनाप्रकार तत्रप्राग्वच्चतुरस्रंकृत्वा तद्ब्रह्मसूत्रस्यप्रागग्रं वहिर्गत्याप्रसार्यतच्चतु
रस्रविष्कंभमानंषोडाविभज्य तेष्वेकैकांशमानेन पश्चिमतिर्यक्सूत्राग्रद्वयं पार्श्वद्वयोर्वहिः प्र
सार्य तदग्रद्वयात्तत्सूत्रमानोयेतसूत्रद्वयस्य प्राक्प्रमाविन ब्रह्मसूत्रस्यच त्र्यसंपातदवध्या
स्फाल्यत्रिकोणंकुंडंपरिकल्पतद्बहिरेकांशमानेनतद्बहिर्द्वादशांशमानेनचोक्तयुक्त्यात्रिकोण
द्वयंनिष्पाद्य खातकंठमेखलादिप्राग्वत्कल्पयेदिति ५ अथवृत्तकुंडरचनाप्रकार तत्रप्राग्वच्चतु
रस्रंतेनसाधयित्वा तन्मध्यविष्कंभमानमष्टादशधाविभज्य तेष्वेकांशमानेनचतुरस्राद्बहिर्ब्रह्म
सूत्रस्य प्रागग्रंविस्तार्य्य मध्यविन्दुमवलंब्य विस्तारितब्रह्मसूत्राग्रमानेनकंठार्थंवृत्तंकृत्वानत्वहिः
पुनर्द्वादशांगुलमानेन वृत्तांतरंनिष्पाद्य प्रथमकृतवृत्तमध्ये हस्तमात्रनिम्नखातंकृत्वाकंठवृत्ताद्व

७०

ह्निः द्वादशांगुलांतरवीथ्यां प्राग्वन्मेखलात्रयं योन्यादिकं च कल्पयेदिति अत्र वृत्तं कुंडे योनिर्नोक्ता केचि
त् योनिपद्मकुंडे नाभिश्च नास्तीति सिद्धांतः ५ अथ षडस्रकुंडरचनाप्रकारः तत्र प्राग्वच्चतुरस्रं विधा
य तन्मध्यमानं षोडशधा विभज्य तेष्वेकांशमानेन बहिस्तत्र समं विकारस्य तन्मानेन वृत्तरस्रमध्य
सूत्रं हस्तपदमध्यावलंबनेन भ्रमयेत् तन्मध्यविष्कुम्भमानार्द्धेन तन्मध्यान्निर्यत्सूत्रद्वादिशएगादिपरिलो
ख्य तेविद्धं षट्कं विधाय तत्र विद्धात् विद्धं ज्याद्यं सूत्रयन्क्रमात्सूत्रालग्नं तत्त्यायवत्स्य तत्त्वं डालिमा
र्जनेन षट्कोणकुंडं देशं निष्पाद्य तद्बहिः रेकांशतो द्वादशांशमितः योजयन्नायाषट्कोणं च यनि
ष्पाद्य खातादीनि प्राग्वत्कल्पयेदिति ६ अथ पद्मकुंडरचनाप्रकारः तत्र प्राग्वच्चतुरस्रं तं दे
त्रमष्टधा विभज्य तन्मध्यविद्धावलंबनेन परितो ऽंशत्रयमानेन कर्णिकावृत्तरस्त्र देशात् बहिः वृत्तं
निष्पाद्य तद्बहिरप्यंशत्रयमानेन केशरार्थं वृत्तं कृत्वा तद्बहिरप्यंशत्रयमानेन दलार्थं वृत्तं निरचय
तद्बहिरप्यंशत्रयमानेन वृत्तं भ्रमयित्वा तद्बहिरपि साईषट्नयमानेन वृत्तमेकं भ्रामयेदिति
वृत्तपंचकं कृत्वा द्वितीयवृत्ते पंचम वृत्तयोरंतरालमानकर्कटेन केसरवृत्तानामन्तर्वालवृत्तस
मष्टमयाबकारषोडशाग्रं ईचंद्राकं निष्पाद्य वृत्तसाधानष्टदलानि कृत्वा तन्मध्य कर्णिकाह

भैषा
७२

7/

तं विहाय केशराणि कर्णिकापरितः प्रकाशयन् केशराग्रं तं च सम्यक् खनित्वा वर्तुलं पंचमहत्तयो
दलानि साग्राणि यथा भवति वर्तुलकुंडस्य विस्तारायामत्वात् तस्य समानत्वं तस्य फलवत् तेष्वमले
यथा भवति तथा शुक्लत्वेनानेन विधाय वृद्धिः यस्याकारेणैव कंटमेखलादिकं कुर्यादिति ७ त्र्यस्रकुंड
रचनाप्रकारः तत्र प्रागग्रं वर्तुलं विधाय तन्मध्ये सूत्रमानं चतुर्विंशति द्वाविंशाष्टैकैकोशमाने तदहि
प्रतिदिशं प्रसार्य तत्सूत्राग्रे पूर्ववच्चतुरस्रं शोभनक्रमेण विधाय तत्कोणसूत्रस्यार्धमानेन वामस्रवतर
स्रेकोणं वर्तुलाच्च यत्नस्थावर्तं भाडभयतः प्रतिरेखं चिह्नद्वयक्रमात् संभूय अष्टचिह्नानि कृत्वा तत्
चिह्नचिह्नं प्रागवत् सूत्रं चतुष्कमास्फाल्य तद्दिग्गतकोणे वामाग्रे स्थान्यानाद्दृष्टं से कुंडं भवति १ स्पष्ट
षोडशकुंडं तेरे परिकल्प्य स्थानकंटमेखलादिकं यथावत् कुर्यादिति १ निदीनायामष्टौ कुंडानि
कार्याणि श्रुधप्रसंगमंगलाकामग्रहोमार्थं च पंचाशत् समास कुंडयोरपि लक्षणमुच्यते तत्रादौ
वासकुंडनिर्माणप्रकारः तत्र प्राग्वत् वर्तुलं तन्मध्ये कृत्वा समसंशेन बाह्यसूत्रस्य प्रागग्रं
वहि विकारयत् मानेन तच्चतुरस्रमध्यस्य हंसपदावलंबलेन प्रमाहूते निधाय तच्चतुरसमध्य
मूलं च तदीकृतानेन शतवेणंशतवेणा तत्सूत्रे बाह्यसूत्रप्रागग्रादि पातितः पंच चिह्नानि विधाय तत्र

विद्धाच्छिद्रं स्यादृणानि पंचसंख्यान्यास्फाल्य ततस्त्याय ततखंडमार्जनान्येव सत्कुंडं भवति इत्थं पंचाष्ट
कुंडे देवे परिकल्पनं द्विरपि प्रोक्तयुक्त्या कुंडमेखलार्थं पंचाष्टहयं परिकल्प्य स्नानादिकं परि
कल्प्य प्रागवत्कल्पयेदिति ॥ ४ ॥ अथ समास्रकुंडनिर्माणप्रकारः तत्र प्रागवत्स्त्र चतुरस्रं कृत्वा तन्म
ध्यमानं दशधा विभज्य तेषु कोशमानेन ततश्च सूत्रं बहिर्विकाश्य तन्मानेन तच्चतुरस्रमध्यस्थ
हृस्वपद मध्यमवलम्ब्य हस्तं कृत्वा तच्चतुरस्र मध्यसूत्रमानं चतुःषष्टिधा विभज्य त्रियंशमानेन
बहिःसूत्र प्रागग्रादारभ्य हस्तेस्म विद्धानि कृत्वा विद्धाविद्धं स्यात् रूपेण सम्यक्सूत्राणि स्फाल्य त
तस्त्याय रूपहतखंडमार्जनादेतत्समास्रं वायुदिग्गतं चापि राशिस्थानप्रोक्तं वैरिनाशकरं कुंडं
भवेदिति इति दशविध कुंडनिर्माणप्रकारः ५ अथ दीक्षायामष्टौ कुंडानि कार्याणि अथ कुं
डकरणे शक्तो प्रागादिवर्तुदिक्षो चतुरस्रार्द्धचंद्रवृत्तपद्माख्यानि च कुंडानि कुर्यात् तत्राप्यशक्तौ
विदेशानयोर्मध्ये चतुरस्रमेवाथवा यत्कुंडमेव कुर्यादिति अथैतेषां कुंडानां काम्यहोमेषु कुंडभेदेन
फलभेदः तत्र कलप्रकारं तत्रैव चतुरस्रं तु भवेत्साध्यसिद्धिकरं च तत्र भोगाः शुद्धा योनिकुंडेषु
द्वंद्वं शुभावहं मारणे केचिदिच्छन्ति त्रिकोणं द्वेषकारकं रिपुघातकरं केचित्तद्वतं शांतिकारं ज्ञ

गुः षट्कोणमस्त्रादस्तिकुंडे श्रवविशिष्यते हस्तिदंष्ट्रश्चिदं वापि पद्मकुंडे विशुद्धपाः अष्टकोणे तम
मोत्पादरोगोपघातिके चन पंचकोणं चाभिचारसमने भूततंत्राने सप्तास्रमेवं विज्ञाय काम्यकर्मा
णि साधयेदिति अथ वर्णभेदेन कुंडभेदः कुलमूलाचलादे वर्णानामादितः कुंडान्युक्तानि क्रम
तः शिवे चतुरस्रं वृत्तमर्द्धचंद्रः त्र्यस्रमिति क्रमात् सर्वेषां चतुरस्रं वा दीक्षातत्त्वे शिवे अथ कुंड
स्वरूपं महादशनाविचक्षणमते शरीरे परंशरीरे प्रकृतिः कुंडस्वरूपं गुरुः याम्यसौम्येकरौ कुंडमुदरं पश्चि
मेतथा योनिश्चुवरणे प्रोक्ता सर्वतंत्रेषु शोभवीति अथ होमसंख्याभेदेन कुंड मानभेदः तचलक्ष
मागरे पंचाशत्प्रतिहोमे कुंडरत्निमितं भवेत् अरत्निमात्रं तु सहस्रमिति होमके चतुर्विंशत्यंगु
लाष्टोहि हस्तमयुतेमते चतुर्हस्तमितं लक्षे षट्करं दशलक्षके कोटिहोमे वाष्टहस्तं कुंडं कु
र्यान्महेश्वरी प्रकारेवत्तद्वैव एकलक्षं समारभ्य यावल्लक्षाष्टशालक्षकं तथैव हस्तमारभ्य दश
हस्तं विवर्द्धयेत् कोट्यादशलक्षं कुंडं यथाशक्ति परमेश्वरीति एतमत्र यष्व्यके वलहस्तहोमेपि विशे
षे तत्रविस्तारस्याप्रियाजनाभावादिति अथैतेषां हस्तादिकुंड विशेषाणां मानोगुलतंत्र
फलानि चलक्षणसंग्रहे फलांगुलानि यावंति हस्तदेहे भवंति हि हिहस्तस्य तु कुंडस्यैतो देश

ण्वमिष्यते दलदैर्घ्यांगुलान्यष्टौ सप्तसप्तसद्दैर्वेव शतानि पंचाविंशतिः तेन तत्कमलमध्यसूत्रकम् चतुर्विंशत्यं
गुलानि विदध्यादिकेश्वरेषु नः अंगुलानि द्विपंचाशदेकादशशतानि च तद्भिन्नमध्यतो लक्ष्यावतत्र्यं चार्द्ध
संयुते चतुःसप्तशतयाष्टकायवासप्तत्येव च अंगुलानि च यत्त्रिंशत्सार्धं तेन सूत्रेण मध्यमे सप्तदशशतान्यष्टा
विंशतिरंगुलानि च देवस्य चतुर्दलस्य मानमेवमुदीरितं तत्कमलमंगुलान्येकचत्वारिंशच्चतुर्यवाः
यूकाचतुष्टयं किंचिन्न्यूनं लिख्यो चतुष्टयं चतुरंगुलयुक्तानि त्रयोविंशच्छतानि च चतुर्दलस्य ऊर्ध्वस्य
मानमेवमुदीरितं मूलेऽस्यांगुलान्यष्ट चत्वारिंशन्मितं भवेत् तत्सूत्रेण ततः पंचदलदैर्घ्यांगुलानि च
द्विसप्तत्येशतान्यष्ट वशानीजमच्यते अरत्नानि त्रिपंचाशविलक्षोनाश्रुवाऽस्यवाः मध्यसूत्रेऽवि
दं मानं कटकेरेतेत्र मच्यते षट्पंचाशदंगुलानि चतुर्विंशच्छतानि च तत्कमलमष्टमे पंचदंगुला
नि च षट्युक्ता किंचिद्भागाधिकं यूकाद्वयं सप्तकरस्य च वेदसंख्या सहस्राणि द्वाविंशत्संदिनानि च
मूले चतुर्यवैः शाकं त्रिषष्टिरंगुलानि च तत्सूत्रेण तत्राष्टदलदैर्घ्यांगुलानि च वेदसंख्या सह
स्राणि साष्टानि षट्शतानि च अंगुलानि तथा सप्तषष्टिसमयुवा पुनः किंचिद्धीनं मूलमस्य नव
दलेऽत्र दृश्यते शतानि चैकपंचाशच्चतुर्भिरधिकानि च अशीतिरंगुलान्यष्टेत्र मानमिदं भवेत् द्वा

भैपा
७३

समतीरंगुलानि देवस्यादशहस्तमितस्य च सतानां च संख्यानि मुनिसंख्याशतानि च षट्त्रिंशक
खितामग्नुतकूलबलसूत्रकम् वर्द्धयेत्संचसमसंख्याधिकैः समयवैस्तथा अल्पाधिकाभ्यां लक्षाभ्यां
साकमेकं प्रकल्पयेत प्रतियत्नसमास्थायकुंडानि रचयेत्सुधीः द्विहस्तादिमितानां चातिमाने
कुर्यादेशिवे इति प्रतियत्नामति विसरेणवादिहस्तपर्यंतानभेदान्समग्रविधाय कुंडविस्तारयथा
मामानतिस्तथानाधंतेय थोक्तमानकंटमेखलादिकं चकुर्यादितिसर्वं इदंचंप्रतिप्रयत्नसा
ध्यतात् चरसेरावादिमानभेदास्तु लक्षणसंग्रहे जालांतरगतेभानौ यत्सूक्ष्मं दृश्यतेनरैः
प्रथमंतत्प्रमाणानां त्रसरेणुप्रचक्षते त्रसरेणुर्विज्ञेयोवाष्टौस्तुः परमाणवः परमाणोरष्ट
गुणेरथरेणुस्तुसंस्मृतः रथरेणुर्बलेषष्टौ वालाग्रंतत्त्वमंतुधैः वालाग्रेष्टभिर्विद्यातेयेकाचैकधि
तोवुधैः अष्टाभिर्यूकायवंप्राहुरंगुलंतद्यवाष्टकं रत्निस्तंगुलवर्णाणि विंतैकस्तैकविंशति करपर्वेक
लोशेतनतोरत्निस्तदाहृतः चतुर्विंशतिस्तैवहस्तसंदंगुलानिविंशति तथा च विंशद्विस्तृतर
धिकाभिरंगुलाभिः सूत्रेणाप्यथपरिस्तृतभूमिभागंतामभिसुप्रवरतन्तु तावतीभिरंशामितिप्रपंचसा
रवचनात् यवहेकुंडविस्तारः तत्रनंतावदेवहस्तशब्दावचनात् कुंडविस्तारस्तानिस्त्रमितिवा ७३

यवीयसंहितावचनात् चतुरस्रं चतुष्कोणं हस्तैकं कृत्वा यथागुरु हस्तमानेन तन्मध्ये तावत्त्रिस्थायतं खनेत्
दिति दिव्यसारस्वतप्रयोगसारवचनात् चतुर्विंशांगुलायामं तावत्खातसमन्वितमिति गणेश
रुपसमर्पणीयवचनात् विंशतिवचनात् संख्याभिरंगुलीभिः सुविस्तृतं खातं चतुरस्रं कुंडमि
ति दक्षिणमूर्तिसंहितावचनात् कुंडविस्तारायाममानं निम्नत्वं खाते कर्तव्यमिति सिद्धांतः अत्र
केचित् हस्तमात्रं खनेन्निर्य ऊर्ध्वमेखलया सहेदिति होमसारवचनात् पंचत्रिमेखलोच्छ्राया
ज्ञात्वा शेषमपः खनेदिति प्रतिष्ठासारसंग्रहवचनात् व्यासमानखातः कार्यः प्रोक्तो निम्नत्वमथांगु
लेनेत्यादिति विश्वकर्मवचनात् कुंडं जानुशैलेस्तिर्यगूर्ध्वमेखलया सहेति प्रथमतंत्रवचना
त् खातं कुंडप्रमाणेन ऊर्ध्वमेखलया सहेति सिद्धांतशेखरवचनात् मेखलया सह हस्तमात्रं खातं
वदंति एतदर्थं मेखलयातनगमनेन खातस्याप्यनतगमनप्रसंगात् खातं कुंडायतेनत्र मे
गलगास्यकीर्तितं सन्निपत्योपकारेण मेखलादेर्विशिष्यते इति योनीहृदयवचनात्संनि
पत्योपकारे कस्य खातस्यारोपकारो मेखलायसह निर्वाहितोऽविंस्यात् विशेषिद्ध समवायो
ऽप्यसंभवात् सदमीमिति न्यायात् उक्तपक्षसैव युक्तत्वात् तस्मान्मेखलाया सह खातवच

मेपा
७४

76

नान्निसप्तरलादिकुंडेषु पंचाशदादिहोमविषयत्वोनाधिकाप्रयोजनाभावात्तद्विषयत्वेति मेख
लानि अथात्तमेखलापंचकाकार्याः षट्पंचाष्टत्रियत्नकोरिति लक्षणसंग्रहवचनात् षट्का
ण्यपि वह्निनेत्राभितास्तुः पंचमेखलाः इतिसिद्धान्तशेखरवचनाच्च पंचमेखलाः कार्याः अथ
कुंडानामयथाकरणे दोषाः तत्रविश्वकर्माख्यानाधिके भवेद्रोगी हीने धेनुधनक्षयः वक्र
कुंडे संतापो मरणं छिन्नमेखले मेखलारहिते शोको अधिको वनसंक्षयः भार्याविनाशकं
कुंडे प्रोक्तं योन्या विनाकृतं अपत्यध्वंसनं प्रोक्तं कुंडं यत्कुंडवर्जितमिति न्यूनाधिकप्रमाणे यत्त
कुंडे फलमेखले संतापरहितेयत्र यजमानविनाशकृदिति तथा वशिष्ठः अनेकदोषदं कुंडम
त्र न्यूनाधिके यदि तस्मात्सम्यक्परीक्ष्यैव कर्तव्यं शुभमिच्छतेति तथा जयद्रथयामले न्यूनाधिके च
हे होमानहीने दरिद्रता वा योन्यप्रके च हीनस्यासिद्धेर्न्यूनत्वात्तके अधिके चान्तरे भोगामानेना
धिकमेखले व्याधयः संप्रवर्तन्ते वियोनौ स्यात्त्रयस्त्रयः उत्पाटस्फुरिले छिद्रसंज्ञकं वा ख्यनाभ
वेदिति इत्यनिदाश्रवणं यथोक्तलक्षणसंपन्नानि सर्वाणि कुंडानि कार्याणीति अथ कुंडः
तत्र वशिष्ठः कंठोह्यथवमात्रस्यात्कुंडे तत्करमात्रके शतिकालोत्तरे खातादात्संगुलः कंठः सर्वकुंडे

७४

षड्यंविधिः चतुर्विंशतिमंभागमेगलेपरिकल्पयेदिति अथयोनिः तत्रस्थापयेन्मेखलामध्य
तो योनिः कुंडाद्दाद्दशांशविस्तरा सिद्धांतशेखरेपि दीर्घार्कपर्वभिर्योनियोनिविस्तारेणषडंगुला
उन्नतिनिर्दिश्यगलेभ्यासादिति योनिः सर्वकुंडेनरेष्यारकविधिनास्थापयेपि तत्रचतुरस्रे अर्द्धचंद्र
कुंडे च योनिर्दक्षिणभागस्थामेखलोपरिस्थाप्या तयोर्मध्ये चोत्तराभिमुखत्वमात् अन्येषु कुंडेषु पश्चिमे
मेखलोपरियोनिःस्थाप्यानेपुत्रहोतृदक्षिणं पूर्वाभिमुखत्वात् होतृत्वेयोनिरास्मात पर्यस्यापयश्चतदि
तिवचनात् आसांमेखलानां इतिश्रीभैरवार्चापारिजाते दशमस्तबकः ॥ ९ ॥ अथवास्तुपूजा तत्रधाक
लक्षणमंडपेनैर्ऋत्यकोणे हस्तमात्रं विस्तारायामावित्ततत्रतामसमचतुरस्रां वेदिकामितिस्ल
क्षणं कृत्वा तत्रवायव्यकोणादाग्नेयकोणगतं नैर्ऋत्यकोणादीशानकोणगतं चेति कर्णसू
त्रद्वयमास्फाल्य वास्तुचक्रं निर्माय तन्मध्यगतकोष्ठचतुष्टयमेकीकृत्य तद्बहिः प्रागादिप्र
दक्षिणं प्रतिदिशं चतस्रारिकोष्ठानि मध्यकोष्ठसंलग्नान्येकीकृत्य सर्वमध्ये ॐब्रह्मणेनमः
पूर्वादिप्रदक्षिणं ॐअर्यमायनमः ॐविवस्वतेनमः मित्राय इतिप्रादक्षिण्येनसंपूज्य आग्नेया
दिकोणचतुष्कगतानीकोष्ठचतुष्केषुप्रादक्षिण्येनैशानकोणपर्यंतं ॐसावित्रायनमः एवं

सविशे शाकाय नमः शालकिनि रुद्राय नमः रुद्रकिते अंद्योश्चाय वत्साकाय नमः इति संपूज्य त
तद्बहिस्थ वीथ्यामाग्नेयादि कोणचतुष्कगतः कोणस्थभिन्नकोष्ठ चतुष्टयपार्श्वगतकोष्ठा
नि वायादिईशानपर्यंते ॐ सर्वाय नमः एवं गुहाय अर्यम्णे जंभकाय पिलिपिच्छकाय चरकी
विदार्यै पूतनायै इति संपूज्य ततस्तद्बहिर्गत वीथीचतुष्टये प्राच्यादिगतवीथ्यां ईशाना
द्याग्नेय पर्यंते ॐ ईशानाय नमः ॐ पर्जन्याय नमः जयन्ताय॰ शक्राय॰ भास्कराय॰ सत्याय॰
वृषाय॰ अंतरिक्षाय इत्यष्टौ देवताः संपूज्य दक्षिणवीथ्यां आग्नेयादि नैर्ऋते ॐ अग्नये नमः
एवं पूष्णे वितथाय॰ वृषाय॰ गृहक्षतकाय गंधर्वाय भृंगराजाय मृगाय नमः इति संपू
ज्य ततः पश्चिमवीथ्यां नैर्ऋत्यां वायव्यांते ॐ निर्ऋतये नमः एवं दौवारिकाय सुग्रीवायः
वरुणाय पुष्पदंताय असुराय शोषाय नमः इति संपूज्य उत्तरवीथ्यां वायव्यादि ईशांते ॐ
वायवे नमः एवं नागाय मुख्याय सोमाय भल्लाय अर्गलाय आदित्यै दित्यै इति गंध
पुष्पाद्यैर्वास्तुदेवताः संपूज्य तथा च वस्तु षष्टिकोष्ठानि वस्तुमानं पंचवर्णरजोभिः रापूरय
ॐ ब्रह्मणे एष बलिर्नमः इत्यादि संपूजित देवतानां पुरतो नानातिलतण्डुलकदलीफलापूपना। ७५

75

नावेंजनाद्भिः पायसैः तन्मैत्रस्यैव बलिं निवेदयेदिति इति वास्तुपूजाविधिः अथ वास्तुपूजाफलं त
दकरणे दोषाश्च तंत्रराजे एवं सिंहगते भानौ पूर्णायां प्रतिवत्सरं यस्तु हे वास्तुपूजायां मंडले तन्ममाव
येत न वालमरणं व्याधिभूतप्रेतादिकानि च नश्यंपीड्यन्ते नामकलहादिशुभानि च पुत्रपौत्रधनारो
ग्यपशुदासीसमृद्धिभाक् आरोग्यविजयी स्थानचिरंजीवी सत्वलोमृदहे राजवेश्मसमर्वत्र नथा च म
हिषीगृहे मायावमानलेनाभिभवनेन पुरीषवा विद्यान्नामनिवर्षतः प्रोक्ता सिद्धिदेशिकः न चे
युक्तं नाल्पफलैः क्लेशानि शं भवेदिति अथ वास्तुरार्पणविधिः तत्र दीक्षादिनात्पूर्वमेव नवभिः सप्त
भिर्वैदितैः प्राङ् निर्मितमंड पस्योत्तर भागे सुसंहतं गृहं निर्माय तत्र गोमयोपलिप्ते सुसमे भूत
ले प्रागग्रवक्रायतनानि सीतारेखायाम्योदीच्या पत्रांश्च समरेखाः कृत्वा द्वादशपदोपेतं मंडलं निर्मा
य तत्र चतुः कोष्ठैः एकमेकं विस्तृतद्वारं पश्चिममध्यपूर्वक्रमेण परिकल्प्य तत्र पश्चिमा
दि चतुष्कत्रयेपि प्रति चतुष्कं आग्नेयकोष्ठमारभ्य ईशानकोष्ठपर्यंतं पीतरक्तश्वेतश्यामवर्णैः
रजोभिः चतुष्कमेकैकेन रजसैकं कोष्ठमिति क्रमेण द्वादशकोष्ठान्यापूर्य तत्स्थानचतुष्के वि
स्तृदेवता चतुर्विंशत्संख्यानानविहारनिपुणाः डमरुकाकाराश्चतस्त्रः पालिकामध्ये पिप्पल

भैरा
१९

दलाग्रपल्लवैः सहस्रेणसंवेष्ट्यसंस्थाप्य तथामध्यचतुष्कयेकस्मिन्पात्रेचैवपात्राणियथा
भवति तथाशिल्पिवरान्निर्मितानि शम्बत् डमरुककाराणि षोडशांगुलोन्नतिविस्तृतानि शुक्ला
निबलदेवयानि चत्वारि पात्राणि तथैवपद्मदलादिशुक्लानि संस्थाप्य तथापूर्ववत्तथैव द्वाद
शांगुलोन्नतिविस्तृतानिस्ततः शिवदेवतायाः प्राग्वत्पिप्पलदलादिशुक्लचत्वारः सप्तसंस्थाप्य इतिद्वा
दशपात्राणि प्रक्षालितानि द्वादशकोष्ठेषु प्रतिकोष्ठमेकमेकंपात्रं शालिपुंजेषु गंधाक्षतकूर्च
युक्तं संस्थाप्य तानिपात्राणिवालुकाः सकरीषकैः संपूर्यएकस्मिन्नूतनभांडे स्वर्णादिरचिते
स्वर्णमयेवाप्रियंगुश्यामाकतिल सर्षपशालिमुद्गाढकीनिष्पावमाषाख्यानिषड्दशधान्येकीकृ
त्य वमितास्तनवीजेन गोडगंधैः प्रक्षाल्यशर्वसनादिपंचवाद्यघोषपुरस्सरं तेषुपात्रेषु प्रथमंब
लदेवतायैत ततोविघ्नदेवतेषु ततः शिवदेवतायैइति क्रमेणबीजानिनिर्वाप्य हरिद्रामिश्रितजलै
स्सिंच्य नूतनवस्त्रेणाच्छाद्यसंध्ययोरर्द्धरात्रेच समस्तेष्वपिदिनेषु प्रतिदिनंबलिंदद्यात् तत्रप्रथम
दिवसेतिललाजामलकशाल्योदनानि हरिद्राचूर्णमधुनासमेकीकृत्य कवलत्रयंनिष्पाद्य पात्र
त्रयेकृत्वा त्रिविधस्त्रापिपात्रसमेपत्रिकोणमंडलत्रयेस्थापितं तद्दह्निपात्रोनिधाय प्रथमंबलदेव

76

तस्य पात्रस्य समीपे सर्वभूतानि इह आगत्य इहातिष्ठन्ति शीतिं भक्ताद्यावाहनं संस्थाप्य ॐ सर्व
भूतेभ्यो नमः इति गंधादिभिः संपूज्य ॐ सर्वभूतबलिदृष्ट्याय नमः इति बलिद्रव्यं च संपूज्य हस्ते ज
लं गृहित्वा वामहस्तेन बलिपात्रं स्पृशन् ॐ सर्वभूतेभ्य एष बलिर्नम इति बलिपात्रोपरि जलमुत्सृ
जेत् प्रोक्तकालत्रयेपि बलिदानविधिः ततो द्वितीयदिने पितृभ्यास्तिलतंडुलैः प्रागुक्तपरिपाट्यैव
प्रोक्तकालत्रयेपि बलिं दद्यात् तत्रैव तृतीयदिने नागेभ्यो नारिकेलजलाक्तशाक्तपिष्टबलिः पंचम
दिने ब्रह्मणे पंचामृतेन बलिः षष्ठदिने शिवाय पयसंयुक्तोदनबलिः सप्तमदिने विश्वेभ्योद
नबलिः नवरात्रिपक्षे तु विल्वपत्रैः अष्टमदिने दुर्गायनबलि नवमदिने कृशराबलिर्देयः अत्र
सर्वत्र बलिदाने प्रथमदिने प्रोक्तमेव विधिर्ज्ञेयः तत्र तत्राग्र्यजनेन स्वल्पत्सर्जनं वा नेयमिति अत्र त
त्र सप्तदिने प्रभृति दिनं तत्तद्देवताबलिदानानंतरं दशदिक्पालेभ्योपि तत्तद्देवताबलिदानानं
तरं दशदिक्पालेभ्यो तत्तद्दिनबलिर्देयः ॐ इंद्राय एष बलिर्नमः इत्यादि तत्र नवान्नाद्यशर्करा
सहितपायसेन बलिर्देयः इति बीजारोपणविधिः अथ दीक्षाकालः तत्रादौ मासाः तत्रैव
वर्तते चैत्रे दुःखाय दीक्षा सर्वा वैशाखे सर्वसिद्धिदा ज्येष्ठे मृत्युप्रदा आषाढे बंधुनाशिनी श्रा

भैषा
११

77

वैशाखे फलदा ज्येष्ठे मरणं भाद्रे दुःखदा मता आश्विनी सर्वसिद्धिदा स्यात् कार्त्तिके ज्ञानहा इदा शुभदा मा
र्गशीर्षे च पौषे सर्वपापविनाशिनी माघे सुवर्णलाभस्यात् फाल्गुने सर्वसिद्धिदा तथा सारसंग्रहे
मधुमासे भवेद्दुःखं माधवे रत्नसंचयः मरणं भवति ज्येष्ठे चाषाढे बन्धुनाशनं समृद्धिः श्रावणे ज्ञानं
भवेद्भाद्रपदे क्षयः प्रजानामाश्विने मासि सर्वतः शुभमेव हि ज्ञानं स्यात् कार्तिके सौख्यं मार्गशी
र्षे भवत्यपि पौषे ज्ञानक्षयं माघे भवेन्मेधाविवर्द्धनम् फाल्गुणेपि समृद्धिः स्यान्मलमासं परित्यजेदि
ति तथा श्रीकण्ठसंहितायां शरत्काले च वैशाखे दीक्षा श्रेष्ठफलप्रदा मार्गफाल्गुणके श्रेष्ठा ज्ये
ष्ठे च वत्सरापदा माघमासे तु शुभदा दुःखदाषाढमासके आनन्ददा श्रावणे सा पौषमध्ये च निन्दि
ता तथा ज्ञानार्णवे शुक्लपक्षे शुभदिने शुभवारे वरानने मन्त्राद्यारम्भं कुर्यादिति तथा कालोत्तरे
मुक्तिकामैः कृष्णपक्षे भुक्तिकामैः सिते सदा दीक्षा कार्या महादेवेति तथा शैवागमे शुक्लपक्षे प्र
कुर्वीत कृष्णे वा देशिकोत्तमः शुक्ले सर्वसमृद्धिः स्यात् कृष्णे मध्यमता भवेदिति अथ नक्षत्राणि चिं
तामणौ अश्विनी रोहिणी चादौ तथा पुष्योत्तरात्रयं हस्तचित्रास्वातिमैत्रविशाखा श्रवणधनिष्ठया शत
भं रेवती च दीक्षायामुत्तमा मता तथा कामधेनौ रोहिणी मृगशीर्षं च तथा पुष्यश्च हस्तकः ११

स्नानन्नरापारेवतीचवनस्याचाप्युत्तरयंतरा शुभामेतानिदीक्षायांनक्षत्राणिवराननेइति अथानि
षिद्धानि पिंगलमते कृत्तिकायांमनस्तापोभरण्यांचमहाभयः पूर्वायांदंडयेद्राजामघायांम
मृत्युमादिशेत् मूलेनकलहंविशाखेक्षेमवतिद्वान्तिदा पूर्वाषाढेभयंप्रोक्तंश्रवणेनेकरोगदा श
तभिषायांलोभदास्यात्संतापंभाद्रेतथापि अथतिथयः तथासारसंग्रहे पूर्णिमापंचमीचैव
द्वितीयासप्तमीतथा त्रयोदशीचदशमीप्रशस्तासर्वकामदा तथाश्रीकंठसंहितायां द्वितीया
सप्तमीश्रेष्ठाषष्ठीसर्वत्रनिंदिता द्वादश्यामपिकर्तव्यंत्रयोदश्यामथापिवा विजयामालिनीतं
त्रे पंचम्येकादशीशुक्लासप्तमीचत्रयोदशी दशमीशुक्लपक्षस्यद्वादशीचविशेषतः रत्न
सागरे तृतीयाविहितानित्यषष्ठिसर्वत्रनिंदिता सप्तम्यांधनलाभस्यादष्टम्यांगुरुनाशनं
नवम्यांरिक्तानाशस्याद्दशमीशुभदायिनी एकादश्यांभवेल्लाभोधनस्यबहुभस्यच द्वादश्यां
धनलाभस्यात्त्रयोदश्यांमदोदयः शिष्यहानिश्चतुर्दश्यांपूर्णमासीतिसिद्धिदा अमायांगु
रुनाशस्यात्प्रतिपत्तुद्धिनाशिनी अथदेवताविशेषेतिथिविशेषः ब्राह्मणः पौर्णिमास्व
क्ता द्वादशीचक्रपाणिनः चतुर्दशीशिवस्योक्ताचाचः प्रोक्तात्रयोदशी द्वितीयातस्त्रियंःश्री

क्तापार्वत्यास्तुल्यतीयकाचन्नर्थीगणनाशस्वभानोः प्रोक्तात्सप्तमी अथवास्त्राणि तत्रमेत्रस
ज्ञावे मेत्रार्कभे रवौ शुक्रे तु पैत्र्ये जीवे विशेषतः शनौ स्त्यन्त्यभौमे सोमे सर्वं च निष्फलं सारसंग्रहे
रवौ गुरौ बुधे शुक्रे कर्तव्यं पवमेसरी इति ज्ञानावरारोहे मंदं द्वादिवचनः विजयमालिनीतं
त्रे रवौ बुद्धिमवाप्नोति शुक्रे वैवधनागमः बुधे सिद्धियोगवह्नितो गुरौ भ्रवाग्निनो भवेत् शन्यंगा
रकयोस्त्वविघ्नो सोमके भवेत् इति ज्ञानावरारोहे दीनादशाहिशालयीति अथ योगः
तत्र रत्नावल्यां योगास्तु योगास्तु प्रीतिराधुष्मा सौभाग्य शोभनः शुभः स्वकर्मा च धृतिः वृ
द्धिः तथा मापि श्रुहर्षणः वनश्चापि शिवः सिद्ध ब्रह्मेन्द्र श्रुव शोडशी अथापयोगः तत्रैव
पूर्वाषाढांशतपदापंचमी कृत्तिका तथा पूर्वाभाद्रपदा षष्ठी दशमी रोहिणी तथा द्वादशी सर्प
नक्षत्रमर्थमा च त्रयोदशी नक्षत्रलेपायते देवानामपि लासदार्यत सर्पनक्षत्रमश्लेषा अर्यमा उत्त
राफाल्गुनी तथा ज्योतिःशास्त्रे नीचस्थे वक्रसंस्थे प्यतिचरणगते बालवृद्धास्तगे वा संन्यासो यत्र
यात्राव्रतनियमविधिः कर्णवेधस्य दीक्षा मौंजीवंधो गनानांपरिणयनविधिर्वास्तुदेवस्य प्रति
ष्ठावर्ज्याः सद्भिः प्रयत्नास्त्रिदयाति गुरौसिंहगे नैव कुर्यात् अथ करणानि तत्र रत्नावल्यां शुभा

निकरणमाहृदीक्षायांचविशेषतः शाकंभ्यादीनिविष्टिंचविशेषेणविवर्जयेत्इति अथादिप
देन किंतयच्चतत्मदनागानोथहृएं अथलग्नानि तत्रसारसंग्रहे मेषाधारंभनेमेषपनयाम
प्रदंभवेत् वृषेमरणमाप्नोतिमिथुनेपत्नानाशनं कर्कटेसर्वसिद्धिस्यात्सिंहेमेधाविनाशनं कन्या
लक्ष्मीप्रदानित्यंतुलायांसर्वसिद्धयः वृश्चिकेस्वर्णलाभस्यात्धनुःसंतानविनाशनम् मकरःपुत्रदः
प्रोक्तः कुंभेपनसमृद्धिदः मीनेदुःखप्रदोनित्यमेवराशिफलंप्रिये तथारुद्रयामले मीने
सिंहेतथाचापेवृषेदानिप्रजायते मेषसर्वसमृद्धिस्यात्कन्यारत्नप्रदाभवेत् तुलायांपत्तयानेस्या
वृश्चिकेसर्वसिद्धयः मकरेपुत्रलाभःस्यात्कुंभेपशुसमृद्धयः मिथुनेशुभनाशःस्यात्क
र्कटेराज्यदोमतः पर्वलग्नफलंत्यान्यामेवंदशाविशालधीः वृषेमीनेतथाचापेसिंहलग्नवि
वर्जिते सत्वदंशुभदंनित्यंकन्याख्येसर्वसिद्धिदमिति अथपर्वदफले जन्मत्रिषट्सप्तमैकादशापे
क्षिगः शशिशुभफलप्रदोमतः नेत्रद्वादशवसुपंचवेदयहृराशिगः शशिदुष्टस्मृतः अ
पदीक्षाकालः तत्रशैवागमे अयोगमेशुभमेवंवदशुद्धौविशेषतः कृत्सेताराबलंकुर्यात्त
नामादिविचिंतनं धर्मदःप्रातःकालस्यात्संगराज्यवदस्मृतः मध्याह्नेसर्वसिद्धिस्यात्सायाह्नेम

भेष
१५

79

धर्मो भवेत् रजनीमंत्रदानेन तु निषिद्धा देशिकोत्तमैः दिवा सर्वं प्रकुर्वीत सिद्धिपर्वमेस्मृतमिति अ
योमुखेनतत्त्वाणि मूलाग्रेयमथा हि देव भवणीसात्यामणिपर्वाद्वयं ज्योति विद्धि वयोमुखेहिन
वर्कं भानामिदं कीर्तितं वापीकूपतडागगर्तपरिखानां निधेरूप्यते तेयोद्धृतविलप्रवेशनानि
नारंभप्रसिद्धं ज्ञातिव हिदेवविशाखा अश्वदीक्षायां कालविशेषः तत्र ज्ञानार्णवे मंत्राधारं भवेत्कु
यीग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ग्रहणे देवदेवेश कालः समस्तिनावदीनि कुलमूलावतारे सतीर्थे कवि
दुर्यासे तत्तदा मनपर्वाणिः मंत्रदीक्षां प्रकुर्वीणो मासनक्षादीन शोधयेदिति अत्र यद्यपि सूर्यसोम
ग्रहणयोः दीक्षायां समानकालत्वं तथापि ग्रहणप्रशंसकानि वचनानि सूर्यग्रहणपरा
णि वक्ष्येयानि सूर्यग्रहणकाले तु नान्यदन्वेषणं भवेत् सूर्यग्रहणकालेन समो नान्यः कदाच
न तत्र यद्यत्कृतं सर्वमनंतफलदो भवेत् तथा तमासतिथिवारादि शोधनं सूर्यपर्वाणि दद्यादिषं
चग्रहणे यान्तस्मिन्काले गुरोर्नरः सिद्धिर्भवति मंत्रस्य विनायासेन वेगत इति रत्नचिंतामणि
कालिकोद्भवपो सूर्यग्रहणस्यैव विधायकवचने दर्शनात् चंद्रग्रहे तु यादक्ति यावत्त्वरिएग
जनकस्य तु यादीक्षादावि ग्रेसमजन्मानि इति योगिनीतंत्रे चंद्रग्रहणे दीक्षानिषेधवचनदर्श १५

तान भातृकामजनीमंत्रदानविशेषवचनं चेति किंत्वंदम्नर्थयग्रहे तीर्थक्षेत्रक्षेत्रेशिवालये मंत्रमात्रस्य
कथनमुपदेशमकुर्वन इति कालिकोक्तवचनात् मंत्रोनन्तेषु विधिवद्दीक्षितानां प्राप्तपूर्वाभिषि
क्तानां कौलिककार्थमन्यमंत्रग्रहणं चेद्भवति तदा निजगुरोरेव शाक्तमंत्रग्रहणकालेपुपदेश
रूपतो मंत्रग्रहणं दोषमंत्रेति अथैवोविचार्य विहितकालेषु दीक्षादिनात्पूर्वदिवसे शिष्यः
प्रातःस्नातः कृतनित्यकृत्यः समलंकृतः पंचवाष्पेषाय सुवर्णस्वं ब्राह्मणैः कृतस्वस्तिवा
चनः प्रियःसुहृद्भिः सार्द्धंस्वगुरुगृहं गत्वा तं विधिवत्प्रणम्य तदाज्ञया प्राणायामपुरस्स
रं ॐ अद्यामुके मासि अमुकराशिगते सवितर्यमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकगोत्रः ब्रा
ह्मणश्चेदमुकशर्मा क्षत्रियश्चेदमुकवर्मा वैश्यश्चेदमुकवर्मा वैश्यश्चेदमुक ममस्तद्रश्चे
दमुकदासोऽहं चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिकामोऽमुकमंत्रग्रहणं करिष्यामीति कृत शुद्धस्नः
प्राङ्मुखोदङ्मुखो वा संकल्पं विधाय यथोपात्तानवियमस्तादय स्वर्णांगुलीयं कंकणानर
ण स्वर्णयज्ञोपवीतहारकेयूरांगदादिना विधाभरणं चामरोपाणयुगलाशेषतल्पा
भरणपात्राचमनीयाद्यंमधुपर्कादिपात्रविशेषसंपन्नो वरणमासमंत्रीगुरुसन्निधौ निधा

भै॰पा
८०

80

य अद्येत्यादि प्रागवल्लिखित्वान्ते अमुकगोत्रः अमुकशर्माऽहमित्यादि यथासवर्णविहितमम्
न्त्रार्थं अहं वत्वर्विपगुरुपार्श्वस्थितिका मोमुकमन्त्रग्रहणार्थं अमुकवेदान्तर्गतामुकशाखा
ध्यापितममुकशर्माणं त्वामेभिर्यथाशक्तिविहितवरणसाधनैर्गुरुपादयोः प्रणम्य वरु
णमानयोः निवेदयेत् ततो वृतोऽस्मीति गुरुणा प्रतिवचने दत्ते शिष्यः कृताञ्जलिर्यथोचितं
गुरुकर्म त्वं कुरुष्वेति ब्रूयात् ततो गुरुः करवाणीति प्रतिब्रूयात् अत्र मन्त्रग्रहणेति वीर्यं
तु पित्र्यमेवं चैतन्यधामात्ममहत्त्वं च सोऽदत्तकनिष्टस्यैव विपद्ग्राप्नुतेवेति ज्ञानेनायतवचना
दत्ते गुरुत्वेऽस्य गुरुवरणं विधाय तदनन्तरं अद्येत्यादि ब्राह्मणेन वेदवेदाङ्गपारगामन्त्रदावा
स्त्वेष्टदेवतोपासकात् श्रीगुरुचरणेभ्यः सामयोमीलनस्यैव करिष्यन्निगतेन ग्रहणयात् चतु
ऊँडमादेवनारायणवस्त्रनिजः कार्याऽनङ्गीकर्तव्या ततः शिष्यो नैवं ततो गुरुः कृतनित्यक्रि
तः पंचवाद्यघोषपुरस्सरं ब्राह्मणैः सहजनैश्च ततः शिष्येन सह मंडपद्वारं गत्वा प्रागुक्त
विधिना द्वारपूजां विधाय तथैव भूतोत्सादनं पूर्वकं मंडपांतः प्रविश्य तथैव पंचगव्यार्घ
तोयप्रोक्षण पूर्वकं प्रागुक्त वीक्षणादि चतुर्भिः संस्कारैः संस्कृते दण्डपाण्यंतरे वंदनाऽगुरु ८०

कर्तरमपिनेवेदनसर्षपपूर्वीभस्मादतनलाजाद्यस्त्रमंत्रेणसमथाभिमंत्रितानमंडपांतर विकी
र्यास्त्रमंत्रेणकुशगुच्छिनासमार्ज्य मंडपस्य ईशानकोणेसंस्थाप्य ब्राह्मणैपुण्याह वाचकेका
रयित्वा वास्तुपुरुषपूजादिकंविधाय भैरवात्ताधुरस्तरं प्रागवस्थानेवेदिकायामालिख्यसंपूज्य
सपुरतः समसमेभूतलेवेदिकोपरिसर्वतोभद्रमंडलेकुर्यात् तत्रप्राग्यमगापनादक्षिणेनवा
यता समदशरेखा कृत्वा षट्पंचाषड्तत्र शतद्वयकोष्ठयुतंचतुरस्रमंडलंकृत्वा तन्मध्यग
तषट्दिशत्कोष्ठान्येकीकृत्य तद्बहिः चतुर्दिक्षुएकंपंक्तिपरितः समार्ज्यैकेकृत्य पीठंपरिकल्प्य
तद्बहिरपिचतुर्दिगातंपंक्तिद्वयमेकीकृत्य संमार्ज्य वीथीपरिकल्प्य सर्वमध्यगतसरोजस्था
नेबहिः परितोद्वादशांशभागंपरित्यज्य सर्वमध्यावलंबेन समांतरालेसमाद्य तत्रसर्वम
ध्या हृत्कर्णिकायां परिकल्प्य तद्बहिर्गतवृत्तनालमानेन गुरुशुक्ला षोडशाईवृत्तं परि
कल्प्यते वाष्टदलानिकृत्वा ततोपहत्वाद्बहिस्त्यक्तैकांशतो मध्यविद्धावलंबेन हृतांतर
निष्पाद्यगुरोकृष्णवक्त्रापत्रापत्राग्रहाणि विधायैकेकदलमूलेकेशरद्वयं यथादृश्यतेन थाव
रच्यापयंकृत्वा पद्मवद्बहिर्गतेकपंक्तिरूपचतुरस्रपीठस्यकोणचतुष्टयेपि कोष्ठत्रयेण पीठपादा

परिकल्पावशिष्टकोष्ठैरेकीभूतैः पीठगात्राणि विधाय तद्बहिर्गतपंक्तिद्वयकोष्ठानि सम्यक् प्रमा
र्ज्य तद्बहिर्गतपंक्तिसूत्रतर्दिक्षु मध्ये मध्ये कोष्ठद्वयमेकीकृत्य सर्वबाह्यगतपंक्तेरपि दिशि कोष्ठच
तुष्टयमार्जनेन द्वारचतुष्टयं परिकल्प्य द्वारचतुष्टयस्यापि पार्श्वयोः पंक्तिद्वयगतकोष्ठेषु अंतः
पंक्तेः कोष्ठद्वयमिति कोष्ठत्रयं कोष्ठद्वयमेकीकृत्योपशोभां विधाय तत्पार्श्वयोरप्यंतःपंक्तेः को
ष्ठद्वयं बहिः पंक्तेरेककोष्ठमिति कोष्ठत्रयमेकीकृत्योपशोभः परिकल्पावशिष्टैः षड्भिः
षड्भिः कोष्ठैः चत्वारि कोणानि परिकल्पयेदिति सर्वतोभद्रमंडलं निर्माय सरोजकर्णिकाके
सरदलाय पीठवीथीद्वारशोभोपशोभाकोणस्थानानि पंचवर्णैरजोभिः भूषयेत् पंचवर्णर
जांसि तु हरिद्राचूर्णं पीतं रजः तंडुलचूर्णं शुक्लं कुसुंभचूर्णं रक्तं दग्धतंडुलचूर्णं कृष्णं बिल्व
पत्रचूर्णं श्याममिति रजोविन्यासप्रकारस्तु सीमागतः सर्वरेखाः शुक्लाः रजसापकोष्ठ
लीत्येपविस्तारयुक्ता कार्या पीतरजसा कमलकर्णिकां केशरांश्चापूर्य शुक्लरजसा दलानि च
संपूर्य श्यामरजसा दलसंधीनापूरयेत् अथवा कर्णिका पीतेन केशरान्पीतरक्ताभ्यां दलानि
रक्ते दलसंध्यैः कृष्णेन रजसा संपूर्य पीतकृष्णेन वा पीठगर्भमापूर्य पीठपादांस्तु रक्तेन पीठ

81

गात्राणि शुभ्ररजसापूर्य वीथीचतुष्टये कल्पवल्लीपत्रमूलकोरकपुष्पपल्लवफलैर्मण्डितानां
वर्णरजोभिरापूर्य शुभ्रेण रजसा द्वारचतुष्कमापूर्य रक्तवर्णेन द्वारशोभाः पीतेनोपशोभाः
कृष्णेन कोणानि चापूर्य तद्बहिर्वीथ्यामेकैकांगुलान्तरं शुक्लरक्तरजोभिः कर्ण्यादि निःस
र्वतोभद्रमण्डलं विधाय वेदिं परितो दीपान् प्रज्वाल्य प्रागुक्तपूजाद्रव्याण्यासाद्य तथैव ता
निसमुत्तमछत्रचामरद्वयदर्पणव्यंजनव्यजनादि च यथायथं निधाय पूर्ववदिदं वदनस्व
र्वकं करशुद्धितालत्रयप्राणप्रतिष्ठामातृकान्यासयोगपीठन्यासः मूलमन्त्रन्यासप्रागुक्तवि
धिना विधाय मुद्राविरचनध्यानमानसपूजान्तं वैश्वदेव मूलमन्त्रजपतत्समर्पणदेवतास्था
पनात्मपूजनार्हं च वा मूलमन्त्रजपतत्समर्पणं विधाय सर्वतोभद्रमण्डलायतनमहतिगंधा
दिपंचोपचारैः संपूज्य तत्कर्णिकां शालिभिरापूर्य तदुपरि तंडुलान् कुशान् दूर्वा विंश
तिभिः कुशैरेकीकृतान् अविरचितब्रह्मग्रंथिककूर्चं च शालिपुंजोपरि निधापयाय जलेन सं
प्रोक्ष्य तत्र प्रागुक्तविधिना पूजां विधाय तत्र स्वर्णादिभिर्निर्मितं त्रिगुणीकृतसूत्रवेष्टितसर्वांग
वदनं गुरुकर्णेश्वरस्य पदीपितं कुंभं प्रणववमनुच्चरन् संस्थाप्य तत्र पुष्परागनीलवैडूर्यविद्रुमह

क्षीविन्नं प्रागुक्तलक्षणं कूर्चं विधाय तत्र क्षं लं हं सं षं शं वं लं रं यं मं भं बं फं पं नं धं दं थं तं णं ढं डं ठं टं
ञं झं जं छं चं ङं घं गं खं कं अः अं औं ओं ऐं एं ॡं ॠं ऋं ऊं उं ईं इं आं अं इति विलोममातृकां तेनैव मूल
मंत्रं जपन् आत्मनः कुंभस्य योगपीठस्य चैकस्य भावयन् प्रागुक्तपंचाशदौषधिक्वाथैः रक्तन्यग्रो
डुंबर प्लक्षवटत्वक्क्वाथैः पलाशवल्कलक्वाथैः कर्पूरचंदनकस्तूरी कुंकुमवासितैस्तीर्थजलैर्वा
कुंभमापूर्य प्रपूरितः प्रागुक्तविधिना शंखे संस्थाप्य तत्र उक्त वह्निकलाः सूर्यकलाः सोमक
लाश्चावाह्य पृथक् संपूज्य तासां प्राणप्रतिष्ठां विधाय प्रणवोत्थैकपंचाशत्कलाः प्रागुक्तक
लामातृकान्यासोक्ताः समावाह्य प्रथममकाराद्ब्रह्मणोत्पन्नाः कचवर्गोत्थाः सृष्ट्यादिदशक
लाः संपूज्य ॐ हंसः शुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् नृषद्वरसदृतसद्व्यो
मसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहदिति मंत्रमुच्चार्य ॐ ब्रह्मणे नमः इति ब्रह्माणं संपूज्य
सृष्ट्यादिदशकलानां प्राणप्रतिष्ठां विधाय उकाराद्विष्णोरुत्पन्नाः टतवर्गोत्थाः स्थित्यादिदशक
लाः संपूज्य ॐ प्रतद्विष्णुस्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणे
ष्वधिक्षियंति भुवनानि विश्वाः ॐ विष्णवे नमः इति विष्णुं संपूज्य प्राग्वज्जरादि दशकलानां प्रा

णप्रतिष्ठां विधाय मकाररुद्रतत्त्वकलामयीं वर्गोत्थाः तीक्ष्णादिदशकलाः संपूज्य ॐ त्र्यंबकं यजा
महे सुगंधिं पुष्टिवर्धनम् उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॐ रुद्राय नमः इति रु
द्रं संपूज्य तीक्ष्णादीनां प्राणप्रतिष्ठां विधाय ईश्वराधिष्ठितोकारमन्त्रा अकारादि लकारांतपंचाशद्वर्णो
त्थाः पीतादिपंचाशत्कलाः संपूज्य ॐ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति सूरयः दिवीव चक्षुराततं
ॐ ईश्वराय नमः इति संपूज्य पीतादीनां प्राणप्रतिष्ठां विदध्यात् श्रत्रके वित्तचतुर्थमंत्रं गायत्री
मात्र ततो दानात्मसदाशिवाङ्कमन्त्रा स्वरजनितह्रस्वाद्याः षोडशकलाः संपूज्य ॐ विष्णुर्योनिं क
ल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु आसिंचतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॐ सदाशिवाय नमः इति
संपूज्य हृद्यावतरणं वतिदेवतानांशं ते संपूज्य तत्त्वगंधाधिष्ठकमालोक्य सकलकलामयं शंखज
ले ॐ भजले संयोज्य वक्ष्यमाणविधिना पूजयेत् तत्र गंधाष्टकं त्रिविधं शैवशाक्तवैष्णवभेदात्
तत्रादौ शैवगंधाष्टकं जलकाश्मीरकुष्ठबालकचंदनैः तमालागुरुकर्पूरैः पुंसां भवं चाष्टगं
धकं ह्रीवेरचंदनंकुष्ठमगुरुंकुंकुमंमरु सेव्यकं वज्रमांमांसी वैष्णवं तद् उदारितं चंदनागुरुक
र्पूरचोरकुंकुमरोचना जटामांसीकपियुताशक्तेः गंधाष्टकं विदुः २ जलेवालत्वं काश्मीरं कुंकुमं

ह्रीवेरं वालकं मेघ्यकं मसीरं १ चोरः प्रसिद्धः कशिभूकं सिल्हारसप्रसिद्धः ततोऽश्वत्थपर्णैः आम्र
पल्लवानि दूर्वा रक्तणिलज्जया संवेष्ट्य कल्पवृक्षतया संवेष्ट्य कल्पवृक्षधिया कलशोपरि निधाय
तदुपरि कलशजातीयं कलशजातीय तंडुलपूर्णे नारिकेलफलयुक्तं कल्पवृक्षफलतया पात्रं
संस्थाप्य पटवस्त्रयुगेन तद्वदं संवेष्ट्य तत्र प्रागुक्त प्रकारेणामूलेन मूर्तिं परिकल्प्य तत्र देवमावा
ह्य प्रागुक्तविधिना षोडशोपचारैः सांगं सावरणं देवं संपूज्य विधाय दक्षिणभागे हस्तमात्रायामवि
स्तारमेखलात्रयपर्वमात्रोच्चवालकाभिः समंचतुरस्रं स्थंडिलं कृत्वा तत्र प्राग्वन्नित्यहोमोक्तविधिना
वह्निं संस्थाप्य तत्र देवमावाह्य नित्यहोमोक्तविधिना हुत्वा पुनर्देवं संपूज्य ॐ भस्त्र मूर्त्तौ देवं विसृज्य
तथैव वह्निं संपूज्य विसृज्य प्रागुक्तविधिना सर्वभूतबलिं दत्वाऽन्यदेवतापदेन तत्कल्पोक्तविधिना
सर्वभूतबलिं दत्वा अन्यदेवतापदेन तत्कल्पोक्तविधिना बलिदानं विधाय देवयोत्तरापोशा
नादि नीराजनांतं नित्यपूजोक्तविधिना विधाय मूलमंत्रप्राणायामं ऋष्यादिन्यासपूर्वकं अ
ष्टोत्तरसहस्रं जपित्वा देवाय जपं समर्प्य पूर्वमंडपस्यैशानकोणे स्थापित विकिरपुंजोपरि स्व
र्णगर्भवस्त्रयुग्मवेष्टितं जलपूरितं करकं विन्यस्य तत्रास्त्रदेवतां सिंहारूढां दक्षिणवामक

रयोः खड्गखेटकधारिणीं घोररूपां पश्चिमाभिमुखीं ध्यात्वा तिष्ठन्तीं धूपादिपंचोपचारैः संपूज्य
नमस्कृत्य करकं कराभ्यामुद्धृत्य मंडपाभ्यंतरे प्रदक्षिणं भ्रमणं तन्नाले मोदकपात्रे सिंच्य
शंभोर्लोकपालानां चास्त्रयामास शिष्यं रक्षरक्षेति वदन् प्रदक्षिणं परिक्रम्य तं करकं स्वस्थाने
निवेश्योपविश्य अस्त्रमंत्रेणाहुतं त्वामस्त्रदेवतां पंचोपचारैः संपूज्य ततः प्रागुक्तेषु कुंडेषु गुरु
र्वाम्यकुंडे वक्ष्यमाणविधिनाग्निं संस्कृत्य नूतनेपात्रादिपात्रमस्त्रमंत्रेण प्रक्षाल्य तत्र मूलमंत्रेणाष्ट
धाभिमंत्रितान् पंचदशप्रसृतिमितानस्त्रमंत्रं जपन् निक्षिप्य तत्र गोदुग्धं यावत्तत्सृतं भवति॥
तावन्निक्षिप्य प्रक्षालितपात्रे कवचमंत्रमुच्चरन् तमावदने विधाय मूलमंत्रं स्मरन् प्राङ्मुखो
गुरुश्चरुं पक्त्वा तस्मिन् सिद्धे मूलमंत्रेण तस्मा चरुमवतार्य्यास्त्रमंत्रेणाभिमंत्रिते कुशास्तरे निधा·
य त्रिधा विभज्यैकं भागं देवताय निवेद्य द्वितीयं भागं मूलमंत्रेण हुत्वा तृतीयभागं शिष्येन सह
गुरुर्भुक्त्वा गुरुः स्वयमाचांतः स्वाचांताय शिष्याय षडंगन्यासयोगेन सकलीकृताय प्रादेश
मात्रं यथोक्तं दंतकाष्ठं हृन्मंत्रेणाष्टधाभिमंत्रितं दद्यात् शिष्योपि दंतधावनं विधाय दंतकाष्ठं
प्रक्षाल्य पुरतः पतितमाचम्य गुरोः समीपं गच्छेत् ततो गुरुः शिष्यशिखाबंधनेन मूलमंत्राभिमंत्रि

तेन शिष्यं संरक्ष्य तेन सार्द्धं तस्यां वेद्यां कुशास्तरणे तामसीं शयनं कुर्यादित्यधिवासः इति श्रीवघेलकुल
कमलप्रद्योतनप्रचंडमार्तंड श्रीमहाराजकुमारश्रीजैत्रसिंहदेवविरचिते श्रीभैरवाचार्यज्ञाने एका
दशलवः ११ ॐ ईं गोमयोपलिप्ते वह्निस्थापनं कुर्यात् तत्रादौ ॐ ईं समीपे गुरुः प्राक् नित्यपूजोक्त
विधिना स्नात्वा आसने पूजार्थं विलिप्य आसनात् नम्य पूजाद्यर्घ्यस्थापनान्तं पूजां नीं विधाय ॐ ईं मूलमंत्रेण
मृदा सुमंत्रेण प्रोक्ष्य अस्त्रमंत्रेण ॐ ईं मध्ये किंचित्खननं कृत्वा अस्त्रमंत्रेण तत्र दर्भमुष्टिनाभिका
भ्यां तत्र हृत्य बहिस्त्यक्त्वा हृन्मंत्रेण सुवृत्तमृत्तिकया खातं स्थानमापूर्य अस्त्रमंत्रेण समीकृत्य कवच
मंत्रेण जले संसिच्य अस्त्रमंत्रेण काष्ठादिना कुहर विना हस्तीकृत्य कवचमंत्रेण कुशैः ॐ ईं मध्यं
समार्ज्य कवचेनैव गोमयद्भिः संलिप्य कवचेनैवाग्निसोमात्मकाष्टात्रिंशत्कलारूपं संचिंत्य कव
चेनैव मेखलात्रये पवित्रसूत्रीकृत्य सूत्रेण प्रतिमेखलं विशिष्टं संवेष्ट्य गं अस्मककुंडाय एतदासनं न
मः अस्मककुंडाय एषोऽर्घ्यः स्वाहा इत्यादि प्राग्युक्ता आसनादिदीपान्तैरुपचारैः प्रणववर्णत्रयस्थादि
तत्तत् ॐ ईं नाम चतुर्थीनमोन्तेन संपूज्य तथैव नाभिं च संपूज्य मेखलात्रयं हृन्मंत्रेण तथैव संपू
ज्य अस्त्रेण ॐ ईं वज्रवत्तदर्भैः संवितानहृन्मंत्रेण कुशैः ॐ ईं स्वचतुर्दिक्षु वज्रैः ज्वालविनाशाय चतुः पंच

मार्गचतुष्टयं परिकल्प्य कवचमन्त्रेणाच्छिन्नाग्रैः कुशैरस्त्रमन्त्राभिमन्त्रितैः ॐ उभिस्त्रिगुणं सर्वमाच्छादयन्
अच्छपट्टेन विदध्यादित्यष्टादश संस्कारान्कुर्यात् प्रथमोदितैस्तु तैर्भिरेव संस्कारैः ॐ उं संस्कृत्य तत्र हु
न्मन्त्रेणास्त्रमन्त्रेणवा दक्षिणे मध्योत्तरेषु प्रागग्रा पश्चिममध्यमपूर्वेषु उदगग्रा इति तिस्रः तिस्रो रेखाः
कुशमूलेन विलिख्य प्रणवेनाभ्युक्ष्य प्रागग्रासु रेखासु दक्षिणरेखायां विष्णवे नमः मध्यरेखायां रुद्रा
य नमः उत्तररेखायां ईशाय नमः उदगग्रासु रेखासु पश्चिमरेखायां ब्रह्मणे नमः मध्यरेखायां
यमाय यमाय नमः पूर्वरेखायां सोमाय नमः इति संपूज्य तत्र प्रागुक्तयोगपीठपूजाक्रमेण मन्त्रकादि
परतत्त्वान्तं योगपीठं संपूज्य तत्केसरेषु ब्राह्म्यादि प्रादक्षिण्येन मध्यान्ते ॐ जयायै नमः विजया
यै नमः अजितायै नमः अपराजितायै नमः नित्यायै दोग्ध्र्यै विलासिन्यै अघोरायै मङ्गलायै
इति संपूज्य श्रीं ह्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः इति मध्ये पुष्पाञ्जलिं निक्षिप्य तत्र भुवनेश्वरीतन्म
न्त्रेण वाह्यावाहनादि परमीकरणान्तं तत्तन्मुद्राविधायाशनादि षोडशोपचारैः संपूज्य श्री
भैरवं ध्यात्वा मूलमन्त्रेण तथैव तं संपूज्य देवीमस्मत्स्वात्मानं देवं च कामोन्नतो विचिन्त्य स्वर्णादिपा
त्रेण मस्तापात्रेण मस्तापात्रेचेन्नतनेन सूर्यकान्तादिमणिं वा श्रोत्रियद्विजगृहाद्वाग्निमानीय तन्मध्यात्

ग
प
८५

85

स्त्रमंत्रेणोक्तमंगमर्कं त्र्यादीशानेऽन्तकोणेषु विन्यस्य देवीं शंभुलेन समुपरतः संस्थाप्य मूलमंत्रेणवेत्य अ
स्त्रमंत्रेण शोद्य अस्त्रेण ऊं शेष्मं नाम्न कवचेनाभ्युक्ष्य तत्र मूलाधारस्थवह्निमंडलमध्यगत परमात्म
स्वरूपाद्ग्रीषामात्मकविंदोस्तकाशाद्वह्निमणिपूरणगात जठरानलेन सह सुषुम्णावहन्नासापु
टाधनानिष्क्रास्य रमितिवह्निबीजमुच्चरन्नुच्चरन्तः पात्रस्थितवह्नौ बहिस्थितन्तं संयोज्य क्रोदर्यवाज्य पणार्थं
व वह्निनामैकं विभावयन् प्रणवेनाभिमंत्र्य वमितिधेनुमुद्रयामृतीकृत्य अस्त्रमंत्रेण संरक्ष्य कवचमंत्रेणावगुं
ठ्य ऊं वैश्वानराय नमः इति गंधादिभिः संपूज्य जानुभ्यां धरणीं गतः तत्पात्रं कराभ्यामादाय कुंडस्योपरि प्रदक्षि
णं परिभ्राम्य देव्या योनौ शिवबीजमिति ध्यायन् स्वाभिमुखं कुंडमध्ये प्रणवमुच्चरन् तमग्निं निदि
ध्यात्मेपथ्यनात्तदीयादेवदेव्योराचमनं दद्यात् ऊं चित्पिंगल हन हन पच पच दह दह सर्वज्ञाज्ञापय
स्वाहा इति मंत्रमुच्चरन् मयूरकुक्कुटमारुतगैरग्निप्रज्वाल्य काष्ठैः पद्मासनकृतांजलिर्लिखेत् ओं अग्निं
प्रज्वालितं वंदे जातवेदं हुताशनं सुवर्णवर्णममलं समिद्धं सर्वतोमुखं इति ज्वलंतमग्निं उपस्थायोप
विश्य वक्ष्यमाणवह्निमंत्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा शिरसि भृगुऋषये नमः मुखे गायत्रीछंदसे नमः
हृदये अग्निदेवतायै नमः गुह्ये रं बीजाय नमः पादयोः स्वाहाशक्तये नमः इति विन्यस्य दीक्षाहोमे

विनियोगः इति कृताञ्जलिर्वदेत् लिङ्गे ॐ सं हिरण्याय नमः गुह्ये ॐ कं गगनाय नमः शिरसि ॐ रं रक्तायै
नमः मुखे ॐ कृष्णायै नमः मनसि ॐ सुप्रभायै नमः नेत्रयोः ॐ बहुरूपायै नमः ॐ अतिरक्तायै नमः
इति सप्तजिह्वाविन्यासः ॐ सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः ॐ स्वस्तिपूर्णाय शिरसे स्वाहा ॐ उत्तिष्ठपुरुषा
य शिखायै वषट् ॐ धूमव्यापिने कवचाय हुं ॐ सप्तजिह्वाय नेत्रत्रयाय वौषट् ॐ धनुर्धराय अस्त्राय फ
ट् इति षडङ्गमन्त्राणां गुह्यादिकर तलान्तं करयोर्विन्यस्य हृदयादिषडङ्गेष्वपि न्यसेत् ततः शिरसि ॐ अ
ग्नये जातवेदसे नमः वामांसे ॐ अग्नये सप्तजिह्वाय नमः वामपार्श्वे ॐ अग्नये हव्यवाहनाय नमः वा
मकट्यां ॐ अग्नये अश्वोदरजाय नमः लिङ्गे ॐ अग्नये वैश्वानराय नमः दक्षिणकट्यां ॐ अग्नये कौमारते
जसे नमः दक्षिणपार्श्वे ॐ अग्नये विश्वमुखाय नमः दक्षिणांसे ॐ अग्नये देवमुखाय नमः इति विन्या
स्य वक्ष्यमाणवह्निरूपं स्वात्मानं ध्यायन् सप्तजिह्वां सर्वदा वषा ॐ उत्तरभागे कुशाकारे शुक्र स्रु
वौ प्रणीतापात्रे आज्यस्थाली चरुहोमे चरुस्थाली परिधिद्वय समीपञ्च कामकमिध्मं स्थलेन मृत्
मयदीर्घकुशान् इति पात्राण्येकैकशोऽन्यानि सम्यगासाद्य पिहोमद्रव्यं दध्यक्षतादि पुष्पाणि गं
धपुष्पादि पूजाद्रव्याणि च यथा पश्चिमेस्थाप्याधोमुखानि स्रुक्स्रुवादीनि तिस्रः पवित्राधो मुखान्

सेकद्रूपनोत्तरपूर्वकमन्त्रामीकृत्य प्रणीतापात्रं प्रक्षाल्य स्वपुरतः कुशास्तरे निधाय शुद्धजलेनापूर्य तद्गंधा
क्षतानि निक्षिप्य प्रादेशमात्रं साग्रं कुशाद्वयं मध्यग्रंथियुतं जलमध्ये निधाय करद्वयानामिकांगुष्ठाभ्यां प
वित्रमूलाग्रे विधृत्यास्त्रमंत्रं हृन्मंत्रं चोच्चरन् पवित्रमध्येन जलेनापात्राद्बहिः त्रिवारं भूमौ निक्षिपेदिति सवनं विधा
यतन्मध्ये किंचिद्दूर्वां निक्षिप्य तत्पात्रं कराभ्यां नासिकासमं कृत्वा कुंडस्योत्तरभागे कुशास्तरे निधाय तद
परि प्रागग्रान्दर्भान्निक्षिपेदिति प्रणीतापात्रं संस्थाप्य प्रोक्षणीपात्रं प्रक्षाल्य शुद्धजलेनापूर्य तन्मध्ये
प्रणीतापात्रजलेनापात्रांतरेण स्पृष्ट्वा किंचिद्दत्तेन जलेन मूलमंत्रेण सर्वाणि पात्राणि होमद्रव्याणि
च प्रोक्षयेदिति इध्मासादनविधाय प्रोक्षणीजलेनाग्निं मूलमंत्रेण परिषिंच्य गर्तैस्तुत्रिभिर्दर्भैः
प्राचीदिशि समभ्यभ्य शाखाभ्यां तत्प्राग्रैरीशानादिनैर्ऋत्यंतं परिस्तीर्य पुनर्दक्षिणस्यां प्रागग्रैः पूर्वं परि
स्तरणमूलमाच्छादयन्नग्नेः पुनः पश्चिमायामुत्तराग्रैर्दक्षिणपरिस्तरणमूलं मूलेनाच्छादयन् पुनः
उत्तरस्यां प्रागग्रैः पश्चिमपरिस्तरणाग्रं मूलेन पूर्वपरिस्तरणाग्रमग्रेण चाच्छादयन् परिस्तीर्य परिधि
त्रयमादाय सर्वतः स्थूलं पश्चिमे उत्तराग्रं ततः कनिष्ठं दक्षिणे पूर्वाग्रं पश्चिमपरिधेर्मूले परिधिमूलं
यथा भवति तथा पुनस्तस्मादपि कनिष्ठं उत्तरस्यां पूर्वाग्रं पश्चिमपरिधेरग्रापरिस्थं मूलमिति कुंड

स्पमध्यमेखलोपरिस्थापयित्स्तरणेपरिधित्रयंनिक्षिपेत् अथपश्चिममेखलायांतपरिस्तरणेपरिधिस्थापनं सो
त्तिनालत्तृतीयमेखलोरंतरालेकार्यमिति नालमेखलयोर्मध्येपरिधिस्थापनमाचरंप्रकुर्यात् तथाहि
विह्नमध्यमामेखलो परीतिसारसंग्रहवचनात् ततः पश्चिमपरिधौ ॐब्रह्मणेनमः दक्षिणपरिधौ
ॐविष्णवेनमः उत्तरपरिधौ ॐरुद्रायनमः इतिसंपूज्य वह्निमंत्रेणप्रागुक्तपरिधौपाद्याद्याचमनीय मधु
पर्कपात्राणिसंस्थाप्य सकुंडमध्येषट्कोणगर्भितंसकेशरं चतुर्द्वारयुक्तचतुरस्रवेष्टितमष्टदलकम
लकमलेवह्नेःपूजापीठं विभाव्य तत्रप्रागुक्तविधिनामंडूकादितत्त्वान्तांतयोगपीठंसंपूज्याष्ट दलकेसरे
षुस्वाग्रादिशादक्षिणेन मध्यांते ॐपीतायैनमः ॐश्वेतायै॰ अरुणायै॰ कृष्णायै॰ धूम्रायै॰ तीव्रायै॰
विस्फुलिंगिन्यै॰ रुचिरायै॰ ज्वालिन्यै इतिनवशक्तिःसंपूज्य रंसर्वशक्तिकमलासनाय नमइति
समस्तपीठंसंपूज्य तन्मध्येकैरवैरं स्वस्तिकशक्तिभीतिर्दधानमंभोजगतंत्रिनेत्रंसिंहस्वर्णतपनीय
भूषंवह्निंजटाभूषितमौलिमीडे इमयिंध्यात्वा सप्तजिह्वामहोग्रदर्प ॐ वैश्वानरजातवेदइहावह
लोहिताक्षसर्वकार्याणि साधयस्वाहा अग्नयेनमइत्यग्निं पुष्पांजलिनापुनर्वह्निमंत्रमुच्चार्य
अग्नयेपतदासनंनमः पुनर्वह्निमंत्रं अग्नयेएषतेर्घस्वाहा एवंएतत्पाद्यंनमः एतत्आचमनीयंस्व

पा एतत्ते मधुपर्कः स्वधा एतत्ते आचमनीयं स्वधा एतत्ते स्नानं नमः इति शिवस्तुवरणम्भक्रमस्यादि सर्वांगोद्देशेन
मेखलया बहिः पात्रांतरेण पाद्यादिस्नानांतानुपचारान्वह्नेः ततः दर्भगंधावतया परिकल्प्य पुनराचमनीयं दत्त्वा
वस्त्रावेष्टवस्त्रं दत्त्वा पुनर्वह्नेराचमनीयं दत्त्वा यज्ञोपवीतं निवेद्य बहिः पुनराचमनीयं दत्त्वा गंधपुष्पधूपव
द्वादिवितानं वेदयेदिति वह्निमंत्रेणाग्नेयक परिपाद्यं वाधिवासनादि पुष्पतानुपचारानुपचार्य षट्कोणे
षु देवाय कोणमारभ्य ॐ ह्रूं हिरण्यायै नमः ह्रूं गगनाय नमः ह्रूं रक्तायै ह्रूं कृष्णायै नमः ह्रूं सुप्रभा
यै रं ह्रूं बहुरूपायै ह्रूं अतिरक्तायै इति सप्तजिह्वां संपूज्य षट्दलकेसरेषु अग्नीशानासुरवायव्यदेवाग्रत
तदादिवत् तद्दिक्षु च ॐ सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः स्वस्तिपूर्णाय शिरसे नमः ॐ उत्तिष्ठपुरुषाय शिखा
यै धूमव्यापिने कवचाय सप्तजिह्वाय नेत्राय नमः धनुर्धराय अस्त्राय फट् इति षडंगानि संपूज्याष्टदले
षु देवाय दलमारभ्य ॐ अग्नये जातवेदसे नमः ॐ अग्नये सप्तजिह्वाय अग्नये हव्यवाहनाय अग्नये अ
श्वोदरजाय अग्नये वैश्वानराय अग्नये कौमारतेजसे अग्नये विश्वमुखाय अग्नये अश्वोदरजाय अग्नये वै
श्वानराय अग्नये कौमारतेजसे अग्नये विश्वमुखाय अग्नये देवमुखाय इति प्रादक्षिण्येनाष्टौ मूर्तीः संपू
ज्य तद्बहिर्वज्रादीनिंद्रादीन् तदायुधानि च संपूज्य पुनर्वह्निमंत्रेण वह्निं संपूज्य धूपदीपादि दत्त्वा

87

नैवेद्यमन्नस्याग्नावेव निक्षिप्य आचमनीयं दत्वा तांबूलं चवह्नावेव निवेद्याग्निं प्रणम्य स्रुक्स्रुवावादाय
योग्यौ तावग्नौ प्रताप्य कुशानन्तर्हिता तयोरग्रं कुशाग्रैर्मध्यं मध्येन मूलं मूलेनेति त्रिः संमार्ज्य पुनरपि योग्
यौ तौ प्रताप्य वामकरेणादाय प्रोक्षणीजलेन दक्षिणकराग्रेण प्रोक्ष्य पुनरपि प्राग्वत्संतप्य कुशा
नग्नौ प्रक्षिप्य स्रुक्स्रुवौ दक्षिणभागे निधाय स्थालीमादायास्त्रमंत्रेण प्रक्षाल्य स्वपुरतः कुशास्त
रेण निधाय तदुपरि दर्भाग्रं प्रादेशमात्रं साग्रं मध्ये ब्रह्मग्रंथियुतं कुशद्वयरूपं पवित्रं निधाय पार्वतीव
स्वेषु डङ्गोपूतं तण्डुलादिहस्वपरहितं वीक्षणादि चतुःसंस्कारैः संस्कृतमाज्यं स्थाल्यां निक्षिप्य कुंड
स्यवायव्यकोणे कुंडादङ्गारानाहृत्य मेखलायाः बहिः भूमौ निक्षिप्य तेषामाज्यस्थालीं हृन्मंत्रे
ण निधाय कुशद्वयं प्रज्वाल्य हृन्मंत्रेणाज्ये निक्षिप्य शेषमग्नौ निवेश्य पुनर्द्वितीयं प्रज्वाल्य कवच
मंत्रेणाज्यस्थालीपरितः परिभ्राम्य दग्धशेषमग्नौ निक्षिप्य पुनः कुशान् प्रज्वाल्य हृन्मंत्रेणाज्ये प्रद
र्श्य दग्धशेषं वह्नौ निक्षिप्य आज्यस्थालीमन्तरप्रादक्षिण्येन कुंडपरितो भ्रामयित्वानीय स्वपु
रतः कुशास्तरेण निधाय वायव्याङ्गारान् कुंडमध्ये निक्षिप्याथ संस्मरन् अंगुष्ठानामिकाभ्यां करद्व
येन पवित्रमूलाग्रे धृत्वास्त्रमंत्रमुच्चरन् पवित्रमध्येनाग्नौ मन्तस्थानाद्धृन्मंत्रमुच्चरन् तथैव पवित्रमध्ये

नत्वाभिमतं चूर्णैरिः संस्नाप्य तत्राभिन्नमाज्यस्थाल्यां प्रागग्रे मध्ये निवेश्य भागद्वयं कृत्वा दक्षिणभागं शुक्ल
पक्षे परिकल्प्य पुनस्तत्रैव वामभागे कृष्णं दक्षिणे पिंगलां मध्ये सुषुम्णामिति नाडीसंवितं स्रुवेण द
क्षिणभागादाज्यं मंत्रेणाज्यमादाय ॐ अग्नये स्वाहा इति वह्नेर्दक्षिणलोचने हुत्वा इदमग्नये न मम इत्युद्देशे
त्यागं विधाय पुनः हृदयमंत्रेण वामभागादाज्यं गृहीत्वा ॐ सोमाय स्वाहा इति वह्नेर्वामलोचने हुत्वा ॥
सोमायेदं न मम इत्युद्देशत्यागं विधाय पुनः हृन्मध्यादाज्यं गृहीत्वा ॐ अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा इति वह्नेः
ललाटलोचने हुत्वा अग्नीषोमाभ्यामिदं न मम इत्युद्देशत्यागं विधाय पुनर्दक्षिणभागादाज्यं गृ
हीत्वा ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इति वह्नेर्वक्त्रे हुत्वा अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इति वह्नेर्वक्त्रे हुत्वा अग्न
ये स्विष्टकृत इदं न मम इत्युद्देशत्यागं विधाय ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतये इदं न मम ॐ वैश्वानर जात
वेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा इति वह्निमंत्रेण वारत्रयं हुत्वा इदमग्नये न मम इ
त्युद्देशत्यागं कृत्वा ॐ अग्नेर्गर्भाधानं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नये पुंसवनं संपादयामि स्वाहा
ॐ अग्नेः सीमन्तोन्नयनं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेः प्रतिकर्म आज्याहुत्येकं हुत्वा वागीश्वरीजातं वह्निं
प्राग्वत् संपूज्य ध्यायन् ॐ अग्नेर्जातकर्म संपादयामि स्वाहा इति पञ्चवाहुतीर्हुत्वा वह्नेर्नालच्छेदं कृत्वा सू

नकेसे शोध्य ॐ वह्नेर्नामकरणं संपादयामि स्वाहा इत्यष्टावाहुतीर्हुत्वा नेशिवाग्निरिति तस्य नाम कृ
त्वा दिक्षु वह्नेः पितरौ संपूज्य ॐ वह्नेरुपनिष्क्रमणं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेरन्नप्राशनं संपादयामि
स्वाहा ॐ अग्नेः चौलं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेरुपनयनं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेर्महानाम्नं संपादया
मि स्वाहा ॐ अग्नेर्महाव्रतं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेरुपषदं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेर्गोदानं संपाद
यामि स्वाहा ॐ अग्नेः समावर्तनं संपादयामि स्वाहा ॐ अग्नेरुद्वाहं संपादयामि स्वाहा इति शतिकर्मा
ष्टाहुतीर्दत्वा अग्नेर्गर्भाधानाद्युद्वाहान्तान्संस्कारान्विधाय वह्नेः पितरौ देवदेव्यौ भगवन्तौ संपूज्य विसृज्य ॥
मूलाग्नेः सुवेणसंसिक्ता पंचसमिध लक्ष्मीमेकदेवांजलिना वह्नौ समर्प्य ॐ ह्रां हिरण्यायै स्वाहा
घूं गगनायै भ्रूं रक्तायै हूं कृष्णायै लं रक्तायै सं बहुरूपायै छ्रूं अतिरक्तायै ॐ सहस्रार्चिर्हृद
याय स्वाहा ॐ स्वस्तिपूर्णाय स्वाहा शिरसे स्वाहा इति नमरूपाय शिखाय स्वाहा ॐ भूमव्यापिने
कवचाय स्वाहा ॐ सप्तजिह्वाय नेत्राय स्वाहा ॐ धनुर्धरायास्त्राय स्वाहा ॐ अग्नये सप्तजिह्वाय
अग्नये हव्यवाहनाय अग्नये अश्वोदराय अग्नये वैश्वानराय अग्नये कौमारतेजसे स्वाहा अग्नये
विश्वमुखाय अग्नये देवमुखाय इति जिह्वाङ्गमूर्तिमन्त्रैरेकामाहुतिं हुत्वा सर्वत्र भगवन्तं ततन्नाम्नोदर

भै॰ पा
८५

89

सांगं च कुर्यात् ततः स्रुवेणाज्यमादाय स्रुचि चतुर्वारं निधाय अधोमुखं स्रुक् स्रुवौ मुखे निधायोत्था
य शास्त्रोक्तवह्निमंत्रमुच्चार्य वौषडिति श्रौतिकान्तं स्रुक्स्रुवौ प्रविश्य ॐ स्वाहा ॐ श्रीं स्वाहा ॐ ह्रीं स्वाहा
ॐ ह्रीं क्लीं स्वाहा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं स्वाहा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं स्वाहा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये स्वाहा
ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वर वरद स्वाहा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वर वरद सर्वजनं मे स्वाहा ॐ
श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वर वरद सर्वजनं मे वशमानय स्वाहा इति दशधा विभक्तेन महागण
पतिमंत्रेण दशाहुतिं हुत्वा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वर वरद सर्वजनं मे वशमानय स्वाहा इति
समस्तेन गणपतिमंत्रेण चतुर्वारमाज्येन जुहुयात् इत्यग्निस्थापनविधिः अतः परं चक्रयोक्तसम
प्रदायशक्तिमेव पूजाचक्रं विभाव्य तत्र शास्त्रोक्तविधिना मंडूकादिपीठमंत्रांतयोगपीठं संपूज्य ॥
तत्र भगवत्देवमावाह्य शास्त्रोक्तविधिना सांगं सावरणं सर्वोपचारैः पूजयेत् अत्रार्घ्यादिस्नानांता
नुपचारानाग्निपूजावद्देवस्यं दद्यात् ततः पात्रांतरे देवस्य हविः प्रकल्पयेत् अग्नौ तत्संवेशं तु मध्यमे वा कल्पये
दिति ततो मूलमंत्रेण वह्निदेवतयोर्वक्त्रैकीकरणार्थं चावेशनात्माहुतिं हुत्वा स्वात्माग्निदेवता
नामैक्यं भावयेत् मूलेन नाडीसंधानार्थमेकादशवारं घृतेन हुत्वा षडंगावरणदेवतानां नित्यहोमो ८५

क्तविधिनैकैकामाहुतिं हुत्वाशेन मूलमंत्रेण पंचविंशतिं हुत्वा प्रागादिदिकस्थाष्टसु कुंडेषु ऋत्वि
ग्भिः प्रागुक्तविधिनाष्टादशसंस्कारैः संस्कृतेषु गुरुः स्वकुंडादग्निसमुद्धृतोद्धृतः निक्षिप्य ऋत्विज
श्च स्वस्वकुंडे वह्निं परिषिंचेन परिस्तरणपरिधिप्रदेपनपूजादिभिः सम्यक परितोषत्समिद्धेस
स्मिन्स्वेष्टदेवतानिसपूज्योक्तविधिनावाहनासनपूजादितांबूलांतैरुपचारैः सम्यक संपूज्य वह्नेकीक
रणेनाडीसंधानांगावरणहोमांते मूलमंत्रेण गुरुणाविभक्तदेतेन घृतमिश्रेण पायसेन पंचविंश
तिं धाहुत्वा वाद्येण सह यथोक्तमधिवासनकर्मशेषं शयनांतं विदध्युरिति ततो गुरुः सशिष्यः
स्नानकृत्याय कृतप्राह्निकस्मितचरोस्तृतीयांशं नवपात्रविभक्तकांककृियः शिष्याय प्रदिशमा
त्रेयथोक्तंदंतकाष्ठंमूलमंत्रेणसमाभिमंत्रितं दत्वादंतधावनंकारयेत् शिष्योऽपितेन प्रागुक्तंदंतधा
वने मंत्रं स्मरन् दंतान्विशोध्य दंतकाष्ठं प्रक्षाल्य पुरतश्चतुरस्रेहस्तमात्रे स्थंडिले त्यजेत् ततो
गुरुः तत्परीक्षां कुर्वीत तत्र शुभाशुभफलानि सारसंग्रहे ईशानाग्रे ज्ञानलाभ प्रागग्रे भूति
स्तत्रमा आग्नेयाग्रे मनस्तापो वंधनाश दक्षिणे राक्षसाग्रे मृत्युभयं वारुणाग्रे मनःसुखं
वायव्याग्रेमृत्युनाशः कौवेराग्रेसुखावहं इति ततः स्वप्नपरीक्षां कुर्वीत ज्ञलप्रकाशतंत्रे क्रु

भैरा
९०

रक्तमेषमादीन्नात्यक्रूरेमध्यमाभवेत उत्तमस्वप्नपूर्वातुदीक्षासर्वोत्तमामताइति तत्रदंतकाष्ठेस्वप्नेमंगल
दिगग्रपातेदुःस्वप्नदर्शनेचप्रायश्चित्तमाह मातसेयहृपव अमंगलस्थानपातेप्रायश्चित्तंसमाचरेत
इतिप्राक्प्रदर्शितप्रकरणेदुःस्वप्नदर्शनजन्यदोषनिवृत्त्यर्थंयत प्रायश्चित्तमुक्तमेवात्राप्याचरणीय
मिति ततःशिष्योपवासतः कृतपूर्वाह्निकक्रियः समलंकृत्वा श्रीगुरुंप्रणम्य तदाज्ञयातत्पार्श्वेउप
विशेत ततोगुरुःस्वस्तिकस्थकुंडेतथैवदेवंसांगंसावरणंसांगंसंपूज्य सघृतैस्तिलैस्तत्कल्पेषुप्र
स्रुवेणहोमोक्तहूवैवाष्टोत्तरसहस्रंअष्टोत्तरशतंवाजुहुयुः ततोगुरुःशिष्यंपंचगव्यंपाययित्वा
कुंडसमीपंनीत्वा दिव्यदृष्ट्यावलोक्य तस्यहृदयारविंदाज्जीवात्मानंभूतशुद्ध्युक्तपरिपाट्यातदेहा
नाडीमार्गेणनिस्सार्य स्वात्मनियोगबलेनगुरुःक्रमयुक्त्यासंयोज्य शिष्यस्यषडध्वशोधनंकुर्यात॥
तत्रशिष्यस्यपादयोः कलाध्यानंनिवृत्तिप्रतिष्ठाविद्याशांतिः शांत्यतीताचेतिपंचकलात्मकंसंवि
त्य ततस्तस्यलिंगप्रदेशेशिवशक्तीश्वरसदाशिवशुद्धविद्यामायाकालनियति कलाविद्यारा
गपुरुषप्रकृति बुद्ध्यहंकारमनःश्रोत्रत्वक चक्षुर्जिह्वाघ्राण वाकपाणिपादपायूपस्थशब्दस्प
र्शरूपरसगंधाकाशवायुवह्निजलपृथिव्यात्मकषट्त्रिंशत्तत्त्वरूपंशैवंतत्त्वाध्वानंध्यायेत इतिशिव

९०

दीक्षायां वैष्णवदीक्षायां त जीवप्राणः धियस्त्वर्मनश्चेंद्रियदशकं कलान्मात्रा भूतानां पंचकमपि हृत्संस्थंतेज
सोत्रयं तदमसृष्ट्यात्रु वासुदेवप्रभवात्मत्वात्तदुपविष्टा इंद्रियदशकं प्राणत्वक्श्रोत्रयोर्वागादयश्च तन्मा
त्राशब्दादयः भूतपंचकमाकाशादि तेजःसोत्रयं सोमसूर्याग्निमयं वासुदेवप्रभवाः वासुदेवसंक
र्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाश्चत्वारः सौरभदीक्षायां त भूततन्मात्रेंद्रियाणि मनो गर्वश्चार्थास्तथा प्रधानं चे
ति गर्वोऽहंकारः प्रधानं पुरुषं तत्त्वं शक्तिदीक्षायां त आत्मविद्याशिवाख्येति विपरीतास्तु एव च सर्वं
तत्त्वं चेति विपरीत शिवविद्यात्मा इति क्रमेण तत एव आत्मविद्याशिवाख्य इति दश तत्त्वानि इत्थं त
त्तद्दीक्षायां तत्तद्ध्याने चिंतयेदिति ततः शिष्यस्य नाभौ अतल वितल सुतल महातल रसात
ल पाताल भूर्भुवः स्वः महः जनः तपः सत्यलोकात्मक चतुर्दश भुवनरूपं भुवनाध्यानं संचिं
त्य ततस्तस्य हृदये अकारादि क्षकारांत वर्णात्मकं देवकरूपं वर्णध्यानं विभाव्य तस्य ललाटे मूलमंत्रस्य
वर्णसमुदायरूपं पदध्यानं संस्मृत्य तस्य शिरसि समुदायमयं मूलमंत्रस्वरूपं मंत्रध्यानं ध्यायेदि
ति शिष्यशरीरेषु षट्के संचिंत्य तं हुं चैतत्स्पृशन् गुरुः ॐ डे अमुकस्य कलाध्यानं शोधयामि स्वाहा
एवं कृत्वा तत्र षडध्वान् कृत्वा कलाध्यानं तत्ताध्व निर्विलीनं विभाव्य पुनः ॐ वर्णध्यानं शोधयामि स्वाहा

भैप
४२

इत्यष्टधाहुत्वा तत्रं गायत्रि विलीनं विभाव्य पुनः प्रणवकस्य मंत्राध्यानं शोधयामि स्वाहा इत्यष्टधाहुत्वा
तं ब्रह्मरंध्रे परमशिवे विलीनं विभाव्य पुनः संहृति प्रतिलोमेन परमशिव सकाशात मंत्राध्याने स्र
ष्ट्वा ततः पदाध्याने ततो भुवनाध्यानं ततस्तत्वाध्वानं ततः कलाध्वानं च सृष्ट्वा तत्स्थाने संस्थाप्य शि
ष्यं दिव्यदृष्ट्या विलोक्य तस्मिन्स्थितं शिष्यं चैतन्यं तं हृदयारविंद प्राणाकृष्टो नोक्तप्रकारेण तद्ब्रह्मरंध्रेण
संयोज्य ॐ भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा ॐ भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा ॐ स्व
रादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा ॐ भूर्भुवः स्वश्चंद्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वा
हा इत्याज्याहुतिचतुष्टयं हुत्वा इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासु मन
सा वाचा कर्मणा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं यत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा
इत्याज्याहुतिं हुत्वा ॐ सहस्रार्चिर्महातेजा नमस्ते वज्रहस्तक सर्वाशिने सर्वगत पावकाय नमो
ऽस्तु ते वैरोद्रघोरकर्मा च घोरहा तेन मामिव विश्वं लोकपालस्त्वं शांतस्तत्र प्रयच्छ मे इत्यग्निं प्रा
र्थ्य अग्निमंत्रेण प्राग्वदग्निं संपूज्य ॐ स्वकाति तिलक सिद्ध्यर्थं ददामि सहुतं तिलं ॐ हुं सो — ॐ जुं सः जुं स
स्वाहा इति तिलैरेकामाहुतिं हुत्वा घृतेन स्रुवमापूर्य तदुपरि पुष्पमधोमुखं स्रुक्वेव निधाय शंखं

९८।

91

वस्त्रं पुत्रलम्भं कराभ्यां गृहीत्वोत्थाय स्रुक्स्रुवयोर्मूलेनाभौ विधाय वौषडन्तेन मूलमन्त्रेण जुहुयात् इति त्रयं
हुत्वा प्रागवत्तत्र देवं संपूज्य वह्नेः सकाशात् पूर्णकलशे विसृज्य प्रागवस्थापितस्य शिष्यस्य शिरोगतमूर्ति मन्त्रैरेके
कामायान्ये इति हुत्वा प्रागवत्प्रोक्षणेन जले नाराचं विधाय ॐ भो भो वह्ने महाशक्ते शर्वकर्मप्रसाधकः
कर्मान्तरेऽपि संप्राप्ते सान्निधिं कुरु सादरं इत्यर्घ्यं संप्रार्थ्य संहारमुद्रया तं स्वात्मनि विन्यस्य परिधायेत् प
रिस्तरणत्स्रीमग्नौ प्रक्षिप्य प्रणीतापात्रमुद्धास्य पुरतः कुशास्तरेण निधाय ॐ प्राच्यै दिशे नमः ॐ
दक्षिणायै दिशे॰ ॐ प्रतीच्यै दिशे॰ ॐ उदीच्यै दिशे नमः इति तत्तद्दिशि प्रणीताजलमुत्क्षिप्य ॐ ऊर्ध्व
ायै दिशे॰ इति भूमौ जलं निक्षिप्य भूमौ पतितजलेन स्वात्मानं शिष्यं प्रोक्षयेदिति प्रणीतोद्धास
नं विदध्यात् इति दीक्षाङ्गहोमविधिः इति श्रीभैरवाचार्यपारिजाते द्वादशः स्तवकः १२ ॥ कुशैः सं
प्रोक्षिततोनेत्रमन्त्रेण शिष्यं नेत्रे नूतनपट्टवस्त्रेण बध्वा तं हस्ते गृहीत्वा कुम्भसमीपे नीत्वा तस्याञ्जलिं
पुष्पैरापूर्य स्वयं मूलमन्त्रमुच्चरन् त्वरस्व देवतायै पुष्पाञ्जलिं दापयित्वा तस्य नेत्रबन्धमुन्मुच्य कुशा
स्तरेण समुपवेश्य अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः
इति मन्त्रं पठित्वा कुम्भे च देवं साङ्गं सावरणं सर्वोपचारैः संपूज्य प्रागुक्तभूतशुद्धिविधिना तस्य देहं संहृत्य

संशोध्योत्थाप्य तस्य देहे मूलमंत्रस्य स्वरूपाप्याय विलेन्यासज्जालां वत्सस्य पुनः ॐ भस्य देवतां गंधादि पंचो
पचारैः संपूज्य मंडपस्थाव देवताः सलोकपालागावरणदेवतागणेशादि चतुरायतन देवतास्वस्थानगा
वरणसहिता देवस्यांगे विलीनाः इति विभाव्य तेजोरूपतामापन्नं तेजोरूपं कलशजले परब्रह्ममयं स
चिंतयन् तां प्रागुक्तविधिना षडंगन्यासयोगेन सकलीकृत्य शिष्यसमलंकृतं वेदयाः समीपे सर्वतो
भद्रमंडले विरच्य तत्र तं पूर्वाभिमुखं समुपविश्य पंचवाद्यघोषपुरस्सरं गुरुः ॐ भं समइत्स ॐ भम्रवे
स्याग्रपल्लवादिकं कलशं हस्ते शाखोद्धृत्य शिष्य शिरसि निपात्य प्राग्वद्विलोममातृकामुच्चरन्॥
वेदघोषं ऊर्ध्वं ह्विः ऋत्विग्भिरन्यैश्च ब्राह्मणैः सह मूलमंत्रेण तं पूर्वाभिमुखं समुपविष्टं मन्त्रराभिमुखे सि
ञ्चन् अभिषिंच्य पुनः सर्वं सम्भावितं मत्स्वरूपिणं करकं गृहीत्वा ततो पेरक्षार्थं तमभिषिंच्य तत्
करकस्थाश्रवाशिष्टजलेन शिष्यमाचामयित्वा देवतास्वरूपं तं प्राग्वत् षडंगन्यासेन सकलीकृत्य स्व
इष्टौतेनूतनवाससी परिधाप्य स्वाचांतं तं स्वसमीपे समुपवेश्य शिष्यदेहे संक्रांतं देवं तस्यैव देहे गंधादि
पंचोपचारैः संपूज्य शिष्यदेवयोरैक्यं विभावयन् स्वविनीतस्य दक्षिणकर्णे श्रीमूलमंत्रं वारत्रयं वदेत्
शिष्यो ब्राह्मणश्चेत् तस्य गुरुस्ते मंत्रदानरूपेण उदकं दद्यात् अन्येभ्यस्त्वेवमेव वदेत् ततः शिष्यः स्वगुरुपदे दृष्टंस्म

लमंत्रं ऋष्यादिकरषडंगन्यासपूर्वकं मंत्रेणैव शतमष्टाविंशतिवारमथवा जपित्वा जपं श्रीगुरवे विधि
नासमर्प्य गुरुदेवतामंत्राणामैक्यं विभावयन् साष्टांगं गुरुं बद्ध्वा शः प्रणम्य पुनः पंचांगप्रणामेन प्र
णम्य साष्टांगपंचांगप्रमाणे योर्लक्षणमनंक्ते कुलप्रकाशतंत्रे प्रणम्य गुरवे कुर्यात् साधको भक्तिमान् सुधीः
साष्टांगं वाथ पंचांगं पूजाकर्मसमं ततः हस्ताभ्यां चरणाभ्यां च जानुभ्यां वक्षसा तथा मस्तकेन दृशा
तथा वाचा मनसा चेति साष्टांग ईरितः हस्तजानुशिरोवाक्धीभिः पंचांग ईरितः इति पंचांगप्रणामे विशेष
मा० कुलार्णवे ग्रंथितां ग्रहकोष्ठकृत्वा करौ शक्त्याथ तर्जनी जानुभ्यामवनिं गत्वा पंचांगं प्रणमेत् गुरु
मिति इत्थं प्रणम्य गुरवे दक्षिणां दद्यात् तत्र श्रीकुलार्णवे आचार्यो ज्ञानतः कुर्याच्छिष्यः सद्योऽवि
चार्य च अलंकारं सुवासांसि दद्यात् हस्तिमश्वादि दद्यात् ईश्वरार्पणबुद्ध्या तु द्विजाशीर्भिः स्वनंदितः
प्रदद्यात् गुरवे शिष्यः स्वपत्नी इं तदर्द्धेकं दशांशं वा प्रदद्याद्वित्तशाठ्यविवर्जितः तदधीनमना
नित्यं तच्चित्तेन परायणः तन्नादीश्वर जोऽस्य श्रीभवेत्साधकसत्तमः ततो नानाविधैर्भक्ष्यैर्लेह्यचो
ष्यलेह्यपेयैः ब्राह्मणान् भोजयेत्सम्यक् प्रदद्याद्दक्षिणान् इति क्रियामयी दीक्षा अथैवं वि
स्तरतः क्रियादीक्षाकर्तुमशक्तश्चेत् सर्वोपकरणानि [illegible] मंडपे शागवदेहे दिकायां मंडलं कृत्वा तथैव त

कुंडंसंस्थापनंकृत्वा असतिखिरण्णशक्तौ उत्तरवत्तरस्यमेकमेवकुंडंकृत्वा तत्राग्निस्थापनाद्यखिलकर्मकृत्वो
क्तविधिनाभिषिंच्यदीक्षांदद्यात् मंडपकरणेशक्तौ क्वाचित्प्रशस्तेस्थंडिलेप्रागेवमंडलंकृत्वा तदशक्तौ
वत्तस्वस्तिवेष्टितमष्टदलकमलंवानिर्माय तत्रोक्तविधिनाकलशंसंस्थाप्य प्रागवस्तरसंकुंडं तदशक्तौ
प्रागुक्तविधिनास्थंडिलंवाकृत्वा तत्रोक्तविधिनाग्निंसंस्थाप्य अग्निस्थापनेविस्तराशक्तौ निम्नहोमोक्तविधिना
वाग्निंसंस्थाप्योक्तविधिनाहोमादिकंकृत्वाभिषिच्यमंत्रंदद्यात् अथास्यभैरवार्चनप्रसंगाद्भैरवमंत्रोद्धारोदर्श्यते त
त्रादौ अथास्तरमंत्रः तत्रसिद्धकौलेशक्तोदिप्रभेदे व्योमवीजंसमुद्धृत्यवह्निमायासमन्वितं विंदुनादसमायुक्तं
प्रथमंवीजमुत्तमम् गौरीपवर्गमध्यस्थभीषणीप्रथमंपुनः मालिनीप्रथमंविद्धिमोहिनीप्रथमंततः मा
लिनादित्रितीयोपेतंवायुवीजंततःपरं सूर्यवीजेनसंयुक्तंतमोभाष्यन्तरोभवेत् व्योमवीजहकारः वह्निरे
फः मायाईकारः विंदुनादौविंदर्धचंद्रोपेतेन भवनीस्वरीवीजमुद्धृत्य गौरीचतुर्थंवकारः भीषणे
प्रथमंटकारः मालिनीपंचमंउकारः अवपुनः शब्देनतयोर्योगः सूचितः तेनटुइतिसिद्धं मोहिनी
प्रथमंककारः मालिनीद्वितीयंऋकारः तत्प्रकृतेनकाइतिसिद्धं वायुवीजंयकारः सूर्यवीजंभवनेश्वरी
वीजंतमः स्वरूपं आपदुद्धारणंमंत्रमुत्तमं परिकीर्तितंसर्वसिद्धिकरंसाक्षाद्भैरवेणपरिभाषितं अस्यस्त

बृहदारण्यः छन्दोनुष्टुप्छन्द उदाहृतं देवता बटुकः प्रोक्तः सात्त्वामराशीवप्रिये षडंगं संप्रवक्ष्यामि बटुकस्य विशेष
तः ह्रां ह्रीं ह्रूं ह्रैं समन्वितम् ह्रौं ह्रः प्रेव षडन्तरं बटुशब्दं परे सर्वं च मविशण्दे स्वनः हृदयाय पदं पश्चाद्धृदयं
परिकीर्तितं बटुप्रथमताय पश्चाच्छिरसे च समन्वितं शिखायै वषट् संयुक्तं कवचं बटुकाय च नेत्रं बटुकसंयुक्तं
बटुशब्दं ततः परं दंडोपपातयेत्यस्मादस्त्रमंत्रं समुद्धरेत् नमः स्वाहा वषट् वौषट् फडंतेन नियोजयेत् षडं
गमित्यारभ्य नियोजयेदिति तानो ऽस्नाकानाम ययमर्थः ह्रां बटु वमोचरहृदयाय नमः ह्रीं बटु प्रमथनाशिरसे
स्वाहा ह्रूं बटु शिखायै वषट् ह्रैं बटुकाय कवचाय हुं ह्रौं बटुकनेत्राय वौषट् ह्रः बटु दंडपातये अस्त्राय फ
ट् इति षडंगमंत्रा उद्धृत्य अत्रापि प्रागवदंगुलीदेहवक्त्रेषु पंचमूर्तियोन्यस्तव्याः द्वात्रिंशत् लक्षमानेन
जपेन्मंत्रं जितेंद्रियः जुहुयात् दशांशेन तिलैर्मधुरसंयुतैः एकविंशत्यक्षरोक्त वर्त्मना देवमर्चयेत्
अथ तं त्रैलोक्यकाम्यप्रयोगान् यथेनेन मंत्रेण साधयेदिति अथ विंशत्यक्षरो मंत्रः तत्र रुद्रयामले विस्तारोद्धा
रे प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य देवीप्रणवमुद्धरेत् बटुकायेति वै पश्चादापदुद्धारणाय च कुरुद्वयं ततः पश्चाद्बटुकाय
पुनर्वदेत् देवीप्रणवमुद्धृत्य मंत्रो द्वाविंशमिष्यते इति देवीप्रणवं मायाबीजं तस्य समंते त्रेषु पंचतारविंतारो
द्धारा दोप्रणवसंकेतात् मंत्रोद्धारः स्मृतः अत्र प्रागुक्त षडंगमंत्रेषु प्रणवादेर्त्तविशेषः ऋष्यादयस्तेकविं

डा

ॐ

२

भैरव
५४

शार्ङ्गोक्तमेव अन्यमेव प्रणवोद्धितैकविंशविंशत्यक्षरो मंत्रः शारदातिलकादिषूद्धृतः एतन्मंत्रोद्देशेनै
वार्येश्वरः प्रपंचितः अथास्य मंत्रोद्धारं तं श्रीभैरवयामले अनंतो विंदुनामाढ्यो नकुलीशो भुजंगयुक् त्रिमूर्ति
श्रीमुखोम्भोतद्द्वितीयं वीजमुच्यते क्रोधीशो भुजंगनिलयस्संघोऽक्रूरसमन्वितः तृतीयं वीजमाख्यातं चतुर्थमुच्यपा
वीति भुजंगेश्वरसंवर्तमहाकालीशिरीवती वालीशानुग्रहार्धीशाश्रीमुखीभिः समुद्धरेत वटुकायपदं
स्वादापद्धारणायच उरुद्वयं समुद्धृत्य वटुकाय पुनर्वदेत द्वितीयं वीजमुच्चार्य वटुकायाशिवलभा समुद्धृतो
महेशानि चतुर्विंशाद्विवर्जितैः अनंत आकारः विंदुरनुस्वारः तेन आं इति सिद्धं नकुलीशो ह्रकारः भुजंग
रेफः त्रिमूर्तिरीकारः श्रीमुखी विंदुः एतेन मायावीजमुद्धृतं क्रोधीककारः भुजंगनिलयः रेफस्थः स
घः ओकारः अक्रूरः अनुस्वारः ताभ्यां युक्तः तेन क्रौं इति सिद्धं भुजंगेश्वरः रेफः संवर्तलकारः महाका
लीशः मकारः रेवतीरेफः वालीशः यकारः अनुग्रहः ओकारः अर्धीशः उकारः श्रीमुखी स्वारः ए
तैस्त्रिंशन्मातृकाणि वीजमुद्धृतं वटुकायस्वरूपं दीपंस्तद्वाच्यं आपदुद्धारणायस्वाहा रूपं अवनसंधिः चतुर्वि
शाद्विवर्जितैः इत्युक्तः उरुद्वयं उरुमिति वटुकायस्वरूपं द्वितीयं वीजमापदिज वटुकायस्वरूपं आशिव
लभा स्वाहा ऋषिर्ब्रह्मास्य महिष्टुप्छंदो वृहदुद्धृतः अतिस्पर्वदेवतास्य भैरवः परिकीर्तितं वेदाष्टवनिसं

व्योमाग्नेः कस्तुवाणविलोचनैः मंत्राग्नेरावरे देवी पनियुक्तैः षडंगकं वेदाश्चत्वारः मुनयः सप्त वसवः अष्टौ वाणाः
पंच विलोचने द्वे पानयनमः स्वाहा वषड्हूं च वौषट् फट्कारपंचकं जातिषट्कमिदं प्रोक्तं हृदाद्यंगेषु संपत्तमि
ति इति सोमशंभुनोक्ता अत्र हृदादीति पदेन हृदयादं शांशेन तिलैस्त्रिः स्वाहासंयुतैः शैवे पीठे यजेद्दे
वपकविंशार्णवमना इति अथाग्नेर्वर्णज्ञानार्थं पंचरात्रे पद्मरागद्युतिः श्रेष्ठो लाक्षारससमप्रभः बा
लार्कवर्णः कुंकुमकः यथार्थं सस्यते वुधैः इंद्रगोपकसंकाशः शोणितालोकपावकः वज्रचापनिभः
श्रेष्ठः कुसुंभाभस्तथैव च रक्ताग्नेः सुप्रजातिर्नो वर्णेनाथ विरिञ्चोच्यते अथ सुगंधः पद्मगंधोपेप्सिर्घृतगंधः सु
प्रोभनः आयुर्दं पद्मगंधः स्याद्बिल्वगंधश्च सुखदः नागचंपककुन्नागपाटलायूथिकानिभः पद्मेंदीव
रकल्हारसर्पिर्गुग्गुलसन्निभः पावकस्य शुभो गंधः इति अथ शब्दः जीमूतवलकीशंखमृदंगघनिनः स
कः श्रेष्ठोऽग्निः सिद्धये होमरतोन्नस्यादसिद्धिदः शारदातिलके भीतिविरिदहसोद्वत्रनिर्विद्धिः ऋपावह
ति अथाकृतिः आकारो यो द्विजश्रेष्ठ ध्वजचामरसन्निभः विमानानां हयानां च प्रसादानां वृषस्य च आ
कारोनाथहंसानां मयूराणां च सिद्धिदः तथाकृतिर्ज्ञोबसदा वह्निः सिद्धिकरस्मृतः शेषाणां दृष्टिनो
रूपं नशस्तं होमकर्माणि यत्तद्रूपं कथितं चेन यदि तस्य प्रतिलक्षणं अन्योन्यं तु प्रपश्येत तदा सिद्धिकरानलः

भैषा
९५

अथ शिखा विषमा च शिखा वह्नेः सिद्धादयशुभावहा इत्याद्युक्त्वोक्तनादीनां चाग्निजालाभासिद्धिदा मता तथा शा
रदातिलकेपि प्रदक्षिणा सलकंपाः हव्याभाः शिखिनः शिखा शुभदा यजमानस्य राज्यस्यापि विशेष
तः तथा नारदपंचरात्रे प्रदीप्ते लेलिहाने च निर्धूमे साक्षनेन तथा श्वेतत्विट्प्रदेशे चैव होतव्यं सिद्धिमिच्छता
स्निग्धः प्रदक्षिणावर्तः स्वशब्दस्यापि यो भवेत् नित्यमेवं शुभकरो व्याप्तयेण शुभोत्तमैः अथ निषिद्धः॥
अल्पतेजाश्च रूक्षश्च विस्फुलिंगसमन्वितः धूमावलीढजालश्च कृशानुर्नैव सिद्धिदः दुर्गंधश्चावलीढ
श्चमितकलुषश्च यो भवेत् भूमिं च विलिखेद्वह्निः सोपि दोषान्पराभवं तथा शारदातिलके रूक्षः कृश
गतेवर्णो यजमानं विनाशयेत् पूतिगंधो हतमुखो जोह्रतर्डः खेदप्रदो भवेत् छिन्ना ह्रस्वा शिखा कुर्यान्मर्मे
धनपरिक्षयं शुभपत्रनिभो धूमः पारावतसमप्रभः हानिर्नरगजातीनां गवां च कुरुते चितान त
घातेर्यांतरे खरोष्ट्रमहिषादीनां क्रतमात्रनसिद्धये रूक्षत्वरुचटाशब्दस्य यशाह्वागतिस्तथा दुलि
खेदप्रपंचदोषस्य यस्यापः शिखेव च नेत्रवतेसोमानि श्रेष्ठः शगासे स्मिन्याचमेस्वरे अत्रैवं विधेषु दोष
शुप्रायश्चित्तमत्रकं ज्ञानप्रकाशतंत्रे एवंविधेषु दोषेषु प्रायश्चित्तमुपदेशिकः मूलेनाज्येन जुहुया पं
चविंशतिमाहुतिरिति पंचविंशतिरेकैकस्मिन्दोषे अथ वह्नेः सात्विकादिजिह्वाभेदाः तत्रादौ सात्विकानां होम

९५

95

शांतिकादि सात्विकादिहोमेषु हिरण्याद्याः प्रयोगेवोक्ताः अथवश्यादिकाम्यहोमेषुराजसजिह्वा कुल
मूलावतारे राजसेपद्मरागैकाभवर्णेभद्रलोहिता चतुर्थीलोहितास्याश्वेता धूम्रिकात्याकरालिकेति ॥
अथक्रूरकार्येहोमेषुतामसोपि तत्रैव तामसोविश्वमूर्तिका स्फुलिंगिनीधूम्रवर्णे चतुर्थीतमनो
जवा पंचमीलोहितास्यातुकरालीगदितातथा कालिवसमसमोप्रोक्तासप्ततत्वाःकार्यभेदतः याग
क्रियाकाम्यहोमक्रूरहोमेषुचक्रमात् अथजिह्वानामधिदेवता तत्रकुलप्रकाशतंत्रे जिह्वानामधिदे
वास्तुविविधाःपितरस्तथा गंधर्वयक्षनागाश्चपिशाचाराक्षसास्तथा गंधर्वयक्षनागाश्च रसनानांसुरा
दीनांजुहुयुःकार्यसिद्धये तस्माद्यस्यतन्नोदेवावांछितंसिद्धिमृच्छतिरसनास्थीयतांभागः कृत्स्नातेषांयशो
मतारिति अत्रहोमकालेजिह्वाशिरः कर्णादिकंत्यक्त्वाजिह्वायामेव जुहुयात् तथाचोक्तं महाकपिलपंचरा
त्रे गुरुकल्पैव सर्वकार्यप्रसिद्ध्यर्थंजिह्वायांतस्यहोमयेत् चक्षुकर्णादिकंत्यक्त्वाहोमयेद्देशिकोत्तमः ॥
अग्निकर्णेहुतेयस्तुकुर्याच्चव्याधितोभयं नासिकायांमहत्दुःखंचचक्षुसोनाशनंभवेत् केशेदारिद्र्यदं
प्रोक्तंतस्माज्जिह्वासुहोमयेत् यत्रकाष्ठंतत्रकर्णोयत्रधूमस्तुनासिके यत्राल्पज्वलनंनेत्रेयत्रभस्मतत्रशि
रः यत्रैवज्वलितोवह्निः तत्रजिह्वाप्रकीर्तितेति तथाशारदातिलकेपि अस्यांततजुहुयाद्धुविपश्चित्

भैष
९९

वेकमंत्र कर्णोद्दोमेमवेष्टापिनेवेवंयतमीरितं नासिकाग्रेनमः पीठमस्तकेपनसंत्तयः सप्तमात्रिशिरः प्रोक्तो
मि सिर्दमोवक्तरेवव जलान्तशोभवेत्कर्णः काष्ठलनस्तुनाशिका ग्रथिर्विजायतेशुक्लशुद्धस्फटिकसन्निभः
नीकाष्ठंतनयविनेयंचतरंगुलमानतइति ग्रथस्त्रकरूवैतत्रशिंसिपाश्वत्य श्रीपर्णीखदिरामचंदनदेव
दारुचैर्ककतशमीपलाशोडुंवर विल्वपनसबकुलाशोकनागकेशर पुन्नागपंचककवट सप्तत्वानाम
यतमस्पशुष्कमहृएमशीर्णेभुएमदिभिरदुष्टमदिष्टमानधिकदीर्घस्थूलशुक्लेसमचतरस्रकाष्ठंदद्वी
ता तच्चतुर्विंशत्यंगुलमानेषड्विंशदंशेन विभज्यतेषुविंशतंशांदंशार्थविभज्यावशिष्टषोडशभागेष्वद्य
हेशेभागाष्टके सत्वोर्थकल्पावशिष्टभागाष्टकेन समचतरस्रांवेदींकृत्वातन्मध्येविन्दुंकृत्वा तच्चिह्नमव
लंब्याङ्गशमानेवृत्तंनिष्पाद्य तद्वहिरष्येकांशमानेनवृत्तांतरंनिष्पाद्यं तयोरंतरालेभागत्रयमि
तेमध्येवृत्ताकारांकर्णिकांस्थापयत गतेकृत्वातनवहिरङ्गाशमानेन वहि वृत्तंनिष्पाद्य तद्वहिरष्ये
कांशमानेनवृत्तांतरेकृत्वा वृत्तद्वयांतरालेष्टदलानिपरिकल्प्य तद्वहिरङ्गांशमानेनसमाकारंवि
त्रितांवाशोभांविदधात मतोग्रेवशिष्टांशेसुकांशेनवेधास्त्रतीयांशेन पार्श्वद्वयंखंडनेनमध्येकंटवि
धाय ततःकिंचिन्निम्नपमवशिष्टसमभिरंशैरग्रेकंटसमानविस्तारकंटमवयोर्मध्येकिंचित्कंटसम्मा ९९

96

ऐकं दत्तोऽस्य विस्तारस्ततो तत्रं वर्द्धमानविस्तारं समतलमधस्तादधोधः हीयमाणविस्तारं सुखं
कृत्वा सुखेऽपि वेदिवमेखलां परिकल्प्य कंदादधो सुखस्य मेखलामभिंदन् एणाकारमेखलाशमा
तनिम्नं कर्णिकाप्रवेशयोग्यं खातं कृत्वा कर्णिकामध्यस्य खातमध्यात् सुखमध्यस्य एणलोका
खातमध्ये यथा सूत्रं निःसरति तथा ताम्रलोहशलाकया कंदवेदी परिधिभेदितं सूक्ष्मच्छिद्रं विधाय तथै
वाग्रेऽपि सुख परिधिभेदितं च्छिद्रं निर्गमनाय कर्णिका प्रवेशयोग्यं रंध्रं कुर्यात् ततो वेधः षट्भागं कृ
त्वाकारं मध्ये किंचिन्निम्नमतलं सूक्ष्मोच्चय यथा तत्स्थलं तिष्ठति तथा कृत्वा सुखस्य षट्भागमध्ये किंचिन्निम्नं कृ
त्वा सुखे रंध्राय लाङ्गूलभागं हंसमुखाकारं वराहमुखाकारं वा सर्पाकारयित्वा स्तं चंद्रं समारोप्य
तद्दंडस्य ह्रिष्टमानात्किंचिदधिकं स्थूलं सवर्तुलं शालिवेष्णाकारयित्वा दंडस्य मूले ऐकांशेन कंक
णाकारं त्र्यं चतुष्टयं वा कृत्वा तदधोंऽशचतुष्टयेन सुखे कंदमध्यमूलादिस्त शोभितसूद्दंसुखं कुंभेनि
मायतदधः पुनरेकांशेन प्राग्वत्कंकणानि कृत्वा तदधोऽवंशमानस्य वर्तुलं षडंशमाने दीर्घोऽस्
त्रेणवेष्टनयोग्यस्थूलं दंडमध्यं कृत्वा तदधः पुनरेकांशेन कंकणादि तदधोंशत्रयेण प्राग्वद्दृढं सुखं
तदधः पुनरेकांशेन कंकणादि चतुर्यादि निम्नं वंनिर्माय स्तावचतुर्विंशतिभागदैर्घ्यं चतुरंशमानदैर्घ्य

स्रुवे च योगपट्टस्थूलमग्रदेशे शङ्खयमानेन वर्त्तुलाकारं स्थूलशिरोभागयुक्तं सर्ववर्त्तुलं स्रुवं निर्माय तस्याग्र
देशे एकमध्यगतमार्गयुक्तं पद्माकारं कर्षमात्रघृतग्राहित्वेन कृत्वा तदधो दण्डमूले एकांशमानेन ग्रीवा
कङ्कणानि तदधोंशत्रयेण कुम्भं ततस्तदेकांशेन पुनः कङ्कणानि ततस्तदेकादशांशमात्रमतः काष्ठं पुनरेका
शेन कङ्कणानि ततोंशत्रयेण कुम्भं पुनरेकांशेन कङ्कणानि च कुर्यादिति स्रुक्स्रुवनिर्माणप्रकारः एवं स्व
र्णरौप्यताम्रमयौ वा स्रुक्स्रुवौ कार्यौ स्रुक्स्रुवाभावे पलाशस्य मध्यपत्रद्वयं पिप्पलदलद्वयं वा गृह्
मे ग्राह्यं संस्कारोपि स्रुक्स्रुवयोरिव तस्मिन्समये पर्णयोरपि कार्यमिति अथ होमद्रव्यमानानि तत्र शार
दातिलके कर्षमात्रं घृतं होमे भक्तिमात्रं पयस्तु तत् दधि प्रसृतिमात्रं स्याल्लाजास्तु मुष्टिसम्मिता पृथुकास्त
था मानास्तु शक्तवोपि तथोदिता गुडं पलार्द्धमानं स्याच्छर्करापि तथा मता ग्रासार्द्धं चरुमानं च दिक्षुः
पर्वमित्रक्रमतः एकैकपत्रपुष्पाणि तथा सूपानि कल्पयेत् कदलीनागरङ्गाणां फलान्येकैकशो वि
दुः मातुलुङ्गं चतुःखण्डं पनसं दशधाकृतं अष्टधा नारिकेलाणि खण्डितानि विदुर्बुधाः त्रिधाकृतं बिल्वफ
लं कपित्थं खण्डितं द्विधा उर्वारुकफलं होमे कल्पितं खण्डितं त्रिधा फलान्यन्यानि खण्डानि समिधः स्युर्दे
शाङ्गुलाः दूर्वात्रयं समादिष्टं गुडूची चतुरङ्गुला व्रीहयो मुष्टिमात्रास्तु मुद्गमाषयवा अपि तण्डुलास्तु

स्तदर्द्धं शाकोऽत्र वास्तुकाष्टिश्रिमिता गोधूमा वल्लकल्माषा विहिता माषप्रिमानतः तिलाश्चुलुकमानाश्च सुः म
धुपास्तत्प्रमाणकाः शुक्तिप्रमाणं लवणं मरिचान्यपि विंशतिः पूरं वदरमानं स्याद्रामठं तत्समं स्मृतं
चंदनागुरुकर्पूरकस्तूरीकुंकुमानि च तिंतिडीवीजमानानि सर्वद्रव्याणि देशिके इति कर्षलक्षणमर्कमा
षस्तद्दशकं ज्ञास्यात्षोडशमाषो निगद्यते कर्ष इति तैलमाज्यं तदेव परिमाणं शुक्तिः कर्षद्वयं प्र
सृतिमात्रं पलद्वयमात्रं स्याद्विफलं पलार्द्धं कर्षद्वयं यामा अशीतिरक्तिकामितं तदर्कं गुंजाभिर्द
शभिर्माषः शाणो माषचतुष्टयं द्वौ शाणौ टंकः कोलो वदरं द्रंक्षणं श्चयः तौ द्वौ पाणितलं कर्ष
सुवर्णकलद्वयग्रहः पिचुर्विडालपदकं विडकोलस्तु तद्वयं स्याच्छुक्तिरष्टमिका ते द्वे पले विल्वं चतुर्थि
का माहिरात्रं प्रयुंज्यो षढे पले प्रसृतिस्तथेति मातुलंगं वीजपूरं उर्वारुकचकर्कटी तदर्द्धंशः शुक्ति
मिताः चुलकमात्राः पाणितलप्रमाणाः कर्षमात्राश्चार्घ्यः पुरुः गुग्गुलः वदरमात्रं अशीतिगुं
जामितं रामठं हिंगुः तथा नारदपंचरात्रे त्रतीयं एवं जंमूलानां द्रव्याणि स्वप्रमाणतः शैलागमे
पि एवं त्रयं स्यात्मूलानां सूक्ष्माणि पंचहोमयेव केदानामष्टमभागं लतानामंगुलद्वयमिति अथ
सामिधः नारदपंचरात्रे शमित्यादेशमात्रेण समच्छेदा विनातथा तथा विशीर्णं द्विदलाद्रूस्वास्त्र

भेग
५८

लाकृशाद्विपा कृमिदंष्ट्रासु दीर्घास्तु निस्त्रवः परिवर्जिताः विशीर्णास्तुः तयं कुर्यात द्विदलाद्याधिसंभ
वेद्भस्वायोमतस्ममाप्नोति वक्राविस्मकरीतथा स्थूलाभिर्हरते लक्ष्मी कृशायांजायते क्षयः द्विधायां
नेत्ररोगाःस्युः कोटहर्ष्यार्थनाशिनी देवंयकरते दीर्घाप्राणायोनिस्त्रवः स्मृतः सत्वीरानपिकान्तृत्वा
समिधः सर्वकामदाः आद्रत्वंमहद्भ्रामन्जमंगुलवर्तले इहप्रोक्तोमयेत्याज्ञः प्राप्नोति विपुलांश्रि
यां श्रौते स्मार्ते च तंत्रोक्ते समिधः परिकीर्तितः तथावायवीयसंहितायां तापालाभवः एवावाधिय
त्रियाद्वादशगांगुलाः अवक्राश्चसर्वशुक्कासमतव निर्व्रणाः समाद्दशांगुलावाविहिता प्रादेशमात्रा
वालाभेद्दोतव्याः सकलाश्रपि अथ प्रकृते क्रियादीक्षाशक्तानां वर्णदीक्षाविधिर्लिख्यते तत्रशुश्र
कृत्यात्मकान् अकारादिक्षकारांतान्मातृकावर्णान्मेषकृत्यात्मके शिष्यदेहे शास्त्रोक्तविधिनावि
न्यस्य पुनः संहारक्रमेण मूर्धादिहृदयांतस्य हकारं हृदयादिनाभ्यंतस्थलकारे संहरामि हृदयादिना
भिपर्यंतस्थंलकारं हृदयादिवामपादपर्यंतस्थे वकारे संहरामि हृदयादिवामपादपर्यंतस्थंसकारं
हृदयादिदक्षिणपादांतपर्यंतमकारे संहरामि हृदयादिदक्षिणपादपर्यंतस्थं सकारं हृदयादिवा
मपाणिपर्यावधिस्थं दक्षिणपाणिपर्यावधिस्थे शकारे संहरामि पंचशृंग्या शकारं वकारे संहरामि पंच ५८

युक्त्या शकारां वकारे संहरामि इत्यादि मन्त्रेण हृत्स्थमाकारं शिरःस्थे अकारे संहरामि अत्र मन्त्रयुक्त्या वर्णान् संहृ
त्य पुनः तैश्चैतन्यं सकलतत्त्वात्मतत्त्वासमवेतं परमात्मनि संयोज्य विलीनसकलतत्त्वसमूहं विगतनिखि
लकलत्वं दिव्यतनुं शिष्यं संचिंत्य पुनः परमात्मनः सकाशात् अकारादि क्षकारांतान् वर्णान् उत्पाद्य शास्त्रोक्त
सृष्टिन्यासक्रमेण शिष्यदेहे मातृकावर्णान् विन्यस्य पुनः चैतन्यं तत्तद्ग्रामसमेतं तस्मिन् संयोज्योक्त
विधिनोपदेशं कुर्यात् इति वर्णदीक्षा अथ कलादीक्षा तत्र पादतो जानुपादं पर्यंतं निवृत्तिकला
जानुतो नाभिपर्यंतं प्रतिष्ठाकला नाभितः कंठपर्यंतं विद्याकला कंठात् ललाटपर्यंतं शांतिकला
ललाटाद्ब्रह्मरंध्रांतां शांत्यातीताकलां च शिष्यदेहे संचिंत्य निवृत्तिकलां प्रतिष्ठाकलां प्रतिष्ठा
कलायां विद्याकलां च शिष्यदेहे संचिंत्य निवृत्तिकलां प्रतिष्ठाकलायां संहरामि प्रतिष्ठाकलां वि
द्याकलायां संहरामि विद्याकलां शांतिकलायां संहरामि शांतिकलां शांत्यातीताकलायां सं
हरामि ततः शांत्यातीतायाः शांतिः ततः विद्यां ततः प्रतिष्ठां ततो निवृत्तिं च सृष्टिक्रमेण शिष्य
देहे तत्तत्स्थाने संयोज्योपदेशादिकं कुर्यादिति एवमष्टत्रिंशत्कलाभिरेकपंचाशत्कलाभिर्वा प्रा
गुक्तनिरुक्तयुक्त्या संहारसृष्टिन्यासक्रमेण शिष्यं संस्कृत्य दीक्षां दद्यात् इति कलादीक्षा अथ स्पर्श

भैषा
५५

99

दीक्षा ततः गुरुः स्वहस्ततले शिवरूपं स्वं ध्यायन् मूलमंत्रं मातृकां च जपन् शिष्यस्य शिरसि स्वदक्षिणकरं
निधायोपविशेत् इति स्पर्शदीक्षा अथ वाग्दीक्षा ततः गुरुः परशिवरूपे शिवे चित्तं निधाय तद्रूपता॥
स्वमंत्रं ध्यायन् स्वयं शिष्याय मंत्रानुपदिशेत् इति वाग्दीक्षा अथ दृग्दीक्षा तत्र गुरुः स्वनेत्रे इति निमील्य
परमात्मस्वरूपिणीं मंत्रदेवतां ध्यात्वा प्रसन्नचित्तो दिव्यचक्षुषा शिष्यं निरीक्ष्य मंत्रोपदेशं कुर्यादिति ।
दृग्दीक्षा एवं क्रमेतद्दीक्षात्रयं विरक्तानां शिष्याणां तत्त्वविदा गुरुणा कार्यमिति क्षीणं तु वादीक्षा
त्रयं विरक्तानां शिष्याणां तत्त्वविदा गुरुणा कार्यमिति क्षीणं तु वादीक्षा दृग्दीक्षा वा विहिता नान्या अ
थवेधदीक्षा ततः गुरुः शिष्यस्य मूलाधारे चतुर्दलपंकजमध्ये त्रिकोणमध्ये प्राशुक्रूदुपंकूड लिनीं ध्या
त्वा तयात्र मंत्रवर्णेषु मध्यस्थवादिसांतान् वर्णान् ध्यायंस्तन्मध्यस्थिते कमलासने संहृत्य ब्रह्माणं तद
र्थगतस्वाधिष्ठानाख्ये षट्पत्रकमले मूलमध्यस्थिते विसर्गसंयोज्यवेदयित्वा तत्र षट्कमध्यस्थं बा
दिलांतं वर्णषट्कं च विसर्गसंयोज्य तद्वर्दे नाभिमंडले दशदलकमलात्मके मणिपूरकचक्रे विसर्गसं
योज्य तत्र दशमध्यस्थडादिफांतवर्णदशकं सहितं विसर्गनमस्कं जम मध्ये संहृदे संयोज्यवेदयित्वा तत
हृद्यनाहताख्ये स्वमेकादिवांतद्वादशवर्ण [illegible] ध्यद्वादशदलपंक्ते संयोज्य तैवर्तैः साईतरूतंतम्य

५५

मध्यस्थिते स्वबिंबे संयोज्य वेदयित्वा कंठदेशे षोडशस्वरान्वितषोडशदलकमले विशुद्धिचक्रे तन्मीश्वरं संयो
ज्य तैः स्वरैः सार्द्धमीश्वरं तन्मध्यस्थे सदाशिवे संयोज्य वेदयित्वा तं सदाशिवं भ्रूमध्यस्थद्विदलपंकु
जमालाचक्रे नीत्वा तत्र हक्षयुक्तदंत्यवर्णद्वयसहितं तं सदाशिवं तन्मध्यवर्तिनि ज्ञविंदौ संयोज्य वे
दयित्वा तं बिंदुं तत्र ह्रीं इंदुस्थितायां संयोज्य तां पुनर्नादे नादं नादांते नादांतं तन्मध्यांत्यां विसर्गचक्रे वि
सर्गचक्रे गुरुवक्त्रे चैतन्यं तत्रोपेतं संयोज्य वेदयित्वा जीवनामामृतसहितां कुंडलिनीं परशिवे संयोज्य वेधयेत्
एवं कृते शिष्योऽयं गुर्वाज्ञया छिन्नसंसारपाशो विसंज्ञः सद्यः क्षितितले पतति ततो गुरुः संहृतविपरी
तक्रमेणापि वै शिवात्कुंडलिनीमुत्थाप्य तां संहृतमखिलं सृष्टिक्रमेण शिष्यदेहे तत्तच्चक्रे तत्तद्दे
वतां संयोज्य हृदये जीवं मूलाधारे कुंडलिनीं संयोज्योपदेशादिकं कुर्यात् ततः संजातदिव्यवेधो
भूतभविष्यद्वर्तमानज्ञः सदाशिवो भवति इति वेधदीक्षा प्रायः कलौ वेधदीक्षा कर्त्तुं गुरुरल
ब्धोऽग्यशिष्य स्वडलमनस्त्वाद्गुरवाचार्याः प्रसंगादत्रापि लिखितो यथामति शिवं अथैवं दीक्षिता
नां सद्भक्तियुक्तानां शिष्याणां गुरुः पूर्णाभिषेकाख्यं द्वितीयमभिषेकं कुर्यात् तत्र प्रागुक्ते मण्ड
मंडपे वेदिकारहिते प्रागुक्तं विपुलं पूजाचक्रं निर्माय प्राग्वत्पंचवर्णरजोभिः कर्णिकादल

भैपा
१००

केशवकोणादिकमात्पूर्वं तत्रमध्ये लोहितोषधूपं कुंभं प्रागुक्तविधिना संस्थाप्य तत्रमध्यकुंभे देवमा
वाह्य प्रागुक्तविधिना षोडशोपचारैः संपूज्य तेषु कलशेषु तथैवावरणदेवताः संपूज्य दीक्षोक्त
विधिना शिष्यस्य जन्मनक्षत्रे शुभवत्सरे च वाद्यघोषपुरःसरं श्रीभैरवभक्तो बालमैः सह तं सम्यक्रु
द्रपूरणस्य प्रदक्षिणादिकं कृत्वा ब्राह्मणान्भूरिदक्षिणादिभिस्तोषयेदिति पूर्णाभिषेकविधिः
इति श्रीभैरवार्चापारिजाते त्रयोदशस्तवकः ॥१३॥ अथ मुद्रा ॥ तत्रादावंकुशमुद्रा कुंभमुद्रा ॥
अग्निप्राकारमुद्रा षडंगमुद्रा गालिनीमुद्रा धेनुमुद्रा शंखमुद्रा योनिमुद्रा मत्स्यमुद्रा आवा
हनादिनवमुद्रा पद्ममुद्रा गंधादिपंचमुद्रा चक्रमुद्रा ग्रासमुद्रा प्राणादिपंचमुद्रा सप्तजिह्वामुद्रा
भूतबलिमुद्रा नाराचमुद्रा संहारमुद्रा चेति त्रिचत्वारिंशन्मुद्रा तथैतासां लक्षणानि तत्रतंत्रराजे
कनिष्ठानामयोः पृष्ठे स्यादंगुष्ठस्तर्जनी कुटिला स्यात्तु मध्यमा स्यान्मुद्रा सा चांकुशाभिधेति नारद
पंचरात्रे दक्षांगुष्ठे परांगुष्ठं क्षिप्त्वा हस्तद्वयेन तु सावकाशं तेकमुष्टिं कुर्यात् कुंभमुद्रिकेति त्रि
मूलाग्नौ करोक्तनाद्यत्सस्नावभितोनयेत् अस्त्रमुद्रेयमाख्याता वह्निप्राकारलक्षणमिति नारद
पंचरात्रे मंत्राभिमंत्रयोर्धान्याणयोर्वैमानिविन्यसेत् अंगुष्ठेनावरेन्यास समन्वयाऽगुलिसमाश्रयं अंगुष्ठविष १००

100

येन्यासंतर्जनीशिरसेवहीति अस्त्रकेचित्करन्यासे अंगुष्ठाभ्यांनमः इतिन्यासमेवदंति तत्रप्रमाणंचविं
त्य वक्तव्यस्तत्रनानाएवंमलविधानांहिताहृदयपंचांगुलितलेषुच षडंगक्रमयोगेनविन्यसेत्करमेष्व
तीति षडंगक्रमयोगेनहृदयायनमः इत्यादियोगेनैवांगुलिन्यासउक्तः नारदपंचरात्रे अंगांगानिवयो
जयेत कनिष्ठाद्यानवततोहृदयादिक्रमेणत्विति हृदयादिक्रमेणहृदयायनमः शिरसेस्वाहा
इत्यादिक्रमेणेत्यर्थः शारदातिलकेपिअंगुष्ठादिषंगुलीषुन्यसेदंगैः सजातिभिः अस्त्रंतत्तल
योन्यसेत्करयोस्तालत्रयेणततः इति अंगैः ततत्वंशोक्तैःसजातिभिः हृदयायनमःशिरसेस्वाहाइत्या
दिसहितैः तथाकरणागमेनमः स्वाहावषट्हुंवौषट्फट्कारएवच जातिषट्कमिदंप्रोक्तं हृदयाद्य
ङ्गानांसंप्रुनमिति जातयःउक्ताः अतएव नमःस्वाहादीनांहृदयादिपदयोगेनैवभिधानंनांगुष्ठा
दिपदयोगेनअन्यथातत्पदयोगेनाप्यभिधीयते तल्लंन्यायादिति नारदपंचरात्रे अंगुष्ठाविर्ज्यमं
गुल्यश्चतस्रोहृदिमूर्द्धनी शिखायांमहिस्वस्यादंगुष्ठकृतनालिका सर्वांगुलयश्चानामेपाण्योःक
वचबंधने तर्जनीमध्यमानामाप्रोक्तानेत्रत्रयेक्रमात् अंगुष्ठतर्जन्यग्राभ्यांहस्तयोरभिघाहयेदिति
वतस्यप्रसारिता प्रसारिततलेनैवपाणिनाहृदयंशिरइति शैवमंत्राणांतुशैवागमेषडंगमुद्रा

भैष
·२

101

विशेषकः ॥ यथा कृत्वा मुष्टिद्वयं दोर्हस्तौ कृत्वा मुष्टी हृदि न्यसेत् हृन्मुद्रा समाख्याता शिरोमुद्रा प्रकीर्त्यते
विधि ललाटाग्रे समाख्याता [illegible] कृत्वा मुष्टिद्वयं करौ ऊर्ध्वाङ्गुष्ठप्रसक्ताग्रे तर्जन्यौ ज्येष्ठे वा प्रसृतेः करौ शि
खायां संयोज्य कृत्वा मुष्टिद्वयाकृतिः ज्येष्ठावधः प्रसक्ताग्रौ कनिष्ठा ऊर्ध्वं जस्तथा ऊर्ध्वान्तेयं शिखामुद्रा
सर्वोपद्रवनाशिनी कृत्वाङ्गुष्ठौ प्रसक्ताग्रौ तर्जन्यौ च त्रिकोणवत् मूर्ध्नि पश्चान्मुखं कृत्वा नयेदुभयपार्श्व
तः करौ हृदं तं मुद्रेयं कवचस्याभयप्रदा कृत्वा नेत्रोन्मुखं हस्तं सक्ताङ्गुष्ठकनिष्ठके प्रसार्य मध्यमां
किंचिन्नमयेदितराङ्गुली नेत्रमुद्रेयमुद्दिष्टा रत्नोन्मेषनिर्मञ्जनी परस्परतलद्वंद्वं पुनरास्फोटयेत्
भृशं तर्जन्याशाहृयेताभ्यां ज्येष्ठा प्रस्खलितात्मयेति मंत्रतत्रप्रकाशे कनिष्ठाङ्गुष्ठकौ शक्तौ करयोरि
तरेतरं तर्जनीमध्यमानामाः संहता भग्नसंज्ञिता मुद्रेषा मालिनी शोक्ता शंखसमाप्रतिचालिता इति
संहताः प्रसृतेस्य मुक्ताः सम्प्रसारिताः प्रकटिताः लक्षणं संग्रहे वामांगुष्ठं तु संगृह्य दक्षिणेन तु मु
ष्टिना कृत्वोत्तानं तथा मुष्टिं मंगुष्ठं तु प्रसारयेत् वामांगुलयस्तथा श्लिष्टाः संयुक्ताः सुप्रसारिताः दक्षिणा
ङ्गुष्ठसंस्पृष्टा मुद्रेषा शंखसंज्ञका तथा मिथः कनिष्ठे च तथा तर्जनीभ्यामनामिके अनामिकाद्वयं श्लिष्ट
दीर्घमध्यमयोरधः अङ्गुष्ठाग्रद्वयं विन्यस्य योनिमुद्रेयमीरिता अधोमुखे वामहस्ते नाहृशं हस्तके विन्य

·२

स्यांगुष्ठयुग्मं तत्पार्श्वयोः सेषमार्थ्यैव दर्शयेद्दर्घ्यपात्रेण मत्स्यमुद्रेयमीरिता अथावाहनादिमुद्रा ॥
तत्रावाहनस्वरूपमुक्तं सिद्धान्तसारे स्वान्तपद्माभिमुख्यस्य ततस्तेद्धार्चनादिषु साधकं संमुखीभाव तथा
वाहनमिष्यते तथा कुलार्णवे चिन्मयस्याप्रमेयस्य निष्कलस्याशरीरिणः साधकानां हितार्थाय ब्रह्म
णो रूपकल्पनेति आवाहनावतारस्तु कुलावतारे मूलमंत्रं समुच्चार्य सुषुम्नावर्त्मना सुधीः आनीय
तेजस्स्वध्यानान्नासिकारंध्रनिर्गतं करस्थमानसंकोशजे चैतत्पुष्पमध्ये संयोज्य ब्रह्मरंध्रेण मूर्तावावा
हयेत्स्वधीरिति स्वध्यानात्स्वहृदयकमलात् सुषुम्नावर्त्मना ब्रह्मरंध्रेण नासिकानिर्गतं तेजः पुष्पस्थं च
ध्येयं संयोज्य मूर्तावानीयावाहयेदित्यन्वयः आवाहनादिमुद्रालक्षणं संग्रहे हस्ताभ्यामंजलिं बध्वा
नामिकामूलपर्वणोः अंगुष्ठौ निक्षिपेत्सेयं मुद्रा त्वावाहने स्मृता अधोमुखी त्वियं चेत्स्यात्स्थापनीति निग
द्यते उच्छितांगुष्ठमुष्ट्योस्तु संयोगात्संनिधापनी अंतः प्रवेशितांगुष्ठा सैव संनिरोधिनी मता उत्ता
नमुष्टियुगला संमुखीकरणं भवेत् देवतांगे षडंगानां न्यासः स्यात्सकलीकृतिः सकलीकरणं
स्वरूपं सिद्धांतशेखरे अपि भिन्नस्वभावानां यदभिन्नप्रयोजने अंगानामंगिना सार्द्धं सकलीकरणं
त्विदमिति तथा सव्यहस्तकृता मुष्टिर्दीर्घाधोमुखतर्जनी अवगुंठनमुद्रेयमभितो भ्रमिता मता अ

भैपा
·२

102

न्योन्याभिमुखौ श्लिष्टा कनिष्ठानामिकाउभे: तथैव तर्जनीमध्याये न मुद्रेयमीरिता अमृतीकरणं कुर्यात्तया
साधकसत्तमः अन्योन्यग्रथितांगुष्ठा प्रसारितकरांगुली महामुद्रेयमुदिता परमीकरणे शिवे प्रयोजयेदि
मामुद्रां देवताकरकर्मणि अतः परमघोदकेनाभ्युक्षकल्पितम् मैः प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् तदु[illegible]क्तं कु
लार्णवे सकलीकृत्य तन्त्राणां मन्त्रादीयानीन्द्रियाणि च प्रतिष्ठाप्य यथाविधि देवमन्यथा निष्फलं भवेदिति के
चित्तु अस्मिन् प्राणप्रतिष्ठां न प्रतिमापूजनाहृतेन कश्चित्तु बुधः कुर्यात् कुलार्णवमवाम्नयादि मन्त्रं तंत्रवच
नात् प्राणप्रतिष्ठा न कार्येत्याहुः तस्य वचनस्यावाहनादिरहितस्य केवलस्थण्डिलादेपूजनविषय
त्वात् अत एव तत्रैवोक्तं प्रतिमापूजनाहृतेश्चेति प्रतिमास्वर्पि तस्यां मंत्रमध्यामपि नयान्यत् कथमन्यथा
सकलीकरणमिति अथ योनिमुद्रा: तत्र शिवरहस्ये महादेवप्रियां योनिं कथ्यते लक्षणं च उत्क्षि
प्तेदक्षिणांगुष्ठे वामांगुष्ठेन रूंधयेत् वामांगुलीष्टदक्षिणाभिरंगुलीभिश्च वेष्टयेत् लिंगमुद्रा समाख्या
ता शिवसान्निध्यकारिणी मिथः कनिष्ठिके बद्धा तर्जनीभ्यामनामिके अनामिकोर्ध्वसंश्लिष्ट दीर्घमम
ध्यमयोरधः अंगुष्ठाग्रद्वयं न्यस्य योनिमुद्रेयमीरिता अंगुष्ठेन कनिष्ठां तु बध्वा शिष्टांगुलित्रयं प्रसार
येत् त्रिशूलाख्या मुद्रैषा परमेश्वरी अंगुष्ठा तर्जनीं तत्र ग्रथित्वांगुलित्रयं प्रसारयेदक्षमाला मुद्रेयं गिरि

·२

नंदिनी मुपः कृतोदत्तहस्तः प्रसृतोवरमुद्रिका ऊर्ध्वीकृतो वामहस्तः प्रसृतोऽभयमुद्रिका मिलित्वा
नामिकांगुष्ठे मध्यमायाणि योजयेद्येन शिष्टांगुलीरुच्छ्रिता येन गामुद्रेयमीश्वरी पंचांगुल्यो दक्षि
णा हस्तमिलिता स्तब्धसंस्थिता खड्गाख्यामुद्रा देवेशि शिवस्यातिप्रियामता पात्रवद्वामहस्तं तु हस्तांके वा
मकेतथा विध्यायोच्छ्रितवक्त्रयाम्नुद्राकापालिकाप्रिये मुष्टिं वा शिथिलां बध्वा ईषदुच्छ्रितमध्य
मा दक्षिणहृदि संन्यस्य कर्णदेशे प्रचालयेत् एषा मुद्रा डमरुका सर्वविघ्नविनाशिनी लिंग
योनित्रिशूलाक्षमालीघाभीमृगात्मिका खट्वांगाख्यकपालाख्याडमरुः शिवेनोदिता लक्षणंमेथ
हे हस्तौ वसंमुखौ कृत्वा संहृतावुन्नतांगुली तर्जनीं मिलितांगुष्ठौ मुद्रेशा पद्मसंस्मिता इयं पद्ममुद्रा देव
स्य आसने प्रदानसमये दर्शनीया अथासनानि उत्तरतंत्रे आसनं प्रथमं दद्यात्मैषं दारवमेव वा वास्त्र
वाचार्मणं कौशं मंडलं स्थानतेस्त्जेत पौष्पं पुष्पादिरचितं ऊर्णासूत्रादिसंयुतं प्रतिश्रीतिकरं देव्या समा
प्यमस्य भैरव यत्तदाहस्समद्भूतमासनं चर्मणं शुभे अन्यदारुमयं वापि दद्यादासनमुत्तमं शकटं कं
दीणयुतं दारुसारविवर्जितं चैत्यश्मशानसंभूतं वर्जयित्वा निर्मितकं अश्वदारुमयासनेविशेष
माह रुद्रयामले सांडिल्यभद्रमासनं स्पृश्यासनं हस्तमात्रकं समांगुलोच्छ्रितं दद्याद्विश्वं वा विचक्षणः

भैषा
९२

103

शाडिल्यविल्वः विल्वे शांडिल्यशैलूषौ मालूरश्रीफलावपीत्यमरः भद्रश्रीः चंदनः भद्रश्रीरोमलय
जोभद्रश्रीचंदनोस्त्रियामित्यमरः विष्टरेदर्भपिंजली तथाचमारेसमविंशतिदर्भाणांवेष्यग्रंथिभूषि
ता विष्टरेसर्वयज्ञेषुलक्षणंपरिकीर्तितमिति यद्वाविष्टरंआसनांतरं दर्भमुष्टिकाविष्टरशब्दस्यनाम्नो
त्वादिज्ञात् तथाच विष्टरोविटपिदर्भमुष्टिपीडाद्यमासनमिति हेमकोश तथाकोशलंवाकलशाणं
वास्त्वमेतद्द्वयमतेरोमंजकेवलंचैववादरंवचनवृज्ञे वास्तेषुकंवलंशाल्मासनेदेवताद्ये वास्त्वमास
नेचतद्द्वयमतमित्यर्थः वादरंकार्पासे कार्पासवादरंचेत्यभिधानात्तथा सिंहव्याघ्रतरक्षुणं छाग
स्यमहिषस्यवा गजानांतुरगानांचकृष्णसारस्यचर्मणः शाकवंचारुणंश्रेष्ठंदारवंचंदनोद्भवमिति
शाकवममचर्मजं यद्वासनंकुशमयंनदासनमनुत्तमं योगपीठस्यसदृशमासनंकोशमुच्यते तथासर्वं
योतेजसानांचआसनंश्रेष्ठमुच्यते वर्जयित्वालोहमयंकांश्यंसीसकमेवचेति अर्घ्याद्यादयः प्राग
वनिरूपिताः अर्घ्यादीनांसमयविशेषः ज्ञानमालायां आगतायतथाचार्यास्नानमासनगायच
पूजांतेगंतुकामायदद्यादर्घ्यंविचक्षणः आगतेस्नानकालेचनैवेद्योपक्रमेतथा पाद्यंस्यापित्सम
हिष्टसमयासिविधिपोद्वृषैः पाद्यंचमधुपर्केचस्नानेवस्त्रोपवीतयोः भोजनेवाचनेदेयंषट्स्वस्थाने ९२

सुगन्धवती विष्णुधर्मोत्तरे मधुपर्कं च सन्तोष्टं मनीषिभिः दध्यभावे पयः कार्यं मध्वभावे तथा गुडः घृतप्रतिनिधि
र्नास्ति तत्र यत्नं समाचरेत् तथा प्रपञ्चसारे शुद्धाभिरद्भिर्विहितं पुनराचमनीयकं शुद्धाभिरित्युक्तेः पुन
राचमनीयेत्यादि देयमिति उणीयामले [?] गन्धोदकेन मूलेन तथा शङ्खाभिषेचयेत् मद्वभिषेके सर्वत्र शं
खेनैव प्रकल्पयेत् सर्वत्रैव प्रशस्तोऽयं शिवस्याचमनं विना भुक्तः शंखः यामले पीतकौशेयवसनं वि
ष्णोरीशे प्रकीर्तितं रक्तं शक्त्यर्कविघ्नानां शिवस्य च सितं प्रियं यमहोमेन तथा छिद्रं लोमकार्पासमेव च
मन्त्रतन्त्रप्रकाशे मेरुतन्त्रे शैलादिदूषिताद्दोषः साच्छिद्रं व्ययता भवेत् जीर्णं हरिद्रताकं तं मलिनाक्रां
ति हीनं तम् कालिकापुराणे निर्दशं मलिनं जीर्णं मच्छिन्नं मात्रावलम्बितं परकीयाहृदर्थं च वि
द्धं तथा सितं धूम्रकेश मयोतं च मलमूत्रादिदूषितं प्रधानदेवताभ्यश्च देवेभ्यश्च कर्माणि वर्जयेत्स्त्रो
पयोगे च यत्नाद्दा पयोज्जते [?] आभरणानि तमस्कूटादियोगेन बहूनि सन्ति तथा योगिनीतन्त्रे गन्धः पुष्पं
तथा धूपो दीपो नैवेद्यमेव च यस्य यद्दीयते वस्त्रमलङ्कारादिकं च तं तेषां दैवतमन्त्राणां कल्पनाशोत्
णस्ङ्जने उत्सर्गमूलमन्त्रेण प्रतिनाम्ना निवेदयेत् वरुणस्य बीजेन तेषां प्रोक्षणमाचरेत् उत्सर्ग
प्रकारश्च प्रागेव दर्शितः सुवर्णं चान्यानि तु योगिनीतन्त्रे अन्नदेवता देवता लक्ष्मीरथवापि प्रजापतिः

भैप
०४

सुवर्णं वाग्निदैवत्यं रजतं चंद्रदैवतं बार्हस्पत्यं तथा वस्त्रं वानस्पत्यं फलादिकं स्फाटिकं शिवदैवत्यं प्रवा
लं सूर्यदैवतं हीरकं वरुणं ज्ञेयं रत्नानां पृथिवी तथा जलस्य वरुणो देवः पयानां वरुणस्तथा कृशरस्य
रमादेवी परमाणस्य चैव हि घृतप्रदीपके विष्णुस्तैलयोगे वनस्पतिः गंधर्वश्च तथा धूपस्याज्यस्य चैव वा।
ग्निदैवते मधु वै वारुणं ज्ञेयं दधिक्षीरं च वैश्वं वानस्पत्यं तथा पुष्पं वैश्वदेवो गंधर्व ईरितः मालायाश्च त।
था उर्गा सर्वं वा विष्णुदैवतं वानस्पत्यं तथा पुष्पं वैश्वदेवो गंधर्व ईरितः छत्रस्य यंत्रस्य एवं देवतोच्चारणं तेषां देवतमुच्चा
र्य पूजयेत् विचक्षण इति स्वयमभिधानात् उत्सर्गस्तु मूलमंत्रेण इष्टेन मूलमंत्रेण तयोत्सर्गनिवेदने इ
ति वचनात् लक्षणसंग्रहे ज्येष्ठाश्रेणकनिष्ठांशैस्तु शैलेयसम्मर्दिका गंधस्तु कालिकागुरुणा चूर्णीकृतो वा दृष्टो
वादाहृतकर्षितमेव वा रससंमर्दजो वापि प्राण्यंगोद्भव एव वा गंधः पंचविधः प्रोक्तो देवानां प्रीतिदायकः गं
धचूर्णं गंधपत्रं चूर्णं स्यात् समनस्तथा प्रशस्तगंधपुष्पानां यच्चूर्णं तिलकानि च नानागंधाश्रयानि स्मृः चूर्णं ज्ञप्रथ
मस्मृतः घृष्टो मलयजो गंधः शालश्चनमेरुणा अगरुप्रभृतिश्चैव यस्य पंकः प्रदीयते घृष्टेन घृष्टो गंधो
यं द्वितीयः परिकीर्तितः एवमेव शारदातिलके गंधश्चंदनकर्पूरकालागुरुभिरीरितः इति प्रपंचसारे
पि चंदनागुरुकर्पूरपंचगंधमिश्रोच्यत इति तथा देवदार्वागुरुब्रह्मसानरात्तचंदनात् प्रियादीनां वयोद। ०४

ग्धागरुस्तेदारुजोरसः सदारुकर्षितोगंधस्त्रनीयः परिकीर्तितः सुगंधकरवीराद्यैसुगंधलतिकांत
था सुगंधायन्मत्र[illegible] सोयोसौनिः पीजपरिगृह्यते सशंमदोद्भवोगंधसमर्दज इतीष्यते सुगनाभिसंभ
द्भूतस्तत्कोष्टोद्भवएवच गंधः श्राएणगजः प्रोक्तो मोददः स्वर्गवासिनामिति लक्षणसंयुक्ते पुष्पोपवर्ते
करेकृत्वानर्जन्यग्रेत्वयोजयेत ॥ पुष्पार्श्वत्वमद्दैवे पुष्पाख्यापरमेश्वरी पुष्पाविनमेवतत्रप्रकाशपुष्पोप
ववियं प्रोक्तमनिभिर्नामदादिभिः परापरोत्तमंचैवमध्यमंचवाधाधमं सौवर्णं पुष्पं परं प्रोक्तं अपरं विद्रुवसंज
हृदाउत्पललतापुष्पमुत्तमं परिकीर्तितं प्रथमं पत्रको याद्विमध्यमंतफलात्मके उत्कृष्टेनक्रियायोगं सदा
योज्योपरात्मरे पत्पुउत्कृष्टैर्देवभ्यो यहूतंपुनः सा क्रियायोगं नभवतीतिसर्थः परापरेति परं सौवर्णं
अपरंरवसं नैवानन्तस्रोवसदायोग्येभवतः देवबोधविसहाचार्यैरिमर्थः तोयेत्वेकतरमनुत्कृष्टंचैतम
र्थः क्रियायोग्यमितिभावः यदुक्तं त्वानार्णवे पुष्पैः पर्युषितैर्देवीनार्चयेत्कणजैरपि निर्माल्यभूतैः
हमैस्तुत्कृष्टैपरमेश्वरिरिति निर्माल्यभूतैः उत्कृष्टैः दद्दैवितियावत् उच्छिष्टैः पूजावशिष्टैः उत्त
मपुष्पाणिशारदातिलके कमलेकरवीरेहेउमदेतुलसीद्वये जातीहेकेतकीहेचकल्हारे पंचको
त्पले कुंदमंदारपुन्नाग पाटलीनागचंपके आरग्वधेकर्णिकारे पारतीनवमल्लिका सौगंधिके

भैणा
०५

सकोरंटं पालाशमशोकमल्लिका यत्नेन संसर्जिकं बिल्वं भण्डारं मानिपत्रकं अन्यान्यपि सुगंधीनि पत्रपुष्पाणि
देशिकैः उपदिष्टानि पूजायां संप्रदद्यात् नविचारणा इति अथाधमपुष्पाणि मंत्रतंत्रप्रकाशे ॥ एतेषु तुलसीश्रे
ष्ठा बिल्वदामनकं शुभं मरुको देवकल्हारो विष्णुक्रान्ता तथैव च अथापामार्गांगंधारापत्रीसहभिंसत्तिका ना
गवल्लीदलं दूर्वाकुशपत्रं तथा मतं पंचवाग्गल्यहल्लस्य पुष्पं धात्रीफलं तथेति अथ शिवस्यानिषिद्धपुष्पाणि
ज्ञानमालायां शिवे कुंदं मदं भीच स्यूथीं बकुलकेतकी जपारक्तांत्रिसंध्येच सिंहवंकुटजानिच मालती
कुसुंभं रक्तहृयारिविर्वरीसजेत् उग्रगंधमगंधं च कृमिकेशादिदूषितं अथ शुद्धे पात्रपाणिणंगवामांभिक्रान्ति
तानभिः आनीतेनार्चयेद्यस्तु भोप्रमादादपि दोषकृत् कलिकाभिस्तथान्येजं विनाचंपकपंकजैः शुष्कै
र्नपूजयेद्यस्तु भंभोप्रसादादपि दोषकृत् पत्रैपुष्पैः फलैरपि स्नातानीतैः पर्युषितैः याचितैः कलव
णिकैः सयंविकाशितैः पुष्पैः स्वयं च पतितैर्भुवि वर्जयेद्धस्तपुष्पं कांचनारं कुरंटकं सर्वपुष्पैः
सदा पूजा विहिताविहितैरपि कर्त्तव्या सर्वदेवानां भक्तिरेवात्र कारणं नारदपंचरात्रवचनात् पुष्पता
यदिवा पत्रं फलं नेष्टमधोमुखं दुःखदं तत्समाख्यातं यथोत्पन्नं तथार्पणं विल्वपूजास्तु सर्वासु नविरु
द्धस्य हर्षणं अधोमुखोर्पणं श्रेष्ठं पुष्पांजलिविधौ नतत् लक्षपूजास्तु सर्वासु पुष्पमेकैकमर्पयेत् सम्पदा ०१

105

येनचेत्स्नानंलक्षंकृत्वापुण्यंननत नपर्युषितदोषोस्तिजलजोत्पलपंकजे तुलस्यागस्त्यवकुलाविल्वेगंगा
जलेतथेति लक्षणसंग्रहे श्रेष्ठश्रेष्ठेणजन्यापस्यशोदश्चमहेश्वरी धूपमदेयमाख्यातासर्वदेवप्रियंक
री धूपद्रव्याणितत्प्रपंचसारे सगुग्गुल्वगुरुसीरसिताज्यमधुचंदनैः सारांगारविनिक्षिप्तैर्मंत्रयानी
तैः प्रधूपयेत तान्निवेदनप्रकारस्तुशैवागमे धूपभाजनमंत्रेणप्रोक्षाभ्यर्च्यहृदामन्त्रेणपूजितांच
दीवादयस्तुगन्धवलंदहेत आवाहनेर्घ्यधूपेचपुष्पेनैवेद्यदीपके नित्यमेवंप्रयुंजीततन्मंत्रामंत्रितामपि
पूजाकालेविनाभ्यर्च्यहितनाम्न्यापः प्रक्षालने नातयाचविनाप्रोक्षंकुर्यान्मांसिद्धिलालसः दधानारावसा
नेवमंत्रंयदिनियदंततः मंत्रमात्रपदंचैवस्वाहान्तंरमममितिं एकादशान्तरोमंत्रंचेदायांसर्वसिद्धिदः ॥
कालिकापुराणे वामतस्तुतथाधूपमग्रेवामत्तदक्षिणे नधूपंविनिवेद्यमौनासमेनचेततथा यथातथा
पात्रगतंकृत्वातंविनिवेदयेत लक्षणसंग्रहे नेत्रश्रेणस्पशेदश्चमध्यमायासुरार्चिते दीपमदेयमादिता
सर्वदेवप्रियाशिवे प्रपंचसारे गोसर्पिषावातैलेनवाप्रावल्लुगर्भया दीपितंसरभिंशुभ्रंदीपम
स्वैप्रदीपयेत वाशह्लेनोभयोरपिमिश्रणंमतं तथाकालिकापुराणे नमिश्रीकृतमद्याद्दीपस्नेहान
घृतादिकान कृत्वामिश्रीकृतंस्नेहंतामिश्रंनरकंव्रजेत लक्षणयागे पारावतभ्रमाकारंदीपंनैवेद्यदद

भैषा
९८

दीपयेत् दक्षिणे सर्पिषा दीपं तिलतैलेन वामतः सितावर्त्तिर्दक्षिणे तु रक्तावर्त्तिस्तु वामतः कालिकापुराणे
हृत्तेषु दीपो दातव्यो न तु भौमो कदाचन ऊर्ध्वं तु स्थापितां पीठे दीपमन्त्रेण नरः सप्तमतामेन नरके मासेनैव
शतं सम लक्षणं संग्रहे अन्नमात्रं स्पृशेद्देवीं ज्येष्ठाग्रेण तु देशिकः नैवेद्यमुद्रा कथिता देवानां तृप्तिदायिनी
नैवेद्यं तु तन्त्रार्णवे शुद्धस्फटिकसंकाशं चन्द्ररश्मिसमप्रभं शालितण्डुलं देवि चारु शुद्धोदनं प्रिये ह्री
गुञ्जीरमरीचाद्यैरार्द्रकैश्च चर्चितः प्रिये वटकः कुङ्कुमाकारः पायसान्नसमन्वितं दुग्धसंभारसंभृतं शर्करा
पूरपूरितं कपिलाहृतसंयुक्तं सूपं च मण्डकाः प्रिये शर्कराकर्णिका देवि भूयस्मद्धोद्भवं तथा नानाविधा
नि येयानि व्यञ्जनानि बहून्यपि इत्यादि विविधोपेतं नैवेद्यं कल्पयेद्बुधः इति तन्निवेदनप्रकारस्तु प्रागेव प्रयो
गे दर्शितः नारदपञ्चरात्रे ग्रासमुद्रां सव्यहस्तेन प्रफुल्लकमलाकृति दर्शयन्संद्व वायूनामन्यहस्तेन कुल
कमलाकृति प्रदर्शयेत् कनिष्ठानामिकासम्यगंगुष्ठाग्रेण योजयेत् प्राणमुद्रा समाख्याता प्रथमं दर्शया
दिमान् योजयेत्तर्जनीमध्यामपानस्याथ मुद्रिका मध्यमानामिके तद्वद्व्यानमुद्रा प्रकीर्तिता तर्जनीम
ध्यमानामा तद्वन्मुद्रा उदानका सर्वाभिरंगुलीभिस्तु पंचमी मुद्रिका मता सकीयैर्मनिभिर्युक्ताः पंचमु
द्राः प्रकीर्तिताः प्राणसंज्ञस्तथापानो व्यानोदानसमन्वितः समानो ङेयुता सर्वे प्रणवाद्यादिगं तका पं

९८

106

च मंत्राः भवंतीह क्रमेणैव समीरिताः ॐ भसंभवः कर्पूरसकलैर्युक्तं नागवल्लीदलान्वितं तथाविधसमायु
क्तं नागवल्लीदलान्वितं पूगीफलमनोहरं तांबूलं वस्तुना ध्यायदत्वा कामसमन्वामयात् नारदीये पुनराचमने
दद्यात्करोद्वर्तनमेव च सकर्पूरं च तांबूलं दद्यान्नीराजनं तथा समर्घ्यमऋतुदीनि भूषणानि विचक्षणः आ
र्शयेत्तथादर्शं कल्पयेत् शत्रु चामरं नीराजनं ततः कृत्वा सोमशंभुना शिरस्यारोप्य देवस्य दूर्वादानं पवित्र
कमिति उत्तरतंत्रे पौराणिकैर्वैदिकैश्च मूलमंत्रेण चैव ही प्रदक्षिणप्रमाणं च कुर्यात् धर्मार्थसाधके ल
क्षणसंग्रहे मणिबंधस्थितौ कृत्वा प्रसृतांगुलिकौ करौ कनिष्ठांगुष्ठयुगले मिलितौ ततः प्रसारयेत् स
प्ताजिह्वाख्यमुद्रेयं प्रिया वैश्वानरस्य ही कुलार्णवे सर्वाभिरंगुलीभिश्च दद्याद्धूनबलिं प्रिये पक्षपादि
न्यो हृद्धाभ्यो मंगुलीबंधानजेमौ दंडवत्स्पृजेत् अथैवामंततः पृष्ठे दत्तमाकर्षयन्मानैः नारदमुद्रास
प्रोक्ता योज्या बलिविसर्जने लक्षणसंग्रहे अथो मध्ये वामहस्तेऽङ्गुष्ठस्पंदनहस्तकं दीर्घांगुलीरंगुली
भिः संयोज्य परिवर्तयेत् एषा संहारमुद्रा स्याद्धिसर्जनविधौ मता अथ जपकालविहितासनापि तत्रगो
रक्षसंहितायां जान्वोरंतरे सम्यक्कृत्वा पादतले उभे ऋजुकायः समासीनः स्वस्तिकं तदुदीरितं उ
स्तो वरक्षणस्ये वशिन्याः पार्श्वयोर्निक्षिपेत् पार्श्वपादौ च पाणिभ्यां हस्तौ बध्यात्मनि निश्चलः सिद्धासनं भवेदेत

त्सर्वव्याधिविषापहं एकपादमथैकस्मिन्विन्यस्योरुणि संस्थितं इतरस्मिंस्तथा चोरौ वीरासनमुदाहृतं वा
मपादमूरुणा दायदक्षिणोरोपरि विन्यसेत् तथैव दक्षिणं पादं सव्यस्योपरि विन्यसेत् पद्मासनं भवेदेतत्सर्वेषाम
पि पूजितं स्वस्तिकं पद्मकं वीरं सिद्धं चेति चतुष्टयम् जपे प्रशस्तमन्येषां प्रसंगादेव कीर्तनं गौतमीतंत्रे मा
ङ्मुखोदङ्मुखो वापि स्वस्तिकासनमास्थितः रात्रावुदङ्मुखः कार्यो देवकार्ये सदैव हि शिवार्चनं सदाप्येवं शुचिः
कुर्यादुदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा भूत्वा प्रयतमानसैः स्वस्तिकासनमासीनः पद्मासनमथापि वा स्वयमेवोभयविधानात्
इति गदितमशेषं भैरवोपासनाया यजनजमहतादौ मास्त्रहेविधानं गुरुचरणसरोजाराधनाल्लब्धमेतत् कृतस
कृतसहृदयैर्गोपनीयं हितस्मात् १ इत्थं महाराजकुमारवर्यः श्रीजैत्रसिंह इति विश्रुतनामधेयः श्रीभैरवस्या
र्चनपारिजातं ग्रंथं व्यधेल्लकुलपद्मरविश्च कार ।२॥ तं पारिजातमधिकृत्य नरा गुरूणां कौले समस्तनिगमार्थवि
भूपालशाखे नानाप्रयोगरलकारकपुष्पपूर्णं धर्मार्थकामयुतमोदात्फलं लभेतः ३॥ इति श्रीवघेलकु
लकमलप्रद्योतनप्रचंडमार्तंडमहाराजकुमार श्रीजैत्रसिंहदेवविरचिते श्रीभैरवार्चापारिजाते चतुर्दशस्तब
कः समाप्तोयं भैरवाचार्यपारिजाते॥ शुभमस्तु ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ः

७

मंत्रपातलग्रंथः॥